

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

T O P L U M S A L

262

EKİM

2015

Dimitrios
Kalumenos'un
6-7 Eylül Fotoğrafları
Söyleşi: Ömer Turan,
Serdar Korucu,
Elçin Macar

Mezhepçilik ve Oryantalizm

"1860 Cebel-i Lübnan ve Şam Hadiseleri"nin
tanığı Iskander Abkarius gelişmeleri
kaleme alır. 1920'de Hollandalı Scheltama,
Abkarius'un elyazmasını gün yüzüne çıkarır
ve olayları tekrar yorumlar.
Murat Bozluoğlu'nun yazısı. Sayfa 40

Nazilerin Türkiye'de
"Yandaş" Hükümet
Kurma Planı: Orient
Stern Harekâtı

Rıfat N. Bali

Postkolonyal
Eleştirilerin Gözüyle
Geç Dönem Osmanlı
Çalışmaları

Vangelis Kechriotis

Vangelis Kechriotis'i kaybettik

SAVAŞLARDAN SİYASETE MİMARİDEN TOPLUMSAL YAŞAMA TÜM YÖNLERİYLE ANTİK YUNAN

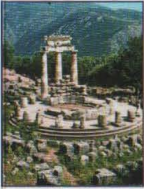
ANTİK YUNAN

ARKEOLOJİ, SANAT VE TARİH TUTKUNLARI İÇİN
1000 FOTOĞRAF EŞLİĞİNDE KAPSAMLI BİR ARAŞTIRMA

● Yunan askeri ve siyasi gücü, mimarisi, heykel ve sanatı, tiyatro ve felsefesi ile tüm bunların Batı kültürü üzerindeki kalıcı etkisinin incelendiği güvenilir bir kaynak

● Yunan tanrıları ve tanrıçalarının, tapınaklarının, dini ayinlerinin ve heykellerin meydana getirdiği Yunan pantheon'una giriş

● 1000'i aşkın fotoğraf, heykel, tablo, plan ve sanat eserinin sunulduğu bu görkemli kılavuz kitap, Klasik Yunan'ın muhteşem mirasını sergilemektedir

TÜRKİYE \$ BANKASI
Kültür Yayınları

NIGEL RODGERS

Yunan askeri ve siyasi gücü, mimarisi, heykel ve sanatı, tiyatro ve felsefesi ile tüm bunların Batı kültürü üzerindeki kalıcı etkisinin incelendiği güvenilir bir kaynak

● Olympos tanrıları Zeus ve Athena, Apollon ve Aphrodite'nin mitleri ve efsaneleri; Platon, Homeros ve Aristoteles dahil olmak üzere büyük yazarların ve tarihçilerin eserleri ve hayatları

● Tapınakların, sarayların ve arkeolojik alanların ayrıntılı açıklamalarıyla Antik Yunan'ın Rönesans mimarisi ve sanatındaki ve Klasisizm'in yeniden dirilişindeki etkisi

● Atina ile Sparta arasındaki rekabet, Pers savaşları ve Büyük İskender'in seferleri de dahil olmak üzere, Antik Yunan'ın yükseliş ve çöküş dönemlerinde askeri tarihe ilişkin muharebe planları ve haritaları

● 1000'i aşkın fotoğraf, heykel, tablo, plan ve sanat eserinin sunulduğu bu görkemli kılavuz kitap, Klasik Yunan'ın muhteşem mirasını sergilemektedir

Antik Yunan
Nigel Rodgers
çev. Ülke Evrim Uysal
512 sayfa, 70 TL

Konya kitabevimiz açıldı.

Yeniye Mah. Müneccimbaşı Sok. Konevi
İş Merkezi Kat: 3/C Salıncık - Konya
Tel: (0336) 381 16 07

Kitabevlerimiz: İstanbul - Kadıköy, Tel: (0216) 348 97 84 Eminönü - Müze, Tel: (0212) 511 13 37
Cadebostan, Tel: (0216) 386 65 62 Beşiktaş, Tel: (0212) 258 77 43 Bakırköy, Tel: (0212) 571 20 32
Nişantaşı, Tel: (0212) 234 80 71 • Ankara - Yenisehir, Tel: (0312) 430 33 66 Tunalı Hilmi, Tel: (0312) 324 10 73
İzmir - Karşıyaka, Tel: (0232) 364 71 42 • Diyarbakır - Ölis, Tel: (0412) 228 42 16 • Eskişehir - Tepebaşı,
Tel: (0222) 220 49 13 • Trabzon Merkez, Tel: (0462) 326 98 39 • Mersin, Tel: (0324) 238 18 14
Samsun - Çiftlik, Tel: (0362) 233 38 30

Kurucusu olduğumuz İş Bankası Kültür Yayınları
yeni kitaplarla büyümeye devam ediyor.

TÜRKİYE \$ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

ODRYSES'TEN NİLÜFER'E ULUSLARARASI NİLÜFER SEMPOZYUMU 13-15 Kasım 2015-Bursa

KATILIM İÇİN: www.nilufer.bel.tr

Elektronik posta: nilufersempozyum@nilufer.bel.tr

1-Tarihsel Süreçte Nilüfer

Antik Dönemde Nilüfer
Roma ve Bizans dönemi
Osmanlı dönemi
İşgal Dönemi
Milli Mücadele Dönemi
Cumhuriyet Dönemi

2-Nilüfer'de Halk Kültürü

Geleneksel yemekler
Ziraat ve hayvancılık
El Sanatları
Sosyal ve Kültürel Yaşam
Birlikte Yaşama Kültürü, İnançlar
Yörük, Göçmen ve Mübadele Kültürü

3- Ekonomi ve Turizm

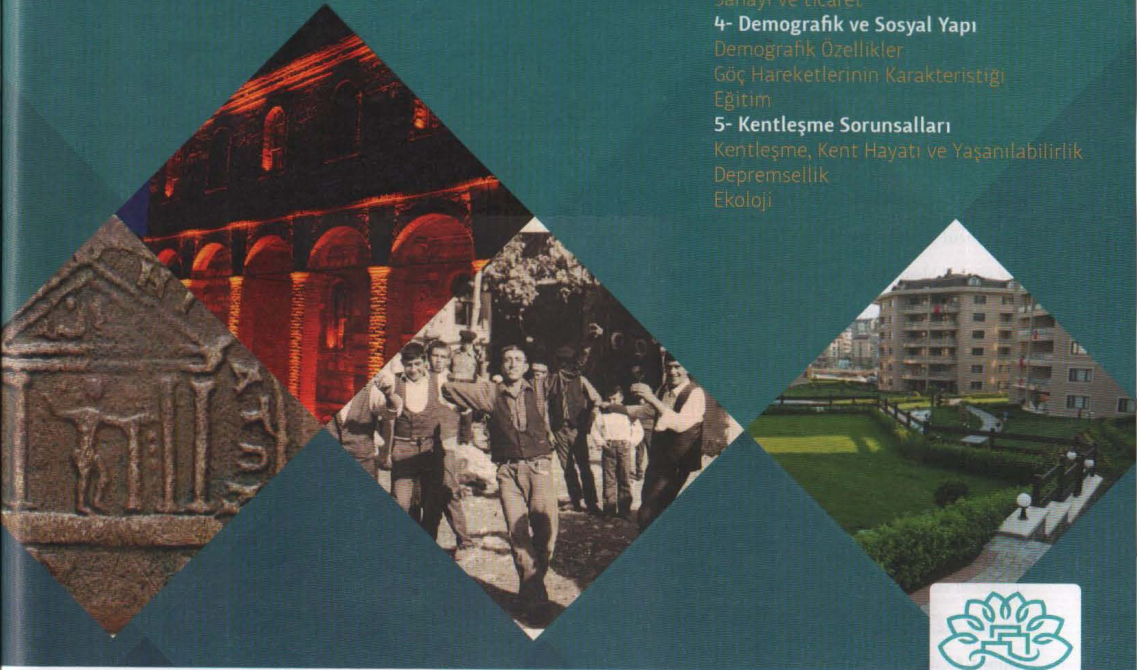
Tarım ve Hayvancılık
Sanayi ve ticaret

4- Demografik ve Sosyal Yapı

Demografik Özellikler
Göç Hareketlerinin Karakteristiği
Eğitim

5- Kentleşme Sorunsalları

Kentleşme, Kent Hayatı ve Yaşanılabilirlik
Depremsellik
Ekoloji

NİLÜFER
BELEDİYESİ
BURSA

MERHABALAR,

Ağustos'un son günlerinde Eylül sayısını matbaaya yollamışken Vangelis Kechriotis'in hayatını kaybettiği haberi geldi. Hasta olduğunu biliyordum tabii, ama yine de ölümü kandırmanın bir yolu belki vardır diye umutlanıyordum... Vangelis'i ilk kez Karaköy'deki Osmanlı Bankası'nın üst katındaki toplantı salonunda İzmir Rumlarıyla ilgili bir toplantıda görmüştüm, sonra Hrnt Dink'le ilgili birçok toplantı ve yürüyüşte. Bildiklerini kolayca paylaşan, hemencecik konuya giren, konuşmaya davet eden bir tarzı vardı... Eski sayıları karıştırdım; *Toplumsal Tarih* yayın kuruluna Ağustos 2011'de girmiş. Sonra tabii Gezi; o hareketli günlerde o kadar heyecanlı ve tez canlıydı ki, "Yahu Vangelis vatandaş bile değil, polise düşse sınır dışı ediverirler" diye korktuğumu hatırlıyorum. Vangelis, düşüncelerini söylemek için Tarih Vakfı'nı seçti, burada rahat etti. Tarih Vakfı'nı bütün enerjisini, zamanını, elindeki imkânları karşılıksız verecek kadar çok sevdi. *Toplumsal Tarih*'e çok güzel yazılar verdi. Her sene 8 Mart'ta kadınlara ve 1 Mayıs'ta herkese kırmızı karanfil getirdi, masamıza bıraktı. Eğer o günlerden birinde yurtdışında ise mutlaka ilk fırsatta bu kazayı telafi etti... Aracılık ettiği yazılarda ve dosyalarda birçok anlaşmazlık yaşadık. Yukarıda belirttiğim gibi, onun tarzında bana biraz tez canlı olduğunu düşündüren bir şey vardı. Ama işte demek ki bilmediğimiz bir acelesi varmış... Başımız sağ olsun.

Ahmet Akşit

04 L'ILLUSTRATION'DAN SEÇMELER
1 HAZİRAN 1896
HAMİDİYE
ALAYLARI

Hazırlayan: Edhem Eldem

08 OSMANLI BASININDA YÜZ YIL ÖNCE BU AY

Hazırlayan: Emel Seyhan

12 JAMANAK GAZETESİ
1915

Hazırlayan: Aylin Koçunyan

16 "TUZLU SU"YA DAİR...

Nilay Özlü

18 1. DÜNYA SAVAŞI'NA KATILAN ÜLKELERDEN MESAJ VAR!

Nalan Balcı - Zeynep Adıgüzel

24 VANGELİS KECHRİOTİS İÇİN "UĞURLAMA"

Hazal Özdemir
Bülent Bilmez
Büşra Ersanlı
Çiğdem Kafescioğlu

29 TEHCİR ANLATILARI

Ayşe Hür

32 POSTKOLONİYAL ELEŞTİRİLERİN GÖZÜYLE GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇALIŞMALARI

Vangelis Kechriotis

40 "1860 CEBEL-İ LÜBNAN VE ŞAM HADİSELERİ" MEZHEPÇİLİK VE ORYANTALİZM

Murat Bozluoğlu

48 NAZİ ALMANYA'SININ TÜRKİYE'DE YANDAŞ HÜKÜMET KURMA PLANI: ORIENT STERN (ŞARK YILDIZI) HAREKATI

Rifat N. Bali

56 TÜRKİYE'DE SOSYALİZMİN BAHARI: TİP VE YAYINLARI (1961-1971)

Mehmet Öznur Alkan

66 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA AKDENİZ TÜRK ŞİLEPLERİNİN DÖNÜŞ MACERALARI VE DIŞ SEFERLER

Murat Koraltürk

72 6-7 EYLÜL POGROMUNUN 60. YILINDA DİMİTRİOS KALUMENOS'UN FOTOĞRAFLARI

Söyleşi: Ömer Turan
Serdar Korucu
Elçin Macar

76 MALTA'DA TÜRK İMAJI

Akın Öge

84 "BÜYÜK SOPA" OSMANLI SULARINDA ABD-OSMANLI İLİŞKİLERİNDE 1903-1904 KRİZİ

Adil Baktıyay

94 YERVANT SIRMAKEŞKHAN-LİYAN (1870-1915) VE KÜÇÜK ASYA'DAN

Aylin Koçunyan

56

TÜRKİYE'DE SOSYALİZMİN BAHARI VE TİP YAYINLARI

Mehmet Öznur Alkan, Türkiye İşçi Partisi'nin 1961-1971 yılları arasındaki yayınlarını inceliyor; bu yayınlarda ağırlık verilen konular üzerinden partinin izlediği demokrasiden yana, emek eksenli, bağımsızlıkçı çizgiye vurgu yapıyor.

66

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA AKDENİZ, TÜRK ŞİLEPLERİNİN DÖNÜŞ MACERALARI VE DIŞ SEFERLER

Murat Koraltürk, II. Dünya Savaşı'nda gemilerin seyir güvenliğinin riskli hale gelmesi üzerine, tarafsız kalan Türkiye'nin kendi denizlerinde nasıl bir tavrı izlediğini Müttefiklere kiralanan şileplerin öyküleri eşliğinde anlatıyor.

76

MALTA'DA TÜRK İMAJI

Akın Öge, Osmanlı Devleti ile Malta arasında yaklaşık iki buçuk asır boyunca süren mücadelenin eğitime, sanata, gündelik hayata, sözlü kültüre yansımalarını ve Malta'da ortaya çıkan "Türk imajı"nı ele alıyor.

84

ABD-OSMANLI İLİŞKİLERİNDE 1903-1904 KRİZİ

Adil Baktıaya, 23 Ağustos 1903'te Beyrut'taki Amerikan konsolos vekilinin bir saldırıyla öldürüldüğü haberinin ardından ABD ile Osmanlı arasında başlayan krizin izini sürüyor; krizi ABD dış politikasındaki değişimle ilişkilendiriyor.

TOPLUMSAL TARİH
Aylık Tarih Dergisi
Sayı: 262, Ekim 2015

TARİH VAKFI
ADINA SAHİBİ
Bülent Bilmez

TARİH VAKFI

Zindankapı Değirmeni
Sokakı No: 10
Emirhan 34134 İstanbul
(0312) 522 02 02

www.tarihvakfi.org.tr

YAYIN KURULU
Melmet Ö. Alkan,
Adil Baktıaya, Murat Belge,
Fatmagül Berkay,
Bülent Bilmez, Aydan Çelik,
Doğan Çetinkaya,
Esra Danacıoğlu,
Edhem Eldem,
Ahmet Ersoy, Nürşen
Gürboğa, Murat Güvenç,
Mehmet Hacısalihoğlu,
Murat Koraltürk,
Elçin Macar,
Mustafa H. Sayar,
İrvin Cemil Schick,
Canay Şahin, Özgür Tekin,
Taner Timur, Meltem
Toksöz, Zafer Toprak,

Mete Tunçay, Ömer Turan,

Nuran Yıldırım

S. YAZIŞLARI
MÜDÜRÜ VE YAYIN
YÖNETMENİ
Ahmet Akışit

YAYIN YÖNETMENİ
YARDIMCISI
Nihal Boztekin

DERGİ VE
KAPAK TASARIMI
Rauf Kösemen

KAPAK, SAYFA
TASARIM/
UYGULAMA
Hilal Rakıcı

İLETİŞİM

(0212) 513 52 35 (Dahili 11)

(0212) 513 54 00 (Faks)

aaksit@tarihvakfi.org.tr

cansuk@tarihvakfi.org.tr

BASKI

Portakal Basım

Matbaacılık San. ve Tic.

Ltd. Şti.

Huzur Mah. Tomurcuk Sk.

No: 5/1 4. Levent

Şişli/İstanbul

Tel: (0212) 332 28 01

www.portakalbaskim.com.tr

BASKI TARİHİ

Eylül 2015

DAĞITIM

Dünya Süper Dağıtım

(0216) 681 18 00

YAYIN TÜRÜ

Yerel Süreli Yayın

ANKARA TEMSİLCİLİĞİ

(0312) 424 05 10

(0312) 424 00 50

ABONELİK

Tarih Vakfı

(0212) 522 02 02 (35)

(0212) 513 54 00 (faks)

YATIRICI SERTİFİKA

NUMARASI

12102

MATBA A SERTİFİKA

NUMARASI

12376

BİR YILLIK

ABONE BEDELİ

100.00 TL

© Toplumsal Tarih Yazı

İşleri'nden ve ilgili yazarları

izin alırmaksızın alıntı

yapılamaz. İzin gerçesinden

yapılacak alıntılarda

Toplumsal Tarih'in ilgili

sayısını ve yazar ismini

belirmek zorunludur.

1 HAZİRAN 1896

HAMİDİYE ALAYLARI

"Bir zamandır kamuoyunun ilgisini çekmekte olan Anadolu'daki olaylarla ilgili sık sık Osmanlı hükümeti tarafından düzenlenip Kürt aşiretlerinden oluşturulan yeni süvari birliklerinden bahsedilmektedir. Okurlarımızı bu konuda bilgilendirmek üzere yapabileceğimiz en iyi şey, kısa bir müddet önce uzun seyahatler yapmış olduğu Anadolu'dan gelmiş ve Kürdistan konusunda uzmanlaşmış bir kâşif olan Bay S. Ximénèz tarafından bize verilmiş olan notları ve fotoğrafları yayımlamaktır."

L'illustration dergisinin 1 Haziran 1895 tarihli ve 2727 numaralı sayısının kapağında, 1881 yılında Osmanlı hükûmetliğinden Fransız himayesine geçmiş olan Tunus'a ilgili iki resim yer almaktaydı. Bunların ilkinde, ülkede seyahat etmekte olan Fransız Tarım Bakanı Antoine Gadaud'yu (1841-1897)

taşıyan trenin Bir-el-Hafayed isimli yerde raydan çıkması, ikincisinde ise aynı bakanın Suvasi kabilesinin reisini (kaid) bir madalyayla onurlandırması görüntülenmekteydi

Derginin içinde iki sayfaya yayılmış bir makede ise II. Abdülhamid

döneminde Doğu Anadolu'da asayiş i korumak için Kürtlerin katılımını sağlayarak 1890-1891'de oluşturulan meşhur Hamidiye alayları ele alınmaktaydı. Bölgede hem Kürtlerin devlete yakın bir konuma çekilmesi, hem Ermeni nüfus üzerinde hâkimiyet kurulması ve olası ayaklanmalara mani

Diyarbakır kışlasında bir Hamidiye süvarisinin yazılması.

olunması için düşünülmüş olan bu düzensiz veya yarı düzenli oluşum, devletin başka bölge ve zamanlardaki başbozuk birliklerine benzer bir girişimdi. Hamidiye alaylarının asayişten çok bölgede özellikle Ermenilere yönelik bir zulüm aracına dönüştüğü bilinmektedir. Fakat burada Hamidiye alaylarının tarihçesini vermeye yeltenmeyeceğiz. Onun yerine, makalede yer alan bilgilerin kaynağı olan ilginç kısıllık üzerinde yoğunlaşacağız.

Makalede "Kürdistan uzmanı" ve "kâşif" olarak tanımlanan Saturnino Ximenez, 1852 yılında doğmuş İspanyol—daha doğrusu Katalan—bir arkeolog ve seyyahtı 1890'larda Doğu Anadolu ve Mezopotamya'da bolca seyahat etmiş, özellikle bölgenin nüfusu ve halklarıyla ilgilenmişti. *L'illustration* dergisindeki bu yorumlarını yayımladığı tarihlerde özellikle Kürtler ve bir dereceye kadar Ermenilerle ilgili birçok yazısı çıkmıştı. Bunların biri 1895'te Londra'da yayımlanan 16 sayfalık *Kurds and Armenians* başlıklı bir kitapçığı. Aynı yıl, Fransa'da çıkan *Revue de l'Islam* dergisinde de benzer konularda iki kısa yazısı yayımlanmıştı.⁴

Revue de l'Islam'ın Osmanlı tarafırlığından ve *L'illustration*'daki yazının genel tavrından Ximenez'in Abdülhamid'in bu politikalarına arka çıktığı, Hamidiye alaylarının Doğu Anadolu'daki istikrarsızlığa çözüm getireceğine inandığı anlaşılmaktadır.

Ximenez'i ilginç kılan, gayet maceracı bir hayat yaşamış olmasıdır. Hakkındaki kıt bilgilere bakılırsa Kahire'de tanışmış olduğu Rus prensesi Natalia Nikolaevna Turbina (1876-1969) ile evlenmiş, Rusya'ya yerleşmişti; fakat orada da Bolşevik devrimine yakalanmış, kaçmak zorunda kalmıştı.⁵

Ximenez'in ilginç bir başarısı daha, 1920'de Çehov'un *Vişne Bahçesi*'ni

İspanyolcaya tercüme etmiş olmasıdır. 1922'de İspanyol siyasetçi Francisco Cambó ile birlikte tekrar Anadolu'ya gelen Ximenez, Yunan işgal kuvvetlerinin geri çekilmesine de şahit olmuş, o ortamda Türk ordusunun girdiği yıkımla ilgili izlenimlerini "Harabe Halindeki Anadolu" adını verdiği bir kitapta toplayarak yayımlamıştır.⁶

Ximenez ile ilgili tespit edebildiğimiz en ilginç bilgi ise, son Osmanlı padişahıyla çok yakın dostluk kurduğu ve onun için İstanbul'u görmüş olduğu ilk ve son boğa güreşini düzenlemiş olduğudur.⁷ Sultan Vahideddin'in bu kadar derdın arasında boğa güreşiyle ilgilenmiş olması başta olmak üzere bu hikâye pek inandırıcı gelmiyorsa da bu rivayeti burada aktarıp meseleyi araştırmak isteyenlere bırakmak herhalde en doğrusu olacaktır

HAMİDİYE SÜVARİ ALAYLARI

Bir zamandır kamuoyunun ilgisini çekmekte olan Anadolu'daki olaylarla ilgili sık sık Osmanlı hükümeti tarafından düzenlenip Kürt aşiretlerinden oluşturulan yeni süvari birliklerinden bahsedilmektedir. Okurlarımızı bu konuda bilgilendirmek üzere yapabileceğimiz en iyi şey, kısa bir müddet önce uzun seyahatler yapmış olduğu Anadolu'dan gelmiş ve Kürdistan konusunda uzmanlaşmış bir kâşif olan Bay S. Ximenez tarafından bize verilmiş olan notları ve fotoğrafları yayımlamaktır.

"Son zamanlarda Ermeniler çok konuşuldu; ama Kürtlerden yeteri kadar bahsedilmiyor, bahsedildiğinde ise onlar Küçük Asya Hristiyan nüfusunu yağmalamaktan başka işi olmayan vahşi hırsızlar gibi tanıtılıyor. Bir bölgeden diğerine Çingene gibi gezindikleri ve yaklaşık otuz yüzyıldır yaşadıkları ve en az Ermeniler kadar yerlisi oldukları Torosların geniş platosuna yabancı oldukları düşünülüyor. Aslında Ermeniler tüccar olup yerleşik düzene geçmiş Kürtlerden başka bir şey değiller.

Kürtler, Kuzey Anadolu'nun yerli nüfusunun çoğunluğunu oluşturuyorlar. Osmanlı hükümrانlığına tabi Kürtlerin sayısını 1.644.860 olarak tahmin ediyorum. Diğer ırklara mensup Müslümanlar her bir Kürde 3,4 oranında mevcuttur; ona mukabil Kürtler ise her bir Ermeniyeye 1,7 oranında bulunuyorlar. Resmi verilere

Beyazıt'ta Hamidiye alayları kumandanı Hakkı Paşa.

dayalı aşağıdaki rakamlar, Karadeniz, Marmara Denizi, Akdeniz ve Mezopotamya ile İran ve Rusya sınırları arasında kalan on iki vilayetteki durumu açıkça vermektedir.

Müslümanlar (Türk, Arap, İranlı. vs.)	4.782.360
Kürtler (Kızılbaşlar dahil)	1.644.860
Ermeniler (Gregoryen, Katolik ve Protestan)	962.700
Diğer halklar (Latin, Rum, Keldani, Kipti, Yezidi vs.)	944.080
	8.334.000

Kürt ve Ermenilerin büyük yoğunluğu Sivas, Erzurum, Mamuretülaziz, Van, Diyarbakır ve Bitlis isimli altı vilayettedir:

Kürtler	1.300.260
Ermeniler	664.930

**Millî aşireti
Kürt süvarileri.**

Asıl Osmanlı Kürdistan'ı şüphesiz burasıdır. Çeşitli defalar Kürtler Türk hükümetinin başına dert açmışlardır. Sırf Bedirhan ve Ubeydullah ayaklanmaları Şark meselelerine dikkat edenlerin iyi bildikleri olaylardır. Babilî her zaman bu ayaklanmaların ya cebren ya da Kürt aşiret reislerine sağladığı imtiyazlarla üstesinden gelmiştir. Kuvvetli, cesur, başına buyruk ve bölgenin topografyasının koruduğu bu halkı oluşturan bir buçuk milyon kişinin bir bakıma Türkiye için bir tehdit oluşturduğu kesindir. Kaybolmaya yüz tutan bu gücü kullanmak, ama bir de fazlaca sıkışan krizlerin tekrarlanmasına mani olmak gerekiyordu. Yerine getirilmesi gereken hem toplumsal, hem stratejik çifte bir amaç söz konusuydu.

Bunun yolu Kürtleri yedek süvari birliklerine kaydetmekte bulundu. Sultan Abdülhamid'in onuruna "Hamidiye" adı verilen bu kurum şimdiye kadar epeyce itiraz ve tenkide neden oldu. Bunu hemen belirtmekle beraber, en huysuzca eleştirenlerin kurumu üzerine inşa edildiği ilkeye karşı çıkmaya cesaret edemediklerini ilave edeyim. Dördüncü Kolordu adı geçen altı vilayetle Trabzon vilayetinde mevzilenmiştir ki bu da 353.000 km²'lik bir alana tekabül etmektedir. Birdenbire savaş çıkacak olsa bu geniş alanın dört bucağında anında hareket geçebilecek yerel bir süvari ordusu, ilk darbeyi karşılayacak olan Dördüncü Kolordu'ya muntazam destek birliklerini bekleme vakti verir. Her türlü disipline karşı çıkan Kürtler, göçebe toplumların uyabil-

diği tek düzen olan askeri nizama mükemmelen uyum gösteriyorlar. İşte böylece teorik olarak bir düzen garantisi bulunuyor.

İstenen neticeye varmak için nasıl hareket edildiğini incelemeyeceğim.

Yer darlığından ve fazla gevezelik etmekten korktuğumdan fazla ince ayrıntılara da girmeyeceğim. Alayları oluşturan aşiret reisleri yarbay rütbesi alarak altlarındaki bütün görevleri istedikleri gibi dağıtıyorlar. Dördüncü Kolordu kumandanı tasarlanan alayın nizami at ve süvarilere sahip olduğunu tespit eder etmez İstanbul'a yazıp oradan alayın oluşumunu onaylayacak olan fermanın, sancağın, da-ima asıl orduda görevli olan albayın ve eğitim yüzbaşısının gönderilmesini sağlıyor. Her birlik 500 askerden oluşuyor; subaylar da eklenince yaklaşık 540'a çıkıyor. Devlet sadece silahları sağlıyor ve sancakla beraber bunlar üs niteliğindeki kentteki askeri yönetimin kontrolündedir. Bu amaçla bir aşiretin veya aşiret grubunun kontrol ettiği arazinin merkezindeki bir yer seçiliyor.

Bu şekilde, dördü Beşinci Kolordu'ya tekabül eden Halep vilayetinde olmak üzere altmış kadar alay tertip edildi; Van vilayetindeki Hartuşiler gibi. Diğerleri kışın Musul civarında (Altıncı Kolordu) bulunuyorlar, ama hepsi merkezî Erzincan'da bulunan Dördüncü Kolordu'ya bağlıdır. Tay halkından Şeyh Abdurrahman'ın Mezopotamya'nın kuzeyinde mevzilenen alayı bunların arasındaki tek Arap alaydır.

**Erzurum'da
birkaç Hamidiye
alayına sancak
verilişi.**

Bohtan'da Mustafa Paşa'nın emrinde olan ve merkezi Dicle üzerindeki Cizre'de bulunan Miran aşiretinin veya merkezi Fırat ovasında Urfa'da olan İbrahim Paşa'nın Milli aşiretinin alayları gibi çok parlak birlikler biliyorum. İbrahim Paşa'nın iki alayının biri damızlık, diğeri ise kısarak olmak üzere safkan Arap atları kullanmak-

tir. Bunların biri, Palandöken geçidi-nin eteklerindeki Medrek'te bulunan Mustafa Bey'in, diğeri ise Aras'ın sol kıyısında Söylemez'deki Kulu Han'inkidir. İran sınırındaki Nesturi kasabası olan Saray'ın civarında Talori aşiretinin alayı bulunuyor. Van Gölü'nün kuzeyinde Patnos ve Malazgirt iki önemli toplanma mer-

ler arasındaki anlaşmazlıklarda ona sık sık hakem olarak müracaat ediliyor ve herkes kararına riayet ediyor.

Zeki Paşa'nın Kürtler nezdindeki şah-si itibarından istifade edebileceğini ümit etmek lazım. Böyle bir başarı, bu büyük askeri Osmanlı Devleti'nin başlıca desteklerinden biri yapacak-

tadır. Hartuşilerde ise Arap ile İran sınırının dağ atlarının birleşmesinden oluşan gerçek Kürt atına rastlanmaktadır. Şerafan aşireti bu atlardan binlercesine sahip ve tek başına birkaç alayın tedarikini sağlayabilir. Şerafan reislerinden Hacı Bey'in Van Gölü'nün güneyindeki Faraşın'deki alayını görme fırsatım oldu; düzensiz bir birlik olarak gayet mükemmeldi. Alayın harekete geçirilmesi gayet kolay oluyor, zira aşiretin tamamı mevsimlere göre hep aynı belirli alanda hareket halinde bulunuyor. Bu alayın toplanma noktası Dicle'ye dökülen Habur Nehri kıyısındaki Zaho'dur. Kendisine birdenbire sefer emri gelse hareket geçmek için ne kadar vakte ihtiyacı olacağını sorduğumda Hacı Bey cevap vermek yerine ayağa kalkıp vadide yankılanacak şekilde bağırıyordu. Kırk beş dakika sonra bütün alayı önümde dizilmiş duruyordu.

Erzurum'un güneyindeki Yukarı Aras dağlarındaki Tekman'ın Sirekli Kürtlerinin oluşturduğu iki alay da ilginç-

kezidir. Kürt yoğunluğu en yüksek olan Türkiye'nin kuzeydoğusundaki Beyazıt kazasında (10.000 Ermeniye 40.000 Kürt, o kadar ki Kürtçeden başka lisan konuşulmuyor) Tuğgeneral Hakkı Paşa'nın kumandasında on dört alay bulunmaktadır. Beyazıt'taki eli silah tutan bütün Kürtlerin Hamidiye alaylarında olduğunu söylemek mümkündür.

Erzincan'a giden bütün istekler karşılanırsa, iki yüzün üzerinde alay oluşturulabilirdi. Her aşiret reisi bir alay oluşturabileceğini düşünüyor. Fakat Dördüncü Kolordu kumandanı Ferik Zeki Paşa, kendisine yapılan teklifleri İstanbul'a aktarmadan evvel her türlü tedbiri alacak kadar Hamidiye alaylarıyla gurur duyuyor. Bu kuruma sorgusuz sualsiz inaniyor ve artık Kürtlerle çatışmaların sona erdiğini düşünüyor.

Kürtler ise onun kumandasına girmekten gayet memnundur. Onlarda bir tür hayranlık uyandırıyor. Aşiret-

tir, zira şu an Kürdistan'daki aşiretlere dayanmak gerekiyor. Onları hor görerek veya kaale almayarak büyük bir hata yapılır. Zeki, dayanıklı, cesur ve yozlaşmanın henüz girmediği bir ırk oluşturuyorlar. Bu bakımdan Şark'taki en kabiliyetli halklardan biridir. Kısa bir zaman öncesine kadar muğlak bir ifade olan Kürdistan bugün önemli bir rol oynamaktadır. Arnavut ve Boşnakları hafife alama-yacaklardır, bundan eminim.

S. Ximénez

Diýarbekir'de Milli aşireti Hamidiye alayının sancağının kutsanması.

DİPNOTLAR

1. Saturnino Ximenez, *Kurds and Armenians* (London: The Doré Printing Co., 1895).
2. Saturnino Ximenez, "Notes sur le Kurdistan", *Revue de l'Islam*, 1 (1895-1896), s. 2-4; "En Mésopotamie", *Revue de l'Islam*, 1 (1895-1896), s. 36-38.
3. "1918 fue un año grande y terrible. Memoria del único español superviviente de la Revolución Rusa" ABC, 26 Aralık 1992, s. 28.
4. Saturnino Ximenez, *L'Asie Mineure en ruines* (Paris: Plon, 1925); *Asia Minor in Ruins* (London: Hutchinson & Co., 1925).
5. "1918 fue un año grande y terrible. Memoria del único español superviviente de la Revolución Rusa" ABC, 26 Aralık 1992, s. 28.

Bir İngiliz Generali Esir

3 EKİM 1915

İKDAM

Berlin— İngiltere'nin resmi zayıat cedvelinde fırka kumandanı Kont Longford'un Suvla Limanı muharebatında asakir-i Osmaniye tarafından esir edildiği bildirilmiştir.

İzmir Şimendifer Mektebi

3 EKİM 1915

İKDAM

Şimendifer Mektebi ilk harve-i muvaffakiyetini atmıştır. Bu kere icra edilen imtihanlar neticesinde 270 kadar talebeye mezuniyet şahadetnamesi verilmiş ve bunların Aydın hattında muhtelif hizmetlerde tavzifleri mukarrer bulunmuştur.

Avrupa'ya Talebat İzamı

3 EKİM 1915

TANİN

Dişçilik ve mürebbiyelik öğrenmek üzere Avrupa'ya gönderilecekleri yazılan dört hanım İzmir'de münteşir Köylü refikimizden okunduğuna göre yol masraflarını alarak geçen gün yola çıkmışlar ve bunlardan Suat Hanım dişçilik öğrenecek ve Utarid ve Süeda ve Zübeyde hanımlar mürebbiye olacaklardır. Hanımları İstanbul'dan Avrupa'ya götürecek Maarif Nezareti memuru için İzmir Vilayeti'nden ayrıca bin franklık havale verilmiştir.

5 Mart 331 Levhaları

4 EKİM 1915

TANİN

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden: Mefahir-i milliyemiz meyanında ebediyen yad edilecek olan 5 Mart 331 mufazfferiyet-i uzemasının hatıra-i kıymetdarını teşkil etmek üzere muktedir ressamlarımızdan İsmail Hakkı Bey'e tersim ettirilen altı parçadan müteşekkil olup Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Mebusan-ı Millet'e ihda olunan tablo Mebusan Dairesi'nin heyet-i umumiye salonuna talik ve Meclis-i

Mebusan kararıyla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti heyet-i muhtemesine tezkere-i mahsusa ile beyan-ı memnuniyet ve takdirat edilmiştir. İsmail Hakkı Bey tarafından vücuda getirilen levhalar Çanakkale mefahirini tesbit eden asar-ı bedia-i Osmaniye'dendir.

Ayvalık İtalyan Konsolosu'nun Ailesi Teleğ Oldu

7 EKİM 1915

TANİN

22 Eylül— Ayvalık'a gelen bir İngiliz gemisinden şehre atılan toplardan bir mermi İtalya Konsolosu'nun evine düşerek altı nüfustan ibaret olan tekmil ailesini itlaf etmiştir.

Moskova'da İğtişaş

8 EKİM 1915

İKDAM

Berlin— (Petersburg'dan) 27 Eylül'de Moskova sokaklarında memurin-i zabıta ile ahali arasında vukua gelen müsademata dair nesrolunan bir tebliğ-i resmide ahalinin evvelemerde taht-ı tevkife alınan sarhoş bir askeri zabitanın elinden kurtarmak üzere polislere hücumu başladıkları bildiriliyor. Ahali ba'de bir tramvay arabasını durdurdudan sonra sokaklardaki kanepelerle bir set vücuda getirerek yolu kâmilan kapamışlardır. Zabıta, ahaliyi dağıtmaya uğraşsa da muvaffak olamamıştır.

Zabıtanın bazı nümayişçiler tarafından ağır surette yaralandıktan sonra zabıta nihayet istimal-i silaha mecbur kalmıştır. Memurin-i zabitanın hizmet-i askeriyeden istisnası ahali beyinde hoşnutsuzluk tevliid eylediği Rus tebliğ-i resminde beyan olunuyor.

Berlin Kurbunda Enver Paşa Köprüsü

9 EKİM 1915

İKDAM

Berlin 7— Berlin kurbundaki Teltow şehri belediyesi hem Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın mezaya-yı şahsiyesine bir nişane-i takdir ve hürmet teşkil, hem de Osmanlı-

Alman silah arkadaşlığının teyidi hatırasını temin etmek üzere Teltow Kanalı üzerindeki köprüünün Enver Paşa Köprüsü namıyla tevsihine karar vermiştir. Köprüünün başına Enver Paşa Köprüsü ibaresini havlî tunç bir kitabe vaz' olunmuştur. Bilahare işbu resm-i tevsihi için merasim yapılacaktır

Futbol Müsabakaları

9 EKİM 1915

İKDAM

Futbol mevsimi hulul etmesine mebni teşrinlevvelden itibaren birlik müsabakalarına başlanacaktır. İdman Kulübü müntesibi gençlerden ekserisi asker olduğundan yerleri yeni yetişenlerle doldurulacaktır. [...] Bu cihetle her bir kulübün yeni yetiştirdiği gençlerin idman hayatında göstereceği kabiliyet nokta-i nazarından, futbol müsabakaları bu sene başka bir kıymeti haiz olacaktır. Hâl-i harpte olmamızla beraber yine mevsiminde müsabakalar tertibi ve şu suretle şehrimizde idman hayatına germi verilmesi hakikaten şayan-ı takdirdir. Mesmuatımıza nazaran bu sene İstanbul Futbol Birinci Birliği'nde üç sene İstanbul şampiyonluğunu ihraz eden Fener Bahçe Kulübü'yle Galatasaray, Anadolu, Altınordu, İdman Yurdu Süleymaniye kulüpleri bulunacaktır.

İstanbul'a Doğru

14 EKİM 1915

TANİN

Berlin— Frankfurter Zeitung gazetesi "İstanbul'a Doğru" serlevhasıyla yazdığı bir makalede diyor ki: "Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Meclis-i Mebusan'da irad olunan nutuk yalnız Türklerin bütün kuvvetlerini müdrik olarak iş bu harp esnasında ibraz etmiş oldukları besaletin parlak bir tarz-ı ifadesi olmakla kalmayıp düşman kuvvetinin kökünden imhası imkânını da isbat etmektedir. Enver Paşa'nın beyanatından Çanakkale sergüzeştinin muhaciminin mağlubiyeti ve Şark'ta nüfuzlarının ihlusuyla neticelendiği anlaşılmaktadır, Türkiye elyevm en

iyi zamanlarında olduğu gibi kemal-i kuvvet ve salabet ile muhafaza-i mevki etmektedir. [...]

Girit'teki Hadisat

15 EKİM 1915

TANIN

TANIN'ten matbaamıza yazıldığına göre, Bulgaristan'ın seferberlik ilan ettiği haberi Yunanistan'a aksedince, Girit'teki Rumlar, İslamlara hücum ederek camileri zapt etmişlerdir. Yunan rahipleri, derhal zapt olunan camilere azimet ile ayinlerde bulunmuşlardır. Venizelos kabinesinin daha re's-i kârdâ bulunduğu esnada İslamlara, İslam müessesat-ı diniyesine karşı vaki olan bu tecavüzatını seyretmek için seferberlik münasebetiyle, camilere vaz'-ı yed etmeye muztar kaldığını beyan etmiş ise de, Girit'in bir tahâşşüdât karargâhı olamayacağı nazar-ı itibara alınır ise, bütün bu mazeretlerin Girit'teki camileri zapt etmek maksadına matuf bulunduğuna hiç şüphe yoktur. [...]

Girit'teki İslam camilerine karşı vaki olan bu taarruz, Siroz'da da icra edilmiştir. Oradaki memurin-i hükümet dahi, seferberlik münasebetiyle askerlerin ikame ve iskânı için kışlalar mevcut bulunmadığını bahane ittihaz ederek Siroz Cami-i Kebiri'ni zapt etmek istemişlerdir. Müftü bu harekete mümanaat etmek istemiş ise de tevkiif edilmiş ve Siroz'daki bütün camilere vaz'-ı yed edilmiştir.

Müze-i Askeri Sineması'nda Fevkalade Temaşa

17 EKİM 1915

SABAH

Teşrinevvelin dördüncü pazar ve bayramın dördüncü günü verilecek temaşa hasılatıyla (mehterhane) denilen eski milli musikamız ihya edilecektir. Program: Suriye'de Osmanlı vakay-ı seferiyesini ihtiva eden en yeni dört Harb-i Umumi kordelası, tepelediğimiz İngiliz donanmasının Çanakkale'deki harbi ve karaya asker dökmesi, İngiliz

Kralı'nın Delhi'deki tetevvüğü, bozgun Fransızların en son ateşli muharebe manevraları, Hindistan'da Brahmanlar, Siyam garaibi, İtalya'da cevalan ve irtisamlar: Yunan ordusu, Rus-Japon harbi gösterilecektir.

Viyana'da Tezahürat

17 EKİM 1915

SABAH

Viyana 15 Teşrinevvel—Bulgaristan'ın harbe girmesi münasebetiyle dün gece Bulgar Sefarethanesi önünde muazzam bir nümayiş icra ve nutuklar irad olunduktan sonra Viyana'ya muvasalat eden Paris Bulgar Sefareti erkânı da beraber bulunduğu halde nümayişçiler sefaret-i seniyye pişgâhına gitmişlerdir. Orada muzika Marş-ı Sultani'yi terennüm etmiş ve hazırın kemal-i ihtiram ile istima eylemiştir. Oradan Alman Sefarethanesi'ne, sonra da Harbiye Nezareti'ne gidilmiş, "Yaşasın Alman İmparatoru, yaşasın Almanya, yaşasın Alman ordusu! Yaşasın Avusturya İmparatoru! Yaşasın Avusturya-Macar ordusu!" nidaları tekrar olunmuş ve bu muazzam nümayiş bu suretle hitama ermiştir.

Avusturya'da Cami İnşası

27 EKİM 1915

SABAH

Viyana 24 Teşrinevvel—Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasında mevcut muhadeneti tes'id için dün bir cemiyet teşekkül eylemiştir. Cemiyet şimdiden iki milyon kuronluk bir sermayeye malik olup başlıca maksadı bir cami-i şerif vücuda getirmektedir.

Kurban Bayramı

19 EKİM 1915

TANIN

Zilhicce'nin gurreesi pazar gününden mazbut olmasına binaen onuncu gününe müsdadif olan bu günkü salı günü id-i said-i adha (kurban bayramı) olacağına dair tanzim edilen ilam irade-i seniyyeye iltikar etmiştir.

Bu münasebet ile dün gece

cevami ve mesacid-i şeife kandiller ile tensir edilmiş ve mevaki-i muayeneden top endaht olunmuştur.

Id-i said-i adha alayı. Yıldız'da kain Hamidiye Cami-i Şerif'inde icra buyrulanca, müteakiben muayede resm-i âlisi merasim dairesinde yapılacaktır.

Nefs-i hümayuna mahsus olarak zebh edilecek olan ve sayâ ocaklarında yetiştirilen kurbanlar dün Yıldız Saray-ı Hümayunu'na getirilerek manzur-i hilafet-penahi buyurulmuştur.

Çanakkale Mağlubiyetinin Avustralya'da Gösterdiği İnfiial

20 EKİM 1915

TANIN

Bern 18 Teşrinevvel—Stampa gazetesinin Londra muhabiri gazetesine atideki malumatı ita etmiştir: "Çanakkale seferinden sarf-ı nazar edilmesi Avustralya matbuatında bir takım acı şikâyata bais olmuştur. Avustralya gazeteleri mezkûr darü'l-i harpte yüz binlerce Avustralya efradının beyhude yere feda edilmiş olmasından dolayı izhar-ı infial etmekte ve mezkûr sefer için kâfi derecede ihzaratta bulunulmamış olmasına mebnî müsebbiplerinin ibret-amız bir surette tecziyesini talep etmektedirler.

İngilizler Gelibolu'dan Çekiliyorlar

21 EKİM 1915

TANIN

Viyana 19—London News gazetesi İngilizlerin Gelibolu sıb-ı ceziyesinden çekildiklerini iş'ar ediyor. İngiltere sansürü bu haberin neşrine müsaade etmiştir. Berlin 19—Sakolo gazetesi müttefiklerin Çanakkale'deki harekâtının artık katı bir hezimete neticelendiğini beyan ederek duçar oldukları ziyat-ı azimeyi yegân yegân ta'dad ediyor.

Mezkûr gazete Çanakkale hareketinden vazgeçmek kabul olacağını dermeyerla bu meşum teşebbüsün fevkalade müşkilatını ve işlenen hataların teessüfle yad edileceğini beyan ediyor.

Mühim Bir Kütüphane

21 EKİM 1915

İKDAM

Evkaf Nezareti Müessesat-ı İlmiye Müdüriyeti'nce, İstanbul cevami-i şerifesi ile hususi vakıf kütüphanelerinde dağınık surette mevcut olan Şark, İslam ve Türk müelliflerin asarından coğrafya ve tarihe ait takriben dört bin cilt kitap derc ve cem' edilerek Nuruosmaniye Kütüphanesi binası dahilinde bir daireye yerleştirilmiştir [...]

Moskova'da İhtilal

22 EKİM 1915

İKDAM

Sofya 21— Moskova'da hâl ve mevkii son derece kesb-i vahamet ettiği buraya varid olan haberlerle teyid etmektedir. Sulh taraftarları isyan çıkarmak suretiyle harbin devamına muhalefet göstermişlerdir. Rus Hükümeti hareket-i isyanıyeyi bastırmak için pek şiddetli tedabire müracaat etmiş ve sulh lehindeki cereyanları idare eden zevatı tevkif etmiştir. Mevkufin meyânında Rus muharririnin-i meşhuresinden Maksim Gorki de bulunmaktadır.

Berlin'de Bayram Namazı

23 EKİM 1915

TASVİR-i EFKÂR

Berlin 21 Teşrinievvel—Dün sabah Türkiye'nin Berlin Sefiri Hakkı Paşa ve Sefarethane erkânı ve imamı maiyetinde olduğu halde üsera karargâhına azimetle orada mevkuf bulunan Müslüman esirleriyle birlikte bayram namazını edâ etmişlerdir. [...] Bayram namazı ba'de-t-eda imamlar Türkçe ve Türkmence vaazlar icra etmişlerdir. Öğleden sonra

Osmanlı Sefarethanesi'nde id-i said-i adha münasebetiyle bir resm-i kabul icra olunmuştur. [...]

Askerlerimize Hedaya

24 EKİM 1915

İKDAM

Viyana 22— Cephe-i harpte bulunan müttefik Osmanlı askerleri namına hedaya derc etmek üzere Sefir Hilmi Paşa ile Sefaret Müsteşarı Reşat Bey'in refika-i muhtemelerinin taht-ı himayesinde bir cemiyet teşkil edilmiştir. Viyana mahafalı, bu tasavvuru memnuniyet-i azime ile telakki etmiştir. Gelecek hafta zarfında askerlere mahsus ilk hedayanın irsaline başlanılacağı melhuzdur. Osmanlı Harbiye Nezareti'ne irsal kılınacak olan bu hediyeler askerler için en müfid eşyayı ihtiva edecek ve Viyana'nın meşhur ticarethaneleri canibinden ita olunacaktır. Viyana ahâlisi de pek çok hediyeler gönderiyor.

Darülfünunumuz

25 EKİM 1915

TANİN

İstanbul Darülfünunu'na tayin edilmiş olan Alman profesörlerinin yakında şehrimize muvasalat edeceklerini haber alıyoruz. Maarif Nazırı Şükrü Beyefendi'nin delaleti sayesinde Darülfünunumuz yeni bir devre-i irfana girmiş, ilim ve irfan âleminde bu kadar büyük eserler vücuda getiren Alman âlem-i irfanının refakat ve muavenetini kazanmış oluyor. Bura Darülfünun müdâvimlerini Alman usul-i fennîyesine aşina kılmak için profesörler nazari derslerden ziyade mûzakerat ve mûnakaşat-ı ilmiyeye, amelîyat ve tatbikat-ı fennîyeye atf-ı ehemmiyet edeceklerdir. Her bir ders için tesis edilecek mûzakere saatlerinde, derslerde geçen mebahis arız ü amik mûnakaşa edilerek mesail-i ilmiyenin istihsal edilen netayicin sıhhat ve isabeti tetkik edilecektir. Her bir talebeye sualler irad edileceği gibi talebeler dahi bizzat sual irad ve kendi fikir ve kanaatlerini izhar ve mûdâfaa edebileceklerdir. [...]

Tebliğ-i Resmî

31 EKİM 1915

SABAH

17 Teşrinievvel 331 tarihîyle Karargâh-ı Umumi'den tebliğ olunmuştur. Çanakkale cephesinde bu gün (Turkuaz) ismindeki Fransız tahtelbahiri Çanakkale'de topçularımız tarafından batırıldı, iki zabıtle 24 neferden ibaret olan mürettebatı esir edildi.

Sene-i Devriye

31 EKİM 1915

SABAH

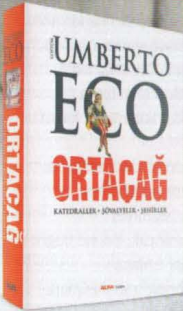
Rus donanması tarafından hazırlanan taarruz üzerine Harb-i Umumi'ye iştirak ettiğimizin sene-i devriyesine müsadif olmak münasebetiyle Osmanischer Loyd neşrettiği bir makalede diyor ki: Rusların Kara Deniz'de Osmanlı sularında Osmanlı donanmasına taarruzda bulunmaları üzerine Türkiye'nin Almanya ve Avusturya-Macaristan ile birlikte harbe iştirake karar verdiğinin bu günler sene-i devriyesidir. O zamandan beri Türk orduları ale'l-ekser gayrı müsait şerait dahilinde itilafçıların muhtelif taarruzlarına karşı emsalsiz bir besaetle harp eyledi. Bilhassa Çanakkale Cephesi'nde Türk askeri vazifesini hakkıyla ifaya muktedir olduğunu isbat etti. [...] Türk ordusu mahir ve azîmkâr bir idare altında Hint yolunun en mühim merhalesine karşı bir taarruz icra etti. Bu taarruz Nil Nehri'nin suladığı İngiltere'nin en mühim bir istinat noktasına karşı daha şedid ve etraflı bir hücum mukaddimesi addolunabilir. Henüz ehemmiyetsiz bazı Osmanlı toprağı düşman yedinde kalmış ise de bunların istirdadı pek karıbdır [...] Bu bir senelik harp İngiliz-Fransızların şarktaki nüfuz ve haysiyetini duçar-ı zaaf etmeye hizmet eyleyen muvaffakiyet-i askerîye ile maliyedir. Alman ve Avusturya-Macaristan ordularının muvaffakiyeti yanında Çanakkale mûdâfaa-i kahramananesi de Balkan hükûmatının politikasını tayin etmiş ve yeni bir vaziyet-i askerîye ve siyasiye vücuda gelmesine, Tuna ile İstanbul arasında emin bir vasıta-i mûnakaşe tesis etmesine hizmet etmiştir. [...]

ORTAÇAĞ

editör
UMBERTO

ECO

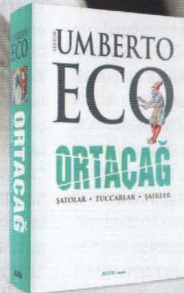
Ortaçağ'dan bize ne kaldı?

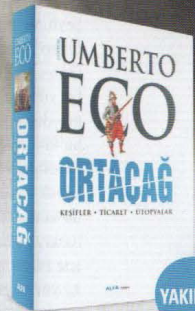
ORTAÇAĞ
Katedraller, Şövalyeler, Şehirler
Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı
910 sayfa

ORTAÇAĞ
Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar
Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı
960 sayfa

ORTAÇAĞ
Şatolar, Tüccarlar, Şairler
Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı
1088 sayfa

ORTAÇAĞ
Keşifler, Ticaret, Ütopyalar
Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı
1040 sayfa

YAKINDA

1 EKİM

Dâhili Haberler

Bulaşıcı ve salgın hastalıklara yönelik nizamname uyarınca, kolera, veba, lekeli humma, tifo, frengi, difteri, hayvan ısırganının yol açtığı kuduz ve sıtma hastalıklarından biri meydana geldiğinde, meydana gelmesinden kuşku duyulduğunda veya bu hastalıklar nedeniyle ölüm vuku bulduğunda, ilgililer en yakın polis veya belediye merkezine haber vermeye veya hastayı başka bir yere nakletmeden 24 saat önce polis ve belediyeye bildirmeye mecburdur. Örneğin tedaviyi yapan doktor, aile reisi, hemşire ve ebeler, hastayla birlikte ikamet eden ev sahipleri, apartman kapıcıları, han kâhyaları, otel sahipleri ve kiracılar, dükkân sahipleri ve ölü yıkayanlar, kanunen bu hastalıklara haber vermeye mecburdurlar. Bu kişilerin hastalıkları polis ve belediye memurlarına hemen haber vermeleri tekrar ilan edilir. Kendi hastalarının yukarıda zikredilen hastalıklardan birine yakalandığı konusunda en ufak şüphe taşıyan doktorlar, hemen haber vermelidirler. Aksi takdirde, haber vermeyenler hakkında kanuni takip yapılacaktır.

3 EKİM

Şeyhin Kehaneti

Hicri takvime göre, önümüzdeki 1334 senesi için, tanınmış gökbilimci Şeyh Ahmet Fazlullah Feleki, "Tâle-i Cihan" adıyla "Cemiyet Kitabevi" (Bâb-ı Âli Caddesi'nde) aracılığıyla, bir yıl içinde hangi önemli olayların meydana geleceğini anlattığı bir kitapçık yayımladı. Kitapçık, Müslüman hemşeriler arasında büyük kabul gördü ve zaten fiyatı bir kuruş olmak üzere dördüncü baskıya ulaştı. İşte bu kitapçığın tercümesi: Ay yılı esasına dayanan Hicri takvime göre, 1334 senesi Muharrem ayından itibaren, şeyhin kehaneti meydana gelecek olayları aşağıdaki şekilde sunmaktadır: * Başka devletlerin elinde bulunan Müslüman şehirleri, bu yıl zarfında, tekrar Müslüman hükümdarların

boyunduruğu altına girecek. Böylece İslamiyet yayılacak ve onlar doğuya ve batıya hükmedecek.

* Bu yıl, Kuzey Afrika'da tekrar bir İslam devleti kurulacak ve bu hükümet Avrupalıların kalbine önemli darbeler vuracak. Bu hükümet, kısa zamanda İslam dünyası için çok büyük yararlılıklar göstererek, olağanüstü deneyece derecede hızla ilerleyecek.

* Arap şeyhlerden biri ölecek ve onun kaybı her yerde acı verecek.

* İslamiyet'in krizi ve sıkıntısı sadece 1333 yılının sonuna kadar sürecek ve bir yıl zarfında İslamiyet olağanüstü şekilde ilerleyecek.

* İslam ülkelerinde buğday ve yiyecek bol olacak ve gerekli ihtiyaçlar yüzünden sıkıntı çekilmeyecek.

* Mısır, İngilizlerin boyunduruğundan kurtularak doğrudan Osmanlı Devleti'nin yönetimine geçecek ve bundan çok yararlar sağlayacak.

* Müslüman milletler ve ırklar arasında ihtilaf çıkarmak isteyen bazı kötü kimseler başarılı olmayacak ve karışıklık ve nefret yerine sevgi ve kardeşlik hüküm sürecek.

* Umumi harp son bulacak ve bütün İslam dünyası için iyilik ve barış dönemi başlayacak. Günden güne İslamiyet'in şanı artacak ve İslam dini daha çok yayılacak ve onun ışığı ufkı kaplayacak.

* Osmanlı memleketlerinin bazı yerlerinde bol yağmur yağacak. Belki küçük seller vuku bulacak ancak zarar meydana getirmeyecek.

* Bu yıl kişi biraz sert geçecek. Kar çok yağacak ancak yakacak bulunacağından halk sıkıntı çekmeyecek, ama biraz pahalı olacak.

* Bu yıl, Osmanlı memleketlerinde bolluk diğer yıllardan birkaç misli fazla olacak. Çiftçilerle birlikte bütün halk sevinecek.

* İslam ülkelerinde toprak ve gayrimenkul fiyatları artacak; para sevdasına toprak ve gayrimenkulleri elden çıkarmayanlar bir süre sonra büyük kazançlar elde edecek.

* Afrika'da İngiliz kolonisinde isyan meydana gelerek bağımsızlık ilan edilecek ve orası bir İslam şeyhinin

yönetimi altına girecek

* Hindistan'da veba görülecek ve büyük zararlar meydana gelecek. Bu nedenle, Hindistan ticareti büyük zararlar maruz kalacak.

* Trablusgarp, İtalyanların elinden çıkarak tekrar Osmanlı Devleti'nin yönetimine geçecek.

* Trablusgarp'taki savaşçıların bu süreci Tunus ve Cezayir'e kadar yayılacak ve en sonunda bu iki ülke de Fransa'nın boyunduruğundan kurtularak bir Arap emiri tarafından yönetilecek.

* Fas hükümeti yeniden bağımsız bir yönetime sahip olacak ve Avrupa etkisine son vererek eski şanına kavuşacak.

* Zanzibar'daki İslam hükümeti, İngiltere yönetimi ve boyunduruğundan kurtulacak. İngiltere'nin bu hükümete karşı yapacağı tüm girişimler sonuçsuz kalacak.

* Osmanlı hükümeti umumi harpten muzafer çıkacak; eski şan ve ihtişamına yeniden kavuşarak memleketlerini genişletecek ve bütün İslam dünyası onun koruması altında mutlu bir şekilde yaşayacak.

* Umumi harpten sonra, Akdeniz'de düşmanlarımızın işgali altında bulunan adalar tekrar Osmanlı yönetimine dönecek ve Osmanlı'nın şanlı bayrağı kalelerde dalgalanarak Akdeniz'e hükmedecek.

* Umumi harpten muzafer çıkan Osmanlı hükümeti, çok yakın bir zaman sonrasında büyük bir donanmaya sahip olacak ve komşularından bazıları kendisiyle hep dost kalmaya mecbur olacak.

* Doğuda İslam dini daha fazla yayılarak, binlerce ve hatta milyonlarca kişi İslamiyet'i kabul edecek.

* Batıl inançları olanlar azalacak ve bazı münasebetsizliklere son verilerek İslamiyet kurumsallaştırılacak. Bilime doğru önemli adımlar atılacak.

* Aynı yıl zarfında İran'da Gilan, Taberistan ve Sircan taraflarında, yabancılara tahriki sonucunda isyan çıkacak ancak bastırılacak.

* İran'ın güney ve güneydoğu taraflarında yağmur az yağacağından ürün ürünleri diğer yıllara oranla beklî az olacak ancak

açlıktan korkulmayacak.

* İran'da meyveli ağaçlara zarar verecek bir hastalık meydana gelecek.

* İran dış müdahaleden kurtularak genişleyecek ve umumi harpten çok büyük faydalar sağlayacak. Halkçı parti yönetimi, uzun zaman devam edecek ve hükümete ve millete önemli yararlıklar gösterecek.

Anayasa kök salacak.

* Belki Afgan emiri bir ara hasta olacak ancak ölüm korkusu yok.

* Buhara'daki İslam hükümeti

Rus baskısından ve tutsaklıktan kurtulacak; özgürlük ve bağımsızlık elde edecek.

(devam edecek)

6 EKİM

Sırbistan'daki Müslümanlar

Sırp, Makedonya'daki Müslüman ve Bulgar halkı son derece sıkıya ve onlara kötü davranmaya başlamışlardır. Sırbistan'dan kaçanların sayısı günden güne artmaktadır. Sırp ordusuna ait Bulgarlar da Bulgaristan'a sığınarak Bulgar ordusuna kaydolmaya devam etmektedir.

7 EKİM

Türk-Alman İttihadı Komitesi

Hamburg'daki *Deutsche Levante Zeitung* gazetesi, Dostluk Yurdu'nun kurulması vesilesiyle, Türk-Alman İttihadı konusunda şunları yazdı: "Türk-Alman İttihadı Komitesi, 11 Şubat 1914'te Berlin'de kuruldu. Başkanlık görevini Dr. Helferich üstlendi. Kendisinin daha sonra Almanya Maliye Bakanı seçilmesinin ardından, başkanlık unvanı Deutsche Bank müdürü von Gwinner'e geçti. Komitenin yönetimi Dr. Yek'e teslim edilmiştir. İttihadın ana amacı, eğitim kurumları, hastaneler ve bilimsel kütüphaneler kurmak; Türk okul ve hastanelerine Alman öğretmen ve doktorlar göndermek; Alman bilim, edebiyat ve tiyatro eserlerini yaymak; kendi eğitimini Almanya'da tamamlamak isteyenlere yardım etmek; sıkı bir Türk-Alman

yakınlaşması için vasıtalar bulmak; Alman ekonomisi için yeni, değerli ve verimli ortamlar yaratmaktır. Belki Türk-Alman İttihadı Komitesi bir buçuk yıl faaliyet göstermiş ve savaşı nedeniyle bir dönem faaliyetlerine ara vermiştir; ancak birçok başarılı işler yapmıştır. Komite, Bağdat ve Kudüs'teki Alman okullarına büyük meblağlar tahsis etmiş, Adana'da 188 öğrencinin gittiği bir zanaat okulu açmış; Nişantaşı, Bursa ve Konya'daki okullarda Alman kursları için yıllık tahsisat ayırmış; Enver Paşa'nın babası Ahmet Paşa'nın katkısıyla kurulan Beşiktaş'taki Türk okulunda Almanlar için Alman bir öğretmen tahsis etmiştir. Türk-Alman İttihadı Komitesi, Haydarpaşa'da bir köşk arazisini satın almış ve orada Alman Okulları Cemiyeti'nin okulunu kurmuştur. Aynı şekilde, Alman okulunun kurulması için gerekli arazinin satın alınması için, Halep'teki Alman Okulları Cemiyeti'ne yüksek meblağla kredi açmıştır. İttihat, Dr. Müllens aracılığıyla bir inceleme yaptıktan sonra, Anadolu ve Suriye'nin cezirine ait yerlerde sıtmanın önüne geçmeye karar vermiştir. Bu konunun incelenmesi uzman doktorlara bırakılacaktır. İttihadın ricası üzerine, şimdiye dek Alman çalışma metotlarını öğrendikleri Alman fabrikalara 26 zanaatkar kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, Erzurum'dan gönderilen yüksek sayıdaki zanaatkar, derici ve çiftçiye Almanya'ya ulaştırmış ve onlara yardım etmiştir. Alman bilim, edebiyat ve tiyatro eserlerinin yayılımına gelince, İttihat Komitesi şu kitapları Türkçeye tercüme etmiştir: "1888'den 1913'e Almanya'nın Refahı", yazar Helfrich; "Alman Üretim Endüstrisi", yazar Bints; "Alman Halkının ve Ordusunun Ruhu", yazar emekliye ayrılmış Albay Paul Kreutzinger; Maarif Nazırı danışmanının "Alman Tedrisatı". Bunların dışında İttihat, Türk-Alman "Millet" Tiyatrosuna kuvvet vermiş ve Türkiye'de kendi menfaatleri yararına temsiller yapmaları için pek çok Alman aktörü İstanbul'a getirmeye karar vermiştir. Aynı şekilde, Toybner Kitabevi,

yakın zamanda piyasaya sürülecek Türkçe-Almanca ve Almanca-Türkçe bir sözlük hazırlamaktadır. Takip edildiği gibi Türk-Alman İttihadı, önemli ve yararlı bir faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyet, Türkiye ve Almanya arasında, iktisadi ve ticari açıdan bir menfaat uyumu bulmak açısından başarılı sonuçlar vaat etmektedir."

Darülfünun'un Alman

Profesörleri

Berlin basını, Darülfünun'da görev alacak Alman öğretim üyeleri için şu ilginç açıklamaları vermektedir: Hamburg Enstitüsü'nden psikoloji ve pedagoji dersleri. Dr. Ançub sadece ders vermekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'deki milli eğitim işiyle de ilgilenerek ve özellikle de Darülmuallimat-ı Âli'nin müdüriyetiyle ortaklaşa çalışacak. Okulları ziyaret edecek ve gerektiğinde seyahatler yapacak. Maarif Nezareti, bir psikoloji laboratuvarı ve kütüphaneyi onun emrinde bulunduracak. Dr. Ançub, 1886'da Brunschwig'de doğdu. Münih, Leipzig ve Würzburg'da felsefe, psikoloji ve pedagoji okudu. Uzun süre Paris'te kaldı; kendi araştırmalarını Alfred Rivey'in yanında tamamladı ve onun başlıca eserlerini Almancaya tercüme etti. Almanya'ya dönüşünde, tanınmış Profesör Wilhelm Wundt'un psikoloji enstitüsünde deneme çalışmaları yaptı. Dr. Ançub'un eserleri şunlardır: "Psikolojinin Metotları", "Teorik ve Pratik Psikoloji". Darülfünun'da görev alacak profesörler arasında, Berlin'deki eski üniversitenin tarih hocası Dr. Carl Lehman Haupt da bulunmaktadır. İstanbul'da tarih dersleri verecektir. Kendisi, 1861'de Hamburg'da doğmuştur. Son kez, Liverpool Üniversitesi'nde antik Yunan dersleri verdi. Savaşın ilan edilmesinden sonra, bu görevini bıraktı. Lehman Haupt, araştırma amacıyla, kraliyet müzesinin Mısır kısmında da çalışmış; Babil ve Anadolu, Mısır ve Yunan tarihleri hakkında çeşitli çalışmalar yayımlamıştır.

11 EKİM

Savaş

Mahkemesinden

Süre

İç huzuru bozmak maksadıyla mevcut hükümete karşı kıskırtıcı cemiyet kurmak ve dağ ve ovaları silahlı çetelerle kuşatmakla suçlanarak Çatalca'dan Savaş Mahkemesi'ne gönderilen ve isimleri belli şahısların yargılanmasına başlanacak. Bunlardan kaçak olan ve Karacaköy'de ikamet eden Strancalı kömürücü Kalfa Yani; Ermeniköylü olup bazen Karadeniz'in Stefanos köyüne giden solak Anjel ve diğer isimle Temistokli oğlu Yanko ve Çiftlikköy'de Vlahko'nun yanında bulunan Strancalı kömürücü Kiraz ve diğer isimle Kireako adlı şahıslara, mahkeme başkanı tarafından 10 gün süre tanınmıştır. Bu süre içinde, bu şahıslar İstanbul Savaş Mahkemesi'ne şahsen başvurmadıkları takdirde, ceza kanunu hükümleri uyarınca giyaplarında yargılanacak ve vatandaşlık haklarından mahrum bırakılacaklar, gayrimenkullerine haciz koyulacak ve bu konuda mahkemeye başvurmaya hakları olmayacaktır. Zikredilen şahısların bulundukları yerleri bilenen haber vermeye ve polisler onları tutuklamaya mecburdurlar.

13 EKİM

Son Durum

Sırp cephesinde çarpışmalar sürmektedir. Berlin'den iletilen bildiriye istinaden, Avusturya-Almanya ordusu Belgrad'ın güneyinden bir tepeyi işgal etmiştir. Şimdiye kadar Almanlar 14 Sırp subay ve 1542 askeri esir almışlardır. Ayrıca ikisi büyük ve beşi süratli olmak üzere 17 top ele geçirmişlerdir. Viyana'dan ulaşan bir bildiri şunları yazmaktadır: "Belgrad'ın işgali sırasında, Avusturya-Almanya ordusu 9 top, 26 cephe topu, bir mayın tüneli, birçok silah, büyük miktarda mühimmat ve başka savaş malzemesi ele geçirmiştir. Ayrıca 10 Sırp subayı ve 600 askeri esir almıştır. Düşman büyük kayıplar

vermiştir. Tuna'daki donanma, Rus denizaltı torpidolarını ve karadaki mayınları kaldırmıştır." Avusturya-Almanya saldırıları hem kuzeyden hem de batıdan gerçekleştirilmektedir. Oysa İngiliz basını, önceden bilindiği gibi, bu saldırıların kuzeydoğu yönünden olmasını ve Bulgaristan'ı Macaristan'dan ayıran o küçük toprak parçasının ilk önce işgal edilmesini bekliyordu. Son Alman bildirisine göre, muharebeler Orsova'ya kadar yayılmaktadır. Belki de kuzeyden ve batıdan gelen bir saldırılar, sadece Sırp ordusunu meşgul etmek için yapılmaktadır ve gerçek saldırı, işte o küçük toprak parçasına yönlendirilecektir. Atina'dan iletilen bilgilere göre, Bulgar kuvvetlerin büyük bir kısmı oradaki sınıra gönderilmiştir. Milli ajanstan ulaşan bir telgraf, Selanik'ten karaya çıkarılan İngiliz ve Fransız kuvvetlerin ivedilikle Sırbistan'a gönderildiğini bildirmektedir. Aynı ajanstan başka bir telgraf, İtilaf devletlerinin Romanya hükümetine başvurarak kendilerine verilen sözün gerçekleştirilmesini talep ettiklerini duyurmaktadır. Ancak Başbakan Bratianu şimdi durumun temelde değişmiş olduğu ve bu nedenle sözlerinin sonuçsuz kalacağı cevabını vermiştir. Yunanistan'ın tarafsızlığını koruması gibi, Romanya'nın da tarafsız kalacağıni söylemiştir. Osmanischer Lloyd, Müttefiklerin Avrupa'daki savaşa katılması için ikna etmek üzere yine Japonya'ya başvuracaklarını duyurmaktadır. Ancak İtilaf basını, bu konuda verilen kararı henüz yeni yayımladı. Japon Dışişleri Bakanı Jishi, İngiliz kolonilerinde İngiltere tarafından Japonya'ya yapılacak iktisadi katkılara tenezzül etmemekle yetinmemiş, aynı zamanda Tokyo hükümeti Rusya'ya mühimmat gönderimini sonlandırmaya karar vermiştir. Alman gazetesi, Japonya'nın başka türlü davranamayacağını, çünkü Çin hükümetinin Amerikan fabrikalarına yaptığı 100-200 denizaltı siparişinin kendisini tabii ki düşündürdüğünü yazmaktadır. Doğu cephesinde Ruslar kendi saldırılarına devam etmektedir.

Berlin ve Viyana'dan ulaşan bildirimler, geri çekilişlerinin sürdüğünü yazmaktadır. Batı cephesine gelince, Kambana, Joffre'un niyetinin büyük saldırıyı ekimde yapmadığını, ancak Balkanlardaki olayların onu bu girişimi hızlandırmaya mecbur ettiğini yazmaktadır.

Müzayede

Beyoğlu Sulh Mahkemesi'nden ilan edilir: 4 Ekim Pazar günü, öğleden önce saat 10'da Beyoğlu Büyük Sokak'ta, Bazard Allemand'a (Alman Pazarı) yakın, 414 numaralı apartmanın ikinci katında, eski Simon Fotoğrafhanesi'nde, haczedilen ve satılmasına karar verilen şu mallar müzayede ile satılacaktır: ayna, yazihane, saat, kadife kaplı banket, duvar halıları, mermer konsol, paravan, masa, demir soba, banket, sandalye, tüm aparatlarıyla koltuk, fotoğrafhane perdeleri, elektrikli lambalar, telefon aparatı, merdiven, slayt projektörü, fotoğraf şasileri, vitrin, gazyağı sobası ve fotoğrafçılıkla ilgili birçok edevat. Arzu edenler aynı gün yukarıda zikredilen yerde hazır bulunsunlar.

Rusya'da

Rus Sinodu'nun manastırlara zenginliklerinin üçte birini ülkenin müdafaa-i işine tahsis etmeleri emrini verdiği Stockholm'den bildiriliyor. Rus mühimmat fabrikalarının maden kömürü eksikliğinden dolayı haftada sadece dört kez çalıştıkları Kopenhag'dan bildiriliyor. (Basın)

Rusya'daki Maarif Nezareti, Hariciye Nezareti ile ortaklaşa, Japonya'da birçok Rus okulu açma girişiminde bulunmuştur.

Dâhili Haberler

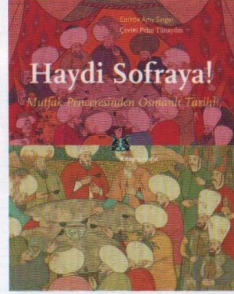
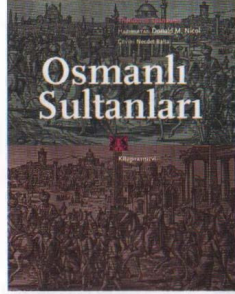
Ceza Mahkemesi, 11 yaşındaki Yorgi adındaki bir erkek çocuğun ırzına geçen Rasım adlı kişiyi üç yıl hapis cezasına çarptırdı. Ev kiraladı. Müdafaa-i Milliye'nin Kadıköy Şubesi, asker ailelerinin ev kiralarnın 1331 yılı Eylül aidatlarının verilceğini ilan etti. Müracaatlar aynı şubeye yapılacak.

Sonbahar 2015

Osmanlı Sultanları

Theodoros Spandunis
Sunan ve Nollayan:
Donald M. Nicol

16. yüzyıl başlarında Batı Avrupa'da Osmanlı tarihini konu alan çalışmalar çok rağbet görüyordu. Bunlardan biri de ilk kez 1550'de İtalya'da basılan ve Bizans kökenli Theodoros Spandunis'in kaleme aldığı bu eseri. Spandunis Konstantinopolis imparatorları çıkaran Bizans imparatorluk ailesi Kantakuzenosların soyundan geliyor. Bir Bizans mültecisinin İtalyanca yazdığı *Osmanlı Sultanları* ünlü Bizans tarihçisi Donald M. Nicol'un sunuş yazısı ve notlarıyla artık Türkçede!

Haydi Sofraya! Mutfak Penceresinden Osmanlı Tarihi

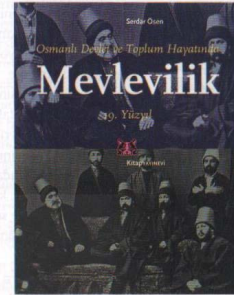
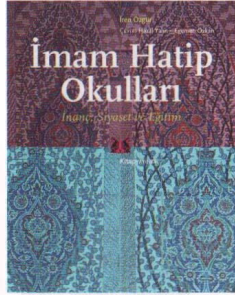
Amy Singer (Editör)

Yemek aynı zamanda da bir kimlik, kültür ve sınıf göstergesi. Lakin tüketimi, üretimi, taksimi, tanzimi, sunumu, muhafazası ve temsili ile yeme içme çalışmaları Osmanlı tarihi çalışmalarında henüz yeterince olgurlanmış değil. Amy Singer'ın derlediği bu kitap, yemekler, gıda maddeleri, yemek tarifleri, yeme içme alışkanlıkları, öğünler ile mutfak ve sofraya gereçlerinden hareket ederek tarihsel bir incelemeye giriyor.

İmam Hatip Okulları İnanç, Siyaset ve Eğitim

İren Özgür

Laik eğitim sisteminde en belirgin istisnayı temsil eden imam hatip okulları bugün hayli tartışmalı bir konumda bulunuyor. Her ne kadar bu okullardaki öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının yüzde 8'ini oluşturuyor olsa da son yıllarda milli eğitim, adalet ve içişleri bakanlıklarında imam hatip mezunlarının önemli mevkilere gelişi bu okulları Türkiye'de İslamcılık, laiklik ve modernite tartışmalarının odağına yerleştiriyor.

19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik

Serdar Ösen

Bu çalışmada 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ile Mevlevi tarikatı arasındaki kurumsal ilişkiler ele alınıyor. Bektaşiliğin yasaklanması sonrasında Mevlevilik devlet ileri gelenleri arasında yaygınlık kazandı. Mevlevihanelere yapılan tamir ve işe yardımları, vakıf muafiyetleri, Mevlevi şeyhleri ile devlet arasında yaşanan sorunlar ve sosyal hayatta mevlevihanelerin işlevleri bu eserde ele alınan başlıca konular arasında.

Kitapyayinevi

www.kitapyayinevi.com

"TUZLU SU"YA DAİR...

Carolyn Christov-Bakargiev küratörlüğünde düzenlenen 14. İstanbul Bienali "Tuzlu Su: Düşünce Biçimleri Üzerine Bir Teori" temasıyla 80'den fazla sanatçının 1500'ün üzerinde eserini kentin farklı noktalarında izleyiciyle buluşturuyor. Bienaldeki yapıtlar suyun değiştirici, dönüştürücü, iyileştirici ve aşındırıcı etkilerini, mekânı olduğu kadar zihinsel ve psikolojik alanlarımızı da kapsayıcı, tanımlayıcı ve dönüştürücü gücünü ele alıyor.

NİLAY ÖZLÜ

Yazar, eleştirmen, sanat tarihçisi, küratör Carolyn Bakargiev 14. İstanbul Bienali'nde dünyayı kişisel ve politik olgularla şekillendiren ve dönüştüren dalgaları, su akıntılarını, yoğunluklarını, gelgitleri ve bu örüntülerin zaman ve mekânda, zihin ve bedende, birey ve toplumda, kentte ve doğada bıraktığı izleri ele alıyor. Küratör bu bienalde suyun hareketlerinden —düğüm ve politik olgularla şekillendiren ve dönüştüren dalgaları, su akıntılarını, yoğunluklarını, gelgitleri ve bu örüntülerin zaman ve mekânda, zihin ve bedende, birey ve toplumda, kentte ve doğada bıraktığı izleri ele alıyor. Küratör bu bienalde suyun hareketlerinden —düğüm ve politik olgularla şekillendiren ve dönüştüren dalgaları, su akıntılarını, yoğunluklarını, gelgitleri ve bu örüntülerin zaman ve mekânda, zihin ve bedende, birey ve toplumda, kentte ve doğada bıraktığı izleri ele alıyor.

Hem kelimenin düz anlamıyla

bu dalgaları vardır hem de insan dalgaları, duygu ve an dalgaları. Belki de bu dalgalar sadece zamanla, bir dalganın yüksek ve alçak noktaları arasındaki farkla duyumsanan tıs, zamanı, dolayısıyla mekânı ve dolayısıyla yaşamı imleyebilir."

"Suyun sızişildiği hemen her yerde" temasıyla ortaya konan bu seneki bienalin belki de en önemli özelliği, 36 farklı mekânda gerçekleşen sergilemeler sayesinde kentin çok farklı noktalarına dağılımı. Dolayısıyla İstanbul Bienali sadece çağdaş sanat eserlerinin sergilendiği bir mecaz olmanın ötesine geçerek, zaman ve mekânda, karada ve suda bir İstanbul yolculuğu, kent ve denizin ilişkisi üzerine kurgulanmış bir deneyim de öneriyor. Atışlagelimizin tersine Asya ve Avrupa yakasını, Kadıköy ve Şişli'yi, Adaları ve Balat'tan Rumeli Feneri'ne kadar olan Boğaz'ı kapsıyor. Sadece karada bulunan yapılar değil, kıyı şeridi, deniz feneri ve suyun yüzeyi de bienal mekânı olarak karşımıza çıkıyor.

Arter, İstanbul Modern, Depo ve Galata Rum İlkokulu gibi müze-mekânlar bir den fazla esere ev sahipliği yaparken, bienalin asıl varucu yanı otelleri, hanları, terk edilmiş yapıları, deniz fenerini, tekneleri, eski bankaları, otoparkları, bahçeleri, okulları ve dükkânları sergi mekânı olarak tanımlıyor. Bu bağlamda bienali gezmek, aslında kentin ara sokaklarında bir den maceraya atılmak, İstanbul'u bambaşka bir gözle deneyimleyip farklı katmanlarını keşfetmek anlamına da geliyor. Yere özel enstalasyonlar mekândaki yaşamışlıkları, unutulmuş ve

bilinmeyenleri, farklı anlatıları su yüzüne çıkarırken, her bir mekânı kendi bağlamı ve tarihçesiyle içerisinde izleyiciye farklı birer deneyim sunuyor. Dolayısıyla kendinizi "beyaz küp" olarak tanımlanan bir sanat süpermarketinde ardi ardına konumlanmış yüzlerce eseri anlamlandırıp konumlandırmaya çalışırken değil, kentin sokaklarında elinizde haritayla kaybolurken, yolda karşılaştığınız diğer sanatseverlerle sohbet ederken, mahallenin çocuklarını peşinize takmış sergi mekânına doğru ilerlerken ve yakınılarda gördüğünüz bir esnaf lokantasında soluklanırken bulabiliyorsunuz.

IKSV ekibinin de altını çizdiği gibi, bu kentsel dağılımın bir amacı da izleyiciye bir mekândan diğer mekâna giderken eserleri düşünme, sindirebilme, yorumlayabilme şansı ve zamanı tanıması. Bir başka deyişle, her bir eser üzerine düşünmek, bir sonrakinin hayal etmek ve daha derinlere dalmak için gerekli zaman-mekânsal mesafe sağlıyor. Bienal mekânları kentin farklı bölgelerine dağılımı olsa da, eserler genellikle Karaköy, Galata, Çukurcuma ve İstiklal ekseninde yoğunlaşıyor. Bienalin startı sergi mekânlarından biri olan İtalyan Lisesi'ndeki basın toplantısıyla verildi. Buradan Çukurcuma'da bir garaja konumlanmış olan Cevdet Ereğ'in "Bir Ritm Mekânı" adlı eserini ziyaret etmek, ara sokakta terk edilmiş bir evde sergilenen Deniz Gül'ün "Taş (El Yazmaları Yanmaz)" isimli yerleştirilmesine gitmek, oradan Masumiyet Müzesi'nin en üst katında yer alan Ermeni asıllı sanatçı Arshile Gorky'nin

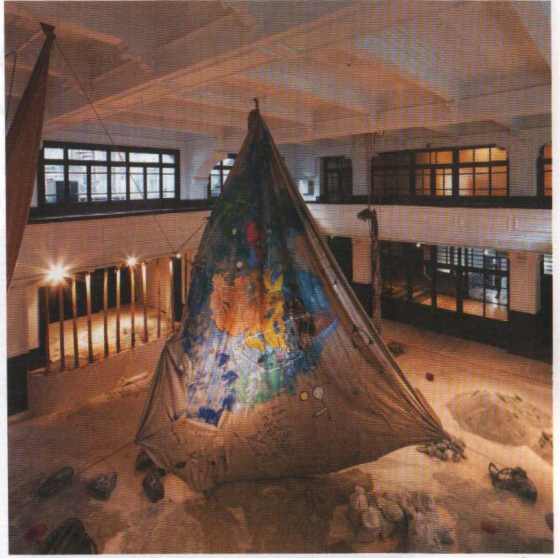
iki tublosunu görebilmek, yolda House Otel'de sergilenen eseri deneyimleyip, daha sonra Galatasaray'da Cezayir'e uğrayıp rotayı İstiklal Caddesi'nde yer alan bir dizi sergiye çevirmek ve turu belki de Şişli'de Hrant Dink Vakfı ve Ağos binasında Ayreen Anastas'ın eserleriyle sonlandırmak mümkün. Bankalar Caddesi'nde yer alan The Vault Karaköy ve Minerva Han Kasa Gallery bölgesinin tarihi kimliğine ve binaların karakterlerine uygun birer yerleştirmeye ev sahipliği yaparken, son yıllarda kentin önemli kazanımlarından biri olan Galata Rum Mektebi'nde dört kata yayılmış sergi alanını "Tuzlu Su" teması etrafında, kentin sosyal, politik, edebi ve coğrafi geçmişi referans vererek sergiliyor. Andrew Yang, Hera Büyüktaşçıyan, Michael Rakowitz, Prabhakar Pachpute, Anna Boghigian gibi sanatçıların eserlerinde Ermeni soykırımından mübadeleye ve maden facialarına kadar farklı tarihsel konular, ajitasyona mahal bırakmadan incelikli işlenmiş. Depo ve İstanbul Modern'de Karaköy'ün bienal rotaları arasındaki yerlerini alarak, 50'den fazla sanatçının işlerine ev sahipliği yapıyor. Elbette bu seneki bienalin su ile ilişkisini öncelikle Boğaz'ın farklı noktalarına yayılmış olan mekânlar ve eserler ortaya koyuyor. İstanbul Boğazı'nın üzerinde Ulyases'i seslendirerek gezinmekte olan Füsün Onur'un "Balıklı Teknesi" isimli işi Boğaz'ın tamamını sergi mekânı olarak tanınıyor. Lawrence Weiner'in "Ramak Kala" isimli eseri ise Boğaz'ın kuzeyinde Rumeli Feneri'ni kendine mekân ediyor. Sivriada'da Pierre Huyghe'nin

Bienal haritası.

yerleştirmesi "Derin Zemin" ise bienal ziyaretçilerine farklı bir deneyim öneriyor. İttihad ve Terakki'nin sürgün ve katliam politikalarının öncülü kabul edilen ve 1910'da 80.000 köpeğin açlıktan ölümüne sahne olan Sivriada'da bulunan bu eser, bu coğrafyada yaşanan bütün sürgünlerin yasını tutuyor. Büyüka'da tarihi köşkler, oteller, halk kütüphanesi ve gerçek bir deniz otobüsü sergi mekânları olarak karşımıza çıkıyor. İlk kez İstanbul Bienali'nin bir parçası olan Büyüka'da, kentin suyla olan ilişkisini ve katmanlı tarihini belki de en iyi vurgulayan yerlerden biri. Kaptan Paşa Deniz Otobüsü iki farklı sanatçının yerleştirmesine ev sahipliği yaparken, Büyüka'da Halk Kütüphanesi'nde Merve Kılıçer'in eserleri sergileniyor. 1911 yılında açılan ve dönemin art nouveau üslubunu yansıtan Splendid Palas Otel'i'nde ise William Kentridge'in "Ah, İçli Makine" isimli işi görülebilir. 1929-1933 yılları arasında Büyüka'da sürgün hayatı yaşayan ve bu dönemde otobiyografisini yazan Lev Troçki'nin sekreteriyile olan mektuplaşmalarından ilham alan bu eser, Troçki'nin sular altında kalan "ütopik" fikirlerini sergi mekânını son derece başarılı bir şekilde kullanarak aktarmayı başarıyor. Bienalde öne çıkan ve bulunduğu mekânla doğrudan ilişkili kuran bir diğer eser de Ad Atkins tarafından Rizzo Palas'a yerleştirilen "Hislayan" başlıklı iş. Günümüzde atıl durumda olan bu ahşap köşk, perişan haldeki eşyaları ve üzerlerine terk edilmişliğin hüznü sınımsız odalarıyla, bir zamanlar Büyüka'da'yı saran zenginlik ve çökrenkliği sessiz tanımlar. 19. yüzyılın ünlü İtalyan mimarı Raimondo D'Arone'nun imzasını taşıyan Mizz Köşkü, geçirdiği kötü restorasyonlar ve yarı şantiye halinde durumuyla zamanın katmanlı ve yozlaştırıcı etkisini net bir şekilde yansıtıyor. Susan Philipsz'in eseri ise mekânın albenisi yanında sönük kalıyor. Büyüka'da parkurunun son mekânı Carolyn Christov-Bakargiev'in bienal için beirlendiği ilk

mekân olma özelliğini taşıyor. Orhan Pamuk'tan Lev Troçki'nin 1932-1933 yıllarında bu köşte yaşadığını öğrenen küratör, evin denizle bulunduğu kıyısını Adrian Villar Rojas'ın yerleştirmesine ayırmış. 1980 doğumlu genç sanatçının "Tüm Annelerin En Güzel" isimli eseri bu seneki bienalin en çok ses getiren işleri arasında yerini alıyor. Yüksek durumda olan Troçki Evi'nin otlarla kaplı bahçesindeki ince patikayı takip ederek ulaşılan ufak demir kapı, bir anda denizin uçsuz bucaksız ferahlığına açılıyor. Prens Adaları ile kent silüetini fon olarak kullanan yerleştirme ziyaretçileri adeta büyülüyor. Beyaz sentetik malzemeden üretilen gerçek ölçülerdeki hayvan figürlerinin her biri organik malzemeden üretilmiş soyut birer yük taşıyor. Bakışlarını eve dikmiş olan bu figürler hem dalgalara hem de ziyaretçilere adeta meydan okuyor. Bienal mekânları arasında Karaköy'de bulunan Tunca Subaşıoğlu Çarşı Saray Atölyesi ve Balat'ta bulunan Küçük Mustafa Paşa Hamamı da yer alıyor. 5 Eylül-1 Kasım arasında ücretsiz olarak gezilebilecek olan 14. İstanbul Bienali kapsamında bir dizi paralel etkinlik, sanatsal ve kültürel aktivite de sanatseverlere sunuluyor. Kentte bulunan pek çok sanat galerisi ve kültür merkezi bienalin yarattığı sanat rüzgarına eşlik ederek, bakış açılarını çeşitlendiriyor. SALT Beyoğlu ve SALT Galata'da açılan "Nerden Geldik Buraya" sergisi uzun yıllar süren bir araştırmanın ürünü. 12 Eylül 1980 darbesi sonrası Türkiye'nin geçirmiş olduğu sosyal, politik, ekonomik ve ideolojik dönüşümünü gözler önüne seren bu kapsamlı sergide, döneme damgasını vurmuş olan dergiler, kitaplar, gazeteler ve çeşitli yayınlar kâdure, reklamlardan sinemaya, müzikten televizyona popüler kültürde dair pek çok malzeme de izleyicileri eleştirel bir perspektifle sunuyor. Çocukluk ve gençliğimiz ait pek çok anı, görünümü ve objenin arşiv malzemesi olarak karşımıza çıkması bizlere nostalji dolu anılar yaşatsa da, sorunların, mücadele

alanlarının ve ideolojik diskurların sürekliliği "tarihin tekerrürüne" adeta tanıklık ediyor. Halil Altındere, Serdar Ateşer, Aslı Çavuşoğlu, Barış Doğrusöz, Ayşe Erkmen, Esra Ersen ve Hale Tenger gibi sanatçıların eserleri ve yerleştirmeleri ile birlikte görsel, işitsel ve basılı pek çok farklı arşiv malzemesinden seçkilerin de yer aldığı bu sergi, yakın geçmişe olduğu kadar günümüze de ışık tutmayı hedefliyor. 1980 askeri darbesinden sonra ortaya çıkan toplumsal hareketleri ve popüler kültür öğelerini de sorgulayan "Nerden Geldik Buraya" 29 Kasım'a kadar devam edecek. Borusan Contemporary su ve İstanbul Boğazı ile farklı bir bağlamda, farklı bir ilişki öneriyor. Holdingin halen aktif olan genel merkezinde bulunan çağdaş sanat koleksiyonu ile kalıcı ve geçici sergiler hafta sonları ziyaretçilere açılıyor. Böylece sanatseverler, mekâna özel yerleştirmeler ve çağdaş sanat eserlerini görme ve Perli Köşk'ün farklı kotlarından Boğazi kışbakışı deneyimleme fırsatı da buluyor. Çağdaş sanat ile küresel kapitalist sistem arasındaki ilişki son derece net bir şekilde ortaya koyulurken, bu ilişkinin negatif ve pozitif sonuçlarını da sorgulamamıza da

neden olunuyor. Borusan Contemporary'de sergilenen "Görünenin Ardındaki" ve "Tutku" isimli sergiler Şubat 2016'ya kadar gezilebilecek. Bu bağlamda İstanbul Bienali metalaşan ve küreselleşen İstanbul'un pazarlanmasındaki araçlardan biri olarak sert bir şekilde eleştiriliyor olsa da, bienalin bu seneki küratörü Carolyn Christov-Bakargiev ülke gündemine oturan açılar, politik çalkantıların, dünyayı yasa boğan savaşların ve kültürel dramaların arasında sanatın umut verici rolünü vurgulayan su cevabı veriyor: "Sanatla ve sanat aracılığıyla yas tutuyor, hatırlıyor, kırıyor, iyileşmeye çalışıyor ve kendimizi, biçimden yaşama yansıyan neşe ve canlılık ihtimaline adıyoruz." Tuzlu suyun yüzlerce müteccimin hayatına mal olduğu su günlerde, belki de kendimizi "Tuzlu Su"yun iyileştirici ve ferahlatıcı dalgaları arasında bırakmaya ihtiyacımız var, en azından bir süre için...

Galata Rum Okulu.

NİLAY ÖZLÜ
BOĞAZICI ÜNİVERSİTESİ
TARİH BÖLÜMÜ

DİPNOT

¹ Şibel Yardımcı, Kentel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014).

I. DÜNYA SAVAŞI'NA KATILAN ÜLKELERDEN MESAJ VAR!

Tarih Vakfı liderliğinde İstanbul'daki 6 özel okuldan 37 öğrenci ve 11 öğretmenin katılımıyla 2014-2015 eğitim öğretim yılı boyunca yürütülen "I. Dünya Savaşı'na Katılan Ülkelerden Mesaj Var Ortaokul Öğrencileri Cihan Harbine Farklı Perspektiflerden Bakıyor ve Tartışıyorlar" adlı projenin finalı 10 Mayıs Pazar günü Ulus Müzesi Okulları'nda gerçekleşti.

NALAN BALCI ZEYNEP ADIGÜZEL

Proje finalinin açış konuşmasında Özlem Çaykent, eğitim alanının Tarih Vakfı'nın çok önemseydiği alanlardan biri olduğunu belirterek bu tür projelerin akademisyenlerin öğrencilere ulaşmasını sağlayan önemli bir fırsat olduğunu söyledi. Çaykent konuşmasında ders kitaplarında gündelik hayatımızdaki bilgi ihtiyacını karşılamayan, cinsiyetçi, militarist ifadelerle, engellilere ilgili sorunlu yaklaşımlara, kışkırtıcı ve ırkçı söylemlere sıkça rastlandığını ve bunlar üzerinde çalışmanın, öğrencilere bunları göstererek farkındalık kazanmalarını sağlamanın çok önemli olduğunu, öğrencilerin nasıl bir düşünce geliştirdiğini görmek için akademisyenler açısından da fayda sağlayacağını vurguladı. Çaykent'in ardından, Erol Koroğlu, "Bu Hangi Dünya Savaşı?" başlıklı bir sunum gerçekleştirdi. Koroğlu sunumunda şunları ifade etti: "I. Dünya Savaşı'nın çok uzun dönemde çok çeşitli etkileri oldu. Bunu ne kadar iyi bilirsek ve bununla ilgili meselelere ne kadar eleştirel yaklaşarsak bu bize soğukkanlı bir yaklaşım getirecek. Aynı zamanda yeni bir duygusal yapı ve durum da ortaya çıkaracak. Her ne kadar samimiyetle ifade edilmiş olsa da kahramanlık edebiyatı bizi tarihsel deneyimin sadece bir parçasıyla karşılaştırır. Oysa savaşın diğer yanları da var; ekme bulamamak, aç kalmak, sakat kalmak, savaşın yarattığı olumsuz etkilerle

başın çıkmaya çalışmak gibi... Bunun üzerinden gelmemiz gereken nokta, savaşa ölüm olarak ve hayatın düşmanı olarak bakmak... Eleştirelliğin bize getireceği en önemli kazanımlardan biri normal, başı içindeki hayatın önemini anlamamıza yardım etmesi. Bu sene bu projede görev alan çocuklarla yaptığımız çalışma eleştirel düşünce üzerinden bizleri insan olmaya biraz daha yaklaştırdı. Bu nedenle burada büyük bir mutlulukla ve tatmin hissiyle bulunuyorum."

Açış konuşmalarının ardından öğrenciler, inceledikleri ülkenin ders kitaplarına dair sunumlarını gerçekleştirdiler. Proje kapsamında incelenen ve sunumları gerçekleştirilen ders kitapları şunlardır:

FMV Zeynep Adigüzel Ortaokulu: İngiltere Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler 2007, Çin basımı *British History* kitabıyla ilgili şöyle bir değerlendirme yapmıştır: Kitap, 7., 8. ve 9. sınıf düzeyinde yardımcı ders kitabı olarak kullanılmaktadır. 512 sayfa içinde I. Dünya Savaşı'na ayrılan bölüm 6 sayfadır. Küresel bir bakış açısıyla kaleme alınan kaynağa ulusal bakış açısını da yansıtan bazı metinler görülmektedir. Metinlerde duygusal, taraflı ve abartılı anlatımların gerçekçi anlatımlara oranla daha ağır bastığı tespit edilmiştir. Görsel içerik açısından bakıldığında 7 resim 1 fotoğraf kullanılmış, tablo, grafik, harita ve karikatürlere hiç yer verilmemiştir. Özellikle öğrenciyi düşündürücü araştırmaya iten ve merak uyandıran yapıda bir görsel

bulunmamaktadır. Kaynakta Osmanlı Devleti'nden bahsedilmemekte, sadece bir yerde Türkiye adı merkezi güç içerisinde vurgulanmaktadır. Kitaptaki olaylar ve görseller savaşın sadece askeri boyutunu ön plana çıkarmaktadır. İngiltere'de online öğretime geçildiğinden ders kitabı kullanılmamaktadır. Öğrenciler bu kitaptan yardımcı ders kitabı olarak faydalanmaktadır.

Özel ALEY Ortaokulu: Avusturya Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler 1999, Avusturya basımı *Stationen: Spuren der Vergangenheit-Bausteine der Zukunft* kitabıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: 7. ve 8. sınıf düzeyinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. 194 sayfa içerisinde I. Dünya Savaşı'na ayrılan bölüm 9 sayfadır. İlgili bölümün hem küresel ve hem de ulusal bir bakış açısıyla kaleme alındığı tespit edilmiştir. Metinlerde savaşın toplumun tüm kesimlere etkisi kanıtlarla vurgulandığından tek taraflı bir anlatıma rastlanmamıştır. Konuyla ilgili resimlere, grafiklere, karikatürlere, tablolara, haritalara ve posterlere yer verilmiştir. İlgili bölüm öğrenciyi düşünmeye sevk eden örnek olaylar ve düşünme becerilerini geliştirecek sorularla desteklenmiştir. Savaşın siyasal yönünden çok toplumsal yönü vurgulanmaktadır. Savaş sırasında devlet politikalarına ve yöneticilerine yönelik eleştirilerin yapılması, düşman kelimesinin kullanılmaması, ayrımcılık ifade eden

sözcüklere yer verilmemesi açısından hümanist bir yaklaşım söz konusudur.

Özel ALKEV Ortaokulu: Almanya Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler, 2006 Almanya basımı *Geschichte und Geschehen* kitabıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: 224 sayfa olan kitap, I. Dünya Savaşı konusuna 6 sayfa ayırmıştır. 8. sınıf düzeyinde ders materyali olarak okutulmaktadır. Hem küresel hem ulusal bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Ulusal bakışın hâkim olduğu metinlerin birinde "düşman" kelimesi kullanılmıştır. Metinlerde başka bir ülkeyi ya da milleti aşağılayan, küçük gören, suçlayan ifadelerle yer verilmiyorsa, nesnel bir dil kullanılmıştır. Metinlerde savaşın korkunç ve vahşi yüzü ortaya konduğundan belli bir fikri dayatmayan, hümanist bir bakış açısı tespit edilmiştir. Kaynakta afiş, fotoğraf ve harita yer almaktadır, fakat grafik, tablo, karikatür bulunmamaktadır. Görseller, metinler ve sorular incelendiğinde, görsellerin metinleri destekleyici nitelikte olduğu ve farklı bakış açılarının bir arada verilmesi çalışıldığı tespit edilmiştir. Afişler tek taraflıymış ve Almanlar övüyormuş gibi görünse de, kitabın başında bu savaşın bir propaganda savaşına olduğu söylendiği için bu mülzemenin o dönemde yapılan propaganda çalışmalarına örnek olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Onlu anlatımların üslup ve biçimde çeşitliliği yer verilmiş,

hikâyeci, bilgilendirici, eleştirel, duygusal metinler kullanılmıştır; görseller ve başlıklar merak uyandırıcıdır.

Özel ENKA Ortaokulu: Bulgaristan Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler, Bulgaristan'da 6. sınıfta okutulan *Tarih ve Üygatlık* ders kitabıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: 178 sayfadana oluşan kitabın I. Dünya Savaşı konusuna ayrılan bölümü 4 sayfadır. Olaylar küresel bir bakış açısıyla ele alınmış, özellikle "biz" yerine "Bulgaristan" veya "Bulgar askerleri" yazılarak tarafız bir yaklaşım sergilenmiştir. Yazılı anlatımı destekleyecek biçimde görsel kullanılmış, fakat harita kullanımı yetersiz kalmış, tablo ve grafiklere ise hiç yer verilmemiştir. Görseller konuya farklı bir bakış açısı getirmek yerine sadece bilgileri destekleyici nitelikte kullanılmıştır. Görsellerde daha çok savaşın askeri yönü ön plana çıkarılmış, halkın yaşadıklarını değinilmemiştir. Özellikle düşünmeye, tartışmaya sevk eden sorulara sıkça yer verilmiştir.

Özel Sezin Ortaokulu: ABD Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler 2008, ABD basımı *American History* kitabıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: 965 sayfadana oluşan ders kitabının I. Dünya Savaşı'na ayrılan bölümü 34 sayfadır. 5., 6., 7. ve 8. sınıf düzeylerinde ders materyali ve bir web sitesi ile online eğitim materyali olarak da kullanılmaktadır. I. Dünya Savaşı konusu ise 8. sınıf öğrencilerine verilen kazanımlar arasında yer almaktadır. Kaynak daha ulusal bir bakış açısıyla yazılmış, fakat katı milliyetçi bir üsluptan ziyade "Amerika" ve "Amerikalı" vurgusu yapılmıştır. Devlet merkezli bir bakış açısı tespit edilmemiştir; aksine dönemin yöneticileri ve meclis kararlarına eleştirel bakış açıları kazandırarak bölümlere, metinlere yer verilmiştir. Çokyönlü kanıtlara dayanan tarafız bir üslup kullanılmıştır. Öğrenciyi düşünmeye sevk eden eleştirel düşünme başlığı altında sonuç

çıkarma ve karşılaştırma bölümleri kullanılmıştır. Bu çalışmaların dışında sorgulayıcı ve düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik "sebepler-sonuçlar", "düşünce analizi", "eger?" ve "yazma" bölümleri yer almıştır. Bu bölümler de örnek olaylarla desteklenmiştir. Konuyla doğrudan ilişkilendirilen

daha duygusal ve tek tarafı ifadeler tespit edilmmiştir. *Sosyal Bilgiler* kitabında konuyu destekleyen görsellere yeterince rastlanmamaktadır. İnkılap Tarihi kitabında ise görsellere daha fazla yer verilmiştir; ancak görseller, konuya farklı bakış sevk eden sorular sorulması bakımından nitelikte değildir. Her

bir anlatım dili hâkimdir. Bu savaşta bizzat yaşamış kişilerin ağzından alıntılar, anılar, belgeler gibi kanıtlara her iki ders kitabında da rastlanmamıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitabı düşünmeye ve tartışmaya, yorum yapmaya sevk eden sorular sorulması bakımından daha özenli hazırlanmıştır;

resimlere, grafiklere, karikatürlere, tablolara, haritalara ve posterlere sıkça yer verilmiştir. Metin ve görseller incelendiğinde bir fikri dayatmaya yönelik hiçbir kanıt rastlanmamıştır. Devletin ve dönemin koşullarına eleştirel baktıran bir üslup söz konusudur. Siyasi olaylardan çok toplumsal olaylar ön plana çıkarılmış, ötekileştirme yol açacak bir söylemden kaçınılmış, öğrenciyi merkeze alan bir kaynak oluşturulmuştur.

Ulus Özel Musevi Ortaokulu: Türkiye Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler 2014, Ankara basımı 7. Sınıf *Sosyal Bilgiler* ve 8. Sınıf *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük* kitaplarıyla ilgili şu verileri ulaşımlardır: 172 sayfadana oluşan *Sosyal Bilgiler* ders kitabının 6 sayfası, 200 sayfadana oluşan *İnkılap Tarihi* ve *Atatürkçülük* ders kitabının 4 sayfası I. Dünya Savaşı konusuna ayrılmıştır. Hem *Sosyal Bilgiler* hem de *İnkılap Tarihi* kitapları, üç paragraf dışında Osmanlı Devleti'ni merkeze koyan daha ulusal bir bakışla konuyu kaleme almıştır. *Sosyal Bilgiler* kitabı daha nesnel bir üsluba sahipken *İnkılap Tarihi* kitabında ise

iki kitapta da görsellerin doğrudan bir fikri dayatmaya çalışmadığı, ancak öğrenciyi yeni fikir üretme olanağını da tanımadığı görülmektedir. Her iki kitabı biçim ve içerik olarak değerlendirdiğimizde de 7. Sınıf *Sosyal Bilgiler* kitabının daha özenli hazırlandığı, daha nitelikli olduğu ve içindeki soru ve etkinliklerle öğrencinin kendi düşüncesini oluşturmaya kısmen de olsa olanak tanımakta olduğu söylenebilir. Her iki kitapta bu savaşın tüm dünyadaki insanlar ve insanlık tarihi açısından ne kadar büyük bir felaket olduğuna bahsedilen bir bölüm bulunmamaktadır.

İki kitapta da savaşın ele alındığı bölüm başlıklarını değerlendirdiğimizde 7. Sınıf ders kitabındaki "İnsanlığın Büyük Dramı" başlığının daha küresel ve merak uyandırıcı olduğu söylenebilir; ancak konu içeriğini değerlendirdiğimizde "İnsanlığın Büyük Dramı"na ait hiçbir içeriğe rastlanmamaktadır. Kitapta başlık ve içerik arasında uyumsuzluk tespit edilmiştir. Her iki ders kitabında konu anlatımları üslup ve biçim açısından çeşitlilikten yoksundur. Daha çok bilgilendirici paragraflara yer verilmiştir. Öyküleyici

diğer taraftan *İnkılap Tarihi* kitabında düşünmeye, tartışmaya ve yorum yapmaya yönelten soru sayısının sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

PANEL

Öğrencilerin ders kitabı inceleme sunumlarının ardından projeye ilgili bir panel gerçekleştirildi. Moderatörlüğünü Fırat Güllü'nün yaptığı panelde Edhem Eldem ve Meltem Toksoz, Galatasaray Üniversitesi'nden Ahmet Kuyas ve Yücel Kabapınar konuşmacı olarak yer aldı. Fırat Güllü panelin giriş konuşmasında, Tarih Vakfı'nın kurulduğu günden beri tarih eğitime önem veren ve bu alanda önemli çalışmalar yapan bir sivil toplum kuruluşu olduğunu, tarih eğitiminde eğitimin tüm bileşenlerini bir araya getirmeye çalıştığını, bu projenin de bunun en iyi göstergesi olduğunu vurguladı. Pande akademisyenler tarafından öğrencilerin yaptığı sunumlar değerlendirildi ve tartışıldı.

Edhem Eldem (Boğaziçi Üniversitesi)

40 sene önceki ders kitaplarıyla günümüz ders kitaplarını karşılaştırdığımızda

en azından şekil üzerinden bir "iyileşme" varsa da içerik açısından aynı sözlerin, ifadelerin kullanıldığını görüyoruz. Tarihî bir devlet, siyaset, ulus, ulusal kimlik ve vatandaşlık meselesi yapıtınca bu sorunu çözemeyeceğimizi kesin. Bunun alternatifini, tarihi başka yollarla okumak. Örneğin I. Dünya Savaşı'nı

her noktadan fışkırtıyor. Şimdiden öğrencilerin eleştirel düşünmeyi öğrendiklerini görmek çok memnuniyet verici.

Ahmet Kuyuş (Galatasaray Üniversitesi)

Lise ve ortaokul tarih öğretmenlerinin işi üniversite

işlerken Remarque'ın *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* adlı kitabından okumak; bunun gibi metinleri okuyup "Savaş nedir?" onu içerdenden anlamak ve savaşı sadece bir kayıplar tablosu, bir haritalar silsilesi olmaktan çıkarıp hissedilen bir insanlık dramına çevirmenin ve bu hissi vermenin yollarını aramak gerekir. Bunları yapmadan tarihi bir olaylar ve rakamlar silsilesi olarak görmek bir çözüm değil.

Meltem Toksöz (Boğaziçi Üniversitesi)

Öğrenciler bugün burada yaptıkları çalışmayla önce kitabın dışı yapı özelliklerini, kitapların kim tarafından hazırlandığını incelediler ve tarihin tek başına bir otoritesinin olmadığını, çok farklı kaynaklar üzerinden yazıldığı bilincini verdiler. Bu çok önemli bir farkındalık. Öğrencilerin yoğunlukla üzerinde durdukları nokta ise kitabın dili meselesi idi. Kritik düşünmeyi öğrenmek için kitabın diline ve söylemine baktılar. Bu da çok kıymetli; çünkü şöyle, problemin çok önemli bir parçası. Öğrenciler de bunu yakalamışlar. Bunu bu yaşta yapabilmelerini çok önemsiyorum. Türkiye'de tarih eğitiminde çok ciddi bir söylem sorunu var. Otorite

hocalarına göre daha zor. Bir yandan nesnel tarih bilinci vermeye çalışıp tarihsel olayları gerçek yüzleriyle anlatmaya çalışırken bir yandan da LYS gibi merkezi sınavlara müfredat doğrultusunda öğrenci hazırlamak daha zor. Ancak yine de öğretmenlerin kitapları aşacak söylemi yaratmaları lazım. Kitap mutlaka önemli, ama öğretmenin daha da önemli. Bu tür projeleri sadece özel okul öğretmenlerinin yapması, sadece özel okul öğrencilerinin bu işin içinde olmaları yeterli değil. Bunun gibi projelerin devlet okullarına da yayılması gerek.

Yücel Kabapınar (Marmara Üniversitesi)

Herhangi bir ülkenin demokrasinin derin açısından nerede olduğunu anlamak o ülkenin sosyal bilgin ve tarih kitaplarına bakabilirsiniz. Çünkü var olan siyasal sistemin, vatandaşına ne kadar boşluk bıraktığını tarih kitaplarına bakarak görebilirsiniz. Tarih eğitimi tüm dünyada iki geleceğe dayalı olarak veriliyor. Birincisi, vatandaşlık aktarımına dayalı tarih eğitimi ki dünyada 70'li yıllara kadar

bu düşünce hâkimdi; ikincisi ise kanıt temelli tarih eğitimi. Vatandaşlık aktarımına dayalı olan tarih eğitiminde asıl amaç sistemin devamını sağlamaktır, öğrencinin duyuşsal ve bilişsel özellikleri dikkate alınmaz. Ancak dünyada 1970'li yıllardan sonra öğrencinin bu yapı içerisinde yerinin ne olduğunu sorgulamaya başladılar ve bu sorgulama sonunda kanıt temelli tarih öğretimine geçtiler. Bu modelde öğrenci, küçük bir tarihçi gibi var olan dokümanlara ulaşan, bunları analiz eden, kanıtların güvenilirliğini sorgulayan, kanıtlardan çıkardığı bilgiyi işleyerek kendi bakış açısını, algısını gündeme getiren bir anlayışla yetiştirilmeye başlandı. Türkiye'de 2005 sonrasında ders kitaplarında bir değişme ve yenileşme yapıldıysa da ders kitaplarındaki anlayış hâlâ vatandaşlık aktarımına dayalı tarih anlayışı...

Çocuk Hakları Beyannamesi'ne "Çocukların sosyal ya da tarihsel konularla ilgili çoklu bakış açılarına öğrenme hakkı vardır" diye bir madde eklenmeli. Birlerinin sansürü nedeniyle ben sorunun sadece tek boyutunu görüyorsam, o hem benim bilişsel ve duyuşsal becerilerimin gelişmesi anlamına gelir, hem de bana yapılan bir haksızlıktır, proje bu nedenle çok önemli. Başka ülkelerin tarih kitaplarını incelediğimiz tarih eğitimine ilişkin farklı bir pencerenin varlığı hakkında da bilgi sahibi olacağız. Ötekileştiren tarih ders kitapları en fazla silah tüccarlarının hoşuna gider; çünkü düşmanlık yaratmaktan başka bir işe yaramaz.

FİNALİN ARDINDAN...

Öğrencilerin I. Dünya Savaşı'nı farklı bakışlarla inceleyip tartışabilmelerini; tarihsel olayları tüm siyasal, toplumsal, kültürel boyutlarıyla yorumlayabilmelerini ve empati kurmayı öğrenerek nesnel bir tarih bilinci kazanmalarını hedefleyen projenin final günü etkinlik panelin ardından sona erdi.

Proje finalinden sonra süreçnin genel değerlendirilmesini yapmak üzere öğretmen ve öğrencilere açık uçlu online

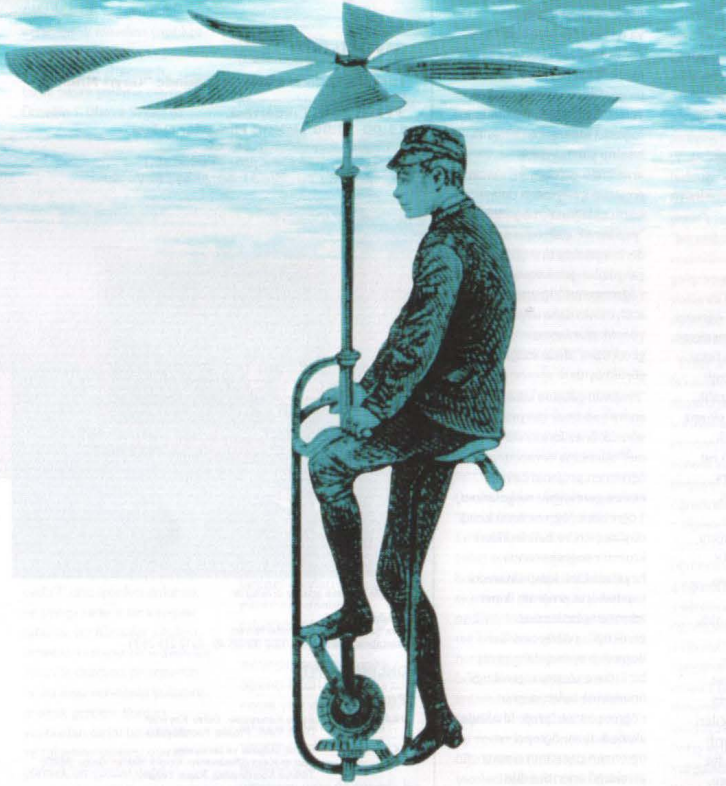
bir anket yapıldı. Anket sonuçları analiz edildiğinde aşağıdaki verilere ulaşıldı: Öğrencilerin "Proje süresince en yararlı bulduğunuz çalışma hangisidir?" sorusuna verdiği yanıtlar incelendiğinde, 15 öğrencinin 1. öğrenci atölyesini, 9 öğrencinin 2. öğrenci atölyesini, 6 öğrencinin projedeki tüm atölyeleri, 4 öğrencinin ise proje final gününü yararlı bulduğu görülmüştür. Öğrenciler, atölyeleri yararlı bulma gerekçelerini "becerilerimizin gelişmesi açısından", "düşüncelerimizi geliştirmek ve ifade etmenin yollarını keşfetmemiz açısından çok faydalı" şeklinde ifade etmiştir.

"Proje sürecinde hangi becerilerinizin geliştiğini düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, 12 öğrencinin sunum yapma, 12 öğrencinin eleştirel düşünme, 7 öğrencinin yorum yapabilme, 7 öğrencinin kanıtlara dayalı tespit yapabilme, 5 öğrencinin değerlendirmeye, 4 öğrencinin sorgulama, 3 öğrencinin araştırma, 3 öğrencinin objektif bakabilme, 2 öğrencinin ekip olarak çalışabilme, 1 öğrencinin empati kurabilme, 1 öğrencinin dinleme becerilerinin geliştiğini ve dünyaya bakış açılarının değiştiğini vurguladığı görülmüştür.

"Proje süresince üzerinde daha fazla durulması gerektiğini düşündüğünüz hususlar ya da konular oldu mu?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, 13 öğrencinin proje sürecinde yapılan çalışmaların yeterli olduğunu ifade ettiği, 24 öğrencinin de atölye sayılarının artması ve daha fazla bir araya gelerek daha derinlemesine incelemeler yapılması gerektiğini vurguladığı görülmüştür.

"Projenin gelişimi adına daha sonra yapılacak çalışmalara yönelik önerileriniz var mı?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, 17 öğrencinin atölye sayılarının artması, 10 öğrencinin projeye daha fazla öğrenci ve okulun katılması, 2 öğrencinin bir sonraki aşamada ders kitabı yazılmasının gerektiğini öne

1988'den beri yol arkadaşınız, çözüm ortağınız

Oasis

Oasis Turizm İşletmeciliği

Ulusal ve uluslararası kongre & seminer organizasyonları
Akademik programlar
İhtisas ve inceleme gezileri
Her türlü toplantı lojistiği

www.oasis.com.tr / www.academiaoasis.com

TARİH, ARKEOLOJİ VE SANAT SEMINERLERİ 2015 - 2016 SONBAHAR - KIŞ PROGRAMI

Ulaşımı En Kolay Seminer Salonu

Gayrettepe Metro Durağı'na (Gayrettepe Çıkışı) 12, Metrobüs Zincirlikuyu Terminali'ne 9 dakikalık yürüyüş mesafesindeyiz; üç geniş otoparkın çevrelediği Vakıf merkezimizde sizleri seminerlerimize bekliyoruz

YAHUDİLİK

Prof. Dr. Kürşad Demirci

4 Hafta / Perşembe Günleri
19.30-21.30

1, 8, 15, 22 Ekim 2015

Ücret: 400 TL

Son Ödeme Tarihi: 18 Eylül 2015

TÜRKLERDE SEMBOLLER

Faruk Pekin

3 Hafta / Çarşamba Günleri
11.00-13.00 / 7, 14, 21 Ekim 2015

Ücret: 300 TL

Son ödeme tarihi: 25 Eylül 2015

HİRİSTİYANLIK

Prof. Dr. Kürşad Demirci

4 Hafta / Perşembe günleri

19.30-21.30 / 5, 12, 19, 26 Kasım 2015

Ücret: 400 TL

Son ödeme tarihi: 30 Ekim 2015

BİTKİ DÜNYASI

BITKİLERİN, AĞAÇLARIN GİZEMLİ DİLİ

Doç. Dr. Necmi Aksoy*

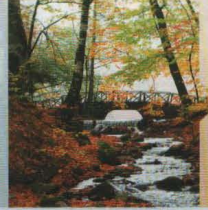
4 Hafta / Cumartesi Günleri

11.00-13.00

7, 14, 21, 28 Kasım 2015

Ücret: 400 TL

Son Ödeme Tarihi: 30 Ekim 2015

ZERDÜŞTİLİK - ALEVİLİK - ŞİİLİK

Mustafa Kesim

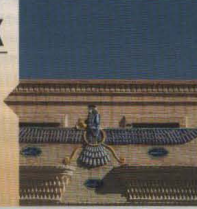
4 Hafta / Salı Günleri

11.00-13.00

17, 24 Kasım; 1, 8 Aralık 2015

Ücret: 400 TL

Son ödeme tarihi: 6 Kasım 2015

MÜZİK TARİHİNDE ULUSAL EKOLLER-1

Serhan Bali

4 Hafta / Çarşamba Günleri

11.00 - 13.00

18, 25 Kasım; 9, 16 Aralık 2015

Ücret: 400 TL

Son Ödeme Tarihi: 11 Kasım 2015

İSLAMİYET

Prof. Dr. Kürşad Demirci

4 Hafta / Perşembe günleri

19.30-21.30 / 3, 10, 17, 24 Aralık 2015

Ücret: 400 TL

Son ödeme tarihi: 20 Kasım 2015

BUDİZM

Faruk Pekin

3 Hafta / Cumartesi günleri

11.00-13.00 / 5, 12, 19 Aralık 2015

Ücret: 300 TL

Son ödeme tarihi: 27 Kasım 2015

İRAN ve TURAN'IN ÖYKÜSÜ

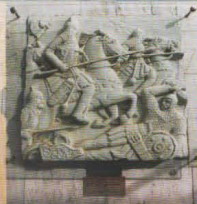
Mustafa Kesim

3 Hafta / Salı Günleri

19.30-21.30 / 5, 12, 19 Ocak 2016

Ücret: 400 TL

Son ödeme tarihi: 25 Aralık 2015

MÜZİK TARİHİNDE ULUSAL EKOLLER-2

Serhan Bali

3 Hafta / Çarşamba Günleri

11.00 - 13.00

6, 13, 27 Ocak 2016

Ücret: 300 TL

Son Ödeme Tarihi: 25 Aralık 2015

ÖN KAYIT VE BİLGİ

☎ 0212 347 24 25

✉ kultur@kulturbilinci.org

* Bu seminerler, 14 E.kim 1996 tarihinde FEST TRAVEL bünyesinde başlamış, daha sonra, Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı'na vakfedilmiştir.

* Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı bir sivil toplum kuruluşudur. arkasında hiçbir kişi, aile ya da şirket bulunmamaktadır.

* Etkinliklerden elde edilen gelir, kültürel mirası koruma amacıyla sürdürülen projelere harcanmaktadır.

VANGELİS KECHRİOTİS İÇİN "UĞURLAMA"

27 Ağustos 2015 günü hayatını kaybeden Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim görevlisi ve Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Vangelis Kechriotis için Boğaziçi Üniversitesi ve Ortaköy Ayios Fokas Kilisesi'nde birer tören yapıldı. Tarih Vakfı'nda yapılan toplantıda da dostları Kechriotis için bir araya geldi.

HAZAL ÖZDEMİR

Vangelis Kechriotis, 28 Ağustos'ta Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılan bir törenle sonsuza uğurlandı; ancak bu, kızı Rana'nın deyimile bir cenaze töreni değil, babasına "bay bay partisi" idi. Kürsünün hiç boş kalmadığı törende ailesi, arkadaşları, meslektaşları ve öğrencileri sevgiyle andıkları Kechriotis'i kaybetmekten duydukları üzüntüyü paylaştı. Kechriotis'in öğrencileriyle kurduğu yakın ilişkiler, mesleğine duyduğu heyecan, aktivist yönü, Türk-Yunan ilişkilerine olan katkısı, İstanbul sevgisi, Boğaziçi'ne olan düşkünlüğü konuşmalarda sık sık vurgulandı. Eşi, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim görevlisi Ceyda Arslan onun Boğaziçi'nde olmaktan ne kadar mutlu olduğunu, Boğaziçi tişörtlerini üzerinden çıkarmadığını, kampüsün içinde lojmanda

yaşamının onun için ne kadar özel olduğunu anlattı. Öğrencilerinin kendilerine Tarih Bölümü'nü sevdiğini söyledikleri, hakkında çok güzel şeyler yazdıkları Kechriotis'in aslında hiçbir zaman kendinden tam anlamıyla memnun olmadığını, kendini yetersiz hissettiğini, öğrencilerinin Yunan bir tarih hocasını nasıl karşılayacakları konusunda endişe duyduğunu belirtti. Kızları Rana ise konuşmasında babasını özleyebileceğimizi, ama onun hep bizi izlediğini söyledi. Kendi deyişle: "Annem bana hep derdi ki, bu süreçte biraz böyle olabiliriz, ama unutmak ki o bize gökyüzünden bacakak." Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Çiğdem Kafescioğlu, arkadaşını kaybetmekten duyduğu derin üzüntüyü ve bundan sonra daima eksik kalacağımızı ifade ederken, Kechriotis'in İstanbulluluğu, İzmirliliği, Adalılığı ve Yunanlılığı aynı potada erittiğini ve pek çok farklı kimliği büyük bir cesaretle taşıdığını belirtti.

Hastalığının son zamanlarında bile düşünmeye, sorgulamaya, üretmeye, yazmaya devam eden Kechriotis, yazmadığı zamanlarda da metinlerini eşi Ceyda Arslan'a dikte ettirmişti. Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Bülent Bilmez, Kechriotis'in Tarih Vakfı'na olan katkılarının, vakıfa nasıl şevkle ve bitmeyen bir enerjiyle çalıştığından bahsetti. Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim görevlisi Ahmet Ersoy, Vangelis Kechriotis'i sadece on dört senedir tanıdığını, ama bu sürenin ona çok uzun bir zaman gibi geldiğini, sanki seksen yıldır tanışıyorlarmış gibi hissettiğini anlattı. Aynı düşünceleri paylaştan Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim görevlisi Erol Köroğlu, Kechriotis'i maratonic zannettiğini, ama onun aslında kısa mesafe koşucusu olduğunu anladığını söyleyerek konuşmasına başladı. Kechriotis'in dostluğundan, onun aktivizminden, enerjisiyle herkesi harekete geçirmesinden bahseden Köroğlu, onun ne maratonic ne de kısa mesafe koşucusu olduğunu vurgulayarak konuşmasını tamamladı: Kechriotis bir bayrak koşucusuydu ve bize bir bayrak uzatmıştı. Bizim yapmamız gereken, bu bayrağı yerde bırakmamak, alıp daha da ileriye taşımak. Boğaziçi Üniversitesi kampüsündeki lojmandan komşuları Çeviribilim Bölümü öğretim görevlisi Jonathan Ross ve eşi Kocaelli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim görevlisi Ayşe Çalık Ross, Kechriotis'in lojmandaki kalırken ayaklarının ucunu basa basa merdivenlerden

indiğinden bahsettiler. O sırada hamile olan eşi Ceyda Arslan'ı uyandırmamaya çalışarak aşağı inen Kechriotis, her seferinde onların çocuklarına sevgiyle bakar ve kendi doğacak çocuğu için heyecanlanırmış. Öğrencilerinden Mehmet Kendil, törende özellikle konuşmak istediğini, çünkü Kechriotis'in derste öğrencilerinin konuşmasına değer verdiğini, her onları konuşmaya motive ettiğini belirtti. Kechriotis'ten aldığı tarih derslerinin, kendisini tarih alanında yüksek lisans yapmaya yönlendirdiğini anlattı. Öğrencisi Ece Zerman, Kechriotis'in öğrencileriyle kurduğu samimi ilişkilerden, bitmek tükenmek bilmeyen enerjisinden, her zaman gülen yüzünden söz etti. Törene dışardan katılan bir kişi, ne Boğaziçi Üniversitesi'nden ne de Tarih Vakfı'ndan olduğunu, sadece Kechriotis'le bir panel sonrası el sıkıştıklarını anlattı. Onu hiç tanımasına rağmen doğallığının, güler yüzünün ve sıcağınılının kendisini nasıl etkilediğinden ve bunun için törene gelmek istediğinden bahsetti. Kechriotis'in annesi konuşmalardan sonra, fotoğrafları elinden bırakmadığı oğlu hakkında konuşacak durumda olmadığını, fakat onun adına herkese teşekkür ettiğini söyledi. Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılan törenin ardından Ortaköy Ayios Fokas Kilisesi'ne geçildi. Çok kalabalık olan kilisede Kechriotis'in ailesi, arkadaşları, öğrencileri ve meslektaşları yer aldı. İncil'den parçalar, dualar ve ilahiler okunan tören, önce Ceyda Arslan ve Rana

Kechriotis'in, sonra da Vangelis Kechriotis'in annesi ve kardeşinin tabut etrafında dönmesiyle sona erdi. Tabutun ardından, Ceyda Arslan ve Rana, sonra da diğer aile mensupları kilseden ayrıldı. 30 Ağustos'ta Tarih Vakfı'nda yapılan törende ise yönetim

kurulu üyeleri Kechriotis'in Tarih Vakfı'nın ruhu ve kalbi olduğundan bahsetti. Onun bazen ailesinden çok vakfa zaman ayırmak zorunda kaldığını, vakfı canlandırıp bugünkü haline getirenin o olduğunu anlattılar. Kechriotis'in onları bir araya

getiren, cesaretlendiren ve birlikte mücadele etmeye sevk eden güç olduğunu belirttiler. Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim görevlisi Arzu Öztürkmen, Vangelis Kechriotis'in öğrencileriyle kurduğu sıcak ilişkilerden, herkesi koruyup

kollamasından, insanları kalplerinden yakalamasından bahsetti. Kechriotis çok iyi bir tarihçi, entelektüel ve akademisyen olduğu kadar çok da iyi bir insandı, dokunduğu herkesin hayatını bir yönünden etkilemiş ve iz bırakmıştı.

VAKFIMIZIN BAŞKAN YARDIMCISI VANGELİS KECHRİOTİS'İN ARDINDAN*

BÜLENT BİLMEZ

Tarih Vakfı kalbini kaybettir. Bir süredir hasta olan Tarih Vakfı'nın kalbi, 26 Ağustos'u 27 Ağustos'a bağlayan gece durdu...

Güvenle yaslanabileceğimiz, rüzgârlara dirençli ve çok sağlam bir kayamızı kaybettik. Nasıl olduysa, onca zorluğa dayanan ve daha yüz yıllarca dayanır hissi veren bu kayayı, bir anda kaybetti Tarih Vakfı...

Yeni tanışan herkeste ilk andan itibaren saygı ve güveni uyandıran ve tanıdıkları kendini daha çok sevdiren bir mütevellimizi, Yönetim Kurulu üyemizi, başkan yardımcımızı kaybettik. Bu kaybın yol açtığı boşluğu Tarih Vakfı'nın her gün daha çok hissedeceği kesin.

Şahsen can dostumu, yoldaşımı, meslektaşımı, gelecek planlarımın ortağını, Vang'ımı, aramızdaki şifreli dille "canım"ı kaybettim. Biliyorum bize yakışmaz, ama kötü haberi aldığım andan itibaren dolu dolu küfür savurmak geliyor içimden, neye, kime ve niye küfür etmek istediğimi bilmeden. Yazarken ve konuşurken en tutturaklısını arıyorum küfürün ve ağzımdan "Kahretsin!" lafı çıkıyor! Bu kadar ağır bir küfür beni de şaşırtıyor.

O, anladığı benim bu halimi... Sevgimi, acımı ve öfkemi ifade etme çabasında her sözcük anlamsız geldiği için her şeyin canı cehenneme diyecek oluyorum, ama Vang'in en son isteyeceği şeyin bu olacağını biliyorum. Tüm zorluklarıyla ve güçlükleriyle mücadelenin sürmesi gerektiğini, bizim için

bir yaşam biçimine dönüşmüş bu özgürlük ve adalet mücadelesinde dostluğun, dayanışmanın ve kahkahanın asla eksik olmaması gerektiğini öğrendik Vang ile yoldaşlığımız sayesinde. Bambaşka dünyalardan gelen iki kişi olarak yıllar önce farklı konferanslarda bir-iki kez bir araya gelmiştik. Daha sonra ortak dostumuz ve meslektaşımız Ferda Ergü'ün sayesinde (ya da yüzündü!) katıldığımız Eşitlik ve Demokrasi Partisi'nin düzenlediği parti okulunun düzenleyicileri arasında bulmuştuk kendimizi ve çok kısa bir zamanda uyumlu bir ekip oluvermemizde Vang'in yapıcı ve yaratıcı kişiliği önemli rol oynamıştı. Yunanistan'dan gelecek İstanbul'a yerleşmiş bu

yoldaşımızın kendisine ikinci memleket olarak seçtiği bu ülkenin dertlerini ne kadar sahiplendiğini görmek, benim için bu süreçte etkileyici olmuştu. Hemen her şeyi yapışında bir farklılık görülün Vang'in devrimciliği de kendine "kendine has" bir devrimcilikti. Evet, sağlam bir muhalifti ve gerçek bir devrimciydi, ama çoğu insanda deformasyonlara yol açan bizim bildiğimiz politizasyon ve sosyalizasyon süreçlerinden geçmemiş olması (veya geçmişse bir şekilde bu deformasyonlardan kendini korumuş olması) onu çevresindekilerden hep farklı kılıyordu. Adeta doğal bir devrimci-dönüştürücü tavrı vardı. Vang'i özetleyecek en uygun sözcük de "doğallık" olurdu herhalde...

Sonraki süreçte Vang ile yoldaşlığımız, Tarih Vakfı Yönetim Kurulu üyeliği aracılığıyla adeta bir kader birliğine dönüştü. Bundan dört yıl önce vakfın çok zor bir anında, kendimizi içinde bulduğumuz önemli sorunlarla boğuşurken saatlerce vakfın hayatımızdaki yerini, alınacak görevin risklerini ve gerekli angajmanı gösterirsek hayatımızın diğer alanında (özellikle ailelerimiz ve mesleki yaşamımız için) feda edeceğimiz şeyleri konuştuk. İlkelerimizi belirledikten sonra "sonuna kadar hep birlikte" andı içerek başkan ve başkan yardımcısı olarak başladığımız kader birliğimiz, onca dert-tasanın yanında, büyük zevk ve mutluluk getirdi bize... Saatlerce süren

toplantıların ardından, bir de geceleri yaptığımız saatlerce süren Skype görüşmeleri nedeniyle Vangelis'in sesi ve adı (zamanla Vang'a dönüşecek) aile yaşamının da bir parçası olmuştur artık... Vakıf aracılığıyla bir araya gelmiş Yönetim Kurulu üyesi küçük bir grubun giderek artan dayanışma ve dostluğu sayesinde atlattığımız gerçekten zorlu bu süreçte, en önemli rolü Vang oynadı bence: Vang bu süreçte hopimizin en büyük güç ve güven kaynağı oldu. Bu süreçte yürütme kurulu olarak, Vang ile birbirimizi çok sevdi. Birbirimizden o kadar çok farklı oluşumuzu

ayrı bir sevdik... Amansız hastalığa yakalandığı zaman bile Vang'ın sıkça dile getirdiği şey, son zamanlarda vakıf işlerinde ve özellikle toplantılarda bizi yalnız bırakmış olmasının kendisini üzdüğü oluyordu. Sanki bizi yarı yolda bırakmış, aklımıza sadık kalamamış gibi laflar ettikçe, tatlı tatlı kızırıyorduk kendisine, ama zaten o halde bile aslında bizi yalnız bırakmayıp birazcık mecal bulduğu her fırsatta tüm yüreği ve beyniyle vakıf işlerine angaje olmaya ve her zamanki yarı azarlı nasihatlerini iletmeye devam etti aylarca. Yönetim Kurulu üyelerinin

her biriyle ve vakıf çalışanlarıyla kurduğu ilişkiler derin izler bıraktı yüreklerimizde ve belleklerimizde. Vakfın şu anda üzerinde bulunduğumuz, onun güven vererek adımıladığı bu zeminde bıraktığı izlerin derinliği şimdi dehşete düşürüyor beni. Gerçek bir entelektüel, harika bir meslektaş ve Tarih Vakfı'nda enerji ve sevgi yayan bir başkan yardımcımız aramızda olmayacak artık. Son aylarda toplantılarımıza gelmemesiyle, sürekli yazdıklarıyla ve görüşmelerimizde söyledikleriyle bizi bu

olasılığa alıştırmaya çalıştı; ama mümkün mü! Hiçbir zaman alışamayacağız, alışamayacağız bu duruma... Ancak onun son görüşmemizde dile getirdiği vasiyetine uygun olarak, bizlere emahet ettiği vakfına her zaman hizmet etmeyi ve sorunlarını sahiplenmeyi boynumuzun borcu kabul ediyoruz...

BÜLENT BİLMEZ
TARİH VAKFI

YÖNETİM KURULU BAŞKANI

* 30.08.2015 tarihinde Tarih Vakfı'nda düzenlenen törende yapılan konuşmanın metnidir.

VANGELİS BİLİM VE İNSAN HAKLARI MÜCADELESİNDE SEVGİ KOZASI ÖRDÜ

BÜŞRA ERSANLI

Vangelis, Ceyda ve Rana ile 2008 yılında Selanik'teki Makedonya Üniversitesi'nin İttihad ve Terakki üzerine düzenlediği bir konferansta yakından tanıştık. Aynı oturumda birimiz İttihad ve Terakki'nin Yunan tarih yazımındaki, birimiz de Türkiye'de ders kitaplarındaki halini anlatıyordu. Daha sonra da yemek masasında karşı karşıya oturacaktık. Rana çok tatlıydı. Üstelik annemin adını taşıyordu. Epey sohbet ettik. Sonra İstanbul'da yine çeşitli vesilelerle bir araya geldik. Sevgi dolu bir insan Vangelis, ilk andan belli oluyor, işte bu nedenle de söyledikleri farklı bir ağırlık kazanıyor. Yazdıkları da öyle...

2009 yılının sonunda ben Demokratik Toplum Partisi meclisine seçildim ve iki yıl çok yoğun geçti hem üniversite hem de parti çalışmaları. 2010 yılında DTP kapatıldıktan sonra BDP'de çalışmaya devam ettim. 2011 yılında ise Bodrum'da katıldığım "Barış" konulu bir panelden üç-dört gün sonra tutuklandım. Bakırköy Kadın Tutukevi'nde aldığım mektuplar arasında Vangelis'in kiler özel bir yer tutar. Bu mektuplar bildiğimiz dayanışma mektuplarından biraz farklıydı. Bir sevgi ağı öüyordu, kan bağı dışında bir "akrabalık", bir "aile" kurur gibiydi. Yazdığı mektuplarda Rana ile birlikte okudukları masalları anlatıyor, Ceyda ve annesiyle çekilmiş Noel fotoğraflarını veya Rana'nın küçük kâğıtlar üzerine çizdiği resimleri yolluyordu.

Dolayısıyla üçüne de kuvvetle bağlanmam çok doğaldı. Vangelis'in annesini ben 2011 Noel ağacının yanında mutlu bir gülümsemeye tanıdım. Şimdi ona sabır diliyorum, güzel ailesi için kuvvet diliyorum. Tutukevindyeen öğrendim, daha ilk günlerde özellikle Boğaziçi Üniversitesi bizim —ve özellikle benim— bu haksız tutuklanma olayımız karşısında çok güçlü bir karşı duruş sergiledi ve özgür kalabilmem için çok uğraştı. Yine bu öğretim üyeleri arasında Vangelis'in özel bir yeri vardır. Eski öğrencilerimin ve genç meslektaşlarının yazdığı ortak yazı *Toplumsal Tarih*'te yayımlandı. Daha ilk günlerde, hatta tutuklandığım gün olabilir, Tarih Vakfı'ndaki bir toplantıda Oktay Özel tarafından temsil edildim.

Tahliye olduktan sonra beni özel olarak Tarih Vakfı Genel Kurulu'na çağırdı. Uzun zamandır vakfa girmiyordum; Vangelis uygun gördü, bir bildiği vardır diye gittim. Ayrıca 2012 yılının sonunda beni Atina'daki ifade özgürlüğü sorunlarıyla ilgili bir toplantıya davet etmek isteyen meslektaşım Antonis Liakos'la Vangelis aracılığıyla iletişimi kurabildik. Bu toplantı cezaevinden çıktuktan sonra ilk yurtdışı konferans davetimdi. Sadece son beş yılın posta iletişimimin dokümanını alsam, Vangelis'in kurduğu ağı zenginliği ortaya çıkar. Bütün bu dayanışma dinamizmini sadece benim için sergilemedi. Tüm yazışmalarında her türlü hak ihlalleri hakkında bilgi veriyor ve dayanışmaya çağırıyordu.

Şubat 2012'de benim durumum da göz önünde bulundurulacak, akademik hak ihlallerini izleyip araştırmak üzere bir inisiyatif oluşturuldu. Prof. Füsün Üstel'in öncülüğüyle süren bu oluşumda Vangelis hep aktif oldu. Ben sekiz buçuk ay sonra ihlale uğradığımda GİT Türkiye (50 üniversiteden 400'ü aşkın akademisyenin imzasıyla kurulan, Türkiye'de Araştırma ve Öğretim Özgürlüğü Uluslararası Çalışma Grubu) aklı verilmiş olan bu oluşumda ben birer çalıştık. Vangelis'in

Sağda duran 10 kişi GİT-Türkiye üyeleridir: Tuğba Yıldırım, Reyda Ergun, Büşra Ersanlı, Nesrin Uçarlar, Kerem Eksen, Ebru Avcı, Ekin Kocabaş, Füsün Üstel, Vangelis Kechriotis, İsmet Akça, soldan ikinci Fahri Aral (17 Temmuz 2012).

özellikle 2012-2013 yıllarında ben alanda çok büyük katkıları oldu; üniversitelerde öğretim üyesi soruşturmalarından öğrenci tutuklamalarına kadar pek çok konuda sürekli çağrı yağıdırıyor, bizi de daha fazla çalışmaya teşvik ediyordu. Daha sonra Tarih Vakfı'ndaki yükünün artmasıyla toplantılarımıza pek katılmadı ama bizlerle bağıni hiç koparmadı. Haberleşmemiz ve dayanışmamız hep sürdü. İnsan haklarını, Türkiye'nin tüm sorunlarını, İstanbul haklarını, Yunanistan'ın tüm sorunlarını birlikte takip edişini ve bu gönderilerini yoğun vakıf çalışmaları nedeniyle bile aksatmadığını, her birini doğal vakıf çalışmasına ustalıkla dönüştürdüğünü biliyoruz. Bu en çok Gezi direnişini ele alısında netlikle görüldü. Bağlantıları çok hızlı yakalardı Vangelis. Hak savunusunun en ince yöntemlerini tabiatı gereği mekik dokur gibi kullanırdı. Vangelis çok çalışkandı, çok dinamikti, doğru bildikleri konusunda ödün vermiyordu ama bunu kimseyi kırmandan yapabiliyordu. Disiplinliyi ama hiç sıkıcı olmadan bunu

Akademik hak ihlallerinin izlenmesi konusunda Vangelis'in özellikle 2012-2013 yıllarında çok büyük katkıları oldu; üniversitelerde öğretim üyesi soruşturmalarından öğrenci tutuklamalarına kadar pek çok konuda sürekli çağrı yağıdırıyor, bizi de daha fazla çalışmaya teşvik ediyordu.

başarıyordu; çünkü hayata sevgisi, insanlara sevgisi çok yerleşikti bence, sağa sola kaçmıyordu, kaymıyordu. 2014'ün Mart ayında yayımlanan ve cezaevi tanıklığını anlatan kitabım için bana bir kutlama gönderdi. Ben Türkiye'de böyle bir nezaketi ilk kez gördüm:

"İstanbul, 31/3/2014

Büşra Hanım,
Yeni kitabınız *Bulut Fali* (Bir BDP'linin Cezaevi Tanıklığı)'nın yayımlanmasına çok sevindik ve gurur duyduk. Sizin, gerek akademyada, gerek siyasette dürüst ve dik tutumunuzu bildiğimiz için, bu kitabın da kişisel bir anlatı olarak bile, öğrencilerinize, yoldaşlarınıza

yol göstereceğine, ilham vereceğine kuşkumuz yok. Bu zor günlerde, bir Tarih Vakfı mütevellisinin böyle değerli katkıları bizi mutlu ediyor, geleceğimize daha umutla bakmamamızı sağlıyor. Saygılar, sevgiler,
Vangelis Kechriotis
Tarih Vakfı Yönetim Kurulu adına
YK Başkan Yardımcısı"

Eğer Tarih Vakfı böyle bir uygulama başlattı ise bu mutlaka Vangelis sayesinde; çünkü ben akademik çalışmalarım için bile, değil böyle bir tebrik, kurumlar adına herhangi bir tanıma görmedim. Başkaları ne kadar gördü bilemem. Ama genellikle görmezden gelme yöntemiyle uygulanan tuhaf bir alt rekabet

vardır bu ülkede.

En önemlisi, benim hayatım boyunca en çok arzu ettiğim yakınlığı adeta her tarafa yayıyordu Vangelis, kan bağına kilitlenmeyen geniş bir yakınlık bağı. Ki bunun içinde tüm farklılıklar vardı, ki bunun içinde nefret söylemini çok inceden kıran bir tutum vardı, ki bunun içinde Türkiye ve Yunanistan arasındaki tüm önyargıları sözünü etmeden bertaraf eden bir akademik olgunluk vardı.

Vangelis'in tarzı her iki ülkenin değerli öğretim üyelerini bir araya getirmeyi, her iki halkın bazı kültürel, dilsel, bilimsel alışkanlıklarını kaynaştırmayı kolaylaştırıyordu. Vangelis gençliğiyle ve Tarih Vakfı'na katkılarıyla bilim ve insan hakları alanında sevgi kozasını ördü.

VANGELİ'Yİ KAYBETTİK...

ÇİĞDEM KAFESCİOĞLU

Bölüm arkadaşımızı, meslektaşımızı, dostumuzu, kardeşimizi kaybettik. Ne söylesek, eksik. Vangelis aramızda 2003 yılında katıldı. O tarihten bugüne, son günlerine dek bölümümüzün temel direklerinden biri oldu. Merakı, enerjisi, bilgisi, cesaretiyle, sevgisi ve heyecanıyla, açık, kucaklayıcı tavrıyla her birimiz üzerinde iz bıraktı. Tarihe giriş derslerimizin çok sevilen hocasıydı: Sayısız öğrencimizi tarihin başka yüzleriyle tanıştırdı, onlara dünü de, yüzyıllar öncesini de bugünün sıkı sıkıya bağları içinde anlayabilmeyi yollarını açtı. Ders, proje, toplantı, danışmanlık, dara düşenlere

destek, idari iş... Bunların her birini bu bölüme, üyelerine, idari kadrosuna, öğrencilerine kuvvetli, her birimizin iyi bildiği, derinden hissettiği bir bağlılıkla yaptı. Buralıydı. Adalıydı, Atinalıydı, İzmirliydi, İstanbulluydu, bunların hepsi ve her biriydi. Farklı aidiyetlerini büyük bir yürekle, cesaretle ve açıklıkla taşıdı. Vangelis'in dostluğunu, tarihçiliğini, siyasetini ve aktivizmini birbirinden ayırmaz kılan, aynı sıcak, kucaklayıcı, enerjik, üretken kişiliğin iç içe geçmiş parçaları kılan sağlam çekirdek buydu belki; hayatını mekân ve tarih üzerine kurulu sınırlara rağmen, sınırları reddederek kurma arzusu ve kararlılığıydı. Boğaziçliydi. Bu şehrin ve bu ülkenin insanı olduğu

kadar bu üniversitenin de insanı oldu. Bu zor ve ağır günde zikredilmesi gerekiz bir detay mı bilemiyorum. Evinde ve hastanede geçirdiği aylar boyunca üzerinde üniversitenin ismi, resmi, logosu bulunan bir tişört olmadan hemen hiç görmedim onu. Bu tutarlı kıyafet seçimine takılan bir arkadaşımız "Bu adamın takımı bu işte" demişti, "Boğaziçi". Bu son aylar boyunca durmadı Vangelis. Konferans organizasyonuna girişti, yaz okulu programı kurdu, toplantılara katıldı, tebliğ verdi, röportaj verdi. yazı yazdı, yazmadığından Ceyda'ya dikte etti. Bağlantılar kurmaya, işleri olur ve yürür hale getirmeye, gündemdeki konu her ne ise bunun konuşulur olması için uğraşmaya, bunlar için bizleri telefon ve mesaj yağmuruna

tutmaya devam etti. Hayatın içinde, tartışmanın en ortasında olmanın hiçbir gün vazgeçmedi. Kalanlar, hep eksik kalacağız. Ve hep Vangelis'le kalacağız. Dersimizde, toplantımızda, yazımızda, sohbetimizde, soframızda, müziğimizde, dansımızda bizimle olacak. Ve eminim bizler Vangelis'le kalmanın, onun koca yüreğini bizimle tutmanın, kıymetli hatırasını hayatımızın ve yaptıklarımızın parçası kılmanın türlü türlü yollarını bulacağız.

ÇİĞDEM KAFESCİOĞLU
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ TARİH
BÖLÜMÜ BAŞKANI

* Bu kosa yazı, Vangelis için Boğaziçi Üniversitesinde yapılan tören gününde, onu uğurladığımız hemen öncesinde yapılmış konuşmamızın metnidir.

ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN VANGELİS KECHRİOTİS

HAZAL ÖZDEMİR

Boğaziçi Tarih öğrencilerinin bölümle tanışması, Vangelis hocanın verdiği Historical Method and Thought dersiyle olurdu. Bölüm yeni başlayan bir öğrenciyi bazen affaltan dersi kapsamında Vangelis hoca kendi yaşadıklarından, öğrenciliğinde başına gelenlerden, kızı Rana'yla konuşuklarından, Tarih Vakfı'nda yaptıklarından bahsederek tarih ile gerçek hayat arasında bir köprü kurmaya çalışırdı. Kendi deyişle, "gerçek hayatla ilgili olmayan her şeyi zaman geçtikçe" unuttuğumuzu inanırdı; çünkü "konu tarih olunca sarsılmaz kurallar yoktu ve tek yapmamız gereken, geçmişle bugünün gerçeği arasında bir yol inşa etmekti."

Gerçek bir entelektüel olan Vangelis hoca zaman zaman kafamızdaki soru işaretlerini silmek, çoğu zaman da yenilerini yaratmak için çabalarla. Tarih ne olduğu, neden tarih üzerine çalıştığımız gibi temel sorular üzerine kula yormamız ister, konuşmamız için bizi teşvik eder, hepimizin yorumunu dikkatle dinler ve

arkadaşımla aramızda ona "Tarih Bölümü'nün babası" derdik; kızı Rana'ya olan düşkünlüğü, koluna onun tokalarını takması, kızından her bahsediğinde yüzünün ışıldaması, yaz tatilinden sonra karşılaştığımızda kızını amfityatroya götürdüğünü heyecanla anlatması ve öğrencilerine de bir baba şefkatiyle yaklaşması bu sıfatı hak ettiğinin kanıtıydı. Ders yaptığımız sınıfta kaloriferlerin yanmadığı bir gün kal kal giyinmeye rağmen ıtırıyordum, hararetle İngilizce anlatığı dersi kesip "Neden bu kadar üşüyorsun, hasta

Vangelis hoca birçok kişiye olduğu gibi bana da Boğaziçi Tarih'i sevdiren hocaydı. Ama belki diğerlerinden farklı olarak benim hayatıma yeni bir yön çizmeye de yardım etmişti. Ondan yardım istediğim zaman aklımın çok karışık olduğu bir dönemdeydim. Bölüm değiştirmeyi, çift ana dal yapmakta olduğum Tarih Bölümü'ne geçmeyi düşünüyordum ama bu kadar büyük bir kararı vermekte zorlanıyordum. Sonraları çokça uğrayacağım, duvarlarına Rana'nın yaptığı resimleri astığı TB'nin çatı

yardımcı olabileceğin için elinden geleni yaptı. Kendi isteklerimi gözden geçirip gelecek planlarımı yeniden inşa ederken, söylediği gibi, hep yanımda oldu. "Tarihle ilgili bir şey yapmak istiyorum" dediğinde beni Tarih Vakfı'na yönlendiren de oydu. Tarih Vakfı'nı bu kadar sevmemdeki, orada hâlâ gönüllü olarak çalışmayı sürdürmemdeki etken belki de Vangelis hocanın orayı çok sevmesi, çalışma sevkini, enerjisini, ruhunu bana da aktarmasıydı. Vakfı işlerine bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjile koşturur, her zaman yeni fikirlerle gelir, benden de daha çok arkadaşımı vakfa çağırması, vakfın ismini daha çok insana duyurmasını isterdi. Ben vakıfta çok mutlu oldum, projelerle uğraşırken, *Toplumsal Tarih'e* katkıda bulunurken, Perşembe Konuşmaları'nı dinlerken, Vangelis hoca "Buraya verdiğin emekler için gurur duyduğum seninle" dediğinde... Çok sevdiği bir hocamdan aferin almak sanırım insanı her yaşta sevindiriyor. Hastanecdyken bile "Dergide yazın çıkmış yine bu ay, okudum, çok mutlu oldum" demesi beni çok duygulandırmıştı. Tarih Vakfı böylece benim parçası olmaktan gurur duyduğum bir yere dönüşü.

Erasmus'a gitmeden önce acaba nasıl geçecek diye endişe ederken, "Benim senin yeteneklerine inanırım tam, harika geçecek ve döndüğünde ben daha iyi olacağım, bana Londra'da yaptıklarını anlatacaksın" demişti. Ben Vangelis hocaya Londra'da yaptıklarını anlatma fırsatı bulamadım. Tesellim, benim için ne kadar değerli olduğunu ona söylemiş olmak. Bir keresinde arkadaşlarımla "Aramızda acaba üniversitede ufuk açıcı bir hocamız olacak mı?" diye konuşmuştuk: ben bu konuşmadan yaklaşık bir sene sonra Vangelis hocayla tanıştım. O benim için ufuk açıcı bir hocaydı ve yeni her zaman ayrı kalacak. Erasmus'a giderken referans mektubumu ondan istemiştik ve ondan öğrendiklerim bana hayat boyu referans olacak, biliyorum.

söylediklerimize değer verirdi. Tarihlin antropoloji, sosyoloji, ekonomi gibi diğer bilimlerle bağlantısını kurar, kendi deyişle "tarihçilerin ve tarih yazımının diğer disiplinlerden ne kadar terim ve kavram çaldığını göstermeye" çalışırdı. Sergi tavsiyelerinde bulunur, derste işlediğimiz konularla bağlantılı olan filmler izletir ve izlediklerimizi analiz etmemizi isterdi. Birkaç

mısın acaba?" diyerek yanıma gelmiş, ateşim var mı diye bakmıştı. Bölümden üç dört kişi bir araya gelince konu her zaman ona bağlanırdı; onu ne kadar sevdiğimizden, ne kadar koruyucu kollayıcı biri olduğundan bahsederdik. Her dersini çok keyifle dinlerdim, üniversitede en sevdiğim, bana en çok şey kattığı düşündüğüm derslerden ikisini ondan aldım.

kütündaki odasına ilk kez gitmişim. Sözümlü bitirene kadar beni dikkatlice dinledi ve ne karar verirsem vereyim bana destek olacağını, hiç kimseyi değil kendimi dinlememi söyledi. Kendimi mutsuz ve kararsız hissettiğim bir dönemde uzattığı el benim için çok değerliydi. Bölüm değiştirme sürecimde yaşadıklarımı hep onunla paylaştım, bana

Birkaç arkadaşımı aramızda ona "Tarih Bölümü'nün babası" derdik; kızı Rana'ya olan düşkünlüğü, koluna onun tokalarını takması, kızından her bahsediğinde yüzünün ışıldaması, yaz tatilinden sonra karşılaştığımızda kızını amfityatroya götürdüğünü heyecanla anlatması ve öğrencilerine de bir baba şefkatiyle yaklaşması bu sıfatı hak ettiğinin kanıtıydı.

TEHCİR ANLATILARI*

**Meclis-i Âyan Reisi
Ahmed Rıza Bey'in adalet
mücadelesi**

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Paris Şubesi'nin başkanı olan, Cemiyet'in ilk resmi yayın organı *Meşveret* gazetesinin Fransızca ekini çıkaran, 1908-1918 yılları arasında Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan reisliği görevlerini yürüten Ahmed Rıza Bey, Ermeni meselesine dair ilk tepkisini tehcir edilen Ermenilerin geri bırakıkları mallar konusunda 10 Haziran 1915'te çıkarılan 'Ahval-ı Harbiye ve Zaruret-i Fevkalade-i Siyasiye Dolayısıyla Mahall-i Ahire Nakilleri İcra Edilen Ermenilere Ait Emlal ve Emlak ve Arazinin Keyfiyet-i İdaresi Hakkında Talimatname" ile ilgili olarak, Meclis-i Âyan'ın 11 Ekim 1915 tarihli oturumunda dile getirmişti. Ahmet Rıza Bey, "kanunun yayınlandığı tarihten itibaren geçerli olacağı"nı belirten 11. maddenin "kanunun savaş bitip barış yapıldıktan bir ay sonra uygulanacağı" şeklinde değiştirilmesini öneriyordu, çünkü savaş zamanında kimsenin kimseden mal alma hakkı olmadığını, satılacak emlak ve arazinin sahipleri yerlerinde bulunmadığı için satışların gerçek değeriyle yapılmayacağını ve bundan malın asıl sahibinin büyük zarar göreceğini düşünüyordu. Ancak meclis bu uyarıları dikkate almadı. Bunun üzerine Ahmed Rıza Bey 13 Aralık 1915 günü oturunda şunları söyledi: "(...) Kanunun bahsettiği emvali de emvâl-i metruke diye tasvif etmek de kanunî bir şey değil. Çünkü, bu emvalin sahibi olan Ermeniler, mallarını isteyerek terk etmemişler, onlar yerlerinde te'bid edilmiş, zorla, cebir ile çıkarılmış. Hükümet, onların mallarını, memurları vasıtasıyla sattırıyor. Bendenizin, verdiğim takrirden maksadım, bu Kanunun mevkî-i icraya konmamasını temin idi. Esbabını da arz etmiştim. Bu Kanun, mevkî-i icraya vaz olunursa bu adamlara bir kat daha gadredilmiş olacak, çünkü mallarına talip bulunmayacak

veyahut mal değer fiyatına satılmayacaktır. 100 liralık bir mal belki 10 liraya satılacaktır. Bu da, mucir-bi kadirdir. Devletimiz, hiçbir vakit gadr ve zulmü kabul ve arzu etmez. Onun için bade'l-müsâlahe bu Kanunun mevkî-i mer'iyyete konulmasını temin için bir tâdil teklif etmişim. Halbuki şimdi ne oluyor? Kanun aynıyle kaldı ve icra ediliyor. Herhalde Heyet'in vereceği karara bendeniz de razı olunuz. Lâkin, bu bâbta müzakere cereyan eylesin de, ona göre ben de bir karar verebileyim."

Ahmed Rıza Bey bazı itirazlar üzerine sözlerini şöyle tamamladı: "(...) Hükümet tarafından komisyonlar gönderilmiş, bu emvâl bakılmıştır. Felan oluyormuş, bundan bir şey çıkmaz. Ben, malımı satmağa razı olmazsam kimsce cebren bana sattıramaz. Kanun-ı Esâsi'nin 21 inci maddesi buna mandır. Eğer bu memleketin Kanun-ı Esâsi ve Meşrûtiyeti varsa bu olamaz, bu bir zulümdür. Beni kolumdan tut, köyümden dışarı at, malımı ve mülkümü de sonra sat, bu hiçbir vakit de caiz değildir. Bunu ne Osmanlıların vicdanı kabul eder, ne de kanun. (...) Ermenilerin mali, kısmen yağma edildi; kuvve-i Teşriyye kanunu red edinceye kadar elde bir şey kalmayacak, yapılacak şeylerin hepsi yapılmış olacak."

Ancak Meclis-i Âyan bu konuşmalardan etkilenmedi ve ilk kararından vazgeçmedi. Anılarında "Ben hiç kabahatli olmadığım halde sadece Ermeni olduğu için katledilen Ermenileri müdafaa ettim. Çünkü adalet ve devletin şiarı bunu gerektirirdi!" diyen Ahmed Rıza Bey 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonraki sorgulama ve tartışma dalgasında da itirazlarını sürdürdü, reisliğini yürüttüğü Meclis-i Âyan'da Talat Paşa Hükümeti'nin savaş dönemi politikalarını defalarca sorguladı. İlk olarak 4 Ekim 1915 tarihli önerisinde sürüldükleri yerlerde yaklaşan kışın şiddetiyle karşı karşıya kalacak, sefâlet ve çaresizlik içindeki yüz binlerce kadın,

çocuk ve yaşlı için merhamet talebinde bulunmuş, sürgünlerin ya evlerine geri dönüşlerine ya da istedikleri yerlere yerleştirilmesine izin verilmesini istemişti. 21 Kasım 1918 tarihli celsede verdiği soru önergesinde ise 1. Dünya Savaşı'na girdiği gündün 8 Ekim 1918 tarihinde Talat Paşa kabinesinin istifasına kadar geçen süre içinde hükümet tarafından yapılan hatalar ve cürümler bağlamında katliam ve düpedüz eşkıyalık, kişi dokunulmazlığına, mallar ve meskenlere tecavüz gibi Osmanlılar hakkında meydana gelen eziyet ve cinayetten dolayı savcılık marifetiyle hangi işlemlerin yapıldığını sordu.

2 Aralık 1918 tarihli oturumda konu görüşülürken, üyelerden Topçu Ferikî Rıza Paşa "Halbuki Türkler de anasır-ı saireden daha az zulüm görmemişlerdir. Binaenaleyh teklifimde ısrar ediyorum. Taktirle Türkler" tabiri de de ilave edilmektedir. Muşır Osman Paşa "Zulmedenler kimlerdir? Bendeniz itikad ediyorum ki, zulmedenler, bizim İttihad ve Terakki komitecileridir. Türk milleti değil, Osmanlı milleti de değil. İttihad komitecileri ile diğer milletlerin komitecilerin mütakaabilen milletlere birtakım mezâlim icra etmişlerdir" deyince, tekrar söz alan Ahmed Rıza Bey şunları söyledi: "Hulasaten tekrar edeyim ki, ben memlekette cinayâtın faili olarak İttihad ve Terakkiyi veya diğer bir unsuru tanımam. Yanlız, Kuvve-i İcrâiyyeyi tanıırım. Kuvve-i İcrâiyyede İttihad ve Terakki yoktur. Harpten cinayâtın Hükümet-i İcrâiyye meşhurdur. Bir cemiyet-i hafiiyye veya başkaları bu gibi e'fal-i cinâiyyeyi teşvik eylemiş ise, ona müsaade ettiğinden dolayı kabahat yine hükümetindir. Vazifesini ifa etmeyen hükümetir. Hükümet ise maatteessüf Türk hükümeti olduğu için, Türkün çektiklerini ortaya alenen koymadım. Evet, onlar da mazumdur. O hükümet, Türk'e de acıamıştır." Bu konuşmadan sonra Meclis-i Âyan üyesi, eski vali ve

Dahiliye Nazırı Reşit Akif Paşa söz alarak Ahmed Rıza Bey'in önergisine destekledi. Reşid Akif Paşa, 14 Ekim ile 11 Kasım 1918 günleri arasında devlet kâlabilen ve İttihad ve Terakki'nin "artçı kabinesi" olarak bilinen Ahmed İzzet Paşa Hükümeti'nde Şura-yı Devlet başkanı olarak görev yapmıştı. Reşit Akif Paşa şu önemli ifşaatla bulunuyordu: "(...) 25-30 güne vasil olmayan kabinedeki hizmet-i ahire-i acizanemde muttallı olduğum bazı serair vardır. Bu cümleden olmak üzere tuhaf bir şeye tesadüf ettim. Bu tehcir emri suret-i resmiyette Dahiliye Nazır-ı mahdud tarafından verilmiş, vilâyata tebliğ edilmiş. Bu emr-i resmiyi takiben ise cetelerin ifayı vazife-i me'üneyye icra etmesi için merkez-i umumi tarafından her cihete emvâr-i menhuse tamim olunmuştur. Binaenaleyh, ceteler meydan almış ve mukatele-i zalime yüz göstermiştir. İşte merkez-i umumi denilen o darunnede o zümre-i zalime, bu Devlet ve bu millet-i masumenin başına duçar olduğumuz bi-pâyân belâlara sebep müferrit ve bu kât' alın masdar-ı hususisi, resmisinden daha ziyade müessir olmuştur. Reyimce tahkikat ve tetkikat-ı lâzime icra olunduğu bir sırada asıl bu ruhu meydana çıkarmak lazımdır. Yalnız dört sene değil, on senedir âlem-i İslamiyyeti, cihan-i insaniyyeti tarumar eden bir hain kitle var. Bu tezahür ve tahakkuk etsin, bu cihet tahakkuk ettiği takdirde hakikat de olanca yüryanlığı ile meydana çıkar ve bizi istihlâf edecek evlât ve ensal-i vatana bilahara bir ders-i ibret olsun."

Tartışmalara 9 Aralık 1918 günü de devam olundu. Ahmed Rıza Bey bu celsede de söz alarak memlekette işlenen aleni cinayetler ve eşkıyalıklardan sorumlu olduklarını ve bu lekeden kurtulmak için adalet beklediklerini belirtti. Ancak tartışmalar bir sonuca bağlanmadan Meclis-i Mebusan'ın 21 Aralık 1918'de tatil edilmesine bağlı olarak Meclis-i Âyan da tatil edildi.

* Ayşe Hür'e katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

TARİH VAKFI'NDAN HABERLER

İKİNCİ EMEK TARİHİ KONFERANSI

DISK, Tarih Vakfı ve TÜSTAV'ın ortak çalışmalarıyla düzenlenen emek tarihi konferanslarının ikinci 17-18 Ekim 2015'te İstanbul'da gerçekleştiriliyor. Kasım 2015 tarihli ilk konferans "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Bağlamında, Emek Hareketi Tarihinin Kaynakları" başlığını taşıyordu. Tarih Vakfı Eminönü binasının ev sahipliği yapacağı bu yılki konferansın başlığı ise "Osmanlı İmparatorluğu'nda İşçi Sınıfının Oluşumu".

Amaçlarını "İşçi sınıfının oluşumu sorunsalına Osmanlı İmparatorluğu tarih yazıcılığının gündemine taşımak; Osmanlı İmparatorluğu tarihini ve bunun başta Türkiye olmak üzere Ortadoğu ve Balkanlar'da kurulan ulus devletlere bıraktığı mirası aşğıdani tarih perspektifiyle yeniden düşünmek; Osmanlı İmparatorluğu emek ve işçi sınıfı tarihçiliğinde şimdiki kadar ortaya çıkan bilgi birikimini eleştirel bir çerçevede ele almak" olarak belirleyen etkinliğin oturumları şu konular etrafında şekillenecek.

1- Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi sınıfının oluşumunu belirleyen temel sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik dinamikler nelerdir?

2- İşçi sınıfının oluşumu sorunsalına ilişkin olarak Osmanlı İmparatorluğu tarih yazıcılığında şimdiki kadar hangi tezler/ yaklaşımlar öne çıkmıştır?

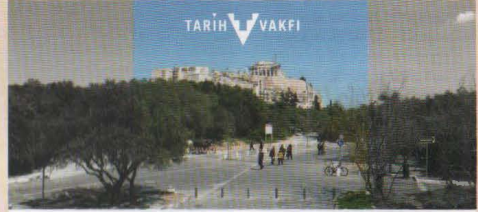
3- Bağın toplumsal cinsiyet, kültür ve ekoloji olmak üzere tarih yazıcılığında ortaya çıkan farklı araştırmacı konuları ve yeni yaklaşımlar, Osmanlı İmparatorluğu işçi sınıfı ve emek tarihçiliği açısından ne gibi açılımlar ortaya koymaktadır?

4- Osmanlı İmparatorluğu'nda modern bir sanayi işçi sınıfının ortaya çıkışından bahsedilebilir mi? Sanayi işçi sınıfının ortaya çıkışı ne dereceye kadar işçi sınıfının oluşumunu belirleyen yapısal bir ön koşul olarak değerlendirilebilir?

5- İmparatorluk nüfusu içinde var olan etnik, kültürel ve dini bölünmeler, göç hareketleri, sektörel ve bölgesel farklılaşmalar, işçi sınıfının oluşumu bakımından ne gibi sonuçlara yol açmıştır?

6- İşçilerin ve emek hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan doğan ulus devletlerin oluşum süreçlerindeki rolü nedir?

7- Ulus devletlerin oluşumu işçi sınıfının örgütsel-siyasal ve ideolojik biçimlenmesinde ne gibi etkiler doğurmuştur?

Yunanca Seminerleri 2015 Sonbahar Kayıtları Başladı!

Bu dönem A (Giris), B (Orta) ve C (İleri) seviyelerde öğrenim verilecek ve 2015 yılı 2015 Çarşamba günü saat 18:00'de başlayacaktır.

A*

A kursu 11 Ekim 2015'ten itibaren 27 Aralık'a kadar Pazar günleri, 10:30-14:30 arası toplam 46 saat yapılacaktır.

* Bir kezse maddesi olmak üzere bu seviyede öğrenim verilecek ve 2015 yılı 2015 Çarşamba günü saat 18:00'de başlayacaktır.

B-C

B ve C seviyeleri seminerleri hafta içi saat 17:30-20:30 arası haftada 2 gün toplam 96 saat olacaktır. Seminerler 5 Ekim'de başlayacaktır.

* Ücret 2.100 TL'dir.

Yer: Tarih Vakfı, Sardemir Mahallesi, Rıttıp Çarşamba Caddesi, Değirmen Sok. No: 10, Eminönü Tel: 0212 522 0 202

YUNANCA SEMİNERLERİNDE YENİ DÖNEM BAŞLIYOR

Tarih Vakfı bu dönem de Yunanca seminerlerine devam ediyor. Seminerler A (Giris), B (Orta), C (İleri) olmak üzere üç farklı seviyede açılıyor. A (Giris) seviye semineri 11 Ekim 2015'ten itibaren 27 Aralık'a kadar pazar günleri, 10:30-14:30 arası toplam 46 saat yapılacaktır. B (Orta) ve C (İleri) seviye seminerleri hafta içi saat 17:30-20:30 haftada 2 gün toplam 96 saat olmak üzere devam edecek. Seminerler 5 Ekim'de başlıyor.

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI'NDAN YENİ KİTAP

Mehmet Ö. Alkan ve Y. Doğan Çetinkaya tarafından derlenen Türkiye İşçi Sınıfı Tarih 1839-2014: Yeni Yaklaşımlar, Yeni Alanlar, Yeni Sorunlar adlı kitap Tarih Vakfı Yurt Yayınları'nca yayımlandı. Tanzimat'tan günümüze modern Türkiye tarihinin farklı

dönemleri üzerine yeni kuşak çalışmalarından bir seçme sunan bu kitapla okur hem Türkiye işçi sınıfı tarihinin farklı dönemleri üzerine eski bilgilerini tazeleme ve sorgulama, hem de bunları yeni bulgularla karşılaştırma fırsatını elde ediyor. Uluslararası işçi sınıfı ve emek tarihi çalışmalarının yıllardır ortaya koyduğu bazı akım ve eğilimlerin vurguladığı noktalar da yeni kuşak çalışmalarla Türkiye'yi okuyucuya sunulmuş oluyor.

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE
TÜRKİYE
İŞÇİ SINIFI TARİHİ
1839-2014

YENİ YAKLAŞIMLAR
YENİ ALANLAR
YENİ SORUNLAR

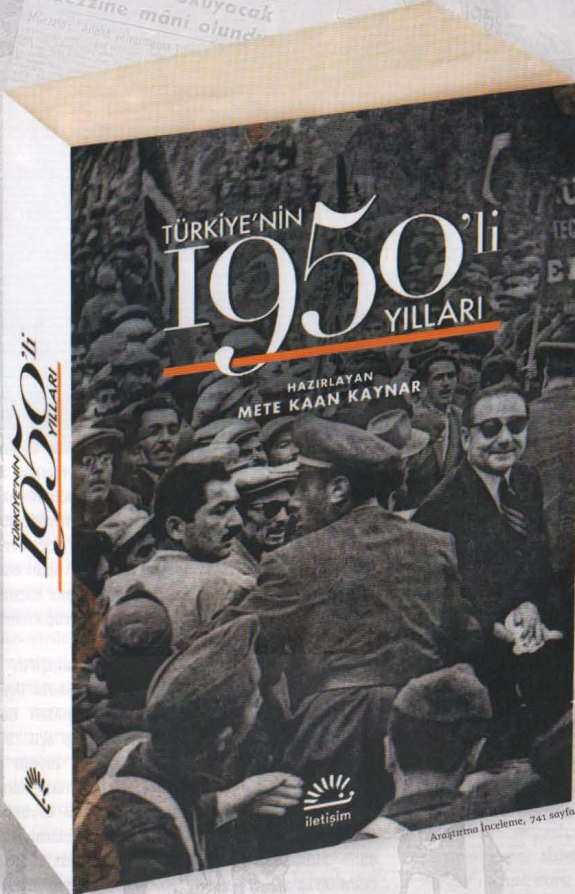
YAZARLAR
MEHMET Ö. ALKAN
Y. DOĞAN ÇETİNKAYA

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

Türkiye her açıdan kabuk değiştirdiği bir dönemi nasıl yaşadı?

Türkiye'nin her açıdan kabuk değiştirdiği bir dönem olan 1950'li yıllardaki zamanın ruhu üzerine kapsamlı bir kılavuz.

Demokrat Parti, Soğuk Savaş, Amerika, günlük hayat, popüler kültür, magazin, sinema, edebiyat...

POSTKOLONYAL ELEŞTİRİLERİN GÖZÜYLE GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇALIŞMALARI

VANGELİS KECHRIOTIS

Bu makalenin amacı, bu veya öteki biçimde, postkolonyal araştırma alanlarından türeyen terminoloji ve anlatılardan yararlanan yakın dönemdeki yazına eleştirel bir perspektifle yaklaşmaktır. Aynı zamanda dini ayrımlardan hareket ederek, kolonizasyon koşullarıyla ilişkilenmede alternatif bir yol sunma niyetindeyim. Özel olarak da, potansiyel anlamda kolonileşmiş nüfuslar veya kolonileşmenin failleri olarak, sırasıyla Hristiyanlara ve bilhassa Rum Ortodokslara bakacağım.

ÇEVİREN: EMRE AKIN PİLGİR

Osmanlı çalışmalarında kolonyalizmin kullanışlı bir analitik kategori olarak görülmesi sadece son on yılda mümkün hale gelmiştir. Bunun sebebi kısmen, 1970'ler ve 80'lerde bağımlılık teorisi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisine entegre olmasından hareketle oluşturulan yaklaşımlarda ikincisinin hiçbir zaman tam olarak kolonileşmemiş bölgelerden biri olarak ele alınması olabilir.¹ Ancak yakın dönemdeki postkolonyal çalışmalar argümanı tersine çevirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nu sömürleşmeye maruz kalan ülkelerden değil de sömürgecilerden biri olarak görme eğilimindeki 19. yüzyıl tarihçilerinin ilgisini çekmiştir.

SELİM DERİNGİL

Selim Deringil'in bu bağlamda yaptığı ufuk açıcı araştırmalardan birinde belirttiği gibi, "19. yüzyılın bir döneminde Osmanlı seçkinleri, düşmanlarının yani baş emperyalistlerin zihniyetini benimsediler ve çevrelerini bir sömürge düzeni olarak görür oldular."² Albert Hourani'nin Osmanlıları "Müslüman dünyasının Romalıları" olarak tarif etmesinden hareketle

Deringil, ilk kez Rusya bağlamında, Avrupa sömürgeciliğiyle paralel olarak gelişen bir fenomeni tanımlamak için kullanılan "ödünç alınmış sömürgecilik" terimini kullanmakta.⁴ Deringil'e göre bu bağlamsal sömürgecilik içerisinde yatan şey bir "sağ kalma taktığı" idi ve bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu "Batı'daki saldırgan endüstriyel imparatorluklardan" çok farklı bir konumda yer almaktaydı. Diğer bir deyişle Osmanlılar sömürge durumuna düşmemek için sömürgeci bir güç olma niteliğini kazanmak zorunda olduklarının tamamen farkındaydı.

Osmanlı fenomeninin bu bağlamda ele alınmamış olması üzerine kafa yoran Deringil, Osmanlı İmparatorluğu tarihinin bir yanda Batı tarih yazımıyla, diğer yanda ise "önem taşıyan Müslümanlar/Ortadoğululara" (yani Araplar, Yahudiler, İranlılar, Hintliler) ilişkin çalışmalara "ilişkin" olduğunu iddia etmekte. Dolayısıyla "sömürgeciliğin kötülükleriyle" meşgul olmalarından ve "kaderleri birçok açıdan Hindistan'ın kaderiyle kesişmiş, Batılı olmayan büyük bir egemen devleti" bilmezlikten gelmelerinden ötürü ikinci araştırmaları eleştirmekte.⁵ Dahası bu bilmezden gelmeyi, Avrupalı tarihçilerin uzun

yıllar boyunca üçüncü dünyanın tarih yazımını —Dipesh Chakrabarty'nin "bilmezden gelmenin eşitsizliği" olarak tarif ettiği gibi— görmezden gelmesinin yanı sıra, Avrupa merkezci olma eğilimindeki Batılı olmayan tarihçilere atfetmekte.⁶ Bengalli tarihinin yakın zamanda daha açıkça belirttiği gibi, şayet Avrupa modernlik için evrensel bir paradigmaydı, Avrupalı olalım veya olmayalım hepimiz kaçınılmaz surette bir derece Avrupa merkezciyiz.⁷

Deringil'in postkolonyal araştırmalarla ilgili genel ve eleştirel bir yeniden değerlendirmeye girişmediği açık. Burada benim de yapmaya niyetli olduğum şey bu değil. Paradigmanın kendisinin momentumunu kaybettiği ve eskisine nazaran kuşkusuz daha az cazip olduğu bir anda böyle bir tartışmanın Osmanlı araştırmalarında açığa çıkması epey ilginç aslında. Ancak böyle bir girişimin sebeplerinden biri tam da bu olabilir. Postkolonyal araştırmaların eleştirisi üç noktada ve karşılıklı olarak çelişik çizgiler takip etmiştir. Bir yanda çeşitli alanlardan tarihçiler, ilgili paradigmayı görünüşte tüm tarihsel dönemlere, örneğin sömürgeciliği antik Roma'ya veya erken dönem Venedik'e uyarlamaya

çalışmakla suçlanmıştır. Diğer yandan eleştirmenlerin iddiasına göre, postkolonyal tarihçiler belli dönemler ve coğrafyaları öyle saplantı haline getirmişlerdir ki, fenomeni düzgünce tarihselleştirmekten ve başka coğrafyalardaki benzer deneyimlerle bağlantılar kurmaktan acız kalmışlardır. Daha öncesinde bahsettiğim gibi, Deringil ikinci kategoriye mensup. Ancak buradaki amaç doğrultusunda asıl mesele, eleştiri sağanağının postkolonyal tarihçileri daha geniş bir perspektif benimsemeye mecbur bırakıp bırakmadığı değil. Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer imparatorluklarla neden ve hangi koşullarla karşılaşılabileceği veya karşılaştırılması gerektiğidir. Bu konuya daha sonra döneceğim.

USSAMA MAKDİSİ

Deringil, Ussama Makdisi'nin 2000 yılında yaptığı, "Tanzimat reformu süreci ile ikincil söylemlerde ona verilen tepkileri", Osmanlı İmparatorluğu'nu

ilk kez bu tarihyazınsal tartışmaya sokma girişimi olarak konumlandırın araştırmaya gönderme yapmakta.⁸ Ancak Makdisi'nin fikirleri farklı bir yürüneyi takip ediyor. Modern bir ulus-devlet arzusu olarak bahsettiği bir Osmanlı emperyalizmi kavramına, karmaşık Osmanlı olgusuna ışık tutma gayreti içindeki Osmanlıcılarının çok az ilgi duyduğunu göstermek amacıyla Makdisi, yakın literatürdeki "gerileme" tezinin yapıçözümünden hareket ediyor.⁹ Elbette örnek olarak, iddiasını ispatlamak için görece "çok daha açık" bir örnekten faydalıyor: "Geri kalmış, ilkel, vahşi ve İstanbul merkezli reformcuların Osmanlı modernliği olarak adlandırılan, yani rasyonel, bilimsel ve medeni bir kavramı detaylandırdığı metaforik mekânları 'inşa eden' Arap toprakları."¹⁰

2005 gibi daha yakın bir dönemde Makdisi, kültürel analizlerin üst bir bakış açısından aynı ıktıdar biçimlenişine değinmişti. Bunu yaparken Şarkiyatçılık üzerine yapılan tartış-

malarından hareket etmekte ve "Osmanlı Şarkiyatçılığı" olarak gördüğü şeyi dair algısını ifade etmekteydi. Osmanlı Şarkiyatçılığı aslında, Batı'yı ilerlemenin Doğuyu ise geriliğin kaynağı olarak gören 19. yüzyıldaki Osmanlı reformlarının doğurduğu tutumların karmaşık bir bütünüdür. Makdisi Deringil'e ve onun "ödünc alınmış sömürgecilik" kavramsallaştırmasına şükranlarını sunmakta ve "araştırma yapma, disipline etme ve emperyal tebaasını geliştirme yoluyla Osmanlı reformlarının imparatorlukları içinde, Avrupalı sömürge idarecilerinin kendi sömürgelerindeki tebaalarını temsil etme biçimine çok benzer bir premodernlik kavramı oluşturduğunu" belirtmektedir.¹¹ Ancak sonrasında bu sürecin, Osmanlı modernliği içerisine diğer "durağan etnik ve ulusal grupları" sokmak zorunda kalan, modern bir Osmanlı Türkü fikrinin oluşmasına katkı sunduğunu eklemektedir. İnsan, bu atıl grupların dönüşümüne, Araplardan veya genel olarak Müslümanlardan

Deringil'e göre bu bağlamsal sömürgecilik içerisinde yatan şey bir "sağ kalma taktiği" idi ve bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu "Batı'daki saldırgan endüstriyel imparatorluklardan" çok farklı bir konumda yer almaktaydı.

III. Selim'in Topkapı Sarayı'ndaki cülus töreni, Konstantin Kapıdağlı (Kavayertevos), Kuşçuyolu.

farklı bir gruptan başlanıp başlanmayacağını merak etmektedir. Dahası, bu türden bir Şarkiyatçılığın ulusal bir Türk kimliğinin oluşmasına yol açtığı varsayımı çok zorlama gibi duruyor. Buna da daha sonra değineceğim.

ŞARKİYATÇILIK

Burada terminoloji meselesine değinmeye izin verin. Doğrudan ilginizi çeken çok fazla terim vardır. "Osmanlı Şarkiyatçılığı"nın yanı sıra, Christoph Herzog ile Raul Motika'nın "Alaturka Şarkiyatçılık: Geç 19./Erken 20. Yüzyılda Osmanlıların Müslüman 'Taşrasına' Yolculukları" başlıklı makalesinde karşımıza çıktığı şekliyle "Alaturka Şarkiyatçılık",¹² Christoph Herzog'un "19. Yüzyıl Bağdat'ına Osmanlıların Gözünden Bakmak" başlıklı makalesindeki "Osmanlıların medenileştirme misyonu",¹³ yine Makdisi'de yer alan "Osmanlı insanının yükü"¹⁴ ve "modern Osmanlı emperyalizmi",¹⁵ Deringil'in "ödünc alınmış sömürgecilik" ile "Osmanlı sömürgecilik projesi" ve Yemen üzerine yaptığı araştırmada aynı fenomeni tarif etmek için Tho-

mas Kühn'un kullandığı "kolonyal Osmanlılık"¹⁶ terimleri karşımıza çıkmaktadır.

Bu terminolojik şişkinlik,¹⁷ metodolojik bir berraklığı ortadan kaldırmasından ayrı olarak, farklı tarihyazınsal gündemlere işaret etmektedir. Kuşkusuz, bu tarihçilerin motivasyonları aynı olmayıp, hepsi böyle bir postkolonyal eleştiriye tamamen katılmamaktadır da. Deringil Osmanlıların politikada asla elde edemediği bir şeyi akademik alanda iddia ederek, Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemin Avrupa'sındaki büyük sömürgeci imparatorluklarla aynı kefeye koyma niyetindedir. Makdisi ise Tanzimat dönemindeki merkez-çevre tartışmasına dair demode bir algı ile Arap milliyetçiliğinden miras kalmış Benzer algıları yineleyen Osmanlı bürokrasisinin Türkçü doğasına dair bir kavrayış üzerinden, aynı meseleye sözde tali bir bakış açısından değinirmiş gibidir. Diğer yandan Motika ve Hertzog, *Şarkiyatçılık*'in özgün tarzı olarak gördükleri şeyi aynı anda eleştirel bir gözle değerlendiren gibi görünürken, onu tekrar Şarkiyatçı hale getirmektedir; Kühn

ise tarihyazınsal bir yaklaşımla, 19. yüzyılın ikinci yarısında dar manada Osmanlıların tek gerçek sömürgesi olduğu için, İslam dünyasını emperyalist Batı'ya karşı koruma gerekçesiyle fethi haklı çıkarılan, ancak sonunda Batılılarınkine benzer bir şekilde medenileştirici bir misyon anlatısıyla kuşatılan Yemen gibi güvenli bir örneğe tutunmaktadır. Yemen'in Osmanlı bürokratları için teşkil ettiği muammaya yönelik araştırmalar temelinde Kühn, Tanzimat reformcuları ile takipçilerinin "algılanan farkların resmileştirilmesi ve yeniden üretilmesi" üzerine inşa edilen bir yönetim biçimi oluşturduklarını iddia etmektedir.

Bu yaklaşımlardaki çeşitlilik, postkolonyal eleştirilerin farklı şekillerde geç Osmanlılara esin vermiş olduğunun göstergesidir. Buna rağmen, Özgür Türesay gibi genç kuşak Osmanlı tarihçileri, postkolonyal eleştirinin, Kühn tarafından *gentilhomme* [kibarlık budalası] bir yaklaşım olarak tarif ettiği şeye yönelik çalışmalarla ilgisiz olduğu için reddedilmesi gerektiğini savunur. Bu seçkin eğitim ve kent kültürünün bir sonucu

Britanya gibi tarihsel olarak daha yakın dönemdeki imparatorlukların geri kalanına dair karşılaştırmalı bir perspektif içerisine Osmanlı İmparatorluğu'nu yerleştireceksek, argümanı mantıksal sonucuna götürmeye, yani Osmanlı hâkimiyetini bir tür "yabancı hâkimiyet" olarak kabul etmeye hazır olmalıyız.

Britanya'nın dünyada hâkim olduğu bölgeleri gösteren harita, 1886. Walter Crane (1845-1915).

olarak Osmanlı görevlilerinin periferideki nüfusa yönelik tutumdur.⁸

Diğerleri daha da ileriye gidip, Osmanlı İmparatorluğu'nu diğer imparatorluklarla karşılaştırmalı girişimlerini tümden reddeder. Burada sorunlu bulduğum şey, Osmanlı istisnacılığı kavramı üzerinde sıkıca temellenmiş geriletici tutumdur. Nitekim bu istisnacı tutum politik ve tarihyazınsal olarak yersizdir ve buna karşılık başarısız bir kıyaslamaların neden kendi kendine gönderme yapan argümanlara göre daha tercih edilir olduğunu kanıtlar niteliktedir. Dina Khoury ve Dane Kennedy'nin editörlüğünü yaptığı *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* [Karşılaştırmalı Güney Asya, Afrika ve Ortadoğu Çalışmaları] dergisinin özel bir sayısında, Osmanlı ve Britanya imparatorlukları sistematik olarak karşılaştırılmaktadır. "İmparatorlukları Karşılaştırmak: Uzun 19. Yüzyılda Osmanlı'nın Nüfus Alanları ve Britanya Hindistanı" başlıklı giriş yazısında, editörler amaçları arasında şu olgunun bulunduğunu belirtmektedir: "İmparatorluk araştırmalarında, Avrupalılar ile Avrupalı olmayan değişkenleri ayıran bir anlatıdan, onların ortak niteliklerini inceleyen yaklaşımlara kaymak ... karşılaştıkları ortak kültürel değişimlere ve onları birbirine bağlayan birleştirici meselelere yönelik daha bütün bir kavrayış sağlamak."⁹ Derginin bu sayısındaki ilginç makalelerin arasında bahsedilen meseleye ilişkin en tipik örneği, kendisinden biraz önce bahsettiğim Thomas Kühn sunmaktadır.

Aslında Osmanlı İmparatorluğu geçmişte, Kıta imparatorluklarına dair farklı tarihyazınsal bağlamlar içerisinde karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelenmiştir. Böyle bir girişim ilk olarak dünya ekonomisine entegrasyon paradigması bağlamında gerçekleştirilmiştir ve eserleri çoğunlukla ekonomiye odaklanan Osmanlı tarihçileri, Binghamton'daki Fernand Braudel Merkezi'nce yayımlanan *Review* dergisinin sayfalarıyla uluslararası ün kazanmıştır.¹⁰ Yakın bir zamanda, politika ve kültüre de odaklanan daha

genç bir kuşak bu kapsamlı yaklaşımı yinelemiştir.¹¹ Komünist rejimlerin yıkılması sonrasında ortaya çıkan bir diğer karşılaştırma girişimi, artık politik açıdan gayrimeşru ve akademik açıdan marjinal görülmeyen bir model olarak imparatorluğun yeniden ortaya çıkmasıyla başlamıştır.¹² İmparatorluğa yönelik ilginin canlan-

ların oluşturduğu biçimden nasıl farklılaştığını anlama girişimi bakımından önemlidir. Bu tartışmada, bu çağda Gellner'in kavramsallaştırdığı¹³ gibi, dinin modern bir yenden kurgusuna dönüştüğü kültürün, politik çift kutuplu ayırımın her iki tarafında da kolektif kimliklerin biçimlendirilmesinde önemli bir payda

Benim iddiam şudur: Postkolonyal eleştiri geç dönem Osmanlı çalışmalarına eleştirel olmaksızın uyarlanamasa bile, hiyerarşi kalıplarının oluşturulması için politikada tarih ve kültürden yararlanmaya dönük hedefinin temel odak noktası, farklı etnik veya dini sınırlar arasındaki güç yapılarına yönelik yapılan araştırmalara katkı sunabilir.

ması, "emperyal dönüş" olarak tarif edilmiştir.¹⁴ Daha yakın zamanlı akademik çalışmalarda, Osmanlı İmparatorluğu üzerine yapılan karşılaştırmalar, en azından ABD'de kök salıyor gibi görünmektedir.¹⁵

SÖMÜRGEÇİLİK MESELESİ

Bu son kısımda, bu tartışmanın özel bir yönüne eğilmek istiyorum. Deringil, hermenötik açıdan Osmanlı sömürge projesinin biri ötekinden kopmayan iki yarım parçası olarak ortaya konan Tanzimat ve "modern" aydınlanma pratiklerinin öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun "premodern" Türk-İslam geleneğini zaten tarif etmişti. Deringil'e göre Osmanlılar "ödünc alınmış sömürgeçiliğini" ilginç kılan şey, "Osmanlı modernleşmesi projesinin, zaten 18. yüzyılda gerçekleşmekte olan tarihsel süreçlerin ve eğilimlerin sonucu olması"ydı.¹⁶ Ancak bu analizle ilgili, değinmek istediğim önemli bir husus var. Deringil bölgenin ortaklığıyla ilgili olarak "Osmanlılardaki sömürgecilik biçiminin" özelliğini tarif etmektedir, çünkü çalışması, yönetici ile yönetilenin aynı bölgeden, yani İslam bölgesinden olması koşuluna odaklanmaktadır. Bu önkoşul, söz konusu biçimin Batılı Hristiyan yönetici ile Hristiyan olmayan yöneti-

lduğuna ilişkin örtük bir varsayım vardır. Diğer deyişle, toplumsal tutumlar ve etnik ayrımlar, dini veya zaman zaman mezhepsel yakınlıklar zemininde temellenebilir.

Bu varsayımın geçerli olduğunu kabul etsek bile, kolonyal hâkimiyet açısından bir Hristiyan için bir Müslümana tabi olmanın anlamı nedir? Bence bu geçerli bir sorudur. Aynı zamanda, böyle bir tartışmanın gerçekleşeceği kaygan zeminin göz ardı edilmemesi de gerekir. Britanya gibi tarihsel olarak daha yakın dönemdeki imparatorlukların geri kalanına dair karşılaştırmalı bir perspektif içerisine Osmanlı İmparatorluğu'nu yerleştireceksek, argümanı mantıksal sonucuna götürmeye, yani Osmanlı hâkimiyetini bir tür "yabancı hâkimiyeti" olarak kabul etmeye hazır olmalıyız. Ancak birçok alanda, yerel halk kültürü ile idareci seçkinler arasında açık bir ayrım olsa bile, böylesi bir bulgunun ispatlanması çok zor olacaktır. Burada 15. yüzyıldaki milliyetçi genişlemeye değil, 19. yüzyıldaki kolonyal deneyime değindiğimiz gözden kaçırılmamalı. Diğer bir deyişle, "gayrimeşru yönetimin" kavramıyla yankılanan "yabancı hâkimiyet" kavramını —19. yüzyıldaki milliyetçi anlatılarla belirlendiği için— premodern döneme yönel-

temeyiz; aksi takdirde ulusal tarih-yazınımdaki etnisite merkezli bakış açısını tekrarlamış oluruz. Makdisi Osmanlıların Arap topraklarındaki hâkimiyetinin her zaman sömürge hâkimiyetinin özelliklerini taşıdığını varsaydığı için, tam da bunu yapmakla suçlanmıştır. Dolayısıyla premodern bir çağa yönelterek 19.

yetiştiricileri" olarak bahsetmeleri, 19. yüzyılın sonlarında Balkan insanlarına yönelik hâkim Avrupalı söyleme denk düşmektedir. İpek Yosmaoğlu'nun sözleriyle Balkan halkları, "en iyi şekliyle soylu vahşiler, en kötü haliyle ise yoz köleler olarak görülmekte, ancak aynı zamanda bu söylemin Balkan halkla-

hâkim olan ile tebaanın rollerinin sürekli değiştiği bir tablo çizmektedir.

Yaygın inanın, tersine, Osmanlı İmparatorluğu'nun son on yıllarında, Hristiyanlar arasında çoğunluğu orta sınıf seçkinlerden oluşan (Rum Ortodoks, Ermeni veya Süryanî) belli bir grup, illa ulusalı veya ayrılıkçı bir tutkunun esinlenmediği, kendilerine ait bir Osmanlı toplumu vizyona sahipmiş gibi görünmektedir. Aksine kendi gözlerinde, Müslüman nüfusa ve hatta Müslüman seçkinlere nazaran sahip oldukları üstün ekonomik ve kültürel statülerinin meşru kıldığı, kendilerine ait bir medenileştirici misyon geliştirmişlerdir. Bu tür tutumlar farklı etnisitelere mensup seçkinler arasındaki gerilimleri ve karşıtlıkları beslemiştir. Nitekim bu seçkinler kısa süre sonra, kendilerini modernliğe götürecek, herkesi kuşatan bir Osmanlı orta sınıfı fikrini terk etmiş ve bu süreçteki öncü rollerini meşrulaştırmak için, birbirlerinden ayrı olarak modernleşmeye girişmiştir. Değinilmesi gereken mesele, Deringil, Makdisi ve diğerlerinin başlattığı üzere Tanzimat ve sonrasındaki dönemde yönetici seçkinlerin dillerindeki sömürgeci tınılara ilişkin ihtilaf tartışmasının farklı bir dönemi, başarısız buldukları Tanzimat politikalarının kendilerini kopardık isteyen, çok farklı nitelikteki bürokratik ve askeri personelin politik olarak hâkim olduğu 1908 Anayasası sonrasındaki rejimi kapsayacak şekilde genişletilmesinin ne kadar faydalı olacağıdır.

Başka yerlerde de öne sürdüğüm gibi bu dönem, Müslüman ve gayrimüslim nüfusun büyük bir kısmının ilk kez, kendileri ve aileleri için daha iyi bir geleceği arzu etme ayrıcalığını kazandığı bir dönemdir. "Orta sınıf" değerleri, şahsi toplumsal gelişim umudu içerisinde olup aynı zamanda aşağı sınıfların denetimini ele geçirmeye ve böylelikle "içsel sömürgecilik" niteliğine atfedilebilecek yeni bir hegemonyayı tesis etmeye çalışan birçok kişi tarafından benimsenmiştir.¹⁹ Etik rekabet ve politik istikrarlılık bağlamında, yukarıdaki kaygılar çok farklı bir boyut kazanmıştır.²⁰ Herle-

Osmanlıların Sırlardan sürekli "domuz yetiştiricileri" olarak bahsetmeleri, 19. yüzyılın sonlarında Balkan insanlarına yönelik hâkim Avrupalı söyleme denk düşmektedir.

Osmanlı döneminde Belgrad, Prens Eugen Kapısı, Carl Peter Gaebeel (82. yüzyıla - 1899 Viyana)

yüzyıl açısından açık ve modern bir ayrım oluşturmaktadır.

Osmanlı hâkimiyetini ya da Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ayrımı esas almayalım, mesele hâlâ yanıtsızdır. Osmanlı kolonyalizmi ve onun kültürel bileşeni olan Osmanlı Şarkiyatçılığı üzerine yapılan tartışmalar, her iki dini grubu içeren güç ilişkilerine yönelik araştırmalar için anlamlı olabilir mi? Arap merkezli bakış açısına rağmen Makdisi, imparatorluğun Müslüman çoğunlukla arasındaki ortaklığın açık ve örtük olarak, "Osmanlı Türklerinin Müslümanlar ve gayrimüslim tebaa, yani Araplar, Ermeniler, Kürtler, Bulgarlar vd. üzerindeki hâkimiyetini nihayetinde meşru kılan medenileştirici ve geçici bir söylem oluşturduğunu" iddia ederek, üstü kapalı bir yanıt vermektedir.²⁷

Yakın dönemde Osmanlılar ile Türklerin Balkanlar'ı algılayış biçimine odaklanan²⁸ Ebru Boyar, kitabının "Balkan Halkları ve Balkan Devletleri" başlıklı bölümünde Osmanlıların küçük Balkan devletlerine tepeden bakışını ele almaktadır; nitekim bu, Osmanlıların Arap bölgesindeki sömürgeci tutumunu hatırlatmaktadır. Örneğin Sırlardan sürekli "domuz

rının (ve açıkça Osmanlıların) ulusların değişken ölçeğine dair kendi formülasyonlarına nüfuz ettiği şekillerde görülmektedirler."²⁹ Ancak bu bağlamda yukarıdan bakma ve küçümseme, Avrupalıların kolonyal tutumlarıyla denk görülebilir mi?

OSMANLI SEÇKİNLERİ

Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları içerisindeki diğer imparatorlukların varlığını ilgilendiren ikinci bir husus vardır: Birçok gayrimüslim Osmanlı tebaasını korumak amacıyla kullanılan kapitülasyonlar. İlk olarak 19. yüzyıldan itibaren, iki tarafı anlaşmalar (ahitname) veya bireylere verilen muafiyet belgeleri (berat) biçiminde, yabancı güçlere bahşedilen ayrıcalıklarla birçok kişi sınırlar ötesi statü elde etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu uluslararası güç dengesi içerisinde zayıfladıkça, bu tür anlaşmalar Osmanlıların iç işlerini doğrudan müdahale etmede mazeret olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak, diğer sömürgeci güçlerin varlığından kazanç elde eden gayrimüslim tebaa, kısmi olarak Osmanlı otoritelerinin gözetiminden kaçınmayı başarabilmiştir. Bu durum, yönetici ile yönetilenin, sömürgeci ile sömürülenin,

me, düzen ve doğru davranmak gibi kavramlar, "orta sınıfın" değil "Türk-Müslüman orta sınıfının" veya "Rum Ortodoks orta sınıfının" –elbette Osmanlılığı ilişkin farklı iddialarla– değerlerine dönüşmüştür. Buna eşlik eden ise Osmanlılığı ilişkin rakip bir iddianın hâkim olması, en başta da Jön Türklerin savunduğu biçimin hâkim olmasıyla, diğer tüm alternatiflerin yok olacağı korkusudur.³² İşte bundan dolayı ilgili söylemler daha keskin ve daha saldırgan hale gelmiş, zaman zaman sömürgeci bir zihniyeti dahi benimseyebilmiştir. Bu şartırtıcı gelmemelidir. Tanzimat dönemindeki duruma kıyasla bugün çok daha elverişli olan sömürge modellerinden ayrı olarak, içsel bölünmelerine rağmen Jön Türkler ilham veren şey, her şeyden önce, Şükrü Hanioglu'nun uygun bir şekilde gösterdiği gibi,³³ pozitivism ile toplum mühendisliğinden çıkarılan fikirlerdi.³⁴

SONUÇ

Geç Osmanlı dönemi araştırmalarında, ilk kez postkolonyal literatürün getirdiği terminoloji ile kavramlardan yararlanan çalışmaların son dönemde çoğalması kesinlikle bir tesadüf olamaz. Bu durum bir yandan, Osmanlı İmparatorluğu çalışmalarını, son yıllarda karşımıza çıkan daha geniş nitelikteki "emperyal dönüş" içerisine entegre etme girişimini de açığa vurmaktadır. Diğer yandan, illa Osmanlı hâkimiyetinin meşruiyetini ortadan kaldırmayı olmasa da, kesin surette yerel nüfus ile yönetici seçkinler arasında katı bir ayırım oluşturmayı amaçlayan revizyonist bir yaklaşıma zemin oluşturmaktadır. Britanya ve Fransız imparatorlukları arasında yapılacak bir kıyaslamada nihai ihtimal dahilindeki tek seçenek olmadığını da hatırlamak önem taşımaktadır. Gerçekten Osmanlı İm-

paratorluğu, zaten Kita imparatorlukları bağlamında ele alınmıştır. Dahası, Arapların, Ermenilerin veya Rum Ortodokslarının Osmanlı seçkinlerine entegre olabildiği biçimler, Cezayir ve Hindistan örneklerine benzemektedir. Buna karşın, yakın dönemde Osmanlıları Britanya İmparatorluğu ile karşılaştırmaya dönük tercih, Osmanlı çalışmalarını münasip bir şekilde Anglosakson akademi içine konumlandırmayı amaçlayan bir tarihyazınsal stratejiye atfedilebilir. Ancak benim iddiam şudur: Postkolonyal eleştiri geç dönem Osmanlı çalışmalarına eleştirilme olmaksızın uyarlanmasa bile, hiyerarşi kalıplarının oluşturulması için politikada tarih ve kültürden yararlanmaya dönük hedefinin temel odak noktası, farklı etnik veya dini sınırlar arasındaki güç yapısına yönelik yapılan araştırmalara katkı sunabilir.

DİPNOTLAR

- Şevket Pamuk, "The Ottoman empire in a comparative perspective", *Review* 11/2 (1988): 127-50, 132-133.
- Selam Deringil, "They live in a state of nomadism and savagery: the late Ottoman empire and the post-colonial debate", *Society for Comparative Study* 40 (2003): 311-142, 311.
- Deringil şu çalışmaya gönderme yapmaktadır: Albert Hourani, "How should we write the history of the Middle East?", *International Journal of Middle Eastern Studies* 23 (1991): 125-36.
- Deringil, *agm.* s. 312.
- Agm.* s. 314.
- Dipesh Chakrabarty, "Postcoloniality and the artifice of history, who speaks for 'Indian' pasts?", *Representations* 37 (1992): 1-26. Chakrabarty, Avrupa'dan bahsederken aslında Batı Hristiyanlığı üzerinde çalışan Satish Saberwall'a gönderme yapmaktadır. Satish Saberwall, "On the making of Europe: reflections from Delhi", *History Workshop Journal* 33 (1992): 45-51.
- Dipesh Chakrabarty, "Practicalising Europe: Postcolonial Thought and a Historical Difference (Princeton: Princeton University Press, 2000).
- Deringil şuna gönderme yapmaktadır: Ussama Makdisi, "Corrupting the sublime: salience the revolt of Tanyus Shahin in 19th-century Ottoman Lebanon", *Comparative Studies in Society and History* 42 (2000): 180-208.
- Ussama Makdisi, "Rethinking Ottoman imperialism: modernity, violence and the cultural logic of Ottoman reform", Jens Hansson, Thomas Philipp ve Stefan Weber (ed.), *The Empire in the 19th Arab Provincial Cities in the Ottoman Empire* (Wurzburg: Ergon Verlag, 2002): 29-48, 29. *Agm.* s. 30.
- Makdisi, "Ottoman Orientalism", *American Historical Review* 107/3 (2002): 768-796.
- Christoph Herzog ve Raouf Motika, "Orientalism 'Alla Turca': late 19th/early 20th-century Ottoman voyages into the Muslim 'outback'", *Die Welt des Islams* 40/2 (2000): 189-195.
- Christoph Herzog, "Nineteenth-century Baghdad through Ottoman eyes", Hansson, Philipp ve Weber (ed.), *The Empire in the City* s. 311-318. Aynı ciltte bkz. Thomas Kühn, "Ordering urban space in Ottoman Yemen, 1872-1914", s. 329-348, 336.
- Makdisi, "Ottoman Orientalism", s. 782.
- Makdisi, "Rethinking Ottoman imperialism", s. 30.
- Thomas Kühn, "Shaping and reshaping colonial Ottomanism: contesting boundaries of difference and integration in Ottoman Yemen", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 27/2 (2007): 315-331, 318.
- Şu eserdeki terminolojik değişkenlere ilk kez saptayın meslektaşım Özgür Türesay'a şükran borçluyum. "Le 'colonialisme ottoman': réflexions sur une tournure historiographique récente", şu atölyede sunulan bir makale, *L'Orientalisme desorienté? La Turquie contemporaine au miroir des approches post coloniales*, Rennes Institute of Political Studies, 28-29 Ocak 2010.
- Kühn, "Shaping and reshaping colonial Ottomanism".
- Türesay, "Le 'colonialisme ottoman'".
- Dina Khoury ve Dane Keith Kennedy, "Comparing empires: the Ottoman domains and the British raj in the long nineteenth century", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 27/2 (2007): 233-244. Bu arada, bu tür bir kıyaslama geçmişte farklı bağlamlarda çoktan yapılmıştır. Örnek olarak bkz. Dominique Lieven, *Empire: The Russian Empire and its Rivals* (New Haven: Yale University Press, 2001) ve Huri İsmailoğlu-Inan, "Oriental despotism in world system perspective", Huri İsmailoğlu Inan (ed.), *The Ottoman Empire and the World Economy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004): s. 1-24.
- Pamuk, *The Empire in the City: Arab Provincial Cities in the Ottoman Empire* (Wurzburg: Ergon Verlag, 2002): 29-48, 29. *Agm.* s. 30.
- Makdisi, "Ottoman Orientalism", s. 769.
- Ebru Boyar, "Ottomana, Turks and the Balkans: Empire Lost, Relations Altered" (London: Tauris, 2007).
- İpek K. Yavaşoğlu, *Revolution of Ebru Boyar, Ottomans, Turks and the Balkans: Empire Lost, Relations Altered*, H-Türk, H-Net Reviews, Mart 2010, www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=29845 (erişim tarihi 19 Mayıs 2013).
- Michael Hechter, *Internal Colonialism* (Berkeley: University of California Press, 1975).
- Bu fikirlerin birleşimini Bourgeois Seas Sempozyumu'ndaki tartışmalara borçluyum, Floransa, 19-20 Eylül 2008.
- Vangelis Kechriotis, "Civilian aid and order: middle-class morality among the Greek Orthodox in Smyrna/Izmir at the end of the Ottoman empire", Andreas Lyberatos (ed.), *Social Transformation and Mass Mobilization in the Balkan and Eastern Mediterranean Cities (1900-1973)* (İstanbul: Cretic Up, 2013), s. 115-131.
- Şükrü Hanioglu, *Preparation for Revolution: The Young Turks, 1902-1908* (New York: Oxford University Press, 2000).

AVRASYA
AMBALAJ® İSTANBUL
2015

21. Uluslararası Ambalaj Endüstrisi Fuarı

www.packagingfair.com

printpack

Baskı Teknolojileri
Özel Bölümü

Reed | TÜYAP

Reed Tüyük Fuarcılık A.Ş.
www.reedtuuyap.com.tr

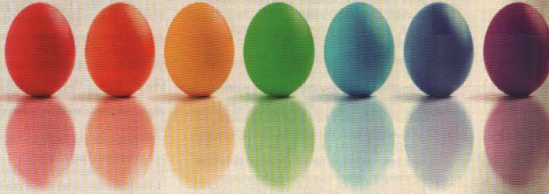
ufi
Uluslararası Fuar
Organizasyonu

22 - 25 Ekim 2015

İSTANBUL
GIDA-TEK 2015

10. Gıda ve İçecek Teknolojileri Fuarı

SweetTech

Çikolata, Şekerleme, Bisküvi,
Kuruyemiş ve Pastacılık Teknolojileri
Makine ve Ekipmanları Özel Bölümü

Süt ve Süt Ürünleri
Teknolojileri

Destekleyen
Kuruluş

Üye Kuruluş
TÜRKİYE FUAR
YAPIMCILARI DERNEĞİ

İSTANBUL

TÜYAP FUAR VE KONGRE MERKEZİ
Büyükdere, İstanbul / Türkiye

BU FUARLAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TOBB (TÜRKİYE ODALAR BORSALAR BİRLİĞİ)
DENETİMİNDE DÜZENLENMEKTEDİR.

Ortaçağ İslâm Kaynaklarıyla Karşılaştırarak Tercüme Edenler:
Yrd. Doç. Dr. Adnan Eşikurt - Doç. Dr. Cengiz Tomar

Guy Le Strange'in bu eseri 7. Yüzyıl'daki ilk İslâm fetihlerinden 15. Yüzyıla kadar Irak'tan Horasan ve Afganistan'a Anadolu'dan Harezm ve Türkistan'a İslâm coğrafyasını ve yerleşim birimlerini ele alır. Ortaçağ İslâm kaynakları ve müellifin 19. Yüzyıl sonlarındaki gözlemlerine dayanan kitap, özellikle gündemde olan Ortadoğu'daki yerleşim birimleri açısından çok önemlidir. Maalesef kitapta anlatılan yerleşim birimleri o günlerden günümüze savaşlar, doğal afetler ile imar faaliyetleri nedeniyle büyük ölçüde değişime uğramış ve özelliklerini kaybetmiştir. *Doğu Hilafetinin Memleketleri*, İngilizce aslının yayımlanmasının üzerinden yüzyılı aşkın bir süre geçmesine rağmen bir referans kitabı olma özelliğini hâlâ taşımaktadır.

"1860 CEBEL-İ LÜBNAN VE ŞAM HADİSELERİ" MEZHEPÇİLİK VE ORYANTALİZM*

MURAT BOZLUOLCA

İskander İbn Ya'qub Abkarius'un Nawādir al-zamān fī malāḥim 'Arabistān adlı eseri 1860'ta Cebel-i Lübnan'da Maruniler ve Dürziler arasındaki çatışmalarla başlayıp, olayların Şam'a sıçramasıyla çok sayıda can ve mal kaybına neden olan katliama tanıklık eder. Hollandalı gazeteci J.F. Scheltema, bu eserin bol dipnotlu İngilizce bir edisyonunu hazırlayarak Book of Marvels of the Time Concerning the Massacres in the Arab Country başlığıyla 1920'de yayımlar.

BOOK OF MARVELS, BİR ORYANTALİZM ELEŞTİRİSİ VE TARİHTE OLGULAR

İskander İbn Ya'qub Abkarius tarafından kaleme alınan *Nawādir al-zamān fī malāḥim 'Arabistān* isimli kitap, 1860'ta Cebel-i Lübnan'da Maruniler ve Dürziler arasındaki şiddetli çatışmalara ve olayların Şam'a sıçramasıyla bir haftadan uzun süren ve çok sayıda can ve mal kaybına neden olan katliama tanıklık eder. Kitap olayların hemen ertesinde, Ermeni asıllı yerli bir Hristiyan olan Abkarius tarafından şu sözlerle kayda geçirilir: "Benden [Abkarius] sonra gelenler bu fesat ve fitne hakkındaki gerçeği öğrenebilsin ve nasıl tertiplenip kötülükler planlandığını bilebilsin."¹ J.F. Scheltema ise, Abkarius'un bahsedilen metninden yarım yüzyıl sonra bu elyazmasını su yüzüne çıkarır. 1880'lerden beri Doğu Hint Adaları'nda gazetecilik yapan ve Batı'nın sömürgeci uygulamalarını eleştiren Hollandalı J.F. Scheltema, Yale Üniversitesi tarafından 1900'de satın alınan bu tanıklığın bol dipnotlu İngilizce bir edisyonunu hazırlayarak *Book of Marvels of the Time Concerning the Massacres in the Arab Country* başlığıyla 1920'de yayımlar.

Bu edisyon elbette orijinal elyazmasının çevirisinden ibaret değildir; zira Scheltema, Abkarius'un tanıklığını kendi siyasi meramını dile getirmek için kullanır. Orijinal metne müdahalesini *Book of Marvels*'in kapsamlı bir değerlendirmesi, ayrıntılı dipnotlar ve 1860'lardan I. Dünya Savaşı ateşkesine kadar vuku bulan olayların izini sürdüğü polemik niteliğinde bir sonsözle gerçekleştirir. Dolayısıyla okur--en azından--çift katmanlı bir metinle karşı karşıyadır: İlki, Cebel-i Lübnan ve Şam'daki olaylara yönelik geliştirdiği tutumuyla Abkarius'un, ikincisi ise tartışmanın bağlamını 1920'lere çekmek suretiyle kendi siyasi pozisyonunu ilki üzerine inşa eden Scheltema'nın. Abkarius elyazmasının Scheltema'nın kaleme aldığı önsöz ve sonsöz arasına fiilen sıkıştırılmış olduğunu görmezden gelsek bile, Scheltema'nın katmanlı Abkarius'ununki ne kadar içerdiğini değerlendirirken, sayısız ve kapsamlı ağızsanamayacak dipnotlar aracılığıyla "çevirmen"in yaptığı müdahaleleri göz ardı edemeyiz.

Bu çift katmanlı metin, Ortadoğu üzerine bilgi üretilen bir anı incelememize olanak veriyor ki bize göre bu da Edward Said'in, Ortadoğu çatışmalarında bir milat vasfı taşıyan,

etkisi muazzam *Oryantalizm*'inin asıl derdidir.² Kuramsal yaklaşımını Foucault'nun söylem kuramıyla Gramsci'ci hegemonya kavramının --zaman zaman çelişkili de olsa-- bir birleşimi üzerine inşa eden Said, oryantalizmi, bilimsel ya da edebi üretimlerdeki Doğu temsillerinin kontrol, manipülasyon ve hatta içerilmeyle yol alan, siyasi çıkarlarının her zaman farkında olan bütünlüklü bir Batılı söylem yığını olarak tanımlar.³ Doğu'nun temsili, Batı'nın kendini tanımlama biçiminin "öteki"si olarak iş görür ve yalnızca kendine işaret eden bir Batılı kanon tarafından idame edilir. Dolayısıyla oryantalizm, Doğu'nun kendi kendini betimlemesi ve tanımlanmasının ebediyen ertelenmediği kapalı bir sisteme dönüşür.

Ne kadar keskince kaleme alınmış ve sarsıcı olursa olsun *Oryantalizm*'in duygudaş eleştirmenleri her zaman mevcuttu. Abkarius elyazmasının çift katmanlı Scheltema edisyonunu ele alış biçimimizde bize yol gösterebileceğini düşündüğüm Dennis Porter'in ince eleştirisi bunlardan yalnızca biri. Porter, Said'in oryantalizm tanımına ilişkin üç temel itiraz dile getiriyor: Birçok kez kendine ideolojik bir mesafe alabilme imkânı yaratabildiğini kanıtlayan edebi türü göz

ardı etmesi; Batı geleneğinde karşı-hegemonik olabilecek muhtemel bir kanona karşı körlüğü ve son olarak özne-nesne ilişkilerinin değişimli olarak karşımıza çıkabileceği Batılı kültürler ile Batılı olmayan kültürler arasındaki metinsel bir diyalogo engelleyecek şekilde iki dünyayı tamamen ayırması.⁴ Elimizdeki malzeme, bu ince noktaları temellendirmeye müsait ve böylece Said'in oryantalizmi düşünme biçimini Porter'in eleştirisi doğrultusunda karmaşılaştıracak özelliklere sahip.

● **Oryantalizm** "bilgi/epistemoloji siyaseti" sorunsalının ta kendisiyle cebelleşir, çünkü Said'in analizi, öteki olarak Doğu —ve bu dolayısıyla Batı— üzerine, Batılı iktidar ile bilgi arasındaki koparılamaz ilişki üzerine inşa edilmiştir. Scheltema edisyonunu ele alırken de bu ana tartışma hattını izlemeye çalışacağım.

Tarihte, artık genel kanı haline gelmesine rağmen anlatının akışı içerisinde, üzerinde durmadığımızda birbirine karıştırmaya meyillili olduğumuz iki tür olgudan bahsetmek, "bilgi/epistemoloji siyaseti" kavramından ne kastedildiğini açmak için yararlı olacaktır. Tarihte olgulardan bahsederken bazen geçmiş zaman-da gerçekleşmiş olayları niteliyoruz,

bazen de bu olayların genellikle gerçeğe sadık olduğunu iddia ettiğimiz temsiline göndermede bulunuyoruz.

Epistemoloji siyaseti bağlamında olguların tarihyazımsal bu ikinci kullanımı dikkate almamız, Ranke'nin tarihçinin her zaman "*wie es eigentlich gewesen ist*"'in lasında nasıl oldu isel peşinde olması gerektiğine dair önerisini illa ki boş çıkarmaz, ama yetersiz hale getirir. Öyle ki "çekişen Ortadoğu tahayyülleri"ne dair bilgi siyasetini irdelemeye çalışan Lockman da konu tarih olduğunda Ranke'ninkine benzer bir "olgu" anlayışının ne kadar yetersiz kalabileceğini gözler önüne serer. Tarihteki, yani geçmiş zaman kipindeki olgularla, tarihyazımı kipindeki "daha geniş bağlamlar ve gelişmeler" arasındaki girift bağlılığa vurgu yaparak Lockman halihazırda şunu kabul etmiş olur: "Olgular öyle tek başlarına durmaz; zira yalnızca, olguların gerçekten olgu, yani gerçeğe dair ifadesi olduğunu ve gerçekte neler olup bittiğine dair fikir verebilecek, yani geçerli olanın başka olgular değil de bu olgular olduğunu belirleyecek kuramsal ya da yorumsal bir çerçevede içinde anlam kazanabilirler."⁵ 1860'ta kaleme alınan ve Scheltema tarafından 1920'lerde belirli bir bağlam içerisinde sunulana *Book of*

Marvels'a yaklaşımlımız, metnin bilgi siyasetini irdeleyebilmemiz için bu minvalde olmalıdır. Geçmişte gerçekleşen olayları niteleyen olgular yerine, bu olayların gerçeğe sadık anlatımları olduğunu iddia eden olgulara eğilmeli ve böylece bakışımızı, bu metinlerin yazarlarını da dahil etmemizi gerekli kılacak "daha geniş bağlamlara ve gelişmelere" yöneltmeliyiz.

Bu yazının geri kalanında Abkarius'un 1860'taki Şam hadisesine dair anlatımına ve Scheltema'nın bunları yorumlayışına odaklanarak, Ortadoğu'da bir bilgi üretme anını, Said'in oryantalizm analizini Porter'in bahsedilen eleştirileri ışığında karmaşılaştıracak bir biçimde irdelemeye çalışacağım.

ABKARIUS 1860 ŞAM HADİSESİNİ VE ÖTESİNİ ANLATIYOR

Book of Marvels'in son iki bölümü 9 Temmuz 1860'ta başlayarak sekiz gün devam eden Şam katliamının anlatımı ve analizine ayrılmıştır. Bu olaylara ilimizin sınırını, hadisenin kendisi değil anlatımı, yani tarihyazımsal kipteki "olgular" belirliyor.⁶ Bu nedenle de bu olayların hakikaten gerçekleşip gerçekleşmediği bu yazının sınırları dışındadır.

Abdülkadir Cezayiri 1860'ta Dürzi-Hristiyan çatışması esnasında Hristiyanları kurtarıyor.

Jean Baptiste Huysmans, 1861

**Keçecizade
Fuad Paşa,
sadrazam
1815-69.**

Fotograf Abdullah
Bıraderler
1868, Bahatın
Önümüzde Hıristiyan
Uluvarı, Fortze
Fotografannun
Cazibesi: 1846-1950.

Abkarius, Şam hadisesine dair bölüme, daha öncekilerdekinin aksine, betimleyici bir üslupla değil analitik bir uyarıyla başlar. Okura bu katliamın öncesinde buna benzer hiçbir olayın yaşanmamış olduğunu ve bu katliamın "bazı insanların inandığının aksine şeriatça vacip bulunmadığı"nı hatırlatır.⁷ Olaylara sebebiyet veren gelişmeleri Suriye'nin 1832'de Mehmed Ali tarafından işgalinden sonra "tebaa arasında tesis edilen eşitliğin sağlam olmayan temelleri"ne kadar geriye götürür.⁸ Abkarius'a göre bu, "cahil" ve "nüfusun İslami kısmının alt sınıfları" için yutulması zor bir lokmaydı, ancak duydukları korku sessiz kalmalarına neden olmuştu.⁹ Dahası bu durumu daha da kötü hale sokan, Hristiyan ahalinin kendileri-

ne yasaklanan yeşil kumaşı giymek, çarşıda meyhaneler açmak suretiyle toplum içinde sarhoşluğu teşvik etmek gibi "şımarıklıklar"ıydı.¹⁰ Abkarius bunlara bir de özellikle Ahmed Paşa'nın Şam'ın Hristiyan ahalisine kumpas kurma çabalarını not düşerek, Şam'daki birtakım yozlaşmış Osmanlı memurlarının bazı Hristiyanlara karşı ayrımcılığını ekler.¹¹

"Sağlam olmayan temeller", "cahil" Müslüman Şamlılar hemşeri Hristiyanlara zorbalık etmeye ve onların rahatsız etmeye başladıklarında daha da sallanmıştır.¹² Abkarius'a göre bu olaylara karşıtı söylenen bazı çocuklar, Ahmed Paşa'nın bir başka tezgâhıyla tutuklanmıştır; "buradaki amaç, Müslümanların sabrını taşımak ve bu misillemeye karşı ayaklanmalarına sebep olma"dır.¹³ Bunun üzerine "cahil" Müslümanlar sahinde de ayaklanır ve Hristiyan mahallelerin yağmalanması işte bu şekilde başlar. Abkarius bu güruhun ilk hedefinin sefarethaneler olduğunu önemle not düşer. Hatta anlatılın ilerleyen bölümlerinde, nasıl ki daha öncesinde Müslümanlar Avrupalılar tarafından Hristiyanlarla "eşit" muamele gördüyse, şehirdeki Avrupalıların da cezalarını çekmekte "eşit" muamele gördüklerine dair ilginç bir ayrıntıya yer verir.¹⁴ Anlatı, Şam'daki tacizlerin, talanların, din değiştirmelerin, tecavüzlerin ve cinayetlerin kan dondurucu detaylarının edebi-leştirilmiş bir versiyonuyla devam eder.

"İyi" Müslümanlara gelince, onlar Hristiyan hemşerilerini korumuşlardır. Bu Müslümanların arasında en dikkat çeken, yaptıkları Abkarius'un anlatımında genişçe yer bulan "bağışlayıcı ve şanlı mertebenin en yüce şahsiyeti" Abdülkadir'dir.¹⁵ Anlatı, yanlarına sığınabilecek bir Müslüman aile aramak için kapı kapı gezen bir Hristiyan adam hakkındaki anekdotla devam eder.¹⁶ Adam vardı-ğı ilk evde ölümden zor kaçır, ama yine de şansını denemeye devam etmek ister. Bu sefer de evin oğlu ona saldırmaya karar verir, ancak babası oğlunu durdurur, kaçağı evinde saklayıp iyileşmesine yardımcı

olur. Anekdot böylesi mezalimlere kentin tarihinde daha önce hiç rastlanmadığını ve bunların herhangi bir dinin "fıtrat"ından kaynaklanmadığını hatırlatmayı amaçlamaktadır; ancak sonunda kendisine sığınacak bir ev bulabilen adamın minnet-tarlığına, Müslüman kurtarıcısının verdiği yakıcı cevapla birlikte ikinci bir görev üstlenir: "Senin için yaptıklarım ödüllendirilmek için değildi. Zira mükâfatımı Allah verecek. Daha önce de Müslümanların davranışları sayesinde buna benzer birçok olay yaşanmıştır, ama Şamlı Hristiyanlardan bir kişi bile onların hayatını kurtarmaya yeltenmezdi."¹⁷

Abkarius, Fuad Paşa'ya yazdığı met-hiye-yi aktararak bu bölümü tamam-lar ve Şam'da "adaletin tesisi" üze-rine olan diğer bölüme geçer. Fuad Paşa, Allah'ın "kaf ü nun arasında-ki"¹⁸ emriyle Şam'ı "adaletin nuruna sokan"¹⁹ kişidir. Daha sonra sırasıyla geniş alıntılarla şunlara yer verilir: Padişah'ın III. Napoléon'a yazdığı mektupta belirttiği haliyle, hava-disleri duyan Padişah'ın perişanlı-ğı, Fuad Paşa'yı "hadlerini aşmadan, ilişkilerinin sınırlarını geçmeden hi-mayemiz altında rahat ve refah içe-risinde yaşayabilenler diye mezhap ya da din ayırmaksızın, hangi ırktan olursa olsun, şanlı imparatorluğun tüm tebaası için" düzen ve adaleti tesis etmekle görevlendiren Padişah fermanı²⁰ ve son olarak Fuad Paşa'nın, adaleti sağlama görevi hak-kında yerel eşrafa yazdığı mektup. Abkarius tüm bunların Beyrutlular-ca hoş karşılandığını ve Fransızların seferi kuvvetler yolladığını ancak bunun tamamıyla dostane amaçlarla gerçekleştirildiğini kaydederek anla-tımına devam eder.

Yazarın anlatımına baktığımızda, Şam'daki olayların ertesi herhalde daha zahmetsiz seyredermezdii Fuad Paşa "alçaklar"ı tutuklar ve yüzler-cesini idam ettirirken kalanlarına da cezalar yağdırır. Daha sonraları, bir önceki bölümün başında katliamın azmettiricileri olarak imlenen yerel devlet ricali de tutuklanıp idam edil-ir. Fuad Paşa mağdur Hristiyanların tazminatlarını ödenmesine düzenle-

**Abdülkadir
İbn Muhyiddin
İbn Mustafa
El Hasanî El
Cezayirî
(6 Eylül 1808 -
26 Mayıs 1883),
19. yüzyılda
Cezayir
halkının Fransız
boyundurluğuna
karşı
mücadelesine
(1840-1846)
önderlik eden
ve Cezayir
Devleti'nin
temelini atan
din adamı ve
asker.**

yererek ve gitmek isteyenlerin göçünü kolaylaştırarak görevine tüm hızıyla devam eder. Abkarius anlatısını füceten şu sözlerle sonlandırır: "Bundan sonra gerçekleştirene gelince, onlar için olayları aynen aktarmaya devam edeceğimiz ikinci bir kısım ayırdık. İnşallah!"²²

ORYANTALİZMİ KARMAŞIKLAŞTIRMAK

Ermeni asıllı bir Hristiyan olan Iskander Ibn Ya'qub Abkarius —büyük bir olasılıkla 1820'lerin sonuna doğru— Beyrut'ta dünyaya gelmiş, gençliğinde Avrupa'da birkaç yıl geçirmiş, daha sonraları Mısır hükümetinde görev almak üzere Amerika Birleşik Devletleri'nin konsolos vekilliğini yapmıştır. Zamanının yazar takımından olup, edebi eserleri, ister manzum olsun ister nesir olsun, çağdaşlarınca fark edilir. Kuvvetle ihtimal Protestan misyonerlerle kurduğu sıkı bağlar sebebiyle geliştirdiği İngilizcesinin de etkisiyle, Beyrut'taki yabancılarla yakın ilişkiler kurmuştur.²³ *Nawādir al-zamān fī malāḥim 'Arabistānī*, büyük bir olasılıkla 1870'lerin ortasında, elindeki kaynaklara ve —uzaktan, Beyrut'tan görebildiği kadariyle— kendi deneyimlerine dayanarak yazmıştır.²⁴ Mısır'dan döndükten sonra Beyrut'ta, 1885 yılında vefat eder.

Modern bir bakışla, Abkarius'un kimliği katı bir sınıflandırmaya için rahatsız edicidir. Kurduğu sadakat ilişkilerine eğilim, kimliği kolayca "Batılı" ya da yerel bir söyleme ilhistirmeye olanak sağlamaz. Elbette ki eksiksiz bir yerlidir, ancak kesinlikle "sıradan" bir yerli olduğunu söyleyemeyiz.²⁵ Beyrut'ta doğup hayatının büyük bir kısmını orada geçirmiştir ve gündelik bir Arapça konuşmaktadır; tanıklığının yerel bir anlatı olduğunu hemen anlarız. Avrupa'ya seyahatleri, acı İngilizcesi ve Beyrut'taki Protestan misyoner cemaatiyle kurduğu yakın ilişkiye kulak verince de aynı zamanda Ortadoğu'daki Batılı söylem ve emellerin gayet farkında olduğunu ve hatta bunların oluşması ve yeniden üretilmesinde aktif bir özne olduğunu fark ederiz. Abkarius'un

anlatısında özne/nesne ilişkileri *gerçekten* de değişimli olarak karşımıza çıkar: (Kendi kendini) temsil edilebilir kabiliyeti ebediyen ertelenmez; bir "yerli" olarak Abkarius, Doğu'nun ne olduğu ve ne olmadığı konusunda sıklıkla söz sahibidir. Cebel-i Lübnan ve Şam'daki çatışmalara dair anlatısı işte bu yüzden, Porter'in Said'e getir-

da "baştan aşağı Suriyeli bir tat" test-pit eder.²⁶ Hatta metnin bir yerinde Hristiyan bir deyiş biçimiyle iç içe geçmiş İslami bir anlam biçiminden bahseder.²⁷ Metnin ne ölçüde kayda değer olduğunu sunduğu içerikle değil, yazarının kimliğiyle ölçüldüğü kanısındadır; zira Cebel-i Lübnan ve Şam'da gerçekleşen olaylar açısın-

Okur burada —en azından— çift katmanlı bir metnin karşı karşıyadır: İlki, Cebel-i Lübnan ve Şam'daki olaylara yönelik geliştirdiği tutumuyla Abkarius'un ki, ikincisi ise tartışmanın bağlamını 1920'lere çekmek suretiyle kendi siyasi pozisyonunu ilki üzerine inşa eden Scheltema'nın ki.

diği üçüncü eleştirideki diyaloglardan oluşur.

İşte Scheltema da bu noktada girişini yapar. Onun için *Book of Marvels*, her şeyden önce, "Şark meselesi"ne dair mevcut diğer anlatılara direnebilecek ve karşı çıkabilecek bir yerel tanıklıktır; kendisinininki üzerine inşa edilebileceği bir yorum katmanını oluşturur. Metnin yerelliği bu nedenden ötürü öncelikle otantikliğinin ve dolayısıyla da Scheltema'nın onu kullanmakta meşruiyetinin en önemli taşıyıcısıdır. Scheltema'nın kendi yorum katmanının yetkisini belirleyecek olan bu yerellik ve otantiklik iddiaları olduğu için bu noktalar güçlendirilmelidir. Dolayısıyla Scheltema'nın, tanıklığın otantikliği ve güvenilirliğini değerlendiren eserine başlaması şans eseri olamaz. Çevirmen, Abkarius'u "işte bu toprakların çocuğu" olarak niteler.²⁸ Tarzın-

dan bize yeni hiçbir bilgi sunulmadığını itiraf eder.²⁹ Scheltema'ya göre, Abkarius'un bakış açısına ve biçimsel tercihlerine dair "eksiklikler"ini, bu sözü edilen yerellik nedeniyle "bağışlamamız" gerekir. Bu "eksiklikler" arasında Abkarius'un zaman zaman mezhepçi ve ırkçı önyargıları, "kusurlu olarak idrak edilmiş Batılı fikirleri" ve ifadesinin muğlaklaşmasına sebep olan edebi hevesleri sayılır.³⁰ En nihayetinde, elyazmasının yazarının kimliğine ve bakış açısına ehliyet verilmemiş, ama bunlar aynı zamanda yargılanmıştır da. Abkarius'un yerelliği, Scheltema'nın kullanımı için budandır; bir anlatının güvenilirliğine temel teşkil edilemek için bu ehlileştirilmiş haliyle yetki verilmiştir.³¹

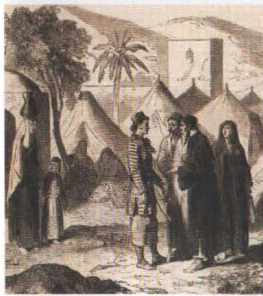
Otantiklik olarak yerellik ve yerellik olarak otantiklik bir kere sağlanca yerleştirildiğinde *Book of Marvels*,

Lübnan'daki olaylarda Abdülkadir, ortada.

https://en.wikipedia.org/wiki/1860_Mount_Lebanon_civil_war

Dürziler ve Maruniler arasındaki çatışma esnasında Hristiyan mülteciler, Lübnan.

https://en.wikipedia.org/wiki/1860_Mount_Lebanon_civil_war

Scheltema tarafından kendi pozisyonu için kullanılabilecek bir kanıt haline dönüşmüştür bile. Scheltema nihayet, Abkarius'un ağzından kendi düşüncüklerini söyleyebilir hale gelmiştir:

"... Satırların arasını okuyabilenlere bunun ne imâ ettiği bahsine gelince

zuladılar; burada ruhban sınıfından bahsediyorum."

Scheltema "satırların arasını" bu şekilde okuyarak, Avrupa müdahaleciliğini kendi tartışmasının tam ortasında konumlandırır. Böylece "zanlı"yı yeniden teşhis eder ve "Hristiyan kibri"ni besleyerek, anlaşıl-

munmuştur ki böyle bir şeyin gözleri önünde gerçekleşmesine göz yuman yozlaşmış valiler de bu işin içinde-
dir. Abkarius'un anlatısında Büyük Güçlere hiçbir yerde değinilmezken, Scheltema'nın Abkarius okumasında Avrupalıların olayların gerçekleşmesinde aleni bir özne olarak ortaya çıkması çarpıcıdır. Diğer yandan Abkarius her ne kadar Müslümanları önce "iyi" ve "kötü" Müslümanlar olarak ikiye ayırır da, Müslümanların tepkilerini kabul edilemez bulur. Scheltema ise bize sık sık Müslümanların ne kadar "provoké" edildiğini hatırlatır.¹² Bir adım daha ileri gidersek Scheltema'nın, Abkarius'un aksine, yerel devlet ricalinin olaylara olası dahil hakkında tamamen sessiz kaldığını fark ederiz.

Scheltema'nın, otantik bir tanıklığı kendi emelleri için çarpıttığını iddia etmiyorum; söz konusu olan, niteliksel olarak bundan daha farklı bir şey. Scheltema'nın yaptığı yalnızca Abkarius'taki "geçmişteki olaylar olarak olgular"ı kullanarak, "geçmişteki olayların anlatımı olan olgular" öne sürmek değil. Aksine, Abkarius'un olgularının kendisi, daha baştan "geçmişteki olayların anlatımı"na örnek teşkil ediyor. Scheltema'nın yaptığı, otantikliğini ve güvenilirliğini kendi kurguladığı bu "ham" katmanın üzerine, ikinci katmanını bina etmek.

Doğrusu, Abkarius'un "ham" katmanının, Osmanlı hükümetinin sunduğu "geçmişteki olayların anlatımı olan olguları"ndan farklı bir şey olmadığı fark etmek hiç de zor değil. Fuad Paşa'nın Babiâli'yle kişisel yazışmalarında, Padişah'ın ilgili fermanlarında ve Avrupalı temsilcilere gönderdiği mektuplarda bulunduğu haliyle Şam hadisesi anlatısı, Abkarius'unkiyle tamı tamına uyuyor.¹³ Bu nedenle Abkarius'un yabancı bir bakıştan bahsetmemesi tesadüfi değildir. Zira bu bakış, düzenin ve "adalet"in yeniden tesis edildiği esnada Büyük Güçlerin beş temsilcisinden meydana gelen bir heyet olarak kelimenin tam manasıyla Şam'ın üzerindedir ve bu heyetin varlığı Abkarius'un gözünden kaçmış olamaz. Nasıl ki Osmanlı hükümeti bu bakışı önem-

Hem Abkarius'un hem de Scheltema'nın değerlendirmesi, din ya da Doğu gibi özcü kavramlar aracılığıyla yaşanan şiddeti açıklamanın inandırıcı olmayacağını belirterek başlıyor. İki yazara göre de Cebel-i Lübnan ve Şam'daki hadiseler, suçluların kimliklerinin değişmez tabiatından kaynaklanmaz ve tarihi olgulardır.

... 1860'ta Cebel-i Lübnan Hristiyanlarının, özellikle de Marunilerin başına gelen afete tamamiyle değilse de büyük bir oranda kendilerinin sebebiyet verdiğine dair esaslı gerçeğin farkına varılacaktır. Gizli emellerinin devamını getirebilmek için Cebel-i Lübnan'daki merkezkaç kuvvetlerine yeni bir ivme kazandıran Avrupalı Güçler tarafından kıstılarak, kendilerini bu toprakların kanunlarından yüce görüp, ölçsüz hırslarına boyun eğmeyi kabul etmeyen herkesi yok ederek ya da onları sürerek bu topraklara, kendilerine ait bir alan olarak sahip olmayı ar-

ması o kadar da güç olmayan tepkilere sebebiyet veren uluslararası rekabeti suçlar. Böylesi bir okuma elyazmasının seçici bir yorumudur, çünkü Şam hadisesi anlatımının sırf yukarıdaki özetleyle bile yetindikimizde, Abkarius'un başka bir düşünce silsilesi kurduğunu görürüz.

Şöyle ki, ilk defa Mısır işgali altındaki ete kemiğe bürünen bir "eşitlik" ilkesi tesis edilmeye çalışılmış, bunun sonucunda Hristiyanların "terbiyesizlikleri"yle karşılaşılmış, "cahil" Müslümanlar ise buna binaen şiddet içeren misillemelerde bu-

Lübnan Dağı'nın güneyinde bulunan Deyrülkamer, sonradan Düziler tarafından yağmalanacak.

İllustrated London News
21 Temmuz 1860.

sizleştirerek, egemenliğini "ifa etmek" suretiyle onu sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Abkarius anlatısı da –yukarıdaki bölümde ana hatlarıyla anlatıldığı gibi– Şam üzerinde otoritesini tamamen kurabilmeye kadir bir Osmanlı hükümeti resmeder. Abkarius bu yabancı bakışa dair sadece III. Napoléon'un de Beaufort komutasındaki seferi kuvvetlerinden söz eder, ancak burada da hem Osmanlı hükümeti hem de Avrupalı Güçlerin bölünmüş çıkarları (özellikle de Britanya) için temel endişe kaynağı olan bu durumu, Osmanlı'nın otoritesini kurabilmesini kolaylaştırıcak dostane bir destek olarak niteler.

Bu nedenle, elimizdeki her iki katman da kendine ait bir "bilgi siyaseti"ne sahiptir ki bu katmanlar arasındaki mutabakat da bizzat Scheltema tarafından *kurgulanmıştır*. Ortadoğu'ya dair söylemlerin –Said'in işaret ettiği gibi– kendi kendilerine göndermede bulunuyor olması, onları illa ki tutarlı ve kapalı bir temsiliyet sistemine dönüştürmez. Her ne kadar bu durum bu söylemleri kendiliğinden karşı-hegemonik ya da –elimizdeki örnekte de açıkça görebildiğimiz gibi– sorunlu yönlerinden arınmış bir hale dönüştürmese de, Ortadoğu'ya dair tamamıyla tutarlı bir söylemin oluşturulmasının –kendi kendine göndermelerde bulunduğu da bile– imkânsızlığını kanıtlar niteliktedir. Aslına bakılırsa, farklı bağlamlardan çıkan ayrı ayrı "bilgi siyasetleri"nin arkasındaki farklı motivasyonlar, göndermede bulunulan bir önceki "ham" katmana halihazırda yeni "açılımlar" getiriyor.

BİLGİ SİYASETİ VE SCHELTEMA'NIN BAĞLAMI

Birinci Dünya Savaşı ateşkesinin henüz birkaç ayından kaleme alınıp 1920 yılında yayımlanan Scheltema'nın eseri için yeni "niyetler"i şekillendiren bu bağlam kesinlikle savaş siyaseti ve bunun Ortadoğu'nun geleceğiyle bağlantıydı. Doğrusu söz konusu metinde bu öyle bir raddede kendini gösterir ki "Suriye meselesi"ne dair tutumunun tamamıyla bugünden bakılarak

şekillendirildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Şam hadisesi, "savaşın asıl gayesini Batı yerine Doğu'ya taşıyan, sonu gelmez Şark meselesi'nin bir parçasından başka bir şey değildir."³⁴ Scheltema, Abkarius'un tanıklığına baktığında "insanlık ve medeniyet adına siyasi ve iktisadi planlarını dikte ettiren uluslararası rekabet'in

sadece başka bir safhasını görür ve devam eder:

"Bu durum, son büyük savaşın derslerinden feyz almayarak, ... Yakın ve Uzak Doğu'da olduğu kadar Avrupa'da da son derece feci ihlallerle ... dehşetini saçmaya devam ediyor. ... Bu belirtiler ... barışın kearameti ve zafer hasadını biçen İtilaf Devletleri ve şürekâsının iyi niyetleri hususlarında iç karartıcı bir kanının yayılmasına neden oluyor gibi."³⁵

Kitabın basımından önce gerçekleştirilen birtakım olayları şöyle özetleyebiliriz: 1914'te kapitülasyonların tek tarafı bir şekilde kaldırılması; Kudüs'ün 1917'de, Halep'in de 1918'de İngiliz kuvvetlerince işgal edilmesiy-le Suriye'de Osmanlı egemenliğinin son bulması; Osmanlı İmparatorluğu topraklarının paylaşımına dair hesapları su yüzüne çıkaran gizli antlaşmalar; Suriye, Lübnan ve Irak'ta "yabancı sermaye için ticari artış, kârlı bankacılık ve cazip yatırımlar için girişilen rekabette ilk sırayı kapma mücadelesi"³⁶ ve Osmanlı padişahlığına kafa tutmaya başlayan yeni bir milli hareketin ortaya çıkmasıyla

Türk hâkimiyetinin Anadolu'ya çekilmesi. Tüm bunlar Scheltema'nın aklına, medeniyet retoriği altında gizlenmiş sömürgeci çıkarlarının peşinde olan İtilaf Devletleri'nce inkâr edilen egemenlik meselesini getirir. 1860 Şam katliamını açıklamak için "yabancı güçler"in ön plana çıkarılmasını kolaylaştıran işte bu bağlam ve bu

siyasi analizdir.³⁷ Scheltema'ya göre, bir egemenlik meselesi olan iç savaş, "Türk işlerine yabancı dayatmasının, Türk hâkimiyetinin altını oymaya başlamasıyla" patlak vermiştir.³⁸

İçerdiği "bilgi siyaseti" ne olursa olsun anlatıların amaçlarının birbirinden epey farklı olduğunu hatırlamakta yarar var. Abkarius, daha önce de belirtildiği gibi, olarlara anlam verebilmek ve tanıklığını sonraki nesillere aktarmak gayesiyle yazar. Güvenilirlik ve tarafsızlık tesiri yaratmak amacıyla Scheltema'nın dikkate almadığı önemli bir diğer nokta da Abkarius'un tanıklığının aynı zamanda edebi bir çalışma olduğudur. Bu da Porter'in Said'e yönelttiği, bir edebi türün kendine has özelliklerini görmezden geldiğine dair eleştiriyile bire bir alakalıdır. Zira Abkarius'un bir edebi eser olarak tanıklığı, Porter'in sözünü ettiği, yargılamak ve suç dağıtmakla daha az ilgili bir mesafelenmeye olanak sağlar. Bu nedenle Scheltema'da failerin davranışları açısından daha tutarlı ve keskin bir tablo okurken, Abkarius'ta "şımarık Hristiyanlar"ın yanında "iyi Hristiyanlar"la, "bağnaz Müslümanlar"ın yanında –bir önceki

Şam'da yıkılmış Hristiyan bölgesi, yaklaşık 1860.

Fotoğraf: cam, https://en.wikipedia.org/wiki/1860_Mouassil-Lebanon_civil_war

Yakın Doğu Araştırmaları

Yakın Doğu Araştırmaları

Fransız birlikleri
General
Beaufort
d'Hautpoul
komutasında
Beirut'a
çıkarken,
16 Ağustos 1860.

Jean-Adolphe Beauré

bölümde de karşımıza çıkan— "vicdanlı Müslümanlar"la karşılaşırsız ki bu çeşitliliğin nedeni siyasi değildir. Olayların edebi bir betimlemesiyle ilgilenmeyen Scheltema'nın anlatısına kattığı her ayrıntı ve dipnot, sözü edilen mesafelenmeye yer açamayan temel perspektifini desteklemek zorundadır; farklar siyasi amaçlar için keskinleştirilir.

ORTADOĞU'DA MEZHEPÇİLİK TARTIŞMALARI

Ortadoğu tarihinde mezhepsel şiddet meselesine dair literatürdeki tartışma ve perspektiflerde, geçmişteki olayları bugünden bakarak değerlendirmenin, en azından yaklaşımları bugüne dair sorularla şekillendirmenin oldukça yaygın olduğunu görürüz. Mezhepsel şiddet üzerine hem eski hem yeni çalışmalarda, bilgi siyaseti tarafından şekillenmiş "geçmişteki olayların anlatımı olarak olgular"ın, büyük oranda günümüzdeki meseleler tarafından ele geçirildiğini söyleyebiliriz.¹⁰ Bu, oryantalizmin eleştirisiyle bire bir alakalı bir mevzu. Hem Abkarius'un hem de Scheltema'nın değerlendirmesi, din ya da Doğu gibi özü kavramlar aracılığıyla yaşanan şiddeti açıklamanın inandırıcı olmayacağını belirterek başlıyor. İki yazara göre de Cebel-i Lübnan ve Şam'daki hadiseler, suçluların kimliklerinin değişmez tabiatından kaynaklanmaz ve tarihi olgulardır. İki yazarın da örneğin Hristiyanlar arasındaki çatışmalardan bu kadar sık —hatta bazen ge-

reğinden fazlasıyla— bahsetmesinin nedeni bunu gösterme çabasının bir parçasıdır.

Avrupalı siyasi çıkarlarca şekillenen güç ilişkilerinin tam ortasında vuku bulan bu yaşananların, Fawaz'ın söyleyişiyle "savaş vesilesi"nin, Ortadoğu tarihinin belirli bir anı olduğu fikri Scheltema'da daha ince bir şekilde sunulur. Durumu kulağa epeyce aktüel gelen bir ifadeyle betimleyen Scheltema, Lord Dufferin'in kelimelerine başvurarak "dini inancın nasıl coğrafi bir ifadeye dönüştürüldüğü"nü gözler önüne serer.¹¹ Bu saptamanın hem Makdisi'nin "mezhepçilik kültürü" hem de Said'in "oryantalizm" tartışması için vazgeçilemez başlangıç noktaları olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, Scheltema'nın "bilgi siyaseti", değil hegemonik olmak, "medeniyet" kivesi altında yol alan Batılı sömürgeci uygulamalara doğrudan karşı çıkar.¹²

Scheltema'nın çift katmanlı edisyonu, 1860'ta Cebel-i Lübnan ve Şam'da yaşanan çatışmaların iki anlatısı arasındaki etkileşime ev sahipliği yapar. Biri 1860'ların başında diğeri 1920'de kaleme alınan bu anlatıların her ikisi de Said'in *Oryantalizm*'inin temel meselesi olan Ortadoğu üzerine bilgi üretimine örnek teşkil eder. Ne var ki, iki anlatı arasındaki bu etkileşim, bu makalede göstermeye çalıştığım gibi, iç mekanizmalarının çalışma biçimleriyle oryantalizmi kavrayışımızı karmaşıklarlaştırır. İlk olarak,

Abkarius'un otantiklik olarak yerelliğine başvuran Scheltema, Batılı bir akademik eserde —"kendilik" ya da "Doğulu" tanımları ne kadar sorunlu olursa olsun— Doğu'nun kendi kendini temsiliyetine verilen öneme emsal oluşturur. Elimizdeki anlatıların, sözü edilen karmaşıklarlaştırmayı sağlayan ikinci özelliği işte burada devreye girer: Abkarius'un "geçmişteki olayların anlatımı olarak olgular"la baş ederken devreye soktuğu "bilgi siyaseti", Batılı ve Batılı olmayan söylemlerle doludur ve burada özne-nesne ilişkisinin etkileşimine tanık oluruz. Dahası, Scheltema'nın elyazmasını okuyuş biçimi, "Avrupalı kıskançlık ve hırsların 1860 katliamlarında suç ortaklığını ve bunun neticesinde Suriye meselelerini bugüne dek nasıl bulandırdıklarını vurgulaması" bakımından her yönüyle karşı-hegemonik olan bir bakış açısının, Said'in eserinin Ortadoğu çalışmalarında yarattığı etkiden epey önce var olmuş olabileceğine işaret eder.¹³ Son olarak bu anlatıların bağlamlarını incelemek, oryantalizmin, bu örneklerde olduğu gibi kendi kendine göndermelerle ilerlediğinde bile (Scheltema'nın Abkarius'u, Abkarius'un "resmi" bakış açısını alıntılanması gibi) illa ki kendiliğinden kapalı bir girişim olmadığını ve bağlamın değişmesiyle —istenen ya da istenmeyen— yeni "açılımlar"la mahkûm olduğunu gösterir.

KAYNAKÇA

Al-Qattan, Najwa, "Litigants and Neighbors:

The Communal Topography of Ottoman Damascus", *Comparative Studies in Society and History* 44/3 (2002): 511-533.

Bağbakanklı Osmanlı Arşivleri, HR.SFR(3). 53/12 (in belge ve 19 evrak).

Farah, Caesar E., *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon 1830-1860*. Londra: I.B. Tauris & Co. Publishers, 2001.Fawaz, Leila Tarazi, *An Occasion for War—Civil Conflict in Lebanon and Damascus in 1860*. Londra: I.B. Tauris & Co Publishers, 1994.Jessup, Henry Harris, *Fifty-Three Years in Syria*,c. 2. Fleming H. Revell Company, 1910. Lockman, Zachary, *Contending Visions of the Middle East. The History and Politics of Orientalism*, 2. basım, Cambridge University Press, 2009.Makdisi, Ussama *The Culture of Sectarianism—Community, History, and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon*. Berkeley: University of California Press, 2000.Makdisi, Ussama, "After 1860: Debating Religion, Reform, and Nationalism in the Ottoman Empire", *International Journal of Middle Eastern Studies* 34 (2002): 601-617.Porter, Dennis, "Orientalism and Its Problems", *Colonial Discourse and Post Colonial Theory: A Reader*. Williams, Patrick ve

Laura Chrisman (der.), Columbia University Press, 1994.

Rush, James R., *Opium to Java: Revenue Farming and Chinese Enterprise in Colonial Indonesia. 1860-1910*. Equinox Publishing, 2007.Said, Edward, *Orientalism*. New York: Pantheon, 1978.Scheltema, J.F., *The Lebanon in Turmoil. Syria and the Powers in 1860*. "Book of the Marvels of the Time Concerning the Massacres in the Arab Country" by Iskander Ibn Ja'ub Abkarius. Translated and Annotated and Provided with an Introduction and Conclusion, New Haven: Yale University Press, 1920.

DİPNOTLAR

1 Bu yazının orijini çıkışından katkılanlardan dolayı hocam Seda Altuğ'a ve benimle yorumların paylaşarak yazının bu son halini almışın sağlayan Duygu Coşkun'un'a ya teşekkür ederim.

2 J.F. Scheltema, *The Lebanon in Turmoil. Syria and the Powers in 1860*. "Book of the Marvels of the Time Concerning the Massacres in the Arab Country" by Iskander Ibn Ja'ub Abkarius. Translated and Annotated and Provided with an Introduction and Conclusion (New Haven: Yale University Press, 1920), s. 45. Kitabın dijital bir versiyonuna şu linkten ulaşılabilir: "https://archive.org/details/cu32942a2B521777/Orijinal metnin Arapça bir başka edisyonunun dijital hali ise burada mevcut: "http://pds.lib.harvard.edu/pds/temp/async/9208289-1-188.pdf". Bu yazıdaki alıntılar için Scheltema'nın metnini kullandım.3 Zachary Lockman, *Contending Visions of the Middle East. The History and Politics of Orientalism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), s. 215.4 Edward Said, *Orientalism* (New York: Pantheon, 1978), s. 12.5 Porter'in veka parçasının alıntılama gerekçesi: "Önceki edisi hegemonik birlik gördüğü yerdiki kullatın heterojenliği, üst yapıdaki edebi örneklerin spesifikliğini gündeme getiriyor. Ne var ki edebi eserlere için, risalelerde ve devlet adamlarına kaleme alınmış anılarla karşılaşmaya alışık olmadığımız ideolojik bir meselelemeye yetisinin var olabileceğini en ufak bir ihtimal venilmiyor. İkinci olarak Said, düpedüz karşı-hegemonik metinlerin ya da alternatifi bir kanonun Batı hegemonyasına var olabileceğini tahayyül edemiyor. Üçüncü olarak Batılı ve Batılı olmayan kültürler arasında gerileyecek bir metinsel bir diyalog oluşabiliyor gözde kaçmamalı. Böylece bir diyalog, öznen/nesnen ilişkilerinin değişimi olarak karşımıza çıkmasını sağlayacak ve böylece kendimizi, kendi öteklerimizin ötekisi olarak okuyabilmeye ve herhangi bir hakikat anlatımının yerine her zaman göreceli ve geçici olan bir bilgi kavrayışını kolaylaştırarak insanı sonsuzlaştırır." Dennis Porter, "Orientalism and Its Problems", *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*, Patrick Williams ve Laura Chrisman (der.) (Columbia University Press, 1994), s. 153.

6 Lockman, ağıs. s. 6.

7 Leila Tarazi Fawaz, *An Occasion for War—Civil Conflict in Lebanon and Damascus in 1860* (Londra: I.B. Tauris & Co. Publishers, 1994) ve Caesar E. Farah, *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon 1830-1860* (Londra: I.B. Tauris & Co. Publishers, 2000) gerçekleştirecek olayın gelişimini takip etmek için için önemli kaynak olsa da elinizdeki anlatımların kapsama bir listesi için şu eser-in üçünü dipnotuna haklıdır: Najwa Al-Qattan, "Litigants and Neighbors: The Communal Topography of Ottoman Damascus", *Comparative Studies in Society and History* 44/3 (2002): 511-533.

8 Scheltema, ağıs. s. 126.

9 Aynı yerde.

10 Aynı yerde.

11 Ağıs. s. 127.

12 Ağıs. s. 127-129.

13 Ağıs. s. 129.

14 Ağıs. s. 130.

14 "Ve aralarındaki Avrupalıların elinde ne sayı ne ehemmiyet ne onur ne de iltibar kalmıştı. Onların [Avrupalıların] Sami'lara gösterdiklerini muameleyi bu sefer onlardan [Müslümanlardan] görüyorlardı; hiçbir ayırım ya da ayrımcılık söz konusu değildi. Ancak Avrupa'nın ateşinin küllüğünü ve [Avrupalıların] kılının [içliğini] tahayyüldüğünü [düşünmelerini] neden olan şeytanın ta kendisiydi. Dolayısıyla [Avrupalılar] bundan sonra ne dikkat ediyorlardı ne de [onları] herhangi bir şekilde kaale alıyorlardı." Ağıs. s. 133.

15 Ağıs. s. 133-136. Abkarius bölümün bu kısmını, Abdülkadir'e yazdığı ve kendisine sunduğu mektuplarıyla sonlandırır.

16 Ağıs. s. 138-141.

17 Ağıs. s. 141.

18 Ağıs. s. 142.

19 Ağıs. s. 143.

20 Ağıs. s. 146.

21 Ağıs. s. 158. Ne var ki ikinci bir cilt—en azından bilebildiğimiz kadınıyla—hiçbir zaman kaleme alınmamıştır.

22 Zira bu zamanlarda Beyrut'ta ikamet eden Amerikan presbiyteryen misyoneri Henry Harris Jessup (1812-1910), Iskander'in kardeşi John Abkarius için şu sözleri sarf etmiştir: "Suriye'de tanıtışın, rüfeyi, bir Hristiyan beyfelendisinin en yüce örneği... Zenginleştikten sonra, Protestan cemaatinin en cömert, en elverişli olanıdır. Verdiği sözden şüphe duyulmazdı. Halis dürüstlüğü halk arasında örnek gösteriliyor, herkes emsal oluyordu... Ömrü birkaç yıl daha uzun olsaydı Beyrut kilisesindeki makamı bütününe hiç yaranmazdı. Arapça yazdığı eserler çevrimsi ve hem Suriye hem Mısır'da benzerleri arasında standart eser haline gelen İngilizce-Arapça sözlüğü hazırlamıştır. Anca benim için çok değerlidir." *Fifty-Three Years in Syria*, c. 2 (Fleming H. Revell Company, 1910), s. 499.

23 "Ve ilanıyla, çok özen göstererek malzememi seçerken çok dikkatli davrandım; ince eleiyip sık dokudum. Sorup soruşturarak ve araştırarak teyit edebildiklerimi işte sizlere sunuyorum." Scheltema, ağıs. s. 45.

24 Abkarius'a sınırları keskince belirlemiş "Batı" ya da "Doğu"lu bir kimlik tayin etmekteki modern yazarların bir kenara bırakılabilir, kimliğinin garp ya da olağandışı bir tarafı olmadığın görülebilir. Dolayısıyla burada "sıradan" sıradan olmayan" etiketlerini, Abkarius'un bu modern ikilğe bağdaşmayış biçimini ifade edebilmek için kullanyorum. Bu, melez (hybrid) bir kimlik olarak görülmeli, çünkü bu kavramsallaştırma da Batı-Doğu'lu, yerel-yabancı gibi ikilikleri özen olduğu gibi kabul edip sonra da mevzu bahis kimliğin melezliğini ortaya koyabilmek için onları karıştırmış, sarsmış olabilir. Böyle düşünmeye bağdaşmadı "tatavik" ya da melez olmayan bir kimliğin bahsetmek bir hayli güçtür; neredenyse her kimlik melezdir, bu da daha en başta bu kavramsallaştırmayı beyhude hale getirir.

25 Scheltema, ağıs. s. 6.

26 Ağıs. s. 7.

27 "İslam'ın" kusurlu bir şekilde özümsemiş Hristiyan fikirlerine ara; olan, sonradan kazandığı bir Hristiyan anlatım biçimiyle giriştiği acayip bir karışım." Ağıs. s. 45 (vurgu benim).

28 Ağıs. s. 7.

29 Ağıs. s. 6.

30 "Taraflılığın su götürmez. Her halükârda

adalet cubuğunu bir tarafa bukmemek için samimi bir caba içinde olduğundan kuşku duymayız...". Aynı yerde.

31 Ağıs. s. 8.

32 Ağıs. s. 36-37v.

33 Her ne kadar Osmanlı hükümetinin söylemine ve Abkarius'unkinden nelerle ayrıştığına burada değinmeyecek olsa da, bahsettiğimiz belgelerin bulunduğu arşiv dosyası bunlara daha genel bir kanı edinecek için uygun yer olacaktır. Bkz. BOA, HR.SFR(3). 53/12 (toplama 4 belge ve 19 evrak).

34 Scheltema, ağıs. s. 188.

35 Ağıs. s. 9-10. Scheltema kurduğu paralelliği öyle bir noktaya kadar götürür ki Cebel-i Libnan ve Sam'daki hadiseler esnasında Tiz'e Tiz'e yazılan ya da yazılan bazı makaleleri yorumlarken şunu not düşer: "Almanya yerine 'la grande nation' kalibinin kullandığını göz ardı edersek, 1859 ve 1860 makalelerindeki bazı cümleler ve tiratlar, 1914'te kopan fermanın hemen öncesindeki gürlemelerle aynı havayı paylaşmakla yetinmiyor, deyış biçimleriyle de hayret uyandıran bir şekilde bağdaştırıyor." Ağıs. s. 33.

36 Ağıs. s. 190.

37 Uzun bir alıntı olsa da şu satırlar, Scheltema'nın kendi, yimdisi ile Abkarius'un yimdisi arasında kurduğu bağa açıkça göder önüne serer: "Yakındığı ve Uzakdoğu'nun gelişimini sadece yabancı işgalcilerin istah ve hisrlarına hımet etmek üzere düşünülmemiş, ilerici bir şekilde teşvik etmekte görünüşte istekli olan Batı, yüksek sesle duyurduğu misyonerlik görevinde, ancak şu ana kadar ilerlemeye yardımcı olmakla çokket vuran üstünlik hissi bir kenara bırakıldığına başkanı alabilecektir. Suriye ve Lübnan buna uyan örneklerdir ve şimdiki devletlerin 40'tan çok bardsıyile benzeşmiş gün gibi ortadadır. Aynı güdülerle, Fransız'ı bir kez daha, aynı 1860'ta yaptığı gibi, Marunlari İngile, lere karşı kullanırken ve İngile'yi, o zaman Dünyanın kullandığı gibi Fransızlara karşı Düzlen ve Yahudileri kullanırken görüyoruz. Yakın ve Ortaçdoğu haritasının yeni sınırlarının en güçlü el tarafından çizildiği, denetim devamlılığının da o el yöneten zihnin sağlamlığı tarafından belirlendiği güç ile desteklendi bir mahzet oyunu. Öyle bir oyun ki tutulmuş ve işleri ve ilah edilişmiş meşalelerle oynayan, yeniden birleşen bir nesepine peşine düştükleri tehlikeli kumarnı risklerine tabi." Ağıs. s. 192.

38 Ağıs. s. 18.

39 Öne çıkan şu çalışmam, örneğin. Lübnan'daki iç savaş bağlamında, zaman zaman güncel meselelere atıfla kaleme alınmıştır: bkz. Fawaz, ağıs. Ussama Makdisi, *The Culture of Sectarianism—Community, History, and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon* (Berkeley: University of California Press, 2000); ve Ussama Makdisi, "After 1860: Debating Religion, Reform, and Nationalism in the Ottoman Empire", *International Journal of Middle Eastern Studies* 34 (2002): 601-617.

40 Scheltema, ağıs. s. 172.

41 Doğu Hint Adaları'nda gazetecilik yapan Scheltema, Hollanda'nın buradaki politikalarını eleştirmiş ve hatta bir keresinde "hükümete karşı nefret ve hakareti kıskırtkım'ın yansılamıştır. Bkz. James R. Rush, *Opium to Java: Revenue Farming and Chinese Enterprise in Colonial Indonesia. 1860-1910* (Equinox Publishing, 2007), s. 237.

42 Scheltema, ağıs. s. 193.

NAZİ ALMANYA'SININ TÜRKİYE'DE YANDAŞ HÜKÜMET KURMA PLANI: ORIENT STERN (ŞARK YILDIZI) HAREKÂTI

RIFAT N. BALI

Dr. Nerin E. Gün'ün muhabiri olduğu Gazette de Lausanne'da 25 Temmuz 1945 tarihinde yayımlanan makalesini Zekeriya Sertel yönetimindeki Tan gazetesi aslına sadık kalarak tercüme eder ve 28, 29 ve 30 Eylül 1945 tarihlerinde tefrika eder.

Makalede Nazilerin Türkiye'yi işgal etmek için plan yaptığı ve plan dahilinde hükümet içinden bazı isimlerle işbirliği halinde olduklarını yazılmaktadır.

Bu yazıda Nerin E. Gün'ün söz konusu makalesini sunuyoruz.

II. Dünya Savaşı felaketini tarafsız kalarak hasarsız atlatmayı başarmış olan Türkiye'nin savaş sırasında bir yandan Naziler, diğer yandan Müttefikler tarafından savaşa kendi saflarında katılması için şiddetli baskıya maruz kaldığı malumdur. Dahası Nazilerin Gertrud kod adlı bir harekât çerçevesinde Türkiye'yi işgal etme planı da vardı.¹ Aynı dönemde Türkiye'de Nazi yanlısı oldukları belli olan gazeteci ve emekli subayların bulunduğu, bu şahsiyetlerin Nazi Almanya'sının Türkiye'ye saldırması ve ülkeyi işgal altına alması halinde de işgal kuvvetleriyle işbirliği içinde olacakları da aşîkârdır. Ancak bu

kişilerin kimler olabileceği hakkında kesin bir vesika mevcut değildir. Bu da değişik spekülasyonlara ve tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalardan biri 2001 yılının ilk günlerinde Akşiyon dergisinde yayımlanan bir haber vesilesiyle ortaya çıkacaktı.²

HABERİN MAHİYETİ NEYDİ?

Akşiyon dergisindeki haberin ana unsuru Zekeriya Sertel'in, sahibi ve başyazarı olduğu Tan gazetesinde 30 Eylül 1945 tarihinde yayımladığı "C" listesine dahil olan kimlerdir?" başlıklı başmakalesiydi. Makale şöyleydi:

"Almanların Türkiye'yi nasıl işgal etmeyi düşündüklerini ilk defa ifşa eden vesikayı elbette TAN sütunlarında okumuşsunuzdur. Bu vesikayı neşreden muharrir Almanların Türkiye'yi işgali esnasında kimlerle işbirliği yapacakları hakkındaki listeyi istiyerek hazfettiğini bildirmektedir. Almanların İkinci cihan harbi esnasındaki istilâ metodlarını hepimiz biliyoruz. Türkiye hakkında hazırlanan plânda da Almanların aynı metodu takip ettikleri görülüyor. Evvelâ memleket içine tüccar, mühendis, diplomat sıfatıyla bir çok Alman sokulacak, bunlar dahilde önce (A) listesine dahil olan hükümet ve parti erkânını tevkif edecekler, sonra B listesine dahil olanları nezaret altında bulunduracaklar. Alman işgalini kolaylaştıracak ve kendileriyle işbirliği yapacak olan C listesine mensup kimseleri de hikaye edeceklerdir. Sonra bunlardan mürrekkep yeni bir hükümet kuracaklardır.

Almanlar Türkiye'yi Nasıl İŞGAL Edecekti?

Almanlar 1942 Ağustosunda Türkiye'yi İşgal Etmeğe Karar Vermişlerdi. Bu Kararlarını Tatbik Mevkiine Koymak İçin Hazırladıkları Plân Elde Edilerek Neşredilmiştir.

TAN Bu Plânı Yayıncıdan Hibaren Neşre Başlayacaktır:
ALMANLAR : HÜKÜMETİ NASIL DEVİRECEKLERDİ ?

Tevkif Ederler-mi ? — İstanbul ve Ankara'daki Hükümetleri
Kimlerle İşbirliği Yapacaklardı ?

Bu Mühim İfşaatı Yarınki TAN 'da Bulacaksınız.

Almanlar her işgal ettikleri veya işgal etmek istedikleri memlekette daima beşinci kolu teşkil eden işbirliği unsurlarını hazırlamışlar ve onların yardımına dayanmışlardır. Türkiye'yi, işgal ederken de şüphesiz bu unsur-

lara dayanacak, onların yardımından istifade edeceklerdi.

Vesikayı neşreden muhabir, bu isimleri vermekten çekinmiştir. Fakat bu hakikat uzun müddet gizli kalamaz. Müttefikler ellerine geçen vesikaları ergeç neşredercek, ve bütün bu hakikatler meydana çıkacaktır. Zaten hatırlardadır ki, iki sene evvel İstanbul'da Alman sefaretî erkânından iki zat İngilizlere iltica ettikleri zaman, Türkiye'de Almanlarla işbirliği yapan ve C listesine dahil olan kimselerin de listesini İngiliz entellienens servisine teslim etmişlerdi. O vakit İngiltere hükümeti de bu listenin Türkiye'ye ait kısmını hükümete bildirmişti.

Binaenaleyh memlekette Alman genelkurmayının C listesine dahil iştirakçilerin kimlerden mürekkep olduğu hükümetçe de malûm olmak lâzım gelir.

Hattâ Almanların İngilizlere teslim ettikleri bu liste hükümetin elinde olmasa bile, Türk emniyet teşkilâtının Almanlarla işbirliği yapacak kimseleri bildiğinden şüphe edemeyiz.

Şu halde şimdi hükümete düşen vazife, yabancı kaynaklardan neşredercek vesikalarla bunun aydınlanmasını beklemeden, bu listeyi neşretmek, memlekette Almanlarla beraber çalışan beşinci kolu evvelâ Türk, sonra da dünya efkârına ilân ederek bunlara karşı derhal icap eden kanunî muamelelere tevessül etmektir. Eğer emniyet teşkilâtımız beşinci kola dahil kimseleri bulup sicillerini tesbit edemeyecek kadar aciz göstermişse, o vakit İsviçre'deki sefaretimiz vasıtasıyla *Gazette de Lausanne*'dan C. Listesini tedarikini temin etmek mümkündür. Memleketi yabancılara satmak yabancı işgalini kolaylaştırmak, gibi vatan aleyhinde hiyanet derecesine varan suç sahiplerinin kimler olduğunu öğrenmek milletin hakkı, bunları ilân edip haklarında kanunî muamelelere tevessül etmek de hükümetin borcudur.

KİMDİR ONLAR? ÖĞRENMEK İSTİYORUZ."

1933 YILINDA SADECE 5 BİN KİŞİ İÇİN KURULAN DACHAU KAMPINDA, İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI BOYUNCA TAM 35 BİN İNSAN TOPLANMIŞTI... TÜRK GAZETECİSİ NERİN GÜN, İÇİNDE GAZ FIRINLARINDAN GEÇENELE KADAR HER ŞEYİN BULUNDUĞU DACHAU CEHENNEMİNDE, ALMAN FAŞİZMİNİN YARATTIĞI KABUSU ANLATIYOR...

HİTLERİN CEHENNEMİ DACHAU KAMPINDA BİR TÜRK

Nerin Gün kimdir

Cocukluk yılları Fransa ve İtalya'da geçen NERİN GÜN, eski bir Türk ailesine mensuptur. Dedesi, dalgınlığıyla ün salan film adamı Emrullah Efendi'dir. Nerin Gün 1909'da Berlin Üniversitesi'nde öğrenim yaparken, savaş patlak verince gazeteciliğe başlamış; önce bir kaç İsviçre ve Belçika gazetesinin muhabirliğini yapmış, sonra da 1941 bundan 1943 Temmuzuna kadar Anadolu Ajansı'nın Berlin Bürosunda şef olarak çalışmıştır. Nazi aleyhî yazılar yazan Nerin Gün'ü, Gestapo 1940'da tevkif ederek, 3 ay mahpus tutmuştur. Gün, İkinci Dünya Savaşı boyunca Nazilerin hapse attığı iki tarafasız ülke gazetecilerinden biridir. 1941 yılından itibaren İsviçre'deki Telgraf Ajansı ile *l'Illustré* dergisinin Berlin temsilciliğini de yapan Nerin Gün, Alman Disiplin ve Propaganda Bakanlıklarındaki basın toplantılarında, Hitler aleyhî sorularıyla «yaman ses» diye şöhret yapmıştır.

Gün'ün yazı ve haberleri Almanları o kadar kızdırmıştır ki, Hitler, Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir mesaj göndererek Gün'ün geri alınmasını istemiştir.

▲ Devamı Sa. 7. S. 6 da

Milliyet,
11.02.1967.

Akşiyon dergisi bu başmakaleyi konu edip "C" listesinde kimlerin yer alabileceği hususunda Doç. Dr. Mithat Atabay, Rasih Nuri İleri, Atilla İlhan, Orhan Koloğlu ve Altan Deliorman'ın fikirlerine başvuracak, bu kişiler de 40'lı yıllardaki Türkçü/Turancı harekette yer alan bazı isimleri "muhtemel işbirlikçiler" olarak sıralayacaktı. Bu haberin tuhaf tarafı, Zekeriya Sertel'in bu başmakaleyi yazmasına sebep olan ve önceki günlerde *Tan* gazetesinde yayımlanmış olan yazı dizisinin yok varsayılıp hiç anılmamasıydı. Zekeriya Sertel'i bu makaleyi yayımlamaya sevk eden yazı dizisi 28, 29, 30 Eylül 1945 tarihlerinde *Tan* gazetesinde yer verilen ve Dr. Nerin Gün tarafından önce *Gazette de Lausanne*'da yayımlanan uzun bir haberin çevirisiydi.⁴

DR. NERİN EMRULLAH GÜN KİMDİR?

Nerin Emrullah Gün 22 Şubat 1916 tarihinde Roma'da doğdu. 26 Haziran 1943 tarihinde Theresia Högg ile evlendi.⁵ Annesi Türk, babası İtalyan'dı.⁶ Dedesi dalgınlığıyla ün salmış ilim adamı Emrullah Efendi idi.⁷ Nerin Gün 1939 yılında Berlin Üniversitesi'nde öğrenim iken gazete-

ciliğe başladı, birkaç İsviçre ve Belçika gazetesinin muhabirliğini yaptı, sonra da 1941 yılının başından 1943 yılının Temmuz ayına kadar Anadolu Ajansı'nın Berlin Bürosu şefi olarak çalıştı. Varşova Gettosu ve Almanların Rusya'da yenileceğini öngören yazılar yayımladığı için Gestapo tarafından 1940 yılında tutuklandı ve üç ay hapse kaldı.

II. Dünya Savaşı sırasında Nazilerin hapsedtiği iki tarafasız gazeteciden biriydi. 1941 yılında itibaren İsviçre'deki Telgraf Ajansı ile *l'Illustré* dergisinin Berlin temsilciliğini yapmaya başladı. Yayımladığı haberlerle Almanları öfkelenidirmesi üzerine, Hitler tarafından Cumhurbaşkanı İnönü'ye iletilen taleple, geri alınmasını istendi. Daha sonra İtalya ve Macaristan'da basın temsilciliği yaptı. Naziler Macaristan'ı işgal ettiğinde Gestapo tarafından tevkif edilerek önce Mauthausen, oradan da Dachau kampına gönderildi.⁸ Bundan iki hafta sonra Amerikan Silahlı Kuvvetleri 29 Nisan 1945 günü Dachau'ya girip kampta bulunanları serbest bıraktığında o da serbest kaldı. Paris'teki Türkiye Büyükelçiliği'nin 11 Mayıs 1945 tarihinde Birleşik Amerika Büyükelçiliği'ne zindindeki teşebbüsü sonucunda Paris'e gönderildi.⁹

İsmail kitabını aldı

THE DAY OF THE AMERICANS

Nerin E. Gun

Plânı nasıl elde ettim?

1944 yılında uzun müddet Maut-hausen ölüm kampında bulundum. Muhtelif lisanlar bildiğim için S.S. teşkilâtında kâtip olarak çalıştım. Sonra da siyasi daireye geçirdim. Şefler benimle siyasetten bahsetmekten hoşlanıyorlardı. Kamptan nasıl olsa sağ çıkmayacağıma da emin oldukları için, bu konuşmalarda bazan devlet sırlarını bile ifşa etmekten çekinmezlerdi. Kâgıt kıtlığı olduğu için eski dosyalardan istifade ediyorduk. Bir gün, büyük bir tesadüf, bu dosyaların birinde (Şark yıldızı-Orientstern) hareketına iştirak edecek olan S.S. lere ait bir nota rasgeldim. Sonra elim Ankara şehrinin plânı, sıcak memleketlere mahsus giyim eşya listesi vesaire geçti. Merak ve tecessüsü arttı. Bunun üzerine arkadaşlarım bana 942 Ağustos ve Eylül aylarında kampta beşyüzden fazla S.D. bulundunu, ve bunların mütemadiyen Türkiye'ye bir seyahatten bahsettiklerini haber verdiler. O tarihten itibaren şeflerle konuşurken hep Türkiye meselesini açtım. Nihayet bunlardan biri bana istediğim malumatı verdi. Hattâ daha ileri gitti. S.D. ye gönderilen talimatı okumama müsaade etti. Bu talimat, 'Şark Yıldızı Harekâtı' için 'Gizli Servis' ismini taşıyan bir takım broşürlerden mürekkepti.

İşgal kuvvetleri nasıl hazırlanıyordu?

Kampta bulunan S.D. ler tam üniversite dersleri takip ediyorlardı. Türkiye, günün hadiselerine ve Türk ricaline ait filmler gösteriliyordu. Türk ricalinin, sokakların, ve belli başlı binaların büyütülmüş resimleri projte ediliyordu. Bir polis nasıl bir caninin fotoğrafını hafızasına yerleştirirse, bunlar da bu gördüklerini iyice hatırlayacak surette hâfızalarına hakke ediyorlardı. Ayrıca Türkçe, ve Türkiye'ye ait coğrafya ve sosyoloji dersleri veriliyordu. S.D. ler S.S. teşkilâtına bağlıydılar. Fakat hakikatte yüksek maaş alan meslekten yetişmiş memurlardı. Bunların emri altında, askeri bir teşkilât olan Waffen S.S. jandarma kuvvetleri bulunuyordu. Şefleri Himmler'in idaresine bağlı

olan S.S. Reichsführung'tu. Fakat asıl idare R.S.H.D.'ye⁸ tâbiydi.

Bu idare Berlinde Potsdam istasyonu yanında Prinz Frederich Wilhelms-trasse binasında bulunuyordu. Bu teşkilât Rumen harfleriyle işaretlenmiş dört şubeden mürekkepti. Dahili idare, Alman tebaasının nezareti, casusluk ve Gestapo, geniş zabıta teşkilâtı, orduya dolayısıyla bağlıydı. Waffen S.S. ve S.D. doğrudan doğruya Hitlerden emir alırdı. Hitler bu iki teşkilât arasında irtibat vasıtası rolünü oynuyordu. Fakat bu iki teşkilât beraber çalıştığı zaman dahi S.D. teşkilâtı istiklâlini muhafaza ediyor ve işgal edilen memlekette orduya karşı tam salâhiyetlere sahip bulunuyordu.

Buna mukabil bu teşkilâtın Ribbentrop'un emrinde bulunan teşkilâtla irtibatı pek sıkıydı. R.H.H.A. teşkilâtında Hariciye nezaretinin murahhasları bulunuyordu. Hariciye Nezareti binasına bitişik iki bina S.D. teşkilâtı tarafından işgal edilmişti. Yabancıların ve vizelerin kontrolü ve Berlinde bulunan sefaretler memurlarının takibi işiyle bunlar meşgul olurlardı. Hariciye Nezaretinin bir çok yüksek memurları S.D. teşkilâtına mensuptu. Meselâ Dr. Schmidt bu teşkilâta dahildi.

İşgal kuvvetlerine verilen talimat

Hariciye nezareti, Türkiye'ye gitmiye mecbur edilen S.D. kıtalarına siyasi vaziyeti izah eden hakiki hülâsalar verirdi. Bu suretle 1942 Ağustosundan itibaren verilen talimat, S.D. lere Türkiye'nin siyasetinde büyük bir değişiklik beklemek lazım geldiğini öğretiyordu. Onlara, büyük bir Alman dostunun, şefinin talimatını takip etmek istemiyerek, İngilizlere teslim olduğu bildirilmişti. 'Satılmış' bazı gazetelerin Almanya aleyhindeki şiddetli neşriyatlarına rağmen, Hariciye Nezareti bütün halk ve ordu tabakaları arasında kolaylıkla Nazilerin lehine çevrilebilecek bir temayül mevcut olduğunu temin ediyordu. Ciddî bir muhalefet beklenemezdi. No. 7 A raporuna göre tek müşkülât

'o sırada iktidarda bulunan ricalden' gelebilirdi.⁹

Şark Yıldızı hareketinin gayesi bu manii ortadan kaldırmaktı. Bunun için sulh yoluyla hareket etmek lazımdı. Bu malumatı veren S.S. lerin bana temin ettiğine göre, Bulgaristanın işgaline tesadüf eden 941 Şubatından Ruslara tecavüz vâkı olunca ya kadar geçen zaman içinde, Sepp Dietrich'in¹⁰ kumandasında bulunan meşhur Adolf Hitler fırkası ile, mezalimiyile meşhur 'Viking' fırkaları da dahil olduğu halde istilâ için mümtaz S.S. fırkaları ayrılmıştı. Bu fırkaların hareketi tamamen askeri mahiyette olacaktı. S.D. teşkilâtı yalnız sabotaj işleriyle meşgul olacaktı. Fakat 942 de yalnız Alman dostu bir Türk hükümeti kurmak isteniyordu. Sonra Türk ordusuyla anlaşarak Türkiye'nin stratejik işgal prensibinin kabul ettirilmesi düşünülüyordu.

O sene Türkiye'ye gönderilmek üzere Temmuzdan Aralık ayına kadar

Nerin Gün -
Başkan Lyndon
Johnson'a
kitabını takdim
ederken.

Mauthausen kampında tutulan S.S. kitaları, hareketin başlayacağı tarihi bilmiyorlardı. Fakat bu hareket muhakkak surette Almanların Stalingrat veya Elälemeyn zaferlerini müteakip yapılacaktı. Çünkü, Hanblatter'in bir raporuna göre böyle bir zafer Türk efkârında büyük bir heyecan uyanıracaktı.

Yapılacak işler çeşitliydi:

Macaristanda Horty²¹ ve Çekoslovak-yada Haha'ya²² yapıldığı gibi idare başında bulunanları askeri işgal ile tehdit ederck veya diplomasi yoluyla kandırarak iş başından uzaklaştırmak;

Cumhurreisi İnönü'nün bir Quisling²³ hükümeti kurmak için muvafakatini almak; Bu hükümeti teşkil edip nezaret altında bulundurmak; Ordunun yüksek erkânıyla temasa geçmek;

Von Papen (raporlarda bu isme hiç tesadüf edilmiyor, ondan hep misyon şefi olarak bahsolunuyor) yeni hükümetten şunları isteyecekti:

A — Deniz, kara ve hava yollarından istifade edilmesi;

B — Emniyet bakımından belli başlı vekâletlerin işgal edilmesi;

C — S.D. nin sansürlüğü altında matbuat ve radyoya yeni bir istikamet verilmesi;

D — Alman ordusunun ilk hareketlerini örtmek için, Türk kuvvetlerinin Rus, İran ve Irak hudutlarına nakledilmesi, daha sonra Türk ordusunu terhis.

E — Ergani bakır madeniyle krom madeninin üssünü teşkil eden Fethiye'nin işgali ve bu iki maden istihsalâtının münhasıran Almanlara hasrolunması.

Neler vaad edeceklerdi?

Bunlara karşılık Almanya, Türkiye'nin istiklâl ve hükümrânlığını temin ediyor, dahili işlere karışmamayı vaad ediyor, üçlü anlaşmaya iştiraki istemiyor. Türkiye'nin tarafsızlığını muhafaza etmesine itiraz etmiyor, mütefik tebaalarına karşı tazyik tedbirler almayacağını söylüyor ve Alman ordusu Türk topraklarından transit olarak geçeceği için, kıtaların Türk arazisinde üç haftadan fazla durmayacaklarını temin ediyordu. Nihayet memleketin iktisadi işlerine karışmaktan içtinap edileceği ve bütün

masrafların kliring yoluyla ödeneceği bildiriliyordu.

Kimler tevkif edilecekti?

Emir verilir verilmez, Ankara'da bulunan S.D. mensupları, evvelâ ögle zamanı ekseriyetle diplomatların ve hükümet erkânının bulunduğu Karpiç lokantasına gideceklerdi. Ondan sonra da 'A' listesine dahil kimseleri tevkif etmek üzere vekâletleri ve bu zatların evlerini basacaklardı. Tevkif edilenler Ankara Palas otelinin bodrumunda toplanacak, sonra tayyare ile Sofyaya gönderileceklerdi. Burada Slawenska otelinde yerleştirileceklerdi.

Sonra 'B' listesine dahil olanları nezaret altına almak, Vekâletleri işgal etmek; ve 'C' listesine dahil olan iştirakçilerin himayesini temin etmek; Postahaneyi, radyo evini, gazete idarehanelerini, vali ve emniyet müdürlerinin evlerini işgal etmek işine başlanacaktı. Çankaya'da Reiscumhurun köşkü ile bütün sefaretler Alman polisi tarafından çevrilecekti, tayyare meydana ile şehrin garajlarını ve büyük sinemaları dahi işgal etmek lâzımdı. Bütün bu ameliyat iki saatte bitecek, gürültüden sakınılacak, ve her yerde İnönü'nün Almanlarla muatabik olduğu tekrar edilecekti.²⁴

İstanbul'da ne yapacaklardı?

İstanbul'da harekât aynı tarzda cereyan edecekti. Mühim merkezler ya işgal edilecek, ya nezaret altına alınacaktı. Aynı yolda tevkifat yapılacaktı. Aynı şehir geniş olduğu ve burada mütefik casusları da bulunduğu için, bunlar burada bir mukavemet hareketi vücuda getirebilir ve S.D. teşkilâtını müşkül bir mevkie düşürebilirlerdi. Onun için her şey tamamen gizli olarak yapılacaktı. Bir müddet sonra da, Alman kolonisinin yardımıyla yüz kadar zengin Yahudi tevkif edilecek, bu suretle de esasen Yahudi düşmanı olan yerliler arasında iyi bir tesir bırakılacaktı.

Cumhurreisine ültimatol

Plânın ikinci kısmı, Alman misyonu

İsmet İnönü.

İstila için teknik hazırlıklar

S.D. teşkilâtına Genelkurmay tarafından bastırılmış ve galip bir ihtimale göre 1940 ta Türkiye tarafından yaptırılanlardan kopya edilmiş mufassal Türkiye haritaları verilmişti. Yalnız Eskişehirle, şehir civarındaki tayyare meydanlarının haritaları bir casus tarafından elle yapılmıştı. S.D. mensupları tüccar, sanayici veya gazeteci sıfatıyla gizli bir surette Türkiye'ye gireceklerdi. Bunlar Ankara'da İstanbul Palas oteline gidecek veya eski Avusturya sefaretî binasında yerleşeceklerdi. İstanbul'da Tokatlıyan ve Bristol otelleriyle Türkiye'deki Nazi Almanların parti merkezi olan Totonya'da yerleştirileceklerdi. Bunlar münhasıran S.D. teşkilâtının mensuplarından mürekkep olacak, ve orada rehberlik, tercüman, yol göstermek veya malzeme temin etmek gibi vazifeler görecektiklerdi.

Alman radyosu kısa dalgadan hususi bir emisyonla sabah saat on birde harekete başlama emrini verecekti.

Quisling hükümeti nasıl kurulacaktı?

şefi ile Cumhurreisi arasında diplomatik bir pazarlığa girişmeyi ihtiva ediyordu. Bu konuşmanın üç dört saatte fazla sürmeyeceği tahmin olunuyordu. Cumhurreisini tatlılıkla kandırmak mümkün olursa, radyo ile Saracoğlu hükümetinin istifası ettiği ve yeni bir hükümetin teşkil edildiği ilân olunacaktı.

Bulgaristanda bekleyen iki Alman fırkası, İnönü ile anlaştıktan sonra, Türk topraklarına girecek, aynı zamanda İstanbul ve Ankara'ya tayyare ile başka kuvvetler getirelecekti. Cumhurreisi reddederse, o vakit icap eden kararı S.S. kumandanı verecekti. O vakit İnönü tevkif edilecek, meşru gibi gösterilen yeni bir hükümet kurulacak, müttefik sefaletleri erkânı, yabancı gazeteciler ve B listesinde isimleri bulunanlar yakalanacaktı. Fakat General, icap ederse, bu maksatla müsadere edilmiş olan Türk tayyarelerinin istifası ederek, çekilebilecekti.

A.B.C. listelerinde kimler vardı?

Listelerde yalnız isimler ve sahiplelerini fotoğrafları değil, aynı zamanda sarıh ve kıymetli malumat vardı. Burada İnönünün itibatları, köşkün plânı, telefonun yeri, hizmetçilerin miktarı, Cumhurreisinin tercihan oturduğu odalar bile tesbit edilmişti.

Anadolu ajansı müdürünün otomobil sevdiği gözönünde tutularak onu garajda aramak lazım geldiği tasrih edilmişti. Ajansın Türk dairesi şefinin pokeri sevdiği, karısının ve kızlarının çok münasebetleri bulunduğu vesaire... zikrediliyordu.

A listesinde Saracoğlu, Menemenci-oğlu, Recep Peker ve diğer vekiller, kumandanlar, genelkurmay heyeti vardı. Yalnız Fevzi Çakmak hariç tutulmuştu. Parti erkânı, matbuat umum müdürü Selim Sarper'in isimleri vardı. Hepsisi kırk kişiyi buluyordu.

B. Listesinde daha az ehemmiyetli kimseler, veya Almanyaya karşı duyguları henüz katıyetle bilinmeyen kimseler vardı.

C. Listesinde Almanlarla işbirliği yapanların isimleri bulunuyordu. Bu isimleri ifşa etmememi tabii görürsünüz.

Von Papen'in rolü

Diğer raporlar S.D. nin daha sonra bütün Türkiye'nin işgali için hazırlık

âlet olmuştu. Hattâ müttefik diplomatlarıyla yaptığı gizli mülakatları bile ifşa ediyordu. Fakat Ribbentrop Papen'den nefret ediyordu. Ve onu, Ankara sefalet müsteşarlığına tayin ettiği damadı vasıtasıyla nezaret altında bulunduruyordu. Bununla beraber ne Papen, ne de öteki Türkiye'de bir Gauleiter²⁶ olamadılar. Çünkü

"Ben Dachau'ya gelmeden evvel, bütün bu vesikalar yandığı için, bunları elde etmek mümkün olmadı. Buna mukabil 'ŞARK YILDIZI' adı verilen plânı elde etmiye muvaffak oldum. Bu plân Türkiye'nin istilâsına aittir. Takip edilen siyasî, askerî ve inzibatî metodlar aynı olduğu için küçük bir tahminle Almanların İsviçrede nasıl hareket edeceklerini de anlamak mümkündür."

yapması lazım geldiğini ve Yahudiler aleyhinde esaslı bir temizleme ameliyesi yapılacağını göstermektedir. Raporlarda bunun sebepleri de izah ediliyordu:

Von Papen, diplomasi yoluyla hiçbir netice elde edemediğini veya temin edemediğini bildirdiği için, Alman hükümeti, Rusları arkadan vurmak için strateji bakımından Türkiye'den geçmek mecburiyetini duyuyordu. Çünkü Stalingrat düştükten sonra dahi, harbi ancak böyle bir hareket sona erdirebilirdi. Bir diğer kol da müttefiklerin malzeme yollarını kesmek için İran'a gidecekti. Bir üçüncü kol da, Alman casuslarının büyük tahrikât yaptıkları Suriye'ye inecekti. Bu suretle sekizinci İngiliz ordusu tamamen yok edilecekti. Aynı zamanda nâzir Todt²⁷ da, Alman sanayii için Türk krom ve bakırına şiddetle ihtiyaç olduğunda ısrar ediyordu.

Alman hariciye nezaretinin eski müsteşarlarından olup Mauthausen'de esir bulunan bir zatın şahadetine göre yukarıda söylenenlerin hepsi doğrudur, ve Von Papen bu işte fevkalâde karışık bir rol oynamıştır. Onun Türklere karşı gösterdiği sevgi bir riyânkârlıktan başka bir şey değildir, Papen de Hitlerin kaprislerine

Elâlemeyn mağlûbiyeti ve Stalingrat fâciası, bu plânları suya düşürdü."²⁸

LA TURQUIE GAZETESİNİN TEPKİSİ

Ton'dan sonra, Cami Baykurt'un başyazarı olduğu ve oğlu Vedad Baykurt'un yayımladığı Fransızca yayın yapan *La Turquie* gazetesi de makaleyi haber yaptı.²⁹ Bunun yanı sıra Vedad Baykurt yazdığı takdim yazısında, aynen Zekeriya Sertel gibi, "C" listesindeki isimlerin açıklamasını istiyor, Türkiye'deki Gestapo'nun sabık şefi Dr. Frang Finis'in Nazilerin Türkiye'de icra ettikleri beşinci kol faaliyetleri ile ilgili sırları Müttefik Kuvvetleri'ne ifşa ettiğini hatırlatarak isim verip vermediğinin bilinmediğini belirtiyordu.³⁰

YIL 1992 - NERİN GÜN YENİDEN GÜNDEMDE

Nerin Gün'ün isminin tekrar gündeme geldiği tarih 1992 yılıdır. 1992 yılında *Nokta* dergisinde yayımlanan bir makalede Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları bazı Yahudilerin Türkiye Cumhuriyeti tarafından Nazilere teslim edilip Alman temerküz kamplarına gönderildikleri ve bu kamplarda öldürüldüklerine dair bir haber ya-

NERİN E. GÜN was a student in Berlin when World War II started. As a neutral, he became a correspondent for Swiss newspapers and the Turkish press service. For his reports to the world about the Warsaw ghetto and prediction of the defeat of the German armies in Russia, he was arrested by the Nazis and sent to eleven prisons and three concentration camps, ending at Dachau. He was one of the two foreign correspondents accredited in Berlin to have been arrested and put into a concentration camp solely because of journalist activities.

Mr. Gün, shown above during a recent visit to Dachau, is now an American citizen who lives in New York with his American wife and child. He makes frequent trips throughout the world as a foreign correspondent for American and European magazines.

Fleet Publishing Corporation
230 Park Avenue, New York, New York

JACKET DESIGN BY JOAN ANDERSON

yımlandı.³⁰ Bu asılsız habere³¹ tepki olarak *Milliyet* gazetesi yazarı Hasan Pulur da Nerin Gün'ün 1967 yılında *Milliyet*'te yayımlanan yazı dizisini hatırlattı.³² Bu konu TBMM'ye taşındı, Diyarbakır milletvekili Sedat Yurttaş Başbakanlığa sunduğu soru önergesinde *Nokta* dergisinde yayımlanan haberin doğru olup olamayacağını sordu. Cevaben dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin hiçbir Türk vatandaşının Alman makamlarına teslim edilmediğini belirtti ve Emrullah Gün için de şu cevabı verdi:

"...Diğer taraftan, Soru Önergenizde adı geçen Emrullah Nerin Gün hakkında Bakanlığımız arşivlerinde somut bilgi mevcuttur. *Akşam* Gazetesi'nin ve bazı İsviçre gazetelerinin Budapeşte muhabiri iken, Alman makamlarınca tutuklanan Gün'ün tahliyesi için Temsilciliklerimizce zamanında gerekli girişimler yapılmış, Almanya ile ilişkilerimiz kesilmesinden sonra da, Budapeşte, Bern ve Paris Büyükelçiliklerimiz adı geçen tahliyesi için çaba harcamışlardır. İşlemlerin her aşamasında ailesine bilgi verilmiştir. Tutuklu ve hükümlüler mübadele kapsamına

alınmadığı için, Gün'ün Türkiye'ye getirilemediği yazışmalardan anlaşılmaktadır. Savaş sonrasında ise Paris Büyükelçiliğimiz, Gün'ün Dachau'dan Fransa'ya gönderilmesi amacıyla Paris'deki ABD Büyükelçiliği nezdinde en son olarak Mayıs 1945'de girişim yapmış, nitekim, sonradan Gün'ün ABD'ne gittiği ve bu ülkede yaşadığı da öğrenilmiştir."³³

SONUÇ

Nazi Almanya'sının "Orient Stern" Harekâtı ile Federal Almanya Dışişleri Bakanlığı (Auswärtiges Amt) Arşivi'nde bir belgeye rastlanmadı. Ancak bu, böylesi bir harekât planının Nerin Gün'ün hayal mahsulü olduğu anlamına da gelmemelidir. Ayrıntılı bir şekilde atarları bilgiler doğrulanmaya muhtaçtır ve gerçek ancak Alman arşivlerinde yapılacak derinlemesine bir araştırmadan sonra ortaya çıkabilecektir. Dr. Nerin Gün'e gelince... Sarf edilen bütün gayretlere rağmen kendisinin veya yakınlarının izine rastlamak mümkün olmamıştır.

RIFAT N. BALI
BAĞIMSIZ ARAŞTIRMACI

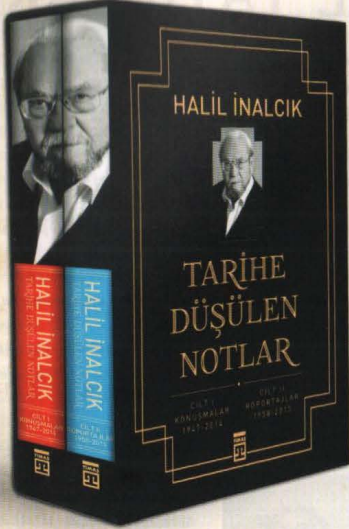
DİPNOTLAR

- 1 "Gertrude" (code name), en.wikipedia.org/wiki/gertrude... (code name) Bu harekâttan söz eden asl kaynak şudur: Edward Abramian, *Forgotten Legion: Sonderverbinde Bergmann in World War II, 1941-1945* (N.Y.: Europa Books, Bayside, 2007). Ancak bütün gayretlerime rağmen bu kitabı ulaşamadım.
- 2 Yasin Yağcı, "2. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Türkiye'yi işgal planı - C Listesi", *Akıyönü*, 30 Aralık 2000-01 Ocak 2001, sayı 317, s. 33-39.
- 3 Zekiye Serel, "C. Listesine Dahil Olanlar Kimlerdir?", *Tan*, 30 Eylül 1945.
- 4 "L'Action Orientiste", *La Gazette de Lausanne*, 25 Temmuz 1945.
- 5 "Marriages" 26.6.1943 copy of 2.2.22/7675016, ITS Archives Bad Arolsen.
- 6 Özgür Türkân, "Amerika'da yeni bir Arslan Kumbarcı", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1950.
- 7 Emrullah Efendi hakkında bkz. Dr. Mustafa Ergün, "Emrullah Efendi Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dersleri* 30, 12 (1982): 59-89.
- 8 "Nerin Gün kimdir", *Milliyet*, 11 Şubat 1967; Yücel Uludağ, "Tarihi karanlık yüzüne yokluka", *Hürriyet Avrupa*, 17 Aralık 2002.
- 9 "Correspondance", Copy of 6.3.11/8642030, ITS Archives, Bad Arolsen.
- 10 Özgür Türkân, "Amerika'da yeni bir Arslan Kumbarcı", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1950. Reha Özgür Türkân'ın yazısında bahsi geçen Arslan Kumbarcı'nın soyadı Humberacıdır, Arslan Humberacı 1940'ları sonlarında Nazım Hikmet'i hapisten kurtarmak için Paris'te kurulan Union des Jeunes Turcs Progressistes (İleri Genç Türkler Cemiyeti) üyesidir. Humberacı *The New York Times* gazetesinin

- Türkiye muhabiri iken Sovyet ajanı olmakla suçlandığı için Türkiye'den kaçıp Fransa'ya sığınmış. Humberacı *Middle East Indictment From The Truman Doctrine, The Soviet Penetration and Britain's Downfall to the Eisenhower Doctrine* (Robert Hale, Londra, 1958). *Algeria A Revolution that Failed - A Political History Since 1954* (Praeger, New York, 1966) ve *Portugal's African Wars*, etc. (Tanzania Publishing House, Dar-es-Salam, 1974). Nicole Muchnik ile birlikte kitaplarının yazarıdır. Hakkinda biyografik bir yazı için bkz. Talat Halman, "Kara Sakallı, Kızıl Ruhlu", *Milliyet*, 15 Nisan 1969.
- 11 Burhan Felek, "Zırva tevîl götürmez", *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1949.
- 12 "Subject card on Nerin Emrullah Gün", <http://www.reformation.org/gun.html>.
- 13 Talat Halman, "Ölüm Kampında kalan Türk gazeteci bir kitap yazdı", *Milliyet*, 29 Nisan 1966.
- 14 Nerin Gün, "Hitler'in Cehennemi-Dachau Kampında bir Türk" *Milliyet*, 12 Şubat-15 Mart 1967.
- 15 *Exa Braun: Hitler's Mistress* (New York: Meredith Press).
- 16 SS (Schutzstaffel des Reichsführers), Hitler ve Nazi Partisi'nin paramiliter teşkilatı idi.
- 17 SD (Sicherheitsdienst) Nazi Partisi'nin istihbarat teşkilatı idi.
- 18 Reich Ana Emniyet Bürosu.
- 19 "Almanlar Türkiye'yi Nasıl Edecektir?", *Tan*, 28 Eylül 1945.
- 20 Josef "Sepp" Dietrich Nazi Almanyası'nda bir Waffen-SS Generali idi ve ordu seviyesindeki birimde komutanlık etmişti.
- 21 Miklos Horthy de Nagyban. II. Dünya Savaşı

- srası Macar Kralı Naibi olarak hizmet etti.
- 22 Emil Hacha, avukat ve Çekoslovakya Cumhurbaşkanı. II. Dünya Savaşı sırasında Çekoslovakya Alman kontrolü altında ve Bohemya ve Moravya Protektorası olarak biliniyordu.
- 23 "Quisling" işgalci düşman kuvvetleriyle işbirliğinde bulunan kişiler için kullanılan bir sifattir. II. Dünya Savaşı sırasında Naziler ile işbirliğinde bulunan bir rejimi yöneten Norveçli lider Vidkun Quisling den enlenseker kullanılır.
- 24 *Tan*, 29 Eylül 1945.
- 25 Fritz Todt (1894-1942). Mühendis. Reich'in korunması için inşa edilen Siegfried Hattı'nı kuran Organisation Todt'ün kurucusu.
- 26 Gauleiter Nazi Partisi teşkilatının mahalli şube liderlerine verilen addı.
- 27 *Tan*, 30 Eylül 1945.
- 28 "Hitler en Turquel", *La Turque*, 28 Eylül 1945.
- 29 V.B., "La Propos de l'Orientstern", *La Turque*, 28 Eylül 1945.
- 30 Rasime Hazer, "Katliamda Türk-Nazi işbirliği", *Nokta*, 4 Temmuz 1992, Yıl 10, Sayı 26, s. 12-17.
- 31 Haber daha sonra görüşüne basyırulan Ravensbrück Anna Yeri ve Müzesi arşivci Monica Herzog tarafından tekzip edilecek. Herzog sözünün carptıldığını belirtmektedir. ("Herzog: Türk-Nazi işbirliği Yalan", *Milliyet*, 7 Ağustos 1992).
- 32 Hasan Pulur, "Bir müthiş haber ve gerisindeleler", *Milliyet*, 12 Ağustos 1992; Hasan Pulur, "Müceverli bomba ve son nokta", *Milliyet*, 17 Ağustos 1992.
- 33 T.B.M.M. *Tatınak Dergisi*, 2ci Birişim, 15 Eylül 1992, Dönem: 9, Cilt: 17, Yasma Yılı: 2, s. 79-82.

Timaş Tarih'te Yeniler...

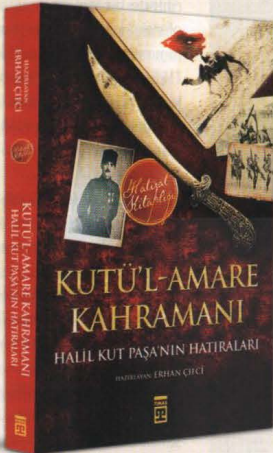
Tarihe Düşülen Notlar

Halil İnalçık

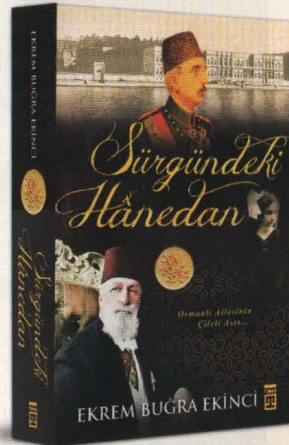
Tarihçilerin kutbu olarak bilinen **Halil İnalçık**'ın eserlerinin hülasası diyebileceğimiz 2 ciltlik dev eser **Tarihe Düşülen Notlar** okuyucularla buluşuyor...

Tarihî-güncel birçok konuyu kapsayan ve asırları aşan metodolojik değerlendirmeler, her biri birer ders niteliği taşıyan konuşmalarla birleşiyor ve tarihe düşülen en anlamlı notlardan biri oluyor.

• 2 Cilt • 624 Sayfa • 16x24 cm • Kutulu

Kutü'l-Amare Kahramanı
Halil Kut Paşa'nın Hatıraları
Haz: Erhan Çifci

Sürgündeki Hânedan
Osmanlı Ailesinin Çileli Asrı
Ekrem Buğra Ekinci

timas.com.tr

timastarih

timasyayinrubu

Timaş
tarih
Tarih bu sayfalarda yaşıyor...

TÜRKİYE'DE SOSYALİZMİN BAHARI: TİP VE YAYINLARI (1961-1971)*

MEHMET ÖZNUR ALKAN

TİP'in yaptığı yayınları esas alarak hangi konulara önem verdiğine bakıldığında, emeğin en yüce değer olması, tam bağımsız ve demokratik Türkiye özlemi, toprak reformu, insan hakları, çalışma yaşamının demokratikleşmesi, Kürt sorunu ve kadın-erkek eşitliğinin öne çıktığı görülür. TİP içinde Kürt sosyalistlerin de güçlü bir şekilde temsil ediliyor olması, 1960'ların ikinci yarısından sonra Kürt kimliğinin/sorununun daha güçlü bir şekilde dile getirilmesini cesaretlendirir. Zaten TİP'in kapatılmasına sebep olan da Kürt sorunu konusundaki farklı ve kararlı tutumudur.

TİP'İN KURULUŞU

Türkiye İşçi Partisi 13 Şubat 1961 tarihinde bir işçi ve sendikacı girişimi olarak kurulmuştur. Kurucularının tamamının işçi ve sendikacı olması TİP'i o güne kadar kurulan partilerden kesin bir şekilde ayırır. 1962 yılında basılan TİP Tüzüğü'nde yer alan 12 kurucunun ismi şöyledir:

Kemal Türkler (sendikacı-maden işçisi)
Avni Erakalın (sendikacı-tekstil işçisi)
Şaban Yıldız (sendikacı-tekstil işçisi)
İbrahim Güzelce (matbaa işçisi)
Ahmet Muşlu (çikolata sanayii işçisi)
Rıza Kuas (sendikacı)
Kemal Nebioğlu (sendikacı)
Hüseyin Uslubaş (sendikacı)
Saffet Göksozoğlu (ilaç sanayi işçisi)
Salih Özkaraybay (matbaa işçisi)
İbrahim Denizciler (nakliyat işçisi-sindikacı)
Adnan Arkin (şoför)
Avni Erakalın ilk genel başkan seçilir. (Bu kurucu isimlerden Ahmet Muşlu ve Saffet Göksozoğlu 1964 yılında partiden ayrılmış, daha sonra Hüseyin Uslubaş da onlara eklenmiştir.)

1961 yılında yayınlanan tüzük 19 Nisan 1962 tarihinde değişikliğe uğrar. 1962 tarihli tüzüğün 2. maddesinde partinin karakteri şöyle açıklanır:

"MADDE 2- Partinin karakteri; Türkiye İşçi Partisi Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (İrgat ve küçük köylülerin, aylıklı ve ücretlilerin, zanaatkarların, küçük esnaf ve dar gelirli serbest meslek sahipleri ile ilerici gençliğin ve toplumu aydınların) kanun yolundan iktidara yürüyen, siyasi teşkilatıdır.

T.İ.P., Yurt ve Dünya olaylarını Türk işçi sınıfı ve emekçi halk yığınları açısından değerlendirir; onların menfaatlerini savunur; hak ve hürriyetlerinin gerçekleştirilmesi için mücadele eder.

Ulusun büyük çoğunluğunu meydana getiren emekçi halk yığınları, bütün zenginliklerin, bütün değerlerin gerçek yaratıcısı, sosyal gelişmenin biricik itici kuvvetidir. Üstelik bu işin ağır yükünü de onlar taşırlar. Bundan dolayı emekçi halk yığınlarının hak, hürriyet ve menfaatleri için mücadele etmek, aslında Türk ulusunun bütününe hakları, hürriyetleri ve yüksek menfaatleri için mücadelemektir.

T.İ.P., ırk, din, mezhep, deri rengi, kadın-erkek ayrımı gözetmeden ve hangi sınıftan gelirse gelsin, parti program ve tüzüğünü benimsemiş, emekten yana olan bütün yurttaşlara saflarını açık tutar."

Partinin amacını anlatan uzun 3. maddenin çarpıcı paragraflarından biri şudur:

"MADDE 3- Partinin amacı: ... emekçi halk yığınlarının, insanca yaşama şartlarına kavuşmaktan doğan inanılı ve şevkli çabası sağlanmadıkça, Türkiye kalkınamaz, çağdaş medeniyete ulaşamaz. Bu gerçeği iyice kavrayan T.İ.P. nin programında açıklanan amacı, özet olarak şudur:

İşçi sınıfını ve bütün emekçi halk yı-

ğınlarını, eğitip aydınlatarak, ulusal kalkınma ve ilerlemenin bilinçli itici kuvveti haline getirmek;

Anayasa teminatı altında olan hak ve hürriyetlerine sahip çıkacak işçi sınıfının ve emekçi halk yığınlarının, yurt işlerinde söz sahibi olmasını sağlamakla, büyük toprak sahiplerinin ve şehirli büyük sermayecilerin, demokratik rejimi aksatan, ekonomik kalkınmayı, sosyal ve kültürel gelişmeyi frenleyen, sosyal adalet ve güvenliğe karşı koyan, zararlı nüfuz ve hâkimiyetlerini önlemek;

Sanayileşmeye öncelik veren, plânli, emekten yana ve emekçi halk yığınlarının iştiraki ile işleyen bir devletçiliğin, ulusal ekonomide, sosyal ve kültürel hayatımızda düzenleyici ve yönetici temel kuvvet olmasını sağlamak;

Özel sektörü, ulusal ekonominin genel plâna bağlı yararlı bir kesimi haline getirmek;

Ve böylece siyasi demokrasiye ekonomik ve sosyal bir öz kazandırarak, daha ileri bir toplum düzenine, demokratik yoldan geçiş şartlarını hazırlamak;

(...)

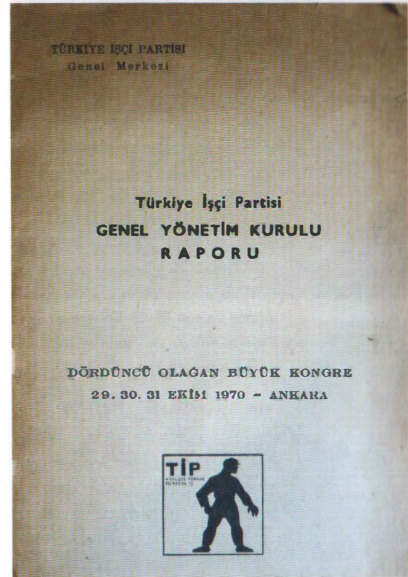
Ve İNSANIN İNSAN TARAFINDAN SÖMÜRÜLMESİ SİSTEMİNE SON VERİP, Türkiye'yi, halkı artık Yurt işlerinde gerçekten söz ve karar sahibi olan ve kardeşçe dayanışarak işbirliği ederek hürriyet ve eşitlik içinde, her bakımdan insanca, dopdolu yaşayan, medeniyeti ve kültürü ileri, tam bağımsız, insanlığın hizmetinde, barışçı, tam demokratik bir ülke haline getirmektedir.

Halkın oyu ile kanun yolundan iktidara gelen T.İ.P., halkın oyunun kaybedince, yine kanun yolundan iktidardan çekilir."

Asıl önemlisi başından itibaren TIP'ın bir aydın kulübüne dönüşmesi için önlem alınmış ve partinin organlarında görevli bulunanların yarısının işçi olacağına hükmedilmiş-

ti. Madde aynen şöyledir:

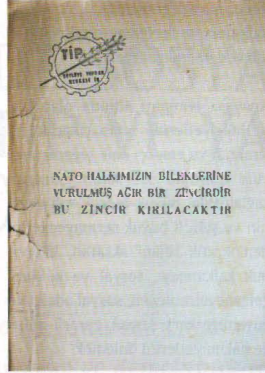
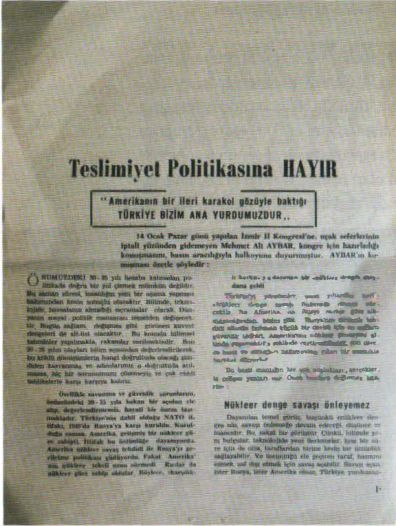
"MADDE 53- Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısının, tüzüğün 38 inci maddesinde sözü edilen işyeri esasına göre tutulmuş listeyekayıtlı veya sendika yöneticisi olan üyeler arasında seçilmiş olması gözetilir. Yönetim organlarında

kongrelere sunulacak aday listeleri, bu esasa göre tertiplenir; Kongreler de delegeler ve organları bu esastan ilham alarak seçerler."

TİP KONGRELERİ

Partinin kuruluşundan itibaren dört büyük kongre yapılır. Her bir kongreye bir olay damga vurur. Mesela Birinci Büyük Kongre 9-10 Şubat 1964'te İzmir'dedir. Burada partinin programı ve tüzüğü yeniden şekillenir. 20 Kasım 1966'da Malatya'daki İkinci Büyük Kongre'de MDD'ciler (Mihri Belli liderliğindeki, "Milli Demokratik Devrim" tezini savunan grup) tasfiye edilir ve bir tür Kemalizm hesaplaşması yaşanır. Üçüncü Büyük Kongre 9-12 Kasım 1968'de Ankara'dadır. Ayrıntılı ve yoğun bir gündem vardır: hem parti içi çekışme hem de Doğu mitingleri ile gençlik sorunları ve olayları öne çıkar. Dör-

düncü ve son Büyük Kongre 29 Ekim 1970'te Ankara'da yapılır ve Kürt meselesi toplantıya damga vurur.

TİP YAYINLARI

TİP kurulduğu andan itibaren hem üzerine yönelen şimşekleri bertaraf etmek hem de kendini kamuoyuna "doğru" tanıtmak için broşür basma faaliyetine başladı. Örneğin 1962'de basılan *Türkiye İşçi Partisi Kimlerin Partisidir?*, 1963'te basılan *Amacımız, Yolumuz, Yöntemimiz* bunlar arasındadır. Asıl yayın faaliyeti 1964 yılına rastlar. Dış politika bağlamında NATO ve Kıbrıs meselesinin çözümü TİP'in üzerinde durduğu başlıca konular arasındadır. Bu konular "Bağımsız Türkiye" kavramı ekseninde ele alınacaktır. Özellikle Amerika'nın etki ve denetimindeki bir Türkiye'nin bağımsızlığından söz edilemeyeceği vurgulanacaktır. Boş Bardakta Koparılan Fırtına-Kıbrıs Meselesinden Neden İşçi Partisine Saldırdılar? Gerçekleri Açıklıyoruz adlı broşür dışında İftiralara Cevap Veriyoruz: Türkiye İşçi Partisi Gözü ile Kıbrıs ve yine M. Ali Aybar'ın 10 Mayıs 1964 Tarihli Bursa Konuşması, Antidemokratik Kanunlar C.H.P. Yöneticileri Gericilikle Mücadele ve Rejimler T.I.P. ve Seçimler adlı yayınlar hem dış politika hem de Kıbrıs konusu üzerinde durur.

TİP için asıl yayın faaliyeti de seçim yılı ve ilk büyük sınavın verileceği 1965 yılında yaşanır. Seçim yılı olan 1965'te Aybar'ın uygulanan dış politika itiraz eden *Teslimiyet Politikasına Hayır*, *Amerikanın Bir İleri Karakol Olarak Baktığı Türkiye BİZİM ANA Yurdumuz* gibi konuşmaları, diğer yandan NATO gibi kurumlara itiraz eden *NATO Halkımızın Bileklerine Vurulmuş Ağır Bir Zincirdir Bu* zincir Kırılacaktır isimli broşür basılır.

Bu yıl yine *Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım* adlı bir broşür yayımlanır. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de sosyalist bir partiye yönelen suçlamaları TİP "Atılan İftiralar ve Cevaplar" başlığıyla izah eder:

"Türkiye İşçi Partisinin ortaya çıkması üzerine rahatları kaçanlar, kanunla bize bir şey yapamayacakları için, iftira yoluna sapmıştır. Böylece, hesapları, halkı T.I.P.nden soğutur, seçimlerde oy alamamasını sağlamaktır. Basının çok büyük bir kısmı onların elindedir. Onun için halkımızın dikkatli olması ve kanınaması lazımdır. Şimdi T.I.P. ne karşı yöneltilen iftiralara basıncılarını ve cevaplarını görelim:

1-DİN: T.I.P. ne yöneltilen iftiralara başında güya dinsiz, Allahsız olduğumuz gelmektedir. Bu büyük bir iftira ve yalandır. T.I.P. emeğe ve emekçi halka en büyük saygıyı duyar. Bu sebepten halkımızın inançlarına karşı da aynı saygıyı besler. Hiç bir ayırım yapmadan, bütün din ve mezheple-

re karşı saygılıdır. T.I.P. nin davası halkı sömüren insanlardır. Dinler, mezhepler, halkın sömürülmesini istemezler ki, T.I.P. bunların karşısına çıksın. Asıl T.I.P. ne bu iftiralara atılan dinsiz ve Allahsızdır. Çünkü onlar din sömürücülüğü bir vasıtası yapmak isterler, onlar, dini siyasete alet ederler. (...)

2-ALE: T.I.P. ne yöneltilen diğer bir iftira da, güya aileyi tanımadığımız, ırza namusa önem vermediğimiz yalandır. Bu, gerçekten, hayırsızca ve aptalca yapılmış bir iftira ve yalandır.

Bir kere, etrafınızdaki T.I.P. ilere bakınız. Hepsı çocuk çocuk sahibi insanlardır. Bunlar nasıl olur da, bu iftirada söylendiği gibi düşündür ve hareket ederler. Kaldı ki, T.I.P. nin bütün çabası, toplumun temeli olan aileyi kuvvetlendirmektir. Çocukların eğitimi, sıhhatlerinin korunması gibi konularda devletin aileye yardımcı olmasını istememiz bunun en açık delilidir.

(...)

İŞTE TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ; HERKESE İŞ, HERKESE TOPRAK VEREREK VE EMEĞİN HAKKINI KORUYARAK ANAYİ BABAYI EVLÂTLARINA SAHİP OLACAK BİR VARLIĞA KAVUŞTURACAKTIR. AİLEYE VE İRZA NAMUSA SAYGI GÖSTERMENİN ASIL YOLU BUDUR.

(...)

3-KOMÜNİSTİK VE MEMLEKETİ RUS-

LARA SATMAK: T.I.P. ne yöneltilen diğer bir iftira, komünistlik ve memleketi Ruslara satmak istediğimiz yalanıdır. Güya T.I.P. liler Ruslardan para ve emir almaktadır, bütün mak-satları da yurdumuzu Ruslara teslim etmektir. Bu da haince ve aptalca uydurulmuş bir yalan ve iftiradır.

(...)

T.I.P., Türkiye'nin ancak gene Türkiye'deki emekçi halk tarafından ve yalnız onlar tarafından kalkındırılacağına inanan gerçek milliyetçi bir partidir. Ne başka milletleri sömürmek ister, ne de kendisini başka milletlere sömürtür. Diğer bütün milletlerle dostça geçinmek ister. Fakat hiçbirinin, ne Rusun, ne Amerikanın, ne Çinin, ne İngiliz ya da Almanın yani hiç bir yabancı devletin boyunduruğu altına girmek istemez. Kâfi olarak bağımsız bir dış politika-yı taraftardır.

(...)

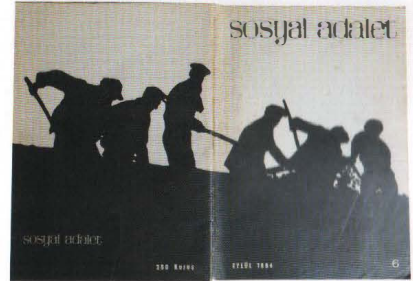
Komünist olduğumuz iftirasına gelince: Türkiye İşçi Partisi komünist değildir. Zaten herkes bilir ki kanunlarımızı, göre komünizm yasaktır. Eğer biz açık veya gizli komünist olsaydık hükümet bunu anlayıp meydana çıkaramaz mıydı? Ve meydana çıkarınca da bizim parti kurup seçimlere girmemize müsaade eder miydi?" (s. 11-13)

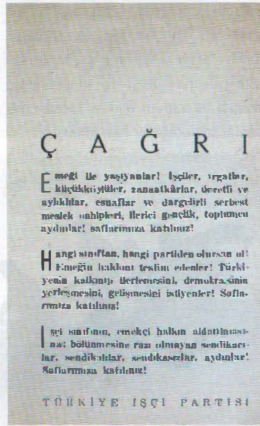
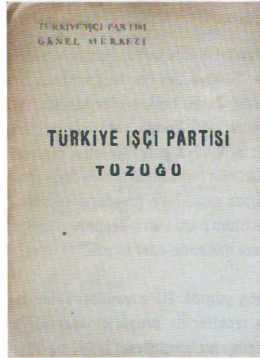
1965 yılında TIP'e yapılan saldırılara tepkiler de broşürler aracılığıyla verilir. Bu broşürlerin çoğu, partinin yayın organı durumundaki *Sosyal Adalet* dergisinin içinde ek olarak okura ulaştırılmıştır. Mesela Mehmet Ali Aybar'a ait olan *5-6 Mart Akhi-sar Olayları: Kimler Niçin ve Nasıl Yaptılar?* veya T.I.P. Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar Diyor Ki: *Ve de Gözlerinin İçine Baka Baka Halkın Oylarıyla İktidara Geleceğiz*, yine Mehmet Ali Aybar'ın *Güzel, Mut-lu Günler Uzak Değildir*, ve *Ve de Asil Yüreğimiz Korkusuz, İncancı-muz Bütündür* isimli broşürleriyle birlikte Alevilere hitap eden *Gelin Canlar Bir Olalım* aynı zamanda yayımlanmıştır. Özellikle emekçi ve işçi kesime hitap eden *Türkiye İşçi Partisi Senin Partindir: T.I.P. Halkımızın Ezici Çoğunluğunun Gerçek Temsilcisidir*, T.I.P. Anayasanın *Tastamam Uygulanmasını İsteyen Tek Partidir* isimli broşürle, *Emekçi Kardeş, Çilekeş Yurttaş* ve bunun yanı sıra *Bunlar Halk Düşmanları*-dır başlıklı broşürler bu amaçla basılmıştır. TIP bu dönemde Anayasa'yı

savunan kitapçıklar da basacaktır; bunlardan ilki *Anayasamıza Atılan Taşlar. Kimler Nasıl ve Niçin Yaptılar?* adlı yayındır.

5 GÜN 40 SAATLİK ÇALIŞMA HAKKI

Aybar'ın İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda açıldığını "TIP 1965 Seçimleri Bildirisi" 1964 yılında kabul edilen parti programının daha anlaşılır ve kısa bir dille yazılmış şeklindedir. Bu yazıya ek olarak verdiğim seçim ve parti afişleri ile broşürlerinden de fark edilebileceği gibi, üzerinde en çok durulan konulardan bazıları günümüz açısından ilginçtir. Mesela günümüz Türkiye'sindeki haftalık 5 gün 40 saatlık çalışma süresi TIP'in gündeme taşıdığı ve zaman içinde kabul edilmesini sağladığı bir hak olmuştur.

Seçimlerde aday gösterilen 382 kişiden 216'sı "kol emekçisi"dir. TIP'in Seçim Bildirisi "İşçiler, İrgatlar, Köylüler, Zanaatkarlar, Subaylar, Memurlar, Emekliler, Atatürkçü Toplumcu Aydınlar Tüm Emekçiler Sevgili Yurttaşlar" şeklinde bir hitapla başlar. Seçim Bildirisi'nin hemen başında, Amerika'nın 1947 yılından itibaren Türkiye'ye yerleşerek bağımsızlığı ihlal ettiği, ülkeyi işgal ettiği dile getirilir. Amerikan emperyalizmi ve "işgalinden" bahsedildikten sonra, kurtuluşun "tam bağımsızlık"ta olduğu vurgulanır: "Tam bağımsız olmadıkça ne toprak reformu yapabiliriz, ne sanayi kurabiliriz, ne işsizliği önleyebiliriz, ne sosyal adaleti sağlayabiliriz." (s. 4)

kilde, Kıbrıs sorununun çözümünü Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olmasıyla görür:

"Kıbrıs meselesini her şeyden önce emperyalistlerin elinden çekip almak, bunun için de emperyalizme karşı olan devletlerin bu davada bizi desteklemesini sağlamak şarttır. Bu maksatla Türkiye İşçi Partisi, milli menfaatlerimize ve Kıbrıs'taki Türklerin menfaatlerine en uygun çözüm şekli olmak üzere Kıbrıs'ın yabancı üslerden temizlenmesini, silahsızlandırılmasını ve milletlerarası garanti altında her iki topluluğun haklarına saygılı, bağımsız bir devlet olmasını teklif etmektedir." (s. 7)

Bildiride dış politika, (Kıbrıs meselesi), milli savunma, kalkınma (demir çelik ve ağır sanayi, yabancı özel sermaye, ortak pazar, petrol ve madenler, iktisadi devlet teşekkülleri, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılık, vergi reformu, bölgelerarası denge), toprak meselesi, çalışma ve sosyal güvenlik, gençlik ve eğitim, demokrasi ve temel ilkeler (her şey insan için, emek en yüce değerdir, hayatta en hakiki mürşit ilimdir, milliyetçilik ve halkçılık, din ve laiklik, mülkiyet, aile ve kadın, TIP'in demokrasi anlayışı) başlıkları üzerinde durulmuştur.

Ve elbette çok tepki çeker. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin kalkınması öncelik verileceği belirtilir ki, bu ifade bir süre sonra Kürt kimliğinin ve meselesinin gündeme taşınması için bir mukaddeme olacaktır.

Şimdilerde iş hayatının normal bir kuralı haline gelmiş olan haftanın 5 iş günü toplam 40 saat çalışma hakkı dışında işsizlik sigortası ve bütün yaşlılara emeklilik hakkı da TIP'in bildirisinde yer alır. Bunun dışında, çalışma hayatının demokratik hâle gelmesi ve lokavtın kaldırılması gibi konuların yanında devletleştirme başlıca tema olmuştur. Örneğin ağır endüstrinin devletin elinde bulunması, buna bağlı olarak Ereğli Demir ve Çelik tesislerinin, dış ticaret ve bankacılığın, madenlerin ve petrolün devletleştirilmesi ve devlet eliyle çıkarılması, işlenmesi üze-

Dış politikada da tam bağımsızlığı, yabancı üslerin kaldırılmasını ve Atatürkçü dış politikayı öneren TIP o dönem açısından da bu dönem açısından da ilginç olabilecek şe-

rinde durulur. Köyden şehre göçün durdurulması ve toprak reformu en çok önem verilen konulardan biri olmuştur. Buna bağlı olarak toprak-sız veya toprağı yetmeyen köylüye toprak dağıtılması vaat edilmiş, Köy Enstitülerinin de yeniden açılması vurgulanmıştır. Ortak Pazar'dan çıkılması ve Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun kaldırılması diğer vaat-ler arasındadır.

"Türkiye İşçi Partisi kapitalizme karşıdır. Türkiye İşçi Partisi halktan, emekten yana ve halkın doğrudan doğruya denetimine ve yönetimine katıldığı bir plânlı ekonomi sistemi uygulayacaktır. Bu sistemde halk yararına olan kamu sektörü ağır basacaktır, özel sektör, plânın ön gördüğü yatırım hedeflerine uygun olarak çalışacaktır. Ve milli ekonominin yararlı bir kesimi haline sokulacaktır." (s. 23)

TİP'in Seçim Bildirisi'nin sonuç bölümü şu hitapla başlar: "Emekçi kardeşler, vatandaşlar; Biz öteki beş partinin başının de karşısında. Beşinden de temelden ayrıyız. Çünkü biz emekçilerin partisiyiz." (s. 24) Şu paragrafla metin son bulur:

"Gün işiyor. Sen ak koyunlara kara koyunu artık ayırt etmeğe başladın. Bak bu partiyi bir avuç emekçi kurdu ve dört buçuk yılda parasız puluz, hem de iftiralara, suçlamalara, taşlı sopalı saldırılara rağmen işte bugünü bulduk. Şi ilde seçimlere katılıyor. Her yerde Türkiye İşçi Partisini konuşuyorlar. Artık Türkiye İşçi Partisi gerçek bir güç haline geldi. Ve bu seçimlerde sen ona oy vereceksin. Senden olanlar Büyük Meclise girecekler ve güzel, mutlu günler başlayacak; emekçinin baş tacı olduğu, ailesi çocuğuyla efendice yaşadığı, mutlu günler sürdüğü, ileri, toplumcu, bağımsız Türkiyeyi el birliği ile mutlaka kuracağız. Yaşasın emekçiler, yaşasın Türkiye."

TİP'in Taksim mitingi ve radyo konuşmalarının da çok etkili olduğu görülür. Ankara'da Büyük Sinema'daki kapalı toplantısı, İstanbul'da Taksim'deki açık hava mitingi ve

Diyanbakır, Gaziantep, Adana'da toplantılar ilgi çeker. Toplantılar-da TİP programındaki konular, ABD emperyalizmi ve Türkiye'deki ABD üs ve "işgali" dile getirilir. Taksim'deki mitingde "Parasız eğitim", "Kula kulluk düzeni bitsin" "Uyanan halkı hiçbir kuvvet durduramaz" gibi sloganlar ve dövizler görülür. Özellikle radyodan propaganda hakkı etkili kullanılır. Bu konuşmalar daha sonra *Yaşasın Emekçiler Yaşasın Türkiye* adıyla derlenir. Radyo konuşmalarını Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren, Rıza Kuas, Behice Boran, Çetin Altan, Yaşar Kemal, Can Yücel, Hamdoş, İbrahim Çektin, Muzaffer Karan, Kemal Nebioğlu, Mahmut Makal ve T. Ziya Ekinci yapar. Özellikle Gaziantep'ten gelen çöban Hamdoş'un radyo konuşması etkili olur. Konuşma şöyle başlar:

"GAZİANTEP'İN ÇAPALI KÖYÜNDEN HAMDOŞ'UN KONUŞMASI

Köylü kardeşlerim,
Köylerde ağaların koltuğuna
Sigirmiş şehirleri göçen
Şehirlerde iş bulamayıp sürenen
kardeşlerim,
At arabası çalıştırmayı evini
geçindiremeyen kardeşlerim.
Patronların azabını çekipte işinden
atılan kardeşlerim,
Millette canı yürekten hizmet eden
okumuş kardeşlerim.
Ben Gaziantep'li Azap Ali'nin oğlu
Hamdoş. Tozun toprağın içinden
sürünerek geldim. Çektiğim ıstırapı
size söylemek istiyorum.
Benim ıstırapım yalnız benim değil,
hepimizin ıstırapıdır." (s. 27)

TİP PARLAMENTODA

Parlamentoya girmesinden itibaren TİP'in etkisi daha da artacak ve TBMM'de yapılan kimi konuşmalar kamuoyunda büyük ses getiren kitaplaştırılacaktır. 1966 ve 1967'de TİP Meclis serisi adı altında sırasıyla şu eserler yayımlanır:

Mehmet Ali Aybar; *Türkiyeyi Adalet Partisi Kalkındıramaz*
Çetin Altan, *Hükümet Kapitalist Bir Hükümettir*

Çetin Altan, *Demir ve Çimento Karaborsasının İyüzü*
Mehmet Ali Aybar, *Hodri Meydan*
Tarık Ziya Ekinci, *Doğu Dramı*

1966 yılında TİP'i destekleyen aydınların hazırladığı kitapçıların başınında artışı görüldü. Murat Sarıca'nın *Toplumcu Açardan Halk-*

zende de emekçi sınıflar ağırlık teşkil edecekler, her kademede, iş yerinden devletin en üst kademelerine kadar, söz ve karar sahibi olacaklardır..." (s. 12)

Bunların dışında "IV) Milliyetçilik ve Halkçılık; V) Din ve Laiklik; VI) Mülkiyet; VII) Aile ve Kadın; XIX) Bölgeler Arası Eşitlik" başlıkları üzerinde durulmuştur.

Bu son başlık Kürt kimliğini dile getirmeye yönelik ifadeleri içerir:

"VIII-Bölgelerarası Eşitlik

Bugün doğu ve güneydoğu illerimiz büyük vatandaş ve memur kitlesi gözünde bir mahrumiyet bölgesidir. Kamu hizmetleri bu bölgede azdır. Bölgenin ekonomik geriliğine paralel olarak buradaki vatandaşlar sosyal ve kültürel bakımdan geri bırakılmışlardır. Üstelik bu bölgede yaşayan emekçi vatandaşlarımız dilleri ve mezhepleri dolayısıyla da Anayasa'nın kabul etmediği muamelelere maruz bırakılmışlardır. Bu durumun doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyayız. Ulusal menfaatlere en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak ihmal edilmeyecek bir yurt vazifesidir.

Türkiye İşçi Partisi Anayasada tanınan hak ve hürriyetlerden bu yurttaşlarımızın da eksiksiz, tastamam yararlanmalarını sağlayacaktır. Anayasamızın 12. maddesinde yurttaşlar arasında din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayırımı gözetilemeyeceği yazılıdır; Anayasa'mızın bu emri harfi harfine yerine getirilecektir.

Türkiye işçi Partisi Anayasa'mızın 3. maddesinde ifadesini bulan ve Türkiye'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün teşkil ettiği hakkındaki temel ilkeye uygun olarak, Doğu ve Güneydoğu illerimizi mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtaracaktır." (s. 16)

"Bugünkü Sömürü Düzeni Nasıl Değişecek?" başlıklı bölümde yine ıktisadi kalkınma, yabancı özel sermaye, ortak pazar, toprak reformu, dış

ticaret, bankacılık ve sigortacılık ile vergi reformu konuları açıklanmıştır.

Çalışma ve sosyal güvenlik konusundaki bu paragraf dikkat çekicidir:

"Türkiye İşçi Partisi, Anayasa'mızın öngördüğü köklü dönüşümlerle insanın insanı sömürmesine son veren bir düzen kuracaktır. Bu düzende işçiler ve bütün emekçi halkımız emeklerinin tam karşılığını alacaktır. Türkiye İşçi Partisi haftada beş gün ve 40 saat çalışma esasını kabul eder. Bu çalışma süresi için, yapılan işe uygun ve işçi ailesine insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlayacak miktarda ücret ödenir. Bundan fazla çalışıldığı takdirde fazla mesai sayılacak ve zamli ücret ödenecektir. Ücretler 'oynak merdiven' sistemine göre hayat pahalılaştıkça ona paralel olarak arttırılacaktır." (s. 25)

Bildirge şu çağrıyla son bulur:

"ÇAĞRI

İşçiler, köylüler, tüm emekçiler, dar gelirli yurttaşlar:

12 Ekim günü sandık başına gidecek; 33 milyonluk Türkiye'yi yönetecek insanları seçeceksin; Oyunu kullanırken, bütün aldatmacalardan kendini kurtar, gerçekleri düşün;

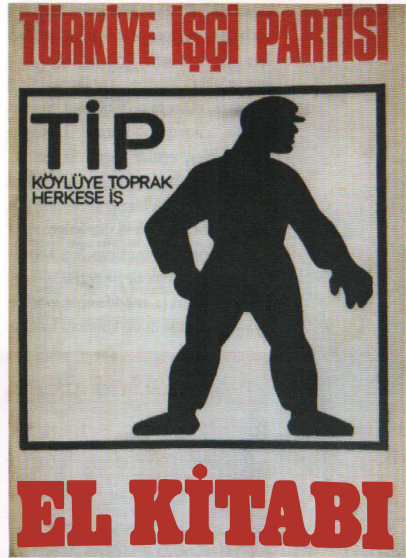
Kulüp tutar gibi parti tutarak hareket etme;

Şimdiye kadar bin bir vaadle seni kandırıp oyunu alarak iktidara gelenlerin sömürücü sınıflar yararına çalıştırdıklarını; senin hayatını günden güne acılar, sıkıntılar içine sürüklediklerini düşün;

Oyunu kendi partine yani alın teriyle çalışan işçilerin, köylülerin, tüm emekçilerin siyasî örgütü olan TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ'ne ver." (s. 28-29)

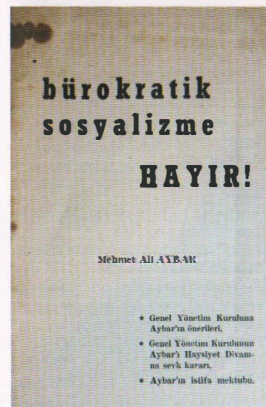
KÜRT KİMLİĞİ, DARBE VE TİP'İN KAPANIŞI...

TİP'in kendini tanıtmaya gayreti 1969 yılında *Türkiye İşçi Partisi El Kitabı* adıyla örgüt için bastırıldığı kitapla devrini eder. Bu el kitabı Kürt

sorununun açıkça dile getirildiği bir yayındır. Sorulan "Geri kalmış Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine kalkınmada öncelik tanınacak mı?" sorusuna şu şekilde cevap verilir:

"C. 12- Evet!.. Doğulu halkımızın hor görülmesinin ana nedeni, fakir olusudur. Fakir insanlar, Türkiye'nin her yerinde hor görülürler, adam yerine konulmazlar. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, yüzyıllardır ihmal edilmiş, sahipsiz kalmış, jandarma, tahsildar, ağa, şeyh ve eşkıya tarafından ezilmesine göz yumulmuştur. Osmanlı devleti de, Cumhuriyet dö-

nemi de bu bölgelerin emekçi halkına bir şey vermemiş, fakat bu halktan her şeyi istemiştir. Doğulu halkımızın çoğunlukla Kürtçe konuşması da fakirliğe eklenmiş, bugünkü durum ortaya çıkmıştır. Kürtçe konuşan öyle beyler, ağalar vardır ki, gelmiş geçmiş yöneticilerden pekâlâ itibar görmüşler, hatta bizzat yönetime katılmışlardır. Demek ki, bu bölge halklarının hor görülmesinin beş sebebi Kürtçe konuşmak değildir, fakirliktir. Anayasamızın 12. maddesinin emrine uyan TİP, iktisadi ve kültürel kalkın-

mada Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine öncelik tanıyacağı için, bu bölgeler kısa zamanda kalkınacak ve her türlü eziklikten kurtulacaktır." (s. 33)

1966'dan beri artan yayın faaliyetleriyle birlikte açık ve kapalı salon toplantıları, mitingler ve partinin kendini Kürtlere anlatmak ve Kürt kimliğini ve meselesini gündeme taşımak gayreti öne çıkar. Kürt coğrafyasında Kürtçe konuşulduğunu ve Kürt kimliği gerçeğini dile getiren Doğu

mitingleri düzenlenir. Kürt örgütleriyle temasa geçilerek, Kürt meselesini demokratik bir şekilde çözmek amaçlanır. Kürt realitesine yönelik tutum 29 Ekim 1970'te Ankara'da yapılan IV. Büyük Kongre'ye damgasını vurur. 1969 seçim bildirgesinde yer alan ifadeler daha açık bir şekilde yazılır. Kongrede "Türkiye'nin doğusundaki Kürt halkı yaşıyor", şeklindeki tespit TİP'in kapatılmasına da neden olacaktır. Kongrede ve kongre kitabının 37. sayfasında "...Ülkemizin diğer bölgelerinde uygulanmayan

Türkiye İşçi Partisi Yayınları Bibliyografyası (1961-1971)

Aşağıda TİP'in ilk dönem (1961-1971) yayınlarıyla ilgili hazırladığım bibliyografya, başta kendi özel arşivim olmak üzere Tarih Vakfı, Hollanda Sosyal Tarih Enstitüsü, TBMM ve TÜSTAŞ arşivleri taranarak oluşturulmuştur. Ebbette eksiksiz olmak gibi bir iddiası yok; en azından bir başlangıç olsun. Zaman içinde yaptığım hataları düzeltmek ve bibliyografyayı ikmal etmeyi umuyorum. Katkısı olabilecek şimdiden teşekkür ederim. (Birikim dergisinde yayımladığım bibliyografyaya bazı elemeler ve düzeltmeler içermektedir.)

1961

Türkiye İşçi Partisi Programı, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1961, 15 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, Ankara: 1961, 31 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, Ankara: Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası, 1961, 8 s.

1962

Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi; Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1962, 35 s.
Türkiye İşçi Partisi Kimlerin Partisidir? Ne, Yapmak İstiyor?, İstanbul: Sıralar Matbaası, 1962, 8 s.
Türkiye İşçi Partisi Bildirisi, 8 Şubat 1962.

1963

Amacımız, Yolumuz, Yöntemimiz, Ankara: Emek Matbaası, 1963, 32 s. TİP Yayınları No:1 TİP Ankara Araştırma ve Yayın Bürosu. *Türkiye İşçi Partisi Ankara Senatörü Niyazi Ağırbaş'ın Ortak Pazar Hakkında Meclis Konuşması*, Ankara: Emek Basimevi, 1963, 8 s.
Niçin TİP, 1963.

1964

Türkiye İşçi Partisi Programı, İstanbul: Ersa Matbaası, 1964, 166 s.
Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım, Ankara: Başnur Matbaası, 1964?, 8 s.
Boş Bardakla Kopardılan Futuna Kıbrıs Meselesinde Neden İşçi Partisine Saldırdılar? Gerçekleri Açıklyoruz, Bornova: Önder Matbaası, 1964, 14 s.
İhtiralarla Cevap Veriyoruz: Türkiye İşçi Partisi Gözü ile Kıbrıs (Genel Başkan

Mehmet Ali Aybar'ın 10 Mayıs 1964 Tarihli Bursa Konuşması) Antidemokratik Kanunlar C.H.P. Yöneticileri Gericilikle Mücadele ve Reformlar T.I.P. ve Seçimler, Bornova: Önder Matbaası, 1964, 2. baskı, 23 s., Türkiye İşçi Partisi İzmir İl Merkezi Kültür Bürosu Yayınları: 1.

Türkiye İşçi Partisi Radyo Konuşmaları. Yurt Sorunları ve Çözüm Yolu, Ankara: Kardeş Matbaası, 1964, Türkiye İşçi Partisi Araştırma ve Yayın Bürosu Yayınları: 2, 95 s.

6 Eylül 1964 günü Ankara'da yapılan Türkiye İşçi Partisi Genel Yönetim Kurulu açık toplantısında Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın dış politikamızla ilgili konuşmasının tam metnini sunuyoruz. Mehmet Ali Aybar Dış Politikamızı Anlatıyor, 1964, Sosyal Adalet dergisinin 1. ekidir, 19 s.

Siyasi Partiler Kanunu ile Anayasa Nasıl Kuruluyor?, İstanbul: Ersa Matbaası, 1964, 55 s.

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezli, İstanbul, 1964 (7), 31 s. (TBMM) (Tüzüğün hemen başında şu bilgi var: "İşbu tüzük, Türkiye İşçi Partisinin 9 ve 10 Şubat 1964 günleri İzmir'de toplanan Birinci Büyük Kongresi'nin kabul ettiği değişikliklerle yeniden tabe edilmiştir." s. 3).

1965

Mehmet Ali Aybar: Teslimiyet Politikasına Hayır. Amerikanın Bir İleri Karakol Olarak Bakıldığı Türkiye Bizim Ana Yurdumuzdur (14 Ocak Pazar günü yapılan İzmir İl Kongresi'ne, uçak seferlerinin iptali yüzünden gidemeyen Mehmet Ali AYBAR, kongre için hazırladığı konuşmasını, basın aracılığıyla halkoyuna duyurmuştur. AYBAR'ın konuşması özetle şöyledir), 1965 (7), 4 s.

NATO Halkımızın Bileklerine Vurulmuş Ağır Bir Zincirdir Bu Zincir Kırılacaktır, 1965 (7), 4 s. Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu.

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, TİP Yayınları: 2, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1965, 48 s.
Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım, İstanbul: Karınca Basimevi, 1965, 16 s.
Mehmet Ali Aybar: 5-6 Mart Akhisar Olayları: Kimler Niçin ve Nasıl Yaptılar?,

Ankara: Başnur Matbaası, 1965, 15 s.
Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi, İstanbul: Yenilik Matbaası, 1965, 30 s.
T.I.P. Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar Diyor ki: Ve de Gözlerinin İçine Baka Baka Halkın Oylarıyla İktidara Geleceğiz, Ankara, 1965, 16 s.

Mehmet Ali Aybar, Güzel. Mutlu Günlere Uzak Değildir, Ve de Ail Yüreğimiz Korkusuz. İnancımız Bütündür, Ankara, 1965, 16 s.

Gelin Canlar Bir Olalım Türkiye İşçi Partisi, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1965, 16 s.

Anayasamıza Atılan Tağlar, Kimler Nasıl ve Niçin Yaptılar?, T.I.P. Yayınları Ankara: Basın Matbaası, 1965.

Türkiye İşçi Partisi Senin Partindir: T.I.P. Halkımızın Ezici Çoğunluğunun Gerçek Temalesidir. T.I.P. Anayasamın Tasarımını Uygulanmasını İsteyen Tek Partidir, İstanbul: Sanat Matbaası, 1965, 16 s.

Yaşamın Emekçiler Yaşamı Türkiye (Türkiye İşçi Partisi 10 Ekim 1965 Milletvekili Seçimleri Radyo Konuşmaları) (Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren, Rıza Kuas, Behice Boran, Çetin Altan, Yaşar Kemal, Can Yücel, Hamdoş, İbrahim Çektin, Muzaffer Karan, Kemal Nebioğlu, Mahmut Makal, T. Ziya Ekinci), Sosyal Adalet Yayınları: 5, Ankara: Sosyal Adalet Yayınları, 1965, 99 s.

Türkiye İşçi Partisi İstanbul İlinden Ön Seçimlere Katılacak Adayların Soyadı Harf Sıraasına Göre Resimli Hal Tercümeleri Bütündür, İstanbul İl Seçim Kurulu, 1965, 8 s.

Emekçi Kardeş, Çilekçi Yurttaş, 1965, 4 s.
Bunlar Halk Düşmanlarıdır, 1965, 4 s.

1966

Mehmet Ali Aybar: Türkiyeyi Adalet Partisi Kalkındırmaz, TİP Meclis'te, 1. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1966, 63 s.
Çetin Altan, Hükümet Kapitalist Bir Hükümettir: Türkiye'deki Amerikan Üstleri Hakkında Başbakanın Konuşması ve Mehmet Ali Aybar'ın 6 Aydır Cevap Verilemeyen Soru Sorusunun Metni, TİP Meclis'te 2. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1966, 39 s.

bir çeşit silah ve kaçak suçlu arama usullerinin Güney-Dogu bölgesine reva görülmesi de dikkat çekicidir. Kaçak silah ve suçlu yalnız bu illerde mi vardır? Niçin bir ayırım yapıyor ve diğer illerde kullanılan arama usulleriyle yetinilmiyor? Bu noktada, Güney-Dogu illerimizde Türkçeden gayri bir dil, çoğunlukla Kürtçe, daha az sayıda Arapça konuşan ve farklı etnik özelliklere sahip yurttaşlarımızın yaşadığı hususu düşündürücü bir unsur olarak ortaya çıkıyor" dendikten sonra "bölge hal-

kının Kürtçe konuşup yazma hak ve özgürlüğünün kısıtlandığı" vurgulur.

TIP darbe konusunda da nettir. 12 Mart olduğunda Genel Başkan Behice Boran hiç tereddüt etmeden darbeye de muhtıraya da karşı çıkar.

Burada son zikredilmesi gereken eser —TIP bastırmasa da— Aybar'ın 12 Mart 1971 darbesinden bir ay kadar önce bastırıldığı ve partiden ayrışılı ile yeni bir parti kurma gayretini

dile getirdiği Bürokratik Sosyalizme Hayır (Genel Yönetim Kuruluna Aybar'ın Önerileri-Genel Yönetim Kurulunun Aybar'ı Haysiyet Divanına Sevk Kararı-Aybar'ın İstifa Mektubu)'dur.

DİPNOT

Bu yazı geçen ay Birikim dergisinde No: 316-317 (Ağustos-Eylül) "Tarihinin Sırtı Çantast Parlamento'ya Girişinin 50. Yılında TIP: Kuruluşu, Yayınları ve Seçimler Üzerine Notlar..." başlığıyla yayımlanan yazımın, özellikle TIP'in yayınlarına ait bölümlerin içeren ve genişletilmiş halidir.

Çetin Altan. *Demir ve Çimento Karaborsası'nın İyüzü*, TIP Meclis'te: 3, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1966, 63 s.
Murat Sarıca, *Toplumcu Açından Halkçılık. Milliyetçilik. Devrimcilik*, İstanbul: Karınca Matbaası, 1966.
Murat Sarıca. 1961. *Anayasasının Sosyal Niteliği*, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu, İstanbul: Karınca Matbaası, Mart 1966.
İdris Küçükömer. *Bağımsızlık Sorunu*, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu. Eğitim Bürosu Konferansları: 3, İstanbul: Karınca Matbaası, Mart 1966, 22 s.
Mekim Dinçer, *Planlı Devletçilik*, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu Konferansları: 8, İstanbul: Karınca Matbaası, Mart 1966, 15 s.
Selâhattin Hilav, *Toplumsalcılık ve İnsan Problemleri*, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu Konferansları: 8, İstanbul: Karınca Matbaası, Mart 1966, 15 s.
Türkiye İşçi Partisi II. Büyük Kongresi (20-24 Kasım 1966 Malatya) Alınan Kararlar ve Yapılan Seçimlerin Sonuçları, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul: Okur Matbaası, 1966, 10 s.
Kongre Raporu-Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi Çalışma Raporu-İkinci Büyük Kongre 20-24 Kasım 1966, Büyük, İstanbul: Acar Matbaası, 1966, 43 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1966, 30 s.
Sosyallerlerin Sezi, 1966.
Türkiye İşçi Partisi Gerekleri Açkıyor, İstanbul: Karaca Ofset Basımevi, 1966, 4 s.

1967
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 6. baskı, Ankara: Ulaşoğlu Matbaası, 1967, 32 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi, 1967, 30 s.
İşte Vietnam'da Amerikan Vahşeti, TIP Ankara İl, Ankara, 1967.
Mehmet Ali Aybar. *Hodri Meydan*, Türkiye İşçi Partisi Meclis Grubu Adına Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın 1967 Yılı Bütçesi Üzerine 27 Şubat 1967 Günü Millet Meclisi Kürsüsünden Yaptığı Konuşma, TIP Meclis'te: 4, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi, 1967, 315
Tariik Ziya İkinci. *Doğu Dramı* (geri

kalmış Doğu bölgesinin sorunları üzerine yapılan konuşmalar ve yazılan yazılardan derlenmiştir), TIP Meclis'te: 5, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi, 1967, 81 s.
Duyuru-İstanbul 9 Kasım 1967: 12 Kasım 1967 Günü Spor ve Sergi Sarayında Yapılacak Delegelere ve Bütün İstanbullu T.I.P. Üyelerine, İstanbul: Kutuluş Matbaası, 1967, 16 s.

1968
Türkiye İşçi Partisi Mahalli Seçimler Ön Seçim Yönetmeliği Genel Yönetim Kurulunun 4 Şubat 1968 Tarihli Oturumunda Kabul Edilmiştir, Ankara: Toyko Matbaası, 1968, 8 s. [İİSH]
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 7. baskı, Ankara: Toyko Matbaası, 1968, 31 s.
Sömürülenlerin Horlanmaların Partisi Türkiye İşçi Partisi: Doğru Bilelim-Doğru Konuşalım, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu, İstanbul: Başaran Matbaası, 1968, 16 s.

Dr. Murat Sarıca-Nurkalp Devrim: Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Bürosu, İstanbul: Acar Matbaası, Mayıs 1968, 30 s.
Çalışma Raporu Öpüncü Büyük Kongre: 9-12 Kasım 1968, Ankara Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul: Latın Matbaası, 1968, 94 s.
Mehmet Ali Aybar: Türkiye İşçi Partisi III. Olağan Büyük Kongre Açılış Konuşması, 9 Kasım 1968 Anakara Selim Sirri Tarcan Spor Salonu, Ankara: 1968, 15 s.
Türkiye İşçi Partisi'ndeki Olayların Gerek Yüzü, Ankara: Güvendi Matbaası, 1968, 36 s.

Örgüt: Emperyalizme ve Kapitalizme Karşı Sosyalizme, Yabancı Nüfuzundan Kurtuluş Öslerden Arınmış Tam Bağımsız Demokratik Türkiye İçin İleri, 26 Mayıs 1968, 4 s. [Örgüt. Her ayın 15'inde yayınlanır. Sahibi: Şükran Kurdakul, Yazı İşleri: Müslük Erem. Ülke Matbaası].
Fukara Halkımızın Kurtuluş Umudu, 1968, 2 s.
Ezilen Köylünün Kurtuluş Umudu Türkiye İşçi Partisi, 1968, 2 s.
Türkiye İşçi Partisi Genel Merkez Bilim Kurulunun Seçimlerde Üzerinde Durulacak Konularla İlgili Raporu

İteksir, Ankara: Mayıs 1968.

1969
Türkiye İşçi Partisi El Kitabı [13 kapakta: TIP il'nin El Kitabı: TIP Bilim ve Araştırma Kurulunca Hazırlanmıştır], İstanbul: Çınar Matbaası, 1969, 80 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 8. baskı, Ankara: Balkanoğlu Matbaası, 1968, 31 s.
Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi, İstanbul: Çınar Matbaası, 1969, 29 s.
Şaban Yıldız: Çalışma Programı: 1969-1970, İstanbul: 1969, 8 s.
Türkiye İşçi Partisi Milletvekili Adayları Seçim Yönetmeliği: Genel Yönetim Kurulunun 1 Haziran 1969 Günü Oturumunda Kabul Edilmiştir, Ankara: Balkanoğlu Matbaası, 1969, 8 s.
Aybar'ın Radyo Konuşması: Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın Radyo Konuşması, 1969, 4 s.
Köylü Arkadaş! TIP Sana Seeleniyor, Ankara: 1969.

1970
Türkiye İşçi Partisi Genel Yönetim Kurulu Raporu Dördüncü Olağan Büyük Kongre 29. 30. 31 Ekim 1970 Ankara, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara: Şenyuva Matbaası, 1970, 61 s.
Türkiye İşçi Partisi IV. Büyük Kongresi: 29-31 Ekim 1970 Ankara: Alınan Kararlar ve Yapılan Seçimlerin Sonuçları, Ankara: 1970, 105 s.
Türkiye İşçi Partisi Merkez Yürütme Kurulu Bildirisi, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara 13 Nisan 1970, 7 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 9. baskı, Ankara: Eser Matbaası, 1970 (7), 31 s.
Sendikalar Kanunu Anayasa'ya Aykırılır: Anayasa Mahkemesine Başvurma Dilekçesi, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara: Eser Matbaası, 1970, 16 s.
Çalışma Programı 1969-1970 Türkiye İşçi Partisi İl Yönetim Kurulu İstanbul, 1970, 4 s.

1971
Mehmet Ali Aybar. *Bürokratik Sosyalizme Hayır (Genel Yönetim Kuruluna Aybar'ın Önerileri-Genel Yönetim Kurulunun Aybar'ı Haysiyet Divanına Sevk Kararı-Aybar'ın İstifa Mektubu)*, İstanbul: Özyayın Matbaası, 1971, 24 s.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA AKDENİZ TÜRK ŞİLEPLERİNİN DÖNÜŞ MACERALARI VE DIŞ SEFERLER

MURAT KORALTÜRK

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla denizlerde gemilerin seyir güvenliğinin riskli hale gelmesi üzerine, savaşta tarafsız kalan Türkiye 7 Eylül 1939 tarihli bir kararnameyle ticaret filosunda yer alan şileplerin yabancı limanlara gitmelerini yasakladı; ancak hemen ardından iki ayrı düzenlemeyle, önce Ege ve Akdeniz havzasındaki yakın yabancı limanlara büyük ve küçük her türlü geminin sefer yapmasına izin verildi, daha sonra bu alan da genişletildi. Ertesi yıl İngiltere ve Fransa tarafından on kadar Türk şilebi Akdeniz'de yük taşımak üzere kiralandı. Müttefiklerin Türkiye'den gemi kiralamasının gerekçesi savaş nedeniyle deniz araçlarına duyulan ihtiyaçtaki artıştı.

MÜTTEFİKLER TÜRK ŞİLEPLERİNİ KIRALİYOR

Dumlupınar şilebine İstanbul'da yükleme yapılıyor.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte denizlerde gemilerin seyir güvenliği daha da riskli hale geldi. Bu durum karşısında savaş-

ta tarafsız kalmayı başaran Türkiye çeşitli önlemler aldı. 7 Eylül 1939'da yayınlanan bir kararname ile ticaret filosunda yer alan şileplerin yabancı limanlara gitmeleri yasaklandı. Ancak kısa bir süre sonra 13 Ekim 1939 tarihinde yayınlanan bir başka

kararname ile Ege ve Akdeniz havzasındaki yakın yabancı limanlara büyük ve küçük her türlü geminin sefer yapmasına izin verildi.² 23 Kasım 1939 tarihli kararnameyle bu alan biraz daha genişletildi ve ticaret gemilerinin Cebelitarık Boğazı'ndan çıkmak ve Kızıldeniz'e inmemek şartıyla Akdeniz havzasındaki bütün yabancı limanlara sefer yapmasına müsaade edildi.³ 1941 yılına gelindiğinde ise gemilerin yabancı ülke limanlarına gidebilmesi hükümetin iznine bağlandı.⁴

Bu düzenlemeleri yapmaya neden olan koşullara karşın 1940 yılında İngiltere ve Fransa tarafından on kadar Türk şilebi Akdeniz'de yük taşımak üzere kiralandı. Bu ülkele-
rin Türkiye'den şilep kiralamasının dayanağını, savaşın patlak vermesinden kısa bir süre sonra 19 Ekim 1939'da Ankara'da Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan "Üçlü İttifak Antlaşması" oluştuyordu.⁵

PHOTOS E. NGSSOFF

Müttefiklerin Türkiye'den gemi kiralamasının gerekçesi ise savaş nedeniyle deniz araçlarına duyulan ihtiyaçtaki artışı. Bilindiği üzere II. Dünya Savaşı fiilen yaşandığı alanın büyüklüğü, daha da önemlisi dünyanın büyük bir bölümünün etkisi altına alması nedeniyle küresel ölçekte bir savaştı. Savaşan tarafların hem deniz aşırı topraklardaki çıkarları için güçlü donanmalara hem de asker ve mühimmat ihtiyacını karşılayabilmek için yük ve yolcu gemilerine ihtiyaçları vardı. Savaşın önce ticaret filosu açısından bakıldığında dünyanın önde gelen ülkelerinin savaşta ticaret filolarını da etkin bir biçimde kullandıkları görülür. Örneğin her biri mavi kurdele sahibi ünlü transatlantiklerin kıtalararasında asker sevkياتında kullanıldığı bilinir. Bu amaçla iç tasarımı ve dekorasyonları askeri amaçlara uygun olacak biçimde yeniden düzenlenen söz konusu gemilerin gövdeleri savaş gemileri gibi gri veya kamuflajla uygun boyandı. Savaşta yaşanan gemi kayıpları ise yeni gemi inşasıyla veya kiralama yoluyla bu ihtiyacın giderilmesini beraberinde getirdi. Yeni gemi inşasında örneğin ABD'de geliştirilen "Liberty" tipi gemiler veya Almanya'nın geliştirdiği "Hansa" tipi yük gemileri anılabilir.

Bir başka yöntem olarak ise müttefiklerin Türkiye'den gemi kiralamasına benzer biçimde, kiralama işlemine başvurduğu görüldü.

Müttefiklerin ticaret filosu açığını kapamak için gemi kiralama konusundaki istekli halleri ile Türk armatörlerin savaşla artan risklere karşın yine savaşla artan navlun fiyatlarına bağlı yüksek kazanç elde etmek için gemilerini müttefiklere kiralama konusunda istekli olma halleri örtüştü.⁶ Bu bağlamda on kadar şilebin müttefiklerce kiralandıkları bilinir. Bunlardan 1910'da İskoçya Glasgow'da inşa edilen 3258 grostonluk *Mete* şilebi ve 1895'te yine Glasgow'da inşa edilen 3112 grostonluk *Nazım* şilebi Kalkavan Rıza ve Oğlu İsmail Vapur İdaresi'ne;⁷ 1890'da İngiltere Sunderland'de inşa edilen 2302 grostonluk *Şadan* şilebi ve 1900'de Glasgow'da inşa edilen 3308 grostonluk *Platin* şilebi Sadıkzade Ruşenoğulları'na;⁸ 1893'te Sunderland'de inşa edilen 1953 grostonluk *Şule* şilebi Barzılay ve Benjamin Kumpanyası'na;⁹ 1921 Fransa Caen'da inşa edilen 2015 grostonluk *İnal* şilebi Mustafa Cemal İnal-Ahmet Ferit İnal'a;¹⁰ 1921'de Fransa Nantes'da inşa edilen 2335 grostonluk *Tan* şilebi Yelkencizade Lütfi'ye;¹¹ 1888'de Almanya Hamburg'da inşa

edilen 2812 grostonluk *Sakarya* şilebi Sadıkoğlu Aslan'a;¹² 1902'de İngiltere South Shields'ta inşa edilen 3254 grostonluk *Burhaniye* şilebi Hantaoloğlu Tayyar Vapurları'na;¹³ 1925'te yine South Shields'ta inşa edilen 3709 grostonluk *Demir* şilebi Sosyeteşilep T.A.Ş.'ye¹⁴ ve 1901'de İngiltere Hartlepool'da inşa edilen 3038 grostonluk *Altay* şilebi ise Hüseyin Avni Sohtorik'e aitti.¹⁵

Altay şilebi.

Müttefiklerce kiralanan ilk şilep *Burhaniye*'ydi. *Burhaniye*'yi *Nazım*, *Mete* ve *İnal*'ın kiralınması izledi.¹⁶ Kiralanan şileplerin sayısı dokuzu bulduğunda ise basında savaş nedeniyle navlun fiyatlarının arttığı haberi çıktı. Buna karşın gemilerin kiralınması hükümetçe engellenmedi.¹⁷

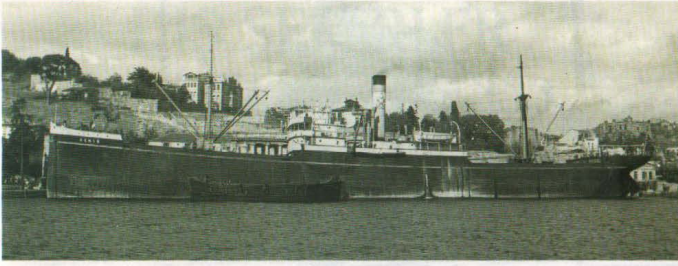
FRANSA'NIN YENİLGİSİ VE ŞİLEPLERİN GERİ DÖNÜŞ MACERALARI

Bu gemilerin kiralınmasının navlun fiyatlarının artışıyla ilişkisi dışında, özellikle Fransa'nın Almanya karşısında direnemeyip teslim olmasıyla birlikte kiminin kısa süre alıkonması, kiminin tarafsız bir ülke limanına gitmesi ve nihayetinde savaşın yayıldığı Akdeniz'in batısından Türkiye'ye deyim yerindeyse maceralar yaşaya-

rak dönmeleri de kamuoyunu meşgul etti. Bu şileplerden bazılarının Türkiye'ye geri dönüşü nispeten kolay ve daha az maceralıyken, bazılarının ise daha zor ve tehlikelerle dolu oldu.

10 Mayıs 1939'da Almanya'nın Fransa'nın teslim olmasıyla sonuç-

lar verileceği dile getirildi.¹⁸ Alman birliklerinin Paris'e girdiği 14 Haziran 1940'ta ise bu gemilerin durumunu görmek üzere armatörlerden oluşan bir heyet Ankara'ya gitti. Yine aynı günlerde gemilerin bulunduğu limanlardaki Türk konsolosluklarına durumun ne olduğu sorulduysa da gemiler önce geri çağırılmadı.¹⁹

Demir Şilebi
Kuruçeşme'de.

lanacak saldırıya kalkışmasından kısa bir süre önce yine basında bu şileplerin kira sözleşmelerinin 1940 yılı Haziran ayı içinde sona ereceği ve yenilenip yenilenmeyeceğine ka-

Buna karşın hemen ertesi günü yani 14 Mayıs 1940'ta Almanların Paris'e girmesinin ardından 15 Mayıs 1940'ta müttefiklerce kiralannmış şileplerin kira sözleşmelerinin feshedildiği,

Türkan
şilebi Haliç
Tersanesi'nde
kuru havuzda.

yüklerini boşaltıp, varsa Türkiye'ye yük alıp gelmeleri emredildi.²⁰

Marsilya Konsolosluğu vasıtasıyla, Fransız sularında bulunan ve 3 Temmuz 1940'ta sözleşmeleri do-lacak olan Şule, Mete, İnâl, Demir ve Tan'ın Türkiye'ye dönmesi talep edildiye de, tam mevkileri bilinmeyen bu gemilerden haber alınmadı; başka ülkelerden kiralanan gemilerle birlikte Fransa'dan Kuzey Afrika'ya yapılan nakliyat için kullanılacaklarından endişe edildiği haberi ortaya atıldı.²¹ Akdeniz'de bulunan ve haber alınamayan şilepler arasında Mete ve Platin de vardı.²² Konuyla ilgili tatmin edici bilgiler alınmadığı gibi, örneğin Demir şilebinin Marsilya'da Alman bombardımanında battığı şeklinde sonradan gerçek olmadığı anlaşılan haberler de gündeme geldi.²³

Temmuz ayının başlarında gemilerin durumlarına ilişkin daha net bilgiler kamuoyuna ulaştı. Örneğin Demir ve Mete'nin Barcelona'ya iltica ettiği öğrenildi. Akdeniz'de bulunan şileplerden Şadan bir konvoy içinde Fransızların kontrolünde Kuzey Afrika'ya sevk edilirken konvoydan kaçtı, ancak bu kez de bir İngiliz muhribi tarafından yolundan geri çevrildi ve bu muhribi iki gün takip etti, fakat sonrasında Çanakkale Boğaz'ından içeri girmeyi başardı ve Temmuz ayının ilk günlerinde İstanbul'a ulaştı.²⁴

İnâl şilebi ise 19 Haziran'da Fransız torpidolarının eşliğinde Marsilya'dan Oran'a hareket etti. Yolda torpidolarla bir İtalyan denizaltısı arasında çatışma yaşandı; ancak İnâl salimen 22 Haziran'da Oran'a vardı. Mütarekeden sonra hukuki statüsü belirlenebilmesi için burada bekletildi. Hareket emrini alınca 29 Haziran'da yola çıktı, mayınlara karşı derin sulardan geçerek İstanbul'a geri döndü.²⁵ Alman ordusu Fransa'ya girdiğinde Marsilya'da bulunan Tan şilebi ise bir konvoy içinde Oran'a gönderildiyse de oradan kaçarak Türkiye'ye dönmeyi başardı.²⁶

Romanya'dan Akdeniz limanlarına Yahudi göçmen taşıyan Sakarya şilebi İngilizler tarafından Hayfa'da

alıkondu. *Sakarya*'nın yedi ay süren maceralı yolculuğu İstanbul'a dönmesiyle sona erdi.²⁷

Demir Şilebi 31 Mayıs 1940'ta ihracat malları yüklü olarak İstanbul'dan yola çıktı. Marsilya'ya ulaşıldığında geminin kaptanı Almanların Fransa'ya girdiğini öğrendi. On iki gün kaldıkları Marsilya limanında yüklerinin boşaltmadılar. Bu arada otuz üç kişiden oluşan mürettebata ilave olarak Fransa'da maliye eğitimi amacıyla bulunan, Alman işgali üzerine Türkiye'ye dönmek için Paris'ten Marsilya'ya iki ayda gelebilen Orhan Tamer adındaki bir öğrenci de yolcu olarak gemiye bindi. Marsilya'dan ayrılan *Demir* bir sonraki liman olan Barselona'da yüklenme-boşaltma imkânlarının yetersizliği yüzünden yükünü ancak yirmi günde boşaltabildi. Barselona'da da gemiye yolcular bindi. Bunlardan biri Panama bandıralı *Amarylis*'in ikinci kaptanı Zeki'ydı. Gemişi İspanya'nın Huelva limanındayken İtalya'nın da savaşa girdiğini öğrenen Kaptan, gemisinden ayrılıp Türkiye'ye geri dönmek için Barselona'ya gelmiş ve *Demir* şilebine binmişti. Gelen diğer yolcular, yine Panama bandıralı olan ve Tanca'da batan *Florida*'nın on iki gün sonra kurtarılan mürettebatından Asım, Hüseyin, Şaban ve Ali isimli dört Türk gemiciydi. Barselona'da gemiye binen son yolcular ise 1930'ların başında İstanbul'da meyhanecilik yapar-

ken İspanya'ya göç eden ve burada seyyar satıcılıkla hayatını kazanmaya çalışan Salomon Baruh'un kendi dahil yedi kişiden oluşan ailesiydi. Türkiye'ye dönmek üzere Barselona'dan ayrılan *Demir* şilebi, bir İtalyan savaş gemisinin yolunu kesmesi üzerine İtalya limanlarından birine gitmek zorunda kaldı. Geminin kime ait olduğuna dair bir belge ibraz edilemediği için orada tutulduğu İtalyanlarca açıklandı. Bunun üzerine gemi sahibi Sosyeteşilep Şilep T.A.Ş. gereken belgeleri ilgili makamlara verdiğini duyurdu. De-

boşaltmadan Barselona limanına gitti. Bir süre bu limanda kaldıktan sonra İspanyol hükümetinin buradan ayrılacaklarını bildirmesi üzerine yüküyle birlikte Türkiye'ye dönmek üzere yola çıktı. Yolda kömürü tükenince, kömür ikmali için Sicilya'nın Mesina limanına uğramak zorunda kaldı. Burada sekiz gün alıkonan *Mete*, Mesina'dan ayrıldıktan sonra sık karşılaştığı İngiliz ve İtalyan denizaltıları ve uçakları tarafından engellenmeksizim yol olarak Çanakkale Boğazı'na giriş yapmayı başardı ve 29 Temmuz 1940'ta İstanbul'a ulaştı.²⁹

**Sebat ve Şule şilepleri
Haliç'te.**

Fransa'nın Almanya karşısında yenilgiye uğradığı günlerde 10 Haziran 1940'ta. İtalya'nın savaşa girmesi ve Akdeniz'de güç dengesinin müttefiklerin aleyhine gelişme göstermesiyle Türk armatörlerin müttefiklere gemilerini kiralayarak yüksek navlun geliri elde etme çabaları sona erdi.

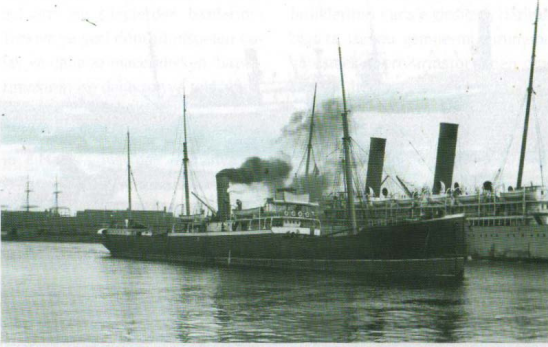
mir serbest kaldı ve 1940 yılı ağustos ayı başında İstanbul'a vardı.²⁸

Kuzey Afrika ile Fransa arasında yük taşımak üzere kiralanın *Mete* şilebi ise son seferinde askeri gemilerin koruması altında ve bir konvoyun içinde 3500 ton çimento yüküyle Marsilya'ya ulaştı. Fransa'nın Almanya karşısında yenildiği haber alındığında o da tıpkı *Demir* gibi yükünü

**ŞİLEPLER GERİ DÖNÜYOR AMA
DİŞ SEFERLER SÜRÜYOR**

Fransa'nın Almanya karşısında yenilgiye uğradığı günlerde 10 Haziran 1940'ta, İtalya'nın savaşa girmesi ve Akdeniz'de güç dengesinin müttefiklerin aleyhine gelişme göstermesiyle Türk armatörlerin müttefiklere gemilerini kiralayarak yüksek navlun geliri elde etme çabaları sona erdi.

Zonguldak şilebi.

Ancak bu durum armatörlerin dış seferler yoluyla yüksek navlun geliri elde etme şansının ortadan kalkması anlamına gelmiyordu.¹⁰

Kimi armatörlerin bu gelir peşinde koşma tutkusunun Türkiye limanları arasında deniz ulaşımının aksamasına neden olacak düzeye

ulaşması halinde hükümetin müdahalesi dahi söz konusu oldu.¹¹ Bu bağlamda kişilere ve şirketlere ait gemilerin sırayla yabancı limanlara sefer yapması usulü kabul edildi. Sırası gelen geminin başka bir liman ve seferde olması gibi hallerde uygulanamayacağı anlaşıldı bu yönünden vazgeçildi.¹² Bundan sonra

savaş süresince yabancı limanlara hangi gemilerin sefer yapacağına Deniz Nakliyat Komisyonu'nun karar vermesi aşamasına geçildi. Bu uygulama süresince de dış seferler gemi sahipleri için kazanç kapısı olarak görülmeye devam etti. Hatta savaşın hemen sonra yasaklar sürmesine karşın gemi sahiplerinin bu yasakları deldiklerine de tanık olundu.¹³

Müttefiklere gemi kiralama uygulamasından hükümet izniyle gerçekleştiren dış seferlere kadar bütün bu girişimlerin, devlet dışında önemli sermaye birikime sahip bir başka aktörün bulunmadığı deniz taşımacılığı alanında şirket ve şahıslarla sermaye birikimini artırmak için fırsat olarak görüldüğü söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁴

MURAT KORALTÖRK
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSAT FAKÜLTESİ

DİPNOTLAR

- 1 "Ticaret Filomuzda Mensup Şileplerin İkinci Karara Kadar Ecebi Limanlarına Girmek Üzere Boğazlardan Çıkılmalarının Menedilmesi Hakkında Kararname", *Resmî Gazete*, sayı 4304, 7 Eylül 1939, s. 12574.
- 2 "Ege ve Akdeniz Havzasındaki Yakın Ecebi Limanlarına Büyük ve Küçük Her Nevi Gemilerimizin Sefer Yapmalarına İzin Verilmesi Hakkında Kararname", *Resmî Gazete*, sayı 4335, 13 Ekim 1939, s. 12708.
- 3 "Akdeniz Türk Ticaret Geminin Cebelutari Boğazından Çıkamamak ve Kızıldeniz İnnemek Şartı ile Akdeniz Havzasındaki Bulunum Ecebi Limanlarına Sefer Yapmasına İzin Verilmesi Hakkında Kararname", *Resmî Gazete*, sayı 4366, 23 Kasım 1939, s. 12862.
- 4 BCA, Tarih 15 04 1941, Fon Kodu 30.10.00, Yer No: 169.173.32.
- 5 Antlaşma için bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yay., 1996), s. 270-285. İlhan Tekeli-Selim İkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yay., 2013), s. 145-147. Figen Atabey, 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı (İstanbul: İQ Kültür Sanat Yay., 2014).
- 6 Müttefiklere gemi kiralayan armatörlerin kısa süren bu savaş ticaretinden kaynaklanan büyük gelirlerle gemi satın almak ve bu alandaki faaliyetlerini genişletmesi düşüncesiyle bazılarının ABD'ye gittiği, bazıları'nın da ABD'ye adam gönderdiği, ancak bazı mali kuralardan dolayı bunun mümkün olmadığı söylenir. Bkz. Hayri Baran, "Harp Ticareti ve İktisadiyatı Bakımından Deniz Ticareti", *Deniz* 74 (Ağustos 1941), 3-4. <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0629.pdf> <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0664.pdf>
- 7 <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0803.pdf>
- 8 <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0803.pdf>
- 9 <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0807.pdf>
- 10 <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0455.pdf>
- 11 <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0908.pdf>
- 12 <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0810.pdf>
- 13 <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0182.pdf>
- 14 <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0279.pdf>
- 15 <http://www.pimslolshdpdata.org/pdf/ile.php?name=40a0075.pdf>
- 16 "Yeni anlaşmaların müspet tesirleri: İngiltere ve Fransa ile geniş işe bağlandı", *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1940, s. 2. "Müttefiklere kiralanan Türk şilepleri", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1940, s. 2. "Müttefiklerin kiraladıkları Türk şilepleri", *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1940, s. 2. "Navlun fiyatları çok yükseldi: Bu yüzden kömür fiyatları da artıyor", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1940, s. 2. "Harice gidecek vapurların etkisi", *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1940, s. 2. "Müttefiklere kiralanan vapurlar", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1940, s. 2. "Akdeniz'deki vapurlarımız", *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1940, s. 2. "Limanda vaziyet", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1940, s. 2. "Akdeniz'de bulunan vapurlarımız", *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1940, s. 2. "Akdeniz'deki şileplerimiz", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1940, s. 2. "Fransız sularında bulunan şileplerimiz", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1940, s. 4. "Fransızların elinden kurulan bir şilep", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1940, s. 4. "Fransızlara kiralanan bir şilebimiz geldi", *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1940, s. 4. "Bir şilebimiz daha geldi", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1940, s. 2. "3500 Yahudi'yle maceralar", *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1940, s. 2. "Demir şilebi tevfil edildi", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1940, s. 2. "Akdeniz gayyasından dönüş", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1940, s. 1-2. "Mete şilebi geldi", *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1940, s. 1, 4.
- 17 Örneğin Armatör İbrahim Kalkavan, Kırım adlı gemisi ile Milli Mücadele'ye destek verir. Bu bağlamda gemisiyle Yunanlıların eline geçen, gemiyi ve yükü kaybeden ve esir

- düşen Kalkavan'ın zararının giderilmesi için kendisine verilmesini istediği, Yunanlılara ait olduğu halde el konan Trabzon gemisi verilmez. Hatta hükümet, II. Dünya Savaşı sırasında Boğazlara ağ döşemekle kullanılmak üzere Geveye adlı tahliye gemisine dahi el koyar. Kalkavan bütün bunları özetlediği Başvekâlet'e hitaben yazdığı mektubunda "Türk kara suları haricine sefer edecek vapurlar, Deniz Nakliyat Komisyonuna tayin ve tahsis olmaları için eyleyidi malum-u devletleridir" der ve sahibi bulunduğu İstanbul Limanına kayıtlı Nazım Vapuruna Türk limanları ile Port Said limanı arasında üç sefer yapmasına müsaade buyndığı takdirde bütün hizmetlerini "karşılığın ve mükâfatlandırılmış olarak telâki edecek"ni ifade eder. BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Tarih: 10.02.1943, Yer No: 169.177.15.
- 18 BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Tarih: 08.08.1941, Yer No: 169.175.8. BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Tarih: 20.12.1944, Yer No: 185.276.16.
- 19 BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Tarih: 19.08.1943, Yer No: 169.177.22.
- 20 Ulaştırma Bakanlığ'ından bakan Ali Fuat Cebesoy'un imzasıyla Başbakanlığa gönderilen yazda ihracat mallarını yabancı limanlara taşımaya izin verilen on adet motorun, yukarıdan bağlandıktan sonra ilkeye geri dönmeleri gerektiği halde geri dönmedikleri, bunun üzerine ihracatın sürmesi için başka motorların da yabancı limanlara gidebilmelerine izin verildiği, ancak bunların da geri dönmeyecek toplam kır beş motoru yabancı limanlar arasında çalıştırılmayı istediği ve Milli Kurumuna Kanun'u aşkın bu durumdaki motorların bağlama limanlarındaki cumhuriyet savcılarının basıyıldığı öngörülmektedir. BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Tarih: 11.03.1946, Yer No: 165.150.2.
- 21 Bu izin yıllardır alınan bir kararla nüfus mübadelesi kapsamında mübadillerin Türkiye'ye yerli gemilerle getirilmesi benzer bir elçi yaratılması çabaları. Bkz. Kemal Arı, "Mübadillerin Taşınması İçin Türk Vapur Kumpanyalarına Verilmesi Mübadele ve Ulusal Ekonomi Yaratma Çabaları", *Toplumsal Tarih* 68, (Ağustos 1999): 12-17.

10 EKİM CUMARTESİ
İZMİT KELTEPE
ALTINPINAR YAYLASI YÜRÜYÜŞÜ

11 EKİM PAZAR
KEREMALİ DAĞI (HENDEK) FLORASI,
ÇİĞDEM VE DİKMEN YAYLALARI

11 EKİM PAZAR
EDİRNE

17 EKİM CUMARTESİ
İZNİK

25 EKİM PAZAR
YUVACIK BARAJI
SERİNDERE KANYONU
İNÖNÜ YAYLASI

31 EKİM CUMARTESİ
ERİKLİ ŞEHALESİ
ERİKLİ YAYLASI
SAMANLI DAĞLARI

21 KASIM CUMARTESİ
ÇATALCA

FEST
TRAVEL | **GÜNÜBİRLİK**
GEZİLER

6-7 EYLÜL POGROMUNUN 60. YILINDA DİMİTRİOŞ KALUMENOS'UN FOTOĞRAFLARI

SÖYLEŞİ: ÖMER TURAN

6-7 Eylül'ün 60. yılı Türkiye'de linç gruplarının farklı kentlerde saldırılar düzenlediği günlere denk düştü. Dönemin İstanbul Rum Patrikhanesi fotoğrafçısı Dimitrios Kalumenos'un çektiği fotoğraflardan bazıları daha önce Yunanistan'da yayımlanan albümlerde yer almıştı. Kalumenos'un fotoğrafları 60. yılda Serdar Korucu'nun hazırladığı bir albümle Türkiye'de okurlarla buluştu. Gazeteci Serdar Korucu ve Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden Prof. Dr. Elçin Macar ile Dimitrios Kalumenos'un 6-7 Eylül fotoğrafları ve Eylül 2015 linç dalgası üzerine konuştuk.

Dimitrios Kalumenos'un yaşam öyküsüyle başlamak uygun olur sanırım. Nasıl özetleyebiliriz Kalumenos'un yaşam öyküsünü? Eylül 1955'te çektiği fotoğraflar bu öyküde nasıl bir yere oturuyor?

Serdar Korucu: 20. yüzyılın başında, imparatorluğun en zor döneminde başkent İstanbul'da doğan bir Osmanlı vatandaşı Kalumenos. Bu şehirde eğitim gördükten sonra

hem iki gazete için haberler yapıyor hem de Ekümenik Patrikhane'de fotoğrafçı olarak yer alıyor. Patriklik fotoğrafçısı olması 6-7 Eylül sonrasındaki yıkımı fotoğraflamasında ona çok daha geniş imkânlar sunuyor. Bu vasfı sayesinde biz dönemin Patriği Athenagoras'ın yıkık bir kilisede yaşadığı hüznü de görebiliyoruz.

Kalumenos'un 6-7 Eylül arşivinin öyküsü nedir? Bu fotoğraflar bir litos kitabına nasıl dönüştü?

Serdar Korucu: Bu arşiv gizli değildi aslında. Ege'nin karşı kıyısında bulunuyordu sadece. Kalumenos 1958 yılında Yunan ajanı olduğu iddiasıyla sınır dışı edildi. Bu sürecin ilginç yanı, Kalumenos'un sınır dışı edilme sürecinde gazetelerin onun ajan olduğu iddiasını ilginç temellere oturtması. Patriklik fotoğrafçısı Kalumenos'un Patrik Athenagoras ile yakın olması ve 6-7 Eylül pogromunun fotoğraflarını çekip yurtdışında yayımlaması suç gibi gösteriliyordu. Sınır dışı edildikten sonra Kalumenos, 1966 yılında Atina'da bu fotoğrafların bir kısmından oluşan "Hristiyanlığın Çarmıha Gerilişi" adında Yunanca / İngilizce bir kitap çıkartıyor. Ancak bu kitap bize ulaşmıyor, çünkü Bakanlar Kurulu kararıyla ülkeye girişi acele yasaklanıyor. İkinci baskısı 1991'de yapılır da Türkiye'ye yankısı gelmiyor. Patrik Bartholomeos'a yakın isimlerden, gazeteci fotoğrafçı Nikolaos Manginas sayesinde bu arşive ulaştım. Kendisi Kalumenos ailesinden, Dimitrios Kalumenos'un kızı Marina Kalumenos'tan izin aldı. Böylece yaklaşık üç dört ay önce fotoğrafların kitaba dönüşme süreci başlamış oldu.

Kalamenos'un 6-7 Eylül fotoğraflarının sadece bir bölümü bu albümle gün ışığına çıktı. Diğer fotoğrafların araştırmacıların erişimine açılması planlanıyor mu?

Serdar Korumu: Tabii açılacak. Üstelik de yeni anlatılarla birlikte. Karşımızda 1500 fotoğraflık dev bir arşiv bulunuyor. Bu kitapta yer alanlar 60. yıldönümüne özel olarak 60 fotoğraflık bir seçki. Ama bizim isteğimiz sadece fotoğraf basmak da değil. Anlatılarla o gün yaşananları tam olarak yansıtmak, objektiften kaçanları da paylaşmak. Mesela Şişli Mezarlığındaki fotoğraflar kadar önemli olan, adını vermek istemeyen bir Rum görgü tanığının o gece yeni gömülmüş bir naaşın çıkartılıp karnına Türk bayrağı saplandığını anlatmasıydı...

Şu ana kadar çoğumuzun 6-7 Eylül'e ilişkin görsel belleği, Tarih Vakfı tarafından yayımlanan Fahri Çoker arşivinde yer alan fotoğraflara dayanıyordu. Dimitrios Kalumenos fotoğrafları halihazırdaki görsel belleğe neler ekliyor, nasıl bir müdahalede bulunuyor?

Serdar Korucu: Doğru, hepimiz Fahri Çoker arşivinden çok yararlan-

dık. Ancak o fotoğraflarda o gece yaşananlara dair eksik bir parça vardı. Kilise ve mezarlık saldırıları bulunmuyordu. Daha çok "zengin azınlık" minini desteklercesine ağırlıklı olarak ticarethanelere yönelik yağmanın yansımaları vardı. Bu fotoğraflar Müslüman nüfusun —dönemin tabiriyle ortaçağdaki köylü ayaklanmaları gibi— bir yağmaya giriştiği tezini destekliyordu.

Elçin Macar: Kaloumenos'un kitabı 1966'da Atina'da yayımlandığı için aslında Yunan ya da "İlgili" kamuoyu için yeni değil; ancak Çöker arşivi temelde ayrıldığı nokta şöyle özetlenebilir: Çöker arşivi resmi kurumlarla çekilmiş ya da belki sonradan foto muhabirlerinden toplanmış, daha çok ortada olan biteni gösteren fotoğraflardan oluşuyor. Esas itibarıyla Beyoğlu'nu, anacaddeleri ve ticari alanları yansıtır. Kaloumenos fotoğrafları ise doğrudan Rumların günlük yaşamının ve manevi dünyalarının nasıl etkilendiğini yansıtan fotoğraflar; kiliseler, okullar, mezarlıklar, sünnet edilmek istenen papaz gibi. Çöker arşivi ne kadar geneli ve ortada olanı gösteriyorsa, Kaloumenos o kadar özeli yansıtır.

6-7 Eylül'ün 60. yılında bir yandan yaşanan pogromun fotoğrafları çoğalıyor. Bir yandan da

Atina'daki İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu TBMM'ye gönderdiği dilekçeyle 6-7 Eylül'e ilişkin resmi kınama bildirilmesini ve geri dönüşlerin teşvik edilmesini talep etti. Sanki yaşanan dehşetin daha gerçekçi bir bilgisine erişiyoruz ve aynı anda "geçmişte yaşanan acılar" söyleminden, yüzleşmenin somut adımlarına ilişkin taleplere geçiyoruz. Ne dersiniz?

Aralarında
Dimitri
Kalumenos'un
"Hristiyanlığın
Gerilişi" adlı
kitabın da
bulunduğu
yayınların
Türkiye'ye
sokulmasının ve
dağıtılmasının
yasaklandığı
9 Ağustos 1967
tarihli Resmi
Gazete.

**T.C.
Resmî Gazete**

Kuruluş tarihi : 7 Ekim 1936 - 1920

Təhsilin və gənclər işi Azərbaycanın Nəşriyyat və Mədəniyyət Ümumi Mərkəzi Bakı	9 AGUSTOS 1967 ÇARŞAMBA	Sayı : 12669
--	----------------------------	--------------

KARARNAMELER

[illegible]

Elçin Macar: Şahitleri, mağdurları henüz hayatta olan, yazılı ve görsel malzemesi gayet bol bir olaydan bahsediyoruz. Her şey ortada yani. 6-7 Eylül'ün hemen ardından göstermelik bir tazmin süreci başlamış, vaat edilenler bile ödenmemişti. Mesela Vryonis'in kitabında ne gibi bir tazmin mekanizması işletildiğine,

kime ne ödendiğine dair bilgiler var. Söz konusu federasyonun talepleri anlamlı, ancak Türkiye'nin içine girdiği yeni süreçte karşılık bulması çok güç. Ayrıca, Federasyon'un bu faaliyetlerine, İstanbul'daki Rumlardan "Asil muhatap biziz" şeklinde bir muhalefet/eleştiri olduğunu da ekleyim.

Serdar Kırıkcı: Yüzleşme için daha çok adım atmamız gerekiyor. Belki yaşanan pogromun faili kadar düzenlenen saldırılara da odaklansaydık o zaman farklı bir noktada olurduk. Bugün elimizde sadece o gece yaşananlara dair bir bilanço bulunuyor, ama bunun ayrıntılarına vâkıf değiliz. Ben pogromun bütün ayrıntıları toplu paylaşıla kadar yüzleşmenin gerçekleştirilebileceğine inanmıyorum.

Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanı Nejat Gülen:

"Halil o sırada Selimiye Kışlası'nda yedek subay, evi de Büyükdere'de. Olaylar nedeniyle geç kalmış. Taksim'den otomobile binmiş Büyükdere'ye gidecek, Şişli'yi geçmişler, Mecidiyeköy'e doğru sol tarafta bir Hristiyan mezarlığı var. ... Bir de mezarlığa baktım ki diyordu, mezarlıkta ateş yakmışlar, tahta haçları

devirip yakıyorlar. Alevlerin ışığında sanki Kızıldere'li dansı yapıyorlarmış gibi geldi bana diyordu, dehşet içinde kaldım, mezarlıkta birtakım adamlar putları kırıyorlar, yakıyorlar, zıplayarak raks ediyorlar."
Kaynak: Nejat Gülen, Anılarımda 27 Mayıs ve Yaşamda, 2005.

6-7 Eylül'ün 60. yılı Türkiye'nin oldukça karamsar günlerine denk düştü. Tam da 6 Eylül'ü 7 Eylül'e bağlayan gece, içlerinde bir milletvekilinin de bulunduğu bir grup, *Hürriyet* gazetesine saldırdı. İzleyen günlerde HDP'ye yönelik çok geniş çaplı bir linç dalgası oldu. İstanbul'da 21 yaşındaki Sedat Akbaş telefonda Kürçe konuştuğu için öldürüldü. Beypazarı'nda Kürt tarım işçilerinin çadırları yakıldı. Bu dehşet görüntüleri 6-7 Eylül'den günümüze ulaşan bir linç atmosferini akla getiriyor. Süreklilikler ve farklılıklar hakkında neler söylemek mümkün?

Elçin Macar: Genel olarak bu süreci 6-7 Eylül ile başlatma eğilimi görüyorum, ama 1945'teki Tanı baskınına da hatırlatmak isterim. 1945'in Tek Parti

dönemi Türkiye'sinde böyle bir eylem için sokağa çıkabilmek büyük cesaret isterdi herhalde. Ama "Sovyet yanlısı" bir yayına saldırmak meşruydü. Ayrıca, sosyal medyanın olmadığı bir dönemde bu insanlar nasıl bir araya gelmişti ya da kolluk güçlerinin nasıl haberi olmamıştı? Aslında benzerlikler çok açık. Patrik Athinagoras, Menderes'e yazdığı 15 Kasım 1955 tarihli mektubunda, bu kadar ayrıntıya vâkıf olunamayan o tarihte, bunun "organize" bir hareket olduğunu yazmıştı. Cumhuriyet dönemi tarihimiz böyle organize şiddet eylemleriyle dolu. Devletin bunların neresinde durduğu da çeşitli vesilelerle ortaya çıkıyor. Örneğin Hrnt Dink cinayeti sürecinde öğrendik ki Trabzon-Pelitli'de resmi kurumların ilişkide olmadığı genç yokmuş neredeyse. 6-7 Eylül'de, hapishanedeki Menderes'e telgraf çeken gençler nereden içerde olduklarını anlamadıklarını yazıyor ve konuşabileceklerini ima ediyorlardı. Bu işlere teşne "sivil toplum kuruluşları" da hep var. Yoksa da kurduruluyor. Bugünlerde gazetele- re bakın, son günlerdeki eylemlerin içinde yer alan yeni bir örgütün iktidar partisiyle ilişkisi tartışılıyor.

Serdar Korucu: Tabii süreklilik bulunuyor. Zaten 6-7 Eylül sadece Rumlara değil pek çok kesime bir gecede "istenmeyen vatandaş" olabileceklerini gösteriyor. 1990'larda PKK militanları içinde Ermenilerin bulunduğuna yönelik iddiaların ana akım medyada yer almasının ardından Ermeni Patriği Mutafyan 6-7 Eylül'ün ayak seslerini duyduğunu söylüyordu. Bugün de aynı mesajları biz, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığına Burhan Kuzu'dan almıyor muyuz? Ya da Kürtlere gelirse, 2007'de Genelkurmay Başkanlığı teröre karşı kitlesel tepki istiyordu. Sonrasında Kürt mahallelerine tahrik edici bir şekilde giren, hakaretler yağdıran güruhlar olmamış mıydı? Bu nedenle tam da aynı nefret zincirinin parçası olarak görünüyor. Yoksa Kırşehir'de "teröre lanet" yürüyüşünde tatlıca ya saldıranın ya da kırtasiyedeki okul çantalarını yakmanın nasıl bir mantığı olabilir ki? Yani 6-7 Eylül'ün ruhu ölmedi, aramızda yaşıyor.

Dimitrios Katumenos'un Objektifinden 6/7 Eylül 1955 albümünde fotoğraflara döneme ilişkin tanıklıklar ve anılar eşlik ediyor. Yassıada yargılamaları tutanaklarından polislin müdahale etmemek yönünde emir aldığını ya da kimi karakol polislerinin "Bugün polis değiliz, Türküz" dediğini öğreniyoruz. Bununla birlikte askerler Patrikhane'yi ve Yunanistan Başkonsolosluğu'nu koruma altına alıyor ve bu binalar pogromu zarar almadan atlatıyor. Bu bilgiler bize devletin linç dalgasındaki rolü hakkında neler söylüyor?

Elçin Macar: Demek ki devlet isterse koruyor, istemezse korumuyor. Şiddet, "devlet siyaseti"nin ayrılmaz bir parçası. Masalarında bunların konuşulduğu resmi kurumlar var. "Kırarız iki cam, atarız üç füze" diye açıkça planlar yapılıyor. Ama bazen, 6-7 Eylül'de olduğu gibi, senaryo sınırların dışına taşabiliyor. Çünkü kullanılmak istenen kitlelerin donanımını, yine o resmi kurumların hazırlattığı, düşmanlıkları yeniden ve yeniden üreten ders kitapları, yine o resmi kurumların empoze ettiği "yabancı" ve "yerli yabancı düşmanlığı", kontrol altındaki medya şekillendiriyor.

6-7 Eylül'de özel olarak incelenmesi gereken üç nokta var: Birincisi, olayların öncesinde basın ve özellikle *Hürriyet* gazetesinin rolü. Kamuyu hazırlamada en önemli rol *Hürriyet*'e aittir. İkincisi, Atina'dan haberi "Bahçede bir iki dinamit lokumu patladı" şeklinde geçen AA muhabiri Sara Korle'nin haberinin nasıl olup da "Yunanlar Atamızın evini bombaladı"ya dönüştüğü. Üçüncüsü de kolluk güçlerinin tavrı. 6-7 Eylül, tüm bu "organize işler"de özel bir yere sahiptir. Yassıada'daki 6-7 Eylül duruşmaları birçok şeyin ortaya dökülmesini sağladı. 27 Mayıs'ın Menderes düşmanlığı olmasa biz bunları öğrenemzedik.

Serdar Korucu: Kiliselerin çoğu zarar görse de bazıları saldırı dalgasından kurtulmayı başarıyor. Bu bilinçli mi? Bazı anlatılara göre evet. Dönemin tanıkları "Bütün kiliseler yakıldı" denmesin diye bazı kiliselerin bırakıldığını, hedef alınmadığını söylüyor. Ama bir de tesadüfen kurtulan dini mekânlara var. Mesela kitabı tanıttığımız Panayia Isodion Rum Ortodoks Kilisesi bunlardan biri. O sokaktaki bir Rumun dükkânının yakılması üzerine saldırganlar kiliseye ulaşamıyor. Böyle olasılıklar da bulunuyor.

Keti Bağdat:

"Kalabalık güruhun önüne çıkan tüm dükkânlar, kiliseler yağmalanmıştı. Devletin kolluk kuvvetleri önceden haberdar oldukları halde herhangi bir müdahalede bulunmadan olayları izlemekte yetindiler.

...
Kiliseler yakıldı, yıkıldı; ama Rum, Ermeni

mezarlıkları da talan edildi, ölüleri bile mezarlarından çıkardılar, yeni ölenlerin cansız bedenlerini dahi rahat bırakmadılar, dertleri sadece yaşayanlarla değil, ölüleri dahi huzurunu bozduklar."

Kaynak: Nayat Karaköse, "52 Sene Dir Kabuk Bağlamayan Yara", bianet.org

MALTA'DA TÜRK İMAJI

AKIN ÖGE

Osmanlı Devleti ile Malta arasında yaklaşık iki buçuk asır boyunca süren mücadelenin Malta coğrafyası ile Malta'da yapılan kutlama ve bayramlara olan yansımaları Toplumsal Tarih'in son iki sayısında konu edilmişti. Bu yazıda ise söz konusu mücadelenin eğitime, sanata, gündelik hayata ve sözlü kültüre yansımaları ve sonuçta Malta'da ortaya çıkan "Türk imajı" ele alınmaya çalışıldı.

Osmanlı Devleti ile Malta arasında, Osmanlıların Akdeniz'deki başlıca rakiplerinden St. John Şövalyeleri'nin Malta'ya yerleştiği 1530'dan, bu günün Fransa ordusu tarafından adalardan çıkarıldığı 1798'e kadar süren mücadele, Malta'da gündelik hayat, sözlü kültür, sanat ve eğitim gibi alanlarda dikkate değer bir bilgi birikimi ortaya çıkarmıştır. Bu birikim içerisinde yapılacak bir incelemenin bize Malta'da Türk imajının aldığı biçimler hakkında birçok şey söylemesi mümkündür.

MALTA'DA TÜRLÜĞÜN TANIMI

Biliyoruz ki Türk sayılmanın, diğer

"etnik" ya da "ulusal kimlikler" gibi, zamana ve mekâna göre değişen kriterleri vardır.¹ Bu yüzden yazıya önce, "Malta'da 'Türk' derken kast edilen kimdir?" sorusuyla başlamak, araştırmaya kavramsal bir zemin sağlamış olmak bakımından yararlı olacaktır.

Yaklaşık iki buçuk asır Malta'yı yöneten St. John Şövalyeleri (bundan sonra kısaca "Şövalyeler") için Türklüğün geniş bir anlamı olduğu görülür. Şövalyeler, dinine veya etnik kimliğine bakmadan tüm Osmanlıların gemilerini hatta bazen yalnızca Osmanlı limanlarına doğru giden ya da oradan gelen gemilerin tümünü "Türk" diye adlandırabilir ve böylece bu gemilere hücum etmeyi denizin yazılı olmayan yasalarına göre meşru hale getirirlerdi.² Birçok farklı kaynaktan gördüğümüz üzere Maltızlar için de Türklüğün sınırları bu derece geniş olabilmekteydi. Maltızlar "Türk" dediklerinde din ve dil ayrımı yapmadan herhangi bir Osmanlı tebaasını veya Osmanlı tebaasından olmayan herhangi bir Müslümanı kast ediyor olabiliyorlardı. Bilinen en eski Maltızca sözlük ve gramer kitabı olan, 17. yüzyıl sonu ile 18. yüzyıl başlarına tarihlenen *Regole della Lingua Maltese* bu konuda iyi bir örnek sunar. Sözlükte "meselem" yani "Müslüman" tabirinin İtalyanca karşılığı "turco"dur.³ Maltız dilbilimci Mikiel Anton Vassalli'nin (1764-1829) 1796 tarihli *Ktieb il-Ktiem Malti* adlı Maltızca-Latince-İtalyanca sözlüğünde ise Maltızca "Myslem" kelimесinin

anlamı olarak İtalyanca "Turco mao-mettano" karşılığı verilir.⁴

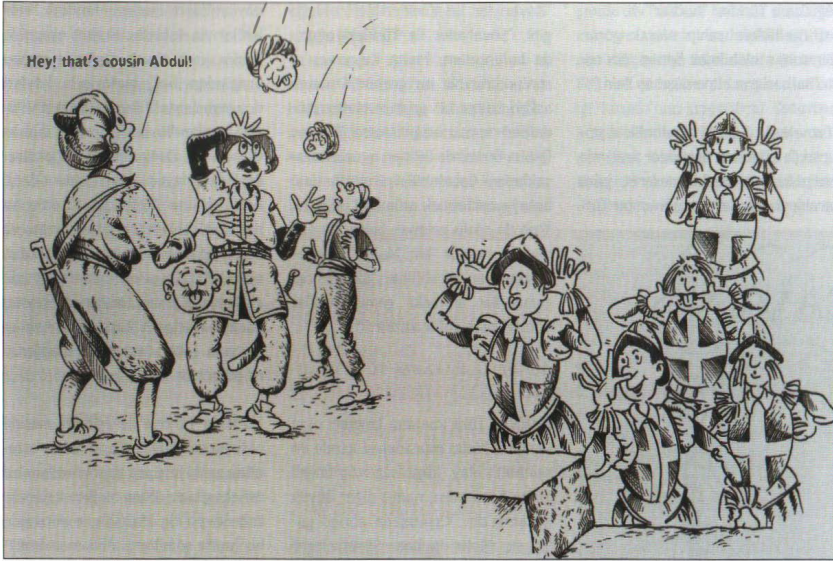
Malta'da Türklüğün bu geniş anlamı zamana karşı direnebilmiş görünmektedir, zira çağdaş Maltızca sözlüklerde de aynı anlayışın yansımaları halen görülebilir. Maltız tarih-yazını ve edebiyatında Müslümanlar hakkındaki çalışmasında Joe Vella Gauci, çağdaş sözlüklerde "Türk" sözcüğünün şu anlamlara geldiğini tespit etmiştir: Osmanlı ya da Türkiye kökenli, vaftiz edilmemiş, Hristiyan olmayan, Müslüman, Arap, köle, siyahi, Habeşi, Türkçe konuşan ve bunlara ek olarak birçok olumsuz sıfat ile "inatçı" gibi yansız sıfatlar...⁵ 1913 yılı civarında doğduğu anlaşılan bir Maltız da, 1990'lara geldiğinde hâlâ, "Türk" derken aslında Malta'daki Kuzey Afrikalıları kast edebilmektedir.⁶

Maltızlardan duyabileceğiniz bir çocukluk anısı, Türklüğün bu geniş anlamıyla ilgilidir. Anılara konu olan, Maltız evlerinde eskiden daha sık kullanıldığı anlaşılan bir heykeldir. Bu heykel —biblo gibi farklı türleri olmakla birlikte— evlerde çoğunlukla merdiven başlarında bulunur ve elinde bulunan fenerle gece yatmaya giden ev halkına yolu gösterip ışık tutan, kendisi ise herkes yattığında eve bekçilik eden bir siyahi köleyi temsil ederdi. Büyükler, uyumak istemeyen ya da yaramazlık yapan Maltız çocukları bu heykeli gösterip, "seni Türke veririm" ve benzeri ifadelerle korkuturlardı.⁷ Böyle derlerdi,

Bir "merdiven Türk'ü" biblosu.

<http://www.maltapark.com/item.aspx?itemID=4123847>
16.04.2015.

Havada uçan başların "mizahi" bir dille tasviri ("Abdul" Batı'da Müslüman askerlere verilen genel bir isimdir).

Pulis Grech, *Exploring Malta: 1565 The Great Siege* s. 14.

çünkü bu heykelin adı, durduğu yere atıfla "merdiven Türk'ü" gibi bir anlama olan "it-Tork tat-taraġ"tır.⁸

Görüldüğü üzere Malta'da "Türk" sözcüğü sadece etnodilsel ya da vatandaşlığa dayalı kriterler gözetilerek değil, bunları da kapsayan ancak daha geniş bir çerçevede Doğulu, Müslüman, Osmanlı ve esmer/beyazı olmak gibi coğrafi, dini, teritoryal ve/veya fiziksel kriterlere dayalı olarak da kullanılabilir. Bu durumda, aslında Malta'da Türk imajından söz ederken, rastladığımız her "Türk" sözcüğünün bugün genelde anlaşılan egemen Türk tipini, yani etnodilsel çerçevede ya da vatandaşlık bağlarıyla tanımlanan bir Türklüğü kastetmeye bileceğini, bundan daha geniş bir anlam havuzunu göz önüne almak gerektiğini söylememiz gerek. Ayrıca, bu geniş anlam havuzunun sadece Malta'ya özgü olmayıp Batı'daki yaygın algılarla paralel olduğunu, Türk imajı hakkındaki hacimli literatürden görebilmekteyiz.⁹

Türklük bu anlamda geniş bir coğrafya için kapsayıcı bir kimlik olurken, kendisi de "Sarazen" ve "Morisko" gibi başka kapsayıcı kimlikler dâhilinde tanımlanabilmiştir.¹⁰ Bir örnek vermek gerekirse, Malta'da

1931 tarihli bir gazete haberinde, Malta Kuşatması'nda kazanılan başarının "Sarazenlere karşı büyük Hristiyan zaferi" olarak yorumlandığını, Kanuni Süleyman'ın ise "Sarazen Sultan Muhteşem Süleyman" olarak adlandırıldığını görmekteyiz."

Sonuç olarak, Malta'da Türkler hakkında üretilen olumlu ya da olumsuz imajların aslında Berberi, Habeşi, Arap, Osmanlı ve genel olarak Müslüman ve hatta tümünden "Doğulu" imajlarıyla iç içe geçmiş olduğunu vurgulamak gerekir. Dolayısıyla takip eden başlıklar altında, çeşitli alanlardaki güncel ve tarihsel verilerden yola çıkarak sergilenmeye çalışılacak "Türk imajı", bu geniş çerçeve içinde yer alan gerçek ve/veya kurgusal kimliklerin de Malta'da nasıl algılandığına dair bir tablo sunacaktır.

Kavramsal açıklamalar bağlamında son olarak, gerek Maltız literatüründe gerekse de Maltız ders kitaplarında Osmanlıları kastetmek için "Osmanlı" tabirinden çok "Türk" tabirinin tercih edildiğini söyleyelim. Bununla birlikte eğitim materyallerinde öğrencilere, örneğin Malta Kuşatması devrinde Türklerin aynı zamanda "Osmanlılar" olarak adlandırıldığını öğretilir.¹¹

SÖZLÜ KÜLTÜRDE TÜRK İMAJİ

İçinde "Türk" tabiri geçen Maltızca deyimlerin sayısı burada tümüne yer veremeyecek kadar çoktur. Yine de bugün halen yaşayan deyimlerden birkaçını anabiliriz. Örneğin Malta'da sert görünümlü insanlar için "qisu Tork ta'Barbarija" yani "Berberi Türkü gibi biri"; ne dediği anlaşılamayan biri için "mela qed titkellem bit-Tork, jew?" yani "Türkçe mi ne konuşuyorsun?"; esmerler için "iswed Tork" yani "kara Türk"; vaftiz olmamış küçük Maltız bebekleri için "ghadu Tork" yani "düşman Türk" denir. Uyumayan çocukları ise "ara gejjit-Tork ghalik!" yani "dikkat, Türk senin için geliyor!" diye korkuturlar.¹²

Malta'da halen yaşayan halk hikâyelerinde de Türk imajları gözlenebilir. Birçok efsanenin ana teması insan kaçırmadır. Örneğin en meşhur halk hikâyelerinden biri ve muhtemelen en eski latini sözlü anlatı olan *I-Gharusa tal-Mosta* (Mosta Geline), evlenmek üzere olan bir kadının kaçırılışı hakkındadır. Gelini kaçıranlar, direnişi kırmak için kendisine Cerbe'nin (bir başka versiyona göre Levant'ın) sultanı olmasını teklif ederler ancak ret cevabı alırlar, çünkü gelin, şiirin şu mısrasından görüle-

ceği üzere Türkleri 'barbar' vb. olumsuz özelliklere sahip olarak görür: 'Bir sultan olabilmek benim için nedir/Barbarların eline düşmüş iken.'⁴

Efsanelerde Türklerle zalimlik dışında sıkça atfedilen özellikler arasında inatçılık, uzlaşmazlık, cesaret, gözü karalık vb. vardır. Esir alınan bir Tür-

'Kovboy'lar ile Kızılderililer' olduğu gibi, 'Şövalyeler ile Türkler' oyunu da bulunurken, Malta Kuşatması'nı canlandıran ve bir grubun Osmanlı askerleri başka bir grubun Maltız müdafileri temsil ettiği *Malta Taşhna* (Malta Bizim) da bilinen oyunlar arasındadır.⁷ Çocuk kültürünün tümünü buraya nakletmek mümkün değildir. Yine de sözlü gelenek bahsinde son olarak meşhur bir Maltız tekerlemesine yer verebiliriz: 'Bir kadirga gemisi/Bir sunbeki gemisi/Türkler kötü/Hristiyanlar azizdir.'⁸

GÜNDELİK HAYATTA TÜRK İMAJI

Malta'da Türk imajının kaynağı olan Osmanlı-Malta mücadelesi içinde en sembolik olay, kuşkusuz 1565 tarihli Malta Kuşatması, nam-ı diğer Büyük Kuşatma'dır. Kuşatmada alınan galibiyet, Malta'da hem Şövalyelerce hem de Maltızlarca kimliklerinin merkezi bir unsuru, önemli bir tarihsel gurur kaynağı ve bir sembol olarak benimsenmiştir.

Büyük Kuşatma etrafında oluşan semboller turistik ya da ticari amaçlarla da kullanıldığından gündelik hayatta birçok yerde karşımıza çıkarlar. Örneğin günümüz Malta'sında Şövalye liderleri olan üstad-ı azamlar adına şaraplar üretilir ve bu şaraplar Büyük Kuşatma'nın yaşandığı mekânlarda saklanır,⁹ Büyük Kuşatma ayrıca dizilere, turistler için performans ve video gösterilerine, su oyunlarına konu olur.¹⁰ Alzheimer hastalığı ile mücadele için yapılan şarkılarda dahi '1565 ruhu' yardıma çağrılır.¹¹ Önemli binaları süsleyen birçok tablo da yine kuşatma hakkındadır.¹² Kuşatmanın bir hatırası olarak Turgut Burnu (Dragut Point) gibi coğrafi isimler Malta'da halen kullanılırken (ancak bu mevki bugün daha çok Tigné Burnu bilinir), Turgut ve Piyele Paşaların ismini taşıyan işletmeler de açılmıştır.¹³

Malta'da uzun yıllar kalan Osman Öndeş bugün de pek değişmemiş olan turistik atmosferi 1968 yılında şöyle özetlemiştir: 'Gezinti motorlarının ilanları, 'Blue Grotto' dedikleri mavilikler körfezine kadar uzanan gezi sırasında, gördüm ki, Türklerin

dövüşükleri yerleri tanıtmak reklamlarıyla doluydu. Herkes ellerinde 'Malta Kuşatması'nı anlatan sayısız broşürden biri, motorlarla koyuları dolaşıyorlardı.'¹⁴ Bu motor gezintilerine katılan bir başka yazar Stephen O'Shea ise, Osmanlıların bu gezilerde 'şeytanlaştırıldığını' iddia eder.¹⁵ Keza 1970'te Malta'da düzenlenen bir sergi sebebiyle yayımlanan ve Malta başbakanı huzurunda takdim edilen *The Siege of Malta 1565* adlı albümde, Kanuni Süleyman 'şeytan kılıklı bir adam', kuşatmaya katılan Osmanlı askeri 'esrarkeş' olarak tarif edilmiştir.¹⁶

Malta'da Türkiye ile ilgili bir mesele olduğunda, Büyük Kuşatma'da kazanılan galibiyete atıf yapmak adeta bir refleks gibidir. Buna bir örnek Çanakkale Savaşı'dır. Malta'nın o dönemde bir İngiliz sömürgesi olması nedeniyle Çanakkale Savaşı'na Maltız asker ve subaylar da katılmış, işlerinden bu savaşta hayatını kaybedenler olmuştu. HMS Dartmouth zırhlısında meydana gelen patlamada üç Maltızın hayatını kaybettiğini duyan *The Daily Malta Chronicle* gazetesi de haberi verirken Büyük Kuşatma'ya atıf yapmayı ihmal etmemiştir. Gazeteye göre, yıllar önce kuşatmada Türklerle direnenlerin adları tarihe nasıl geçmişse, bu patlamada ölen üç Maltızın da adı tarihe öyle geçmiştir.¹⁷

Malta'da Osmanlı hücumlarının gündelik hayata yansımaları adalarda bulunmuş hemen her ziyaretçi gözlemlemiştir. Adalara kadirgasiyla gelip hücum eden Türk imajı burada o kadar güçlüdür ki, İngiltere'nin Malta valiliğini de yapmış olan Harry Luke'un anlattığına göre, 1936'da Türkiye Cumhuriyeti donanmasının Malta'yı ziyaret etmesinde bazı Maltızlar, Türklerin neden kadirgalarıyla gelmediğini sormuştur.¹⁸

Maltızların zihnindeki Türk imajına dair bir başka gözlemler, I. Dünya Savaşı sırasında adaya esir olarak getirilen ilk Malta mahkûmları içinde yer alan Eyüp Sabri (Akgöl) Bey, arkadaşları Mithat Şükrü (Bleda) Bey'e gönderdiği mektupta, herhalde ironik bir üslupla aktarır:

İki tarafın askerine de savaşta öldüklerinde cennete gidecekleri vaat edilmişti.

Pulis Grech, *Exploring Malta: 1565 The Great Siege*, s. 19.

kün tutulduğu çukurda elleriyle kuyu kazıp, çıkan suyu ölüncüye kadar içtiğine dair anlatı bu tip imajlara örnek verilebilir.¹⁵

Malta'da birçok dini ve coğrafi efsane ise merkezinde 'Türklerden mucizevi kurtuluş' temasını barındırır. Dini efsanelerde neredeyse ortak bir tema, bir azizin, gösterdiği bir işaretle veya bizzat kendi sureti yoluyla yöre halkını Türk hücumundan kurtarışdır. Coğrafi efsanelerin ortak bir teması ise, birçok Maltız yerleşim yerinin Türk hücumlarından yine mucizeler sonucu veya yöre halkının sıra dışı mücadeleleri sonrasında kurtulmasıdır.¹⁶

Osmanlı-Malta mücadelesinin çocuk kültürüne yansıdığı birçok örnek ise folklor araştırmaları sayesinde tespit edilmiştir. Maltız çocukların sokakta oynadığı oyunlar arasında

"Yerli halkla temasımız fazla yok. Haftanın belirli günlerinde kafiye halinde hava almaya çıkıyoruz. Biraz kışla hayatını anlatan ve iradenin haricinde olan bu gezi esnasında kendilerine Maltız tabir edilen Malta'nın yerli halkı, diğer milletlere mensub esirlere dikkatle ve biraz da ibretle bakarken, biz Türkler yanlarından geçerken başlarını çeviriyorlar. Ecdad, burada da şefkat ve müsamaha hatıraları bırakmış. Bizim grup geçerken çocuklar birbirlerine sokuluyorlar ve bizi işaret ederek yavaş yavaş konuşuyorlar. Evlerinde de söz konusu olduğumuza şüphe yok."⁹⁹

SANAT ESERLERİNDE TÜRK İMAJI

Osmanlıların ele geçirdikleri ya da yakınına kadar geldikleri yerlerde ortaya çıkmış başlıca bir tepki olan "Türk korkusu", Malta'da da edebi eserlerin önemli temalarının biridir. Malta Kuşatması hakkında bir Maltız tarafından kaleme alındığı bilinen ilk şiir olan, kendisi de kuşatmada savaşmış bir Maltızın, Luca de Armenia'nın yazdığı *Ad Patriam*'da Malta'nın "Doğu'nun büyük filosu"na alınacağı korkusu hâkimdir: "Kederli (şehir), elveda, ikinci ve üçüncü kez elveda/geride gözyaşlarımızı ve üzüntümüzü bırakı-

yoruz, başka hiçbir şehir aynı olmayacak, elveda."¹⁰⁰

Maltız edebiyatında Türk imajının başat bir unsuru ise "zalimlik"tir. Örneğin, bilinen ilk Maltızca şiirlerden biri olan ve 1749 civarında yazıldığı sanılan *Fuqek nit'haddet Malta*'da, başında "Rodos'un zalim Paşası" ola-

şırde de Türklerle zalimce davranılması ve zincire vurulmaları öğütlenir. 1865 tarihli *Lilek Malta ġl-Aħjar Sena*'da da benzer anlayış vardır. Luigi Rosato'nun (1795-1872) *Catarina* adlı eserinde ise Malta'yı fethetmeye çalışan Türk komutan Hasan'ın "zalimliklerini" okuruz. Edward Cuchia'nın (1858-1907) *Katrin ta' l-Imdina*'sı da

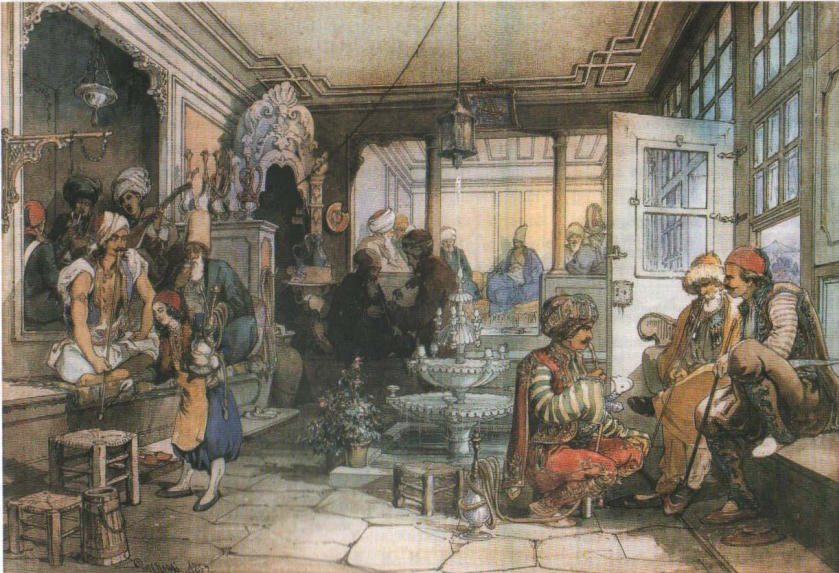
Maltız tarihyazımı ve edebiyatında Müslümanlar hakkındaki çalışmada Joe Vella Gauci, çağdaş sözlüklerde "Türk" sözcüğünün şu anlamlara geldiğini tespit etmiştir: Osmanlı ya da Türkiye kökenli, vaftiz edilmemiş, Hristiyan olmayan, Müslüman, Arap, köle, siyahi, Habeşi. Türkçe konuşan ve bunlara ek olarak birçok olumsuz sıfat ile "inatçı" gibi yansız sıfatlar...

rak tanımlanan Mustafa'nın bulunduğu Malta'daki Türk esirler isyan çıkarır. Şiirde isyancıların, çocukları, Maltız yetişkinleri, Şövalyeleri ve ruhbanı işkence ederek, ezerek ve yakarak öldürdüğü sahneler konu edilir. Bu olaylar anlatıldıktan sonra Müslüman esirlere merhamet edilmemesi ve hep zincire vurulmaları öğütlenir. 1852 tarihli *Lill-Maltin* adlı

yine Malta'yı fethetmeye çalışan Türklerin "kötülükleri" hakkındadır.¹⁰¹ Luigi Vella (1859-1928), Turgut Reis'in Gozo'ya saldırılarını konu eden *Bernardo De Opuo* adlı hikâyesinde benzer bir tavır sürdürür.¹⁰² Maltızca yazarın ilk meşhur yazar olarak bilinen Ġan Anton Vassallo'nun (1817-1868) kaleme aldığı, Maltız edebiyatının en ünlü epik romanlarından biri *Il-Ġiġen Tork*

Türk Kahvesi 1852.

Amedeo Preziosi, Ömer Koç koleksiyonu. Kağıt üzerindeki teknik. Amedeo Preziosi, YKY.

yani "Türk Kadırgası" ise bir korsan hikâyesidir ve Türklerin "zalimlikleri" bu eserde de çok yerde betimlenir.³³

Öte yandan, gerek folklorda gerek sanat eserlerinde "iyi" Türk karakterlerin de yer bulduğunu söyleyelim. Ancak neredeyse tüm örneklerde bu iyi Türkün aslında Hristiyan kö-

duğunu zaman zaman tablolarına not etmesidir. Bu özelliği sayesinde onun kafasındaki imajları rahatça gözlemleyebilmekteyiz. Not defterine "Türkler, bir Maltız kadar sokulgan ve pek yardımsever kişiler" yazan Preziosi, Maltız sanatındaki egemen Türk ve Müslüman kişilerini benimsememiş görünmektedir.³⁴

kitaplarda Türklere yönelik olumsuz imajlar gözlenmemiştir. Ancak Osmanlı ordusundan söz edilirken birkaç yerde "enemy" (düşman) tabiri tercih edilmiş, genel olarak anlatımda "biz-onlar" kalıbı kullanılmıştır. Yine de "biz-onlar" kalıbının kullanımının yansıttığı tarafgirlikte aşırıya kaçılmamış, örneğin her iki ordunun da Malta Kuşatması sırasında sergilediği şiddet açıklıkla konu edilmiştir. Hatta Malta'ya doğru yola çıkan ve çoğu ülkesini son kez görececek olan Osmanlı askerlerinin hislerini anlamaya yönelik bir dil kullanıldığı da görülmektedir. Metinlerde "Osmanlı" değil "Türk" sözcüğü tercih edilir. Bu kitaplarda savaşın Şövalyeler ve Maltızlar ile Türkler arasında olduğu vurgusu kadar, Hristiyan ve İslam güçleri arasında geçtiğine dair ifadeler de vardır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Malta mahkûmları içinde yer alan Eyüp Sabri ironik bir üslupla şöyle yazar: "...biz Türkler yanlarından geçerken başlarını çeviriyorlar. Ecdad, burada da şefkat ve müsamaha hatıraları bırakmış. Bizim grup geçerken çocuklar birbirlerine sokuluyorlar ve bizi işaret ederek yavaş yavaş konuşuyorlar. Evlerinde de söz konusu olduğumuza şüphe yok."

kenli olduğu ve sonradan yine eski dinine döndüğü görülür. Yine de bazı Maltız sanatçılar kişilerin dışına çıkmayı başarmıştır. Örneğin Maltız ressam Amadeo Preziosi (1816-1882) Osmanlıları birer "zalim" olarak değil sıradan insanlar olarak görüp resmedebilmiştir. Büyük dedesi Osmanlı gemilerine hücum eden bir korsan olan Preziosi, ömrünün yaklaşık yirmi beş yılını Malta'da, kırk yılını ise İstanbul'da yaşamıştır. Burada bir Osmanlı Rumu ile evlenmiştir. Aldığı gerçekçi resim eğitimi yansıtan eserlerinde bolca insan tasviri vardır. Önemli bir özelliği, resmettiği kimselerin hangi etnik gruba ait ol-

Bu başlık altında son olarak, Preziosi'den yaklaşık yüz yıl sonra ötekine empatiyle yaklaşabilen bir başka Maltız sanatçı üzerinde duralım. Şair J.J. Camilleri (1928-2012) 1973 tarihli *Lit-Tork* yani "Türke" adlı şiirinde ülkesindeki egemen tarih algısını eleştirirken, şiirini "Körlüğümüzün içerisinde senin insan olduğunu unuttuk" diye bitirir.³⁵

KARİKATÜRLERDE TÜRK İMAJI

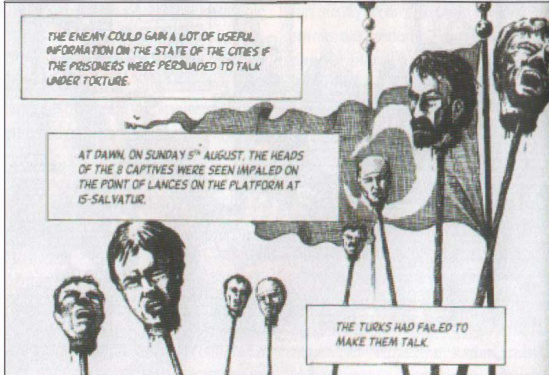
Bu başlıkta Malta'da popüler olan ve tarihi konuları resmeden dört karikatür kitabına bakalım.³⁶ Genel bir değerlendirmeye başlarsak, bu

Dört kitaptan 1999 tarihli olanında, Osmanlıların ölü rakiplerinin başlarını sopalara geçirip karşı tarafın moralini bozmak için onlara doğru gösterdiklerine dair anlatı resmedilmiştir.³⁷ Yazara göre "daha az barbarca olmayan" bir tavırla müdafilerin lideri La Valette de bazı Müslüman esirlerin başlarının kesilmesini emreder ve bu kesik başlar Osmanlı tavrına top güllesi gibi fırlatılır.³⁸ "Savaşın insanlara korkunç şeyler yaptırdığı" yazılan 2010 tarihli kitapta ise, bunlara örnek olarak, aralarında çocukların da olduğu Maltız sivillerin esirleri işkenceyle öldürdükleri ya da Osmanlı askerinin rakibin kalelerini onarmaya zorlanan esir Osmanlıları dahi vurduğu bilgisi verilir.³⁹ "Cesaret ve Kahramanlık" başlığı altında da hem La Valette'in hem de Malta Kuşatması'nın serdarı Mustafa Paşa'nın kritik anlarda bizzat savaşta dâhil olup çarpıştıkları örnek olarak gösterilir.⁴⁰

"İyi-kötü" ikiliğine dayanmayan bu anlatıma karşı kitaplarda pedagojik olarak sorunlu olabilecek ve empati eğitiminin amacının yanlış anlaşıldığı izlenimini veren ifadeler de vardır. Örneğin okura "Aynı durumda La Valette'in yerinde olsanız cevabınız ne olurdu?" mealiinde bir soru sorulur. Seçenekler arasında verilen, ke-

Osmanlılar işkenceye konu olmayan rakiplerinin başlarını sopalara geçiriyor.

Pulis Grech, *The First Siege 1565...*, s. 78.

sık başları Osmanlı tarafına fırlatma şıkkı doğru seçenek olarak gösterilmiş ve şöyle denmiştir:

"(B)'yi seçtiyseniz siz iyi bir üstad-ı azam olabilirsiniz. Bu tam da De Valette'in yaptığı şeydi. Bir Türk askeri olduğunuzu ve bir arkadaşınızın başının havadan uçarak ayaklarınıza düştüğünü hayal edebilir misiniz? İki taraf da işi ciddiye aldıklarını göstermek istemişti."

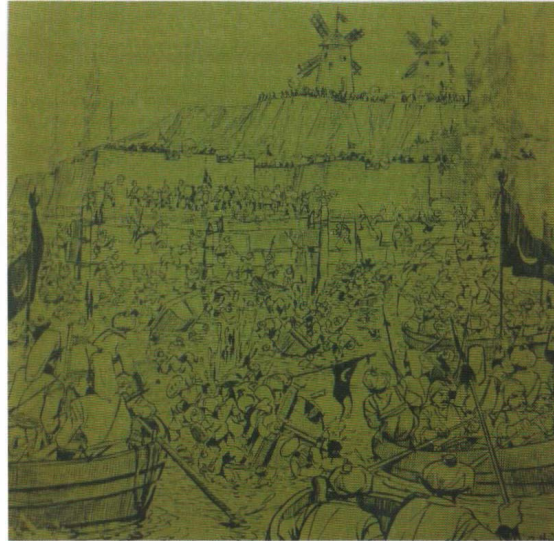
DERS KİTAPLARINDA TÜRK İMAJI

Maltız ve Şövalye tarihyazımının 1970'lere kadar temel bir tavrının Müslüman toplumlara yönelik olumsuz yargılar üretmek olduğu birçok örnekle ortaya konmuştur. Bu literatürde Türk imajı, "Batı'nın ya da "Hristiyan dünyanın" tam karşısına konumlandırılan başlıca düşman olarak olumsuz bir görünümdeydi. 1970'ler bu egemen yaklaşıma karşı ilk eleştirel değerlendirmelerin yapıldığı yıllar oldu. Bu tespitleri yapan Gauci'ye göre bugün gelinen noktada Maltız tarihyazımı, 1970 öncesinde hâkim olan taraflı, ötekileştirici ve oryantalist yaklaşımlardan sıyrılmış görünmektedir.⁴²

Tarihyazımındaki bu gelişmeyle paralel olarak eğitim müfredatında ve tarih ders kitaplarında da değişim sürecine girilmiştir. Malta'da 1970'lere kadar tarih ders kitabı olarak okutulan, S. Laspina'nın *Outlines of Maltese History* adlı eseri olumsuz bir Türk imajı yansıtırken,⁴³ günümüzde Malta'da AB'ye dâhil olma süreci ve modern eğitim tekniklerinin gelişimi gibi etkenler, ders kitaplarında olumsuz yaklaşım ve ifadeleri ortadan kaldırmaktadır. Öğrencilere, kaynaklara dayalı ve farklı bakış açılarına duyarlı bir tarih anlayışı verilmeye çalışırken, bu ölçülere uygun yeni tipte ders kitapları yazılmaktadır.⁴⁴

Yeni bir araştırmadan öğrendiğimiz üzere, Maltız çocukları arasında bazı toplumlara yönelik olumsuz yargıların varlığı önlenememiş değilse de⁴⁵ Maltız ders kitaplarında olumsuz Türk imajlarına artık kolaylıkla

rastlanmadığını belirtmek gerekir. Örnek vermek gerekirse, Turgut Reis için eğitim materyallerinde "çok yetenekli Türk lider" dendiğini görmek mümkündür. Üstelik "zalimlik" artık sadece Türk imajının bir parçası değildir ve La Vallette'in kuşatma sırasında tüm esirlerini öldürttüğü de bu bağlamda konu edilebilmektedir.

Ders kitabında bir Osmanlı hücumu.

Grajet Malta s. Bz.

Eğitim materyallerinde çocuklara, kendilerini Malta Kuşatması'nın hem müdafilerinin hem de hücum edenlerin yerine koymaları öğütlenir. Örneğin bir soruda çocuklardan, mağlup olup kadırgayla evine dönen bir Osmanlı askerinin tecrübesini birkaç cümleyle özetlemeleri istenmiştir. Ancak metinlerde yine de "biz-onlar" anlatımının sürdüğünü görmek mümkündür. Örneğin bir yerde, kuşatma sonucunda Malta'nın "düşman ellere" geçmediğinden söz edilmektedir.⁴⁶

Bu başlıkta son olarak Malta Kuşatması'nın Malta'da tarih müfredatında önemli bir yer kapladığını vurgulayalım. Malta tarihini konu eden çalışmalarda ve tarih ders kitaplarında St. John Şövalyeleri'nin Malta'ya geliş, Malta tarihi için yeni bir dönemin başlaması demektir. Bu dönemin en ayırt edici olaylarından biri ise Malta Kuşatması idi. Nitekim 2012'de yayımlanan ve halen

Malta'nın resmi müfredatının duyurulduğu internet sayfasında yayımı süren "Handbook for Teaching History" adlı belgede, müfredatta St. John Tarikatı döneminin Malta tarihi içinde müstakil bir dönem olarak anılması ve bu dönem anlatılırken "Büyük Kuşatma'nın önemi üzerine özel bir vurgu yapılması" istenir.⁴⁷

Bu talimatlarla örtüşen bir şekilde, *Outlines of Maltese History* yerine 1976'dan beri yeni baskılar yaparak ortaöğretimde okutulan *Grajet Malta* adlı ders kitabında ülkenin tarihi beş ana başlıkta anlatılır: 1- Norman dönemi, 2- Anjou dönemi, 3- Aragon dönemi, 4- Malta'da Yaşam ve 5- St. John Tarikatı dönemi. Bu son bölümde Tarikat'ın kuruluş ve gelişimi, Osmanlıların kuruluş ve gelişimi, Şövalyelerin Rodos'a yerleşmeleri, Rodos Kuşatması gibi bölümler anlatıldıktan sonra, Şövalyelerin Malta'ya yerleşmelerine geçilir. Bu bölümün önemli bir kısmı Malta Kuşatması'na ayrılmıştır.⁴⁸

İlköğretimde okutulan *L-Ambjent Storiku* adlı bir başka Maltızca ders kitabında bu kez altı bölüm vardır. Bu bölümler, önemli olayların seçimiyle oluşturulmuştur: 1- Tarihöncesi ve Malta'nın ilk sakinleri, 2- Aziz Paul'un Malta'ya gelişi, 3- 1565

Ders kitaplarında Türklere yönelik olumsuzluk yoktur. Ancak Osmanlı ordusundan söz edilirken birkaç yerde "enemy" tabiri tercih edilmiş, "biz-onlar" kalıbı kullanılmıştır. Yine de "biz-onlar" kalıbının kullanımının yansıttığı taraftarlıkta aşırıya kaçılmamış, örneğin her iki ordunun da Malta Kuşatması sırasında sergilediği şiddet açıklıkla konu edilmiştir.

Büyük Kuşatması, 4- Valletta'nın İnşası, 5- İkinci Dünya Savaşı, 6- Bağimsizlik.⁴⁹

Malta'da sadece ders kitaplarında değil, okul etkinliklerinde de Malta Kuşatması ön plana çıkan konulardan biridir. Örneğin 2006'da haberlere konu olan, yedinci sınıfların gerçekleştirdiği bir canlandırma Malta tarihini anlatan toplam dört temsil yapılmıştır. İlki tarih öncesini ve Malta'nın ilk sakinlerini, ikincisi Roma devrini, dördüncüsü Fransa ve Britanya hakimiyeti devirleri ile bağımsızlığı anlatırken üçüncü temsil, habere göre Malta tarihinin "en önemli dönemi" olan Şövalyelerin hakimiyetindeki döneme ayrılmıştır. Bu temsilde konuklar Şövalyelerin ve Maltızlıların Osmanlılardan savaşta hazırlıklarını izlemiştir.⁵⁰ Yine bir

başka okul temsiliinde Maltızların Büyük Kuşatma'da "Türklere karşı nasıl da cesurca savaşmışları" anlatılmıştı.⁵¹

SONUÇ

Osmanlı Devleti ile Malta arasında yaklaşık iki buçuk asır boyunca süren mücadelenin Malta coğrafyası ile Malta'da yapılan kutlama ve bayramlara olan yansımaları *Toplumsal Tarih*'in son iki sayısında konu edilmiştir.⁵² Bu yazıda ise bu mücadelenin eğitime, sanata, gündelik hayata ve sözlü kültüre yansımaları ve sonuçta Malta'da ortaya çıkan "Türk imajı" betimlenmeye çalışıldı.⁵³

Türk imajının geçmişten bugüne aldığı biçimlere dair çalışmalardan oluşan hacimli literatüre bakıldığında,

Malta'da Türk imajının dünyanın birçok yerinde ortaya çıkan kişilerden çok daha farklı bileşenlerinin olmadığını söylemek mümkündür. "Zalimlik" vb. olumsuz özellikler, "cesaret" ve korkulan bir orduya sahip olma gibi olumluluk atfedilen özellikler, Batılı-Hristiyanın tam karşısında yer alan bir askeri güç figürü olmak, Malta'da da Türk imajının uzun süre temel unsurları olmuş görünmektedir. Tipik bir olgu, Türklüğün Malta'da da zamana ve mekâna dayalı olarak birbirinden farklı kriterler çerçevesinde tanımlanmış oluşudur.

Belki Malta'yı bu konuda ilginç kılan ve diğer ülkelerin çoğundan ayıran bir özellik, ülkedeki "Osmanlı etkisinin" yoğunluğudur. Osmanlılarla ilgili yukarıdaki sınırlı örneklerin yansıttığı hacimli bilgi birikimi, bu küçük ülkenin her yanına, halk ve elit kültürüne, tarih algısı ve tarihyazımına ve daha birçok alana bu etkinin güçlü bir şekilde yerleştiğini gösterir.

Geleneksel ötekileştirici yaklaşımların örneklerini Malta'daki bazı yeni gelişmeler vesilesiyle halen görmek mümkünse de Türk imajının bu ülkedeki daha geniş bir dönüşüm çerçevesinde olumsuz kişilerden arınmaya başladığını da son olarak vurgulamak gerekir.

DİPNOTLAR

- 1 Bu konuda bkz. Suavi Aydın, Terzinin *Birliği Bedene Uymazsa: Türk Kimliğinin Yararlanması ve Ulusal Kimlik Sorunu Üzerine* (Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2009), s. 94-127; Hakan Erdem, "Osmanlı Kaynaklarından Yansıyan Türk İmajları", *Dünya'da Türk İmgesi*, ed. Özlem Kumralar (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008), s. 19-26; Tufan Gündüz, "Osmanlı Tarih Yazılığında Türk ve Türken İmajı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 7 (1998): 85-92; Cemal Kafadar, "Yenedik'te Bir Ölüm (1575): Serenlismâ'da Ticaret Yapan Anadolu Müslüman Tüccarlar", *Kim Varımız Biz Burada?* (İken: Dört Osmanlı: Yeniferi, Tüccar, Derviş ve Hatun, 2. bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), s. 77; Akın Öge, "Türkiye'de Resmi Milliyetçiliğin Türkölük Kavrayışı: Dış Türkler' Odaklı Faaliyet Gösteren Resmi Kuruluşların Bir İncelemesi", *Toplum ve Bitim* 16 (2009): 187-214; Salih Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği*: 14-17. yüzyıllarda Rûm/Rûmî Adıyet ve İmparatori (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), s. 124-125; Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)*, çev. Ayşe Berktaş (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), s. 251; Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, 4. bs. (Ankara: İmge Kitabevi), s. 110-116.
- 2 Aysel Devrim Ataz, "Trade, Piracy, and Naval Warfare in the Central Mediterranean: The Maritime History and Archaeology of Malta", doktora tezi (Texas: Texas A&M University, 2004), s. 226; Ayşe Devrim Ataz,

- 3 "Haçlı Korsanları: Saint Jean Şövalyeleri ve Akdeniz'de Hayatlılık", *Kelebek* 22 (2002): 215. Sözlük ve anlatım madde hakkında bkz. Arnold Cassola, "The Vision of the Muslim in Early Maltese Poetry (Eighteenth-Nineteenth Centuries)", *Scripta Mediterranea* 19-20/77 (1998-1999): 80.
- 4 Michaelis Antonii Vassalli, *Kltyb yil Klym Malti* (Rome: apud Antonium Fulgionum, 1798), s. 498.
- 5 Joe Vella Gauci, *Christian-Muslim Relations as a Topos in Maltese Historiography and Literature* (Malta: Gutenberg Press, 2010), s. 19. Gauci çalışmasında, Maltızların Arap tüccarlara "İt-Türk" yani "Türk" dediklerini yazar ve bu tüccarları kızdırmak için Maltız çocukların söylediği, İslam peygamberine yönelik olup burada tekrarlama lüzum olmayan bir tekerleme söz eder. Bkz. age, s. 16. Belli ki benzer ifadeleri Malta'daki esareti sırasında bir Osmanlı kadısı da duymuştur. Atandığı kadılık görevi için 1597'de Kıbrıs'a doğru yel alan bir gemiyi baten Macuncuzade Mustafa, geminin Malta korsanları tarafından saldırıya uğramasından sonra esir edilip Malta'ya götürülür ve yaklaşık iki yıl burada kalır. Burada yaşadıklarını "Ser-güzest-i Esiri-yi Malta" adlı eserinde anlatan Macuncuzade, bir yerde şöyle yazar: "Maltiz oğlanları dillerince dinimize nefrin lanet-i idüb hazret-i risalete şetm-i galiz İgaliz küfürleri idüb hâşâ şümme hâşâ zat ve sıfatına layık olmayan herzelir söylerler. Yüzümüze tükürüb gâhi niş-i zebanla zehm ve gâhi seng-i cefayla recm

- 6 Bu örneğin bulunduğu yazı için bkz. Guido Lanzano, "Old Smoking Pipes", *Il-Imrana* 16 (1994): 21-22.
- 7 Akın Öge, "Charles Calleja ve Daniela Mifsud de Yapılan Söyleşiler" (İl-Gazir, Haziran 2002). Ayrıca bkz. Sarah Carabott, "Illustrator is Drawn to the Mythical Monsters", *Times of Malta*, 04 Nisan 2015, <http://www.timesofmalta.com/articles/view/2015/04/04/local/illustrator-is-drawn-to-the-mythical-monsters-562493> [15.05.2015]. "Türk köle" figürleri ayrıca *kâh* hazırlamaya yarayan havanlarda da kullanılmıştır. Bkz. Giovanni Bonello, "A Major Tourist Magnet", *The Sunday Times*, 6 Şubat 1994, s. 35.
- 8 Merdiven Türkü bugün Maltızlar arasında halen bilinir ve hasta yakınlarında küçük bir tartışmaya da konu olmuştur. Valletta'nın girişinde dört adet Şövalye heykeli kondurulacak haberi üzerine bir blogger, aynı yer alternatif heykeller önermiştir. Blogger'ın üç önerisinden biri, buraya it-Türk tat-tarağı heykeli dikmekti. Bu aslında bir tepkidir çünkü blogger Şövalyeleri ılgacı olarak görür ve onların yerine yine Malta'yı ılgacı girişmiş Türklerin heykellerini de dikileceğini söyler. Blogger aynı it-Türk tat-tarağı'nı "son derece ırkçı ve hâlâ her yerde çocukları dehşete düşüren" bir heykel

- olduğunu belirtir. Yazı için bkz. Mel Hart, "Three Alternatives for the Valletta Entrance", <http://melahart.com/three-alternatives-valletta-entrance/> 10.02.2015.
- 9 Avrupa ve Türkiye'de yaşayan Türk imajı çalışmalarının bir listesi için bkz. <http://imagoologica.eu/biblio/engine/begin.html> 10.02.2015; Nedret Kuran-Burçoğlu, "Turkey", *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters. A Critical Survey*, ed. Manfred Beller, Joop Leerssen (Amsterdam: Rodopi, 2007), s. 254-258. Bu listede olmayan ve Türkiye son yıllarda bu konuda çıkan yayınlara örnek olarak bkz. Venera Gatina, "Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmgesi", yüksek lisans tezi (İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, 2010); Frank Lestrington, "Rönesans Döneminde Fransa'da Türk İmajı", *Fransız Seyahatnameleri ve Tarihini Anımsadığı İzmirliler* (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayıncı, 2002), s. 8-15; Gabriel Pirický, "Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya'da Lise Tarih Ders Kitapları Arasında Doğu-Orta Avrupa'da Osmanlı Dönemi", *Tarih ve Toplum, Yeni Yaklaşımlar* 15 (Güz 2012), 127-146; Nigeen Tuzal, *Seyahatler ve Temsiller: Fransızlar Türklere Nasıl Anımsıyor* ya da *Fransız İmgeleminde Türkiye* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2006).
- Ayrıca vurgulamak gerekirse sıyahılık, Batı'da aslında Müslüman kimliğine de yakıştırılan bir özellikti. "Siyahı Türk" imajı ise sadece Malta'da görülün bir olgu değildir. Sıyahılık, özellikle Akdeniz'de Osmanlılar ile mücadele etmiş ve çok sayıda Müslüman köle ve esirini getirdiği memleketlerde (Toskana, Venedik, Malta, İspanya vs.) Türk diye adlandırılan kişiler için 15. yüzyıl sonlarından itibaren yaygın olarak kullanılan, heyskeller, gündelik konuşmaya ve edebiyata çokça yansayan bir imajdır. Bu bölgelede dolayısıyla isim "Türk" olan çok sayıda sıyahı heykeline rastlamak mümkündür. Örnekler için bkz. Paul H.D. Kaplan, "Black Turks: Venetian Artists and Perceptions of Ottoman Ethnicity", *The Turk and Islam in the Western Eye, 1450-1950: Visual Imagery Before Orientalism*, ed. James G. Harper (Surrey: Ashgate, 2001), s. 41-66; Mark Rosen, "Pietro Tacca's Quattro Mori and the Condition of Slavery in Early Seventeenth Century", *The Art Bulletin* 97/1 (Mar 2015), 24-57.
- 10 Osmanlılar topraklarını genişlettikçe, Batı'da "Türk" tabiri tüm Müslümanları kastederek biçimde "Sarazen" tabiri yerine kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Sarazen tabiri de ortadan kalkmamış ve genel anlamda Müslümanları nitelemek için kullanılmaya devam etmiştir. Bkz. Cengiz Tamar, "Sarasinler", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 36 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), s. 167-167.
- 11 "8th September Festivities", *Times of Malta*, 3 Eylül 1931, s. 14.
- 12 Bir örnek için bkz. "Weruweg Falz", <http://schoolnet.gov.mt/socialstudies/Years6/storj/AssedJL/games/AssKbVenufalz.htm> 12.04.2015.
- 13 Gauci, Christian-Muslim Relations..., s. 15-21, 23. Çocukları korkutmak amaçlı bu tür hikâyeleri sadece "Batılılar" anlatmazdı. Müslüman ebeveynler için çocukları korkutma işini bir St. Jean Şövalyesi olan korsan Romegas'ın ismi görmekteydi. Bkz. Roger Crowley, *İmparatorların Denizci Akdeniz*, çev. Cihat Tapoğlu (Ankara: April Yayıncılık, 2008), s. 127. Bir gazete haberi bu deyimlerin kalıcılığına örnek teşkil eder: Türkiye'de kapalı alanlarda sigara içilmesini yasaklayan kanunun kabulünü Smoke ve oradan nakille bir Malta gazetesi "Smoke like a Turk? No More" başlığıyla duyurdu ki Türkiye'de "pejleje daqs Turk" aynı anlamda yani "Türk gibi tütmek" anlamında bir deyimdir ve Türklerin çok sigara içtiğine dair bir yargıdır. Bkz. Daren Butler, "Smoke like a Turk? No More", *The Times*, 18 Temmuz 2009, s. 19.
- 14 Cassola, ağı, s. 80; Martine Vanhove, "Malta (1. Maltese Literature)", *The Encyclopedia of Islam*, 2nd. edition, ed. C.E. Bosworth vd (Leiden: E.J. Brill, 1991), s. 299. İkinci dizinin İngilizcenin çevirisi bana attır. Şiirin Malta'da ve oradan İngilizceye çevrilmiş hali için bkz. David R. Marshall, "Two Old Maltese Poems", *Journal of Maltese Studies* 7 (1971), 37-51.
- 15 Gauci, Christian-Muslim Relations..., s. 165-167.
- 16 Joseph Cassar Pullicino, "Pirates and Turks in Maltese Tradition", *Scientia* 14/4 (Ekim-Aralık 1948): 164-190.
- 17 George Cini, "Step Back in Time when We were Young", *The Times*, 20 Aralık 2011, s. 26-27; Pullicino, ağı, s. 187.
- 18 Tekerlemin İngilizceden çevirisi bana attır. Malta'da orijinali ile İngilizce çevirinin olduğu yayın için bkz. ağı, s. 186.
- 19 "Wine Dedicated to Grand Masters", *The Times*, 16 Ekim 2001, s. 26.
- 20 "Templars Battle it out in Mdina", *The Times*, 7 Şubat 2008, s. 25; "Spectacular Great Siege Show Planned for Tourists", *The Times*, 30 Ocak 2006, s. 20; Nikki Abela, "History of Valletta's Trials and Tribulations along the Years", *The Times*, 25 Haziran 2010, s. 7; "Great Siege Becomes Great Splash", *The Sunday Times*, 14 Ağustos 2011, s. 62.
- 21 Fiona Galea Debono, "Great Siege 1565 Victory Inspires Musician in Alzheimer's Campaign", *The Times*, 9 Eylül 2010, s. 7.
- 22 Osman Öndes, "Akdeniz'de Bir Türk Eseri: 'Malta Camii', *Hayat Tarih Mecmuası*, 8 (Eylül 1970), 36; Osman Öndes, "Çevrimin Önsözü", *Turgut Reis: Son Sefer*, çev. Osman Öndes (İstanbul: Milliyet Yayıncılık, 1979), s. 11.
- 23 *Drugsat Restaurant* kuşatmanın dört yüzüncü yılında 1965'te açıldı. Bkz. "The New Drag Restaurant", *Times of Malta*, 26 Temmuz 1965, s. 4.
- 24 Osman Öndes, İstanbul Ağısı Ressam: Kont Amadeo Preziosi (İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1999), s. 48.
- 25 Stephen O'Shea, İncan Denizli: Ortaçağ Akdenizinde İslam ve Hıristiyanlık, çev. Ercan Demircioğlu (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), s. 378.
- 26 Öndes, "Akdeniz'de Bir Türk Eseri...", s. 36.
- 27 Uğural Vanthof, "Çanakakale Savaşına Malta'lılar da Katılmıştı", *Çanakakale 1915 4/6* (Haziran 2011), 36-43.
- 28 Harry Luke, *Malta: An Account and an Appreciation* (London: George G. Harrap & Co. Ltd., 1949), s. 47.
- 29 Mektup için bkz. Cemal Kutay, *Osmanlı Şiirlerinin Öyküsü (1918-1921): Malta Eserleri* (İstanbul: Abem Yayınevi, 2014), s. 61.
- 30 Şiirin İngilizcenin çevirisi bana attır. Latince orijinali ve İngilizce çevirisi için bkz. Carmel Cassar, "O Melita Infelix: A Poem on the Great Siege Written in 1565", *Malta Historica* 36 (1980), 154. Şiirin başka bir Türkçe çevirisi için bkz. Carmel Cassar, "Malta Kuşatması Hakkında 1565'te Yazılmış Bir Şiir: O Melita Infelix", çev. M. Akif Erdoğan, *Tarihini İçinden: Doğumunun 65. Yıldına Proş.* Dr. Ahmet Özgüray'a Armağan, der. M. Akif Erdoğan (İstanbul: İÖ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), s. 107-115.
- 31 Cassola, ağı, s. 81-87. Şiire konu olan Mustafa Paşa'nın hazırladığı isyan bir ihbar üzerine gerçekleştirilmemiştir. Bkz. M.C. Şehabeddin Tekin, "Malta", *İslam Ansiklopedisi*, c. 7 (İstanbul: Devlet Kitapları, 1978), s. 264.
- 32 Joe Vella Gauci, *Bernardo Deapio: A Free Rendering of the Novel of Mr. Luigi Vella* (Malta: Gutenberg Press, 2009).
- 33 Cassola, ağı, s. 88; Vanhove, ağı, s. 299-301.
- 34 Öndes, İstanbul Ağısı Ressam..., s. 92, 108; Terry Sonman, *Kont Amadeo Preziosi: Bir Ressamın Seyir Defteri*, 1855, çev. Leyla Tunç; Basmacı, *Çağlayan Erendiği* (İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık, 2001).
- 35 Malta Kuşatması'nı resmeden Matteo Perez d'Allecio'nun Osmanlı figürlerinin de olumsuz imajlar içermeyişi hakkındaki yorum için bkz. İber Ortaylı, *İber Ortaylı Seyahatnamesi: Bir Tarihçinin Gezi Notları*, 5. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), s. 232. Osmanlıları resmetmiş bir başka ressam, on beş yaşındayken ailesiyle birlikte Malta'ya taşınmış ve sonradan yirmi yıldan fazla İstanbul'da yaşamış olan Joseph Schranz'dır. Antoine Favray (1706-1798) de Malta dışında doğmuş bir ressamdır. 1744'de dönemin ünlü İtalyan sanatçıları tarafından Malta'ya davet edilir
- ve Şövalyelerin ressamı olur. Soyula olmadığı için ancak ilk düzey bir şövalye olabilir. 1762-1771 arasında İstanbul'da yaşayan Favray'ın ve Schranz'ın tablolarında da yansımaları göze çarpar. Favray hakkında bkz. "Antoine Favray and His Works", *Malta Independent*, 26 Mart 2008, <http://www.independent.com.mt/articles/2008-03-26/news/antoine-favray-and-his-works-20044310605205>.
- 35 J.J. Camilleri, "Lit-Tork", *Linj* Godda, Malta, 1973'dan itibaren; Gauci, *Christian-Muslim Relations...*, s. 178.
- 36 Robert Newby Grech, *Victor Pulis, Exploring Malta: 1565 The Great Siege* (Luqa: Miller, 2010); See Huband, *Victor Pulis, Exploring Malta: The Knights of St. John* (Luqa: Miller, 2010); Victor Pulis, *The First Siege 1565: The Assault by the Turkish Armada on the Island of Malta, May-September* (Blata I-Bajda: Merlin Library Ltd., 1999); Victor Pulis, *Exploring Malta: An Activity Book* (Luqa: Miller, 2009).
- 37 Pulis, *The First Siege 1565...*, s. 45.
- 38 ağı, s. 46.
- 39 ağı, s. 15, 17.
- 40 ağı, s. 27.
- 41 Grech, Pulis, *Exploring Malta: 1565...*, s. 14.
- 42 Gauci, *Christian-Muslim Relations...*, ikinci bölüm.
- 43 ağı, s. 85.
- 44 "Malta Bir Durum Değerlendirildi", *Tarih Öğretiminde Çoşulu ve Hoşgönlü Bir Yaklaşıma Doğru*, haz. Özgür Sevil Goral (İstanbul: Tarih Vakfı, 2003), s. 82-85; Yosanne Vella, "From the Coming of the Knights to EU Membership: An Innovative Maltese History Textbook Based on History Thinking Skills and Evidential Work", *Eckert.Beträge* 11 (2001), 11-12.
- 45 Carren-Maria Fyle, "Explicit and Implicit Attitudes of Scottish and Maltese Children to National Identity", *National Identities* 15/2 (2013), 177-211.
- 46 Öndes, ağı, c. bkz. Vella, ağı, s. 11-12; "AssedJL I-Kbir 1565, Taħriġ", <http://schoolnet.gov.mt/history/wirt/AssedJL/AssedJLTAHRIĠ.htm> 12.04.2015.
- 47 George Calleja vd., *Handbook for Teaching History* (Malta: Directorate for Quality and Standards in Education - Curriculum Management and eLearning Department, 2012), s. 11. Malta'lılara yapılan bir söyleşide görüşlere göre, müfredatla paralel şekilde bir Malta için bir Malta Kuşatması, "Türklerin tüm Avrupa'yı fethettiler" gibi bir Malta tarihini on onenli dönem olabilir. Söyleyi için bkz. "Malta's History", *The Sunday Times*, 21 Nisan 2011, s. 66.
- 48 Grajet Malta: *Li-Tieni Ktieb*, bs. (Sliema: Li-Tamperja tas-Salesjan, 2006).
- 49 Winston L. Zammit vd., *L-Ambjent Storiku: Malta At Twa'dina* (Departament tal-Kurrikulu Divizjoni ta' Edukazzjoni, 2002).
- 50 Bu kitap da Grajet Malta'da okullarda halen okutulmaktadır. En güncel ders kitapları bilgilisi için bkz. "List of Primary School Books: Scholastic Year 2014-2015", http://curriculum.gov.mt/en/Resources/Lists-of-Textbooks/Documents/txtbk_prim_2014_2015.pdf 10.04.2015; "List of Books for Secondary School Scholastic Year 2014-2015", http://curriculum.gov.mt/en/Resources/Lists-of-Textbooks/Documents/txtbk_sec_2014_2015.pdf 10.04.2015.
- 51 "Cultural Evening at San Antonio Middle School", *Times of Malta*, 11 Haziran 2006, <http://www.timesofmalta.com/articles/view/20060611/education/cultural-evening-at-san-antonio-middle-school-52291134042015>.
- 52 "Private School Gives Life to Maltese Literature", *The Times*, 6 Nisan 2006, s. 7. Bkz. Akın Öge, "Malta Coğrafyasında Osmanlı Etkileri", *Toplumsal Tarih* 260 (Ağustos 2005), 48-54. Akın Öge, "Malta 8 Eylül'de Yeni Türkçü Akademi", *Malta'da Bayramlar ve Osmanlılar*, *Toplumsal Tarih* 261 (Eylül 2015): 52-58.
- 53 Türkiye'de Malta hakkında yapılan yayın fazla değildir. 1974 tarihli olması nedeniyle yeni yayınları içermeyen, Malta hakkındaki Türkiye kaynaklarını bir bibliyografyası için bkz. Cengiz Ortaylı, "Malta ile ilgili Türkçe Yayınlar ve Kaynaklar", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 2-3 (1973-1974): 493-497.

"BÜYÜK SOPA" OSMANLI SULARINDA ABD-OSMANLI İLİŞKİLERİNDE 1903-1904 KRİZİ*

ADİL BAKTIAYA

27 Ağustos 1903 sabahı ABD Dışişleri Bakanlığı'na bir önceki günün tarihini taşıyan önemli bir telgraף geldi. Beyrut'taki Amerikan konsolos vekili William C. Magelssen 23 Ağustos Pazar günü arabasının içinde uğradığı saldırı sonucunda ölmüştü. Katil bilinmiyordu ve olayı kimse görmemişti. Magelssen'in niye öldürüldüğü bilinmediği gibi, öldürülmesi için bir sebep de tahmin edilememekteydi. Bu gelişme üzerine Washington, İstanbul'daki elçisi John G.A. Leishmann'a suçluların derhal bulunup gerekli cezanın verilmesi için Babiâli'ye baskı uygulama talimatı verdi.**

Olay son derece ciddiydi. Dışişleri Bakanı Vekili Francis B. Loomis diğer Dışişleri Bakanlığı yetkilileriyle bir toplantı yapmış, ardından basına Babiâli'nin ABD'ye yönelik bu saldırının ciddiyetini fark etmesini sağlayacak önlemlerin alınacağı açıklanmıştı. Nitekim aynı gün çekilen bir telgrafla ABD'nin Avrupa filosunun komutanı Amiral Coton'dan Beyrut'a gitmek üzere Brooklyn, San Francisco ve Machias adlı savaş gemilerini hazır hale getirmesi istendi.²

Toplantı halindeki ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri gün boyunca başkanla temas içinde oldu.³ Aynı gün içinde Osmanlı Devleti'nde etkin faaliyet yürüten misyoner kuruluşu American Board of Foreign Missions'un başkanı, Dışişleri Bakanlığı'na Harput'taki Fırat Koleji'nin yakılmasına teşebbüs edildiğini hatırlattı. Bunun üzerine ABD Başkanı Theodore Roosevelt hiç gecikmeden ülkesinde harekete hazır durumda bekleyen Avrupa filosuna Beyrut'a gitme emrini verdi. Olayla ilgili bilgiler henüz netleşmemiş olduğu için bu, sadece tedbir niteliğindeki bir karardı; donanma bunun ötesinde bir harekette bulunmayacaktı.⁴

Böylesine önemli bir olayın neden bu kadar geç haber alındığı bir muammadır; Londra'nın The Times gazetesinin haberi aktarıken New York muhabiri dışındaki kaynaklara atıfta bulunulmuş olması ise—her ne kadar çok tuhafsa da—bir bakıma doğaldır; çünkü ABD kabinesinin ve kamuoyunun hareketli birkaç gün yaşamasına sebep olan böyle bir olay aslında gerçekleşmemiştir.⁵ Amerikan konsolos vekili öldürülmemiş, hatta yara almamıştır.

The New York Times'in ertesi günü haberine göre, kendisine ateş edilmiş, ama isabet etmemiştir. Yanlışlık şifreli bir telgraftan kaynaklanmıştır.⁶ Osmanlı Devleti'nin yaptığı açıklamaya göre ise konsolos yardımcısına ateş de edilmemiştir, olay sadece bir düşün dönüşü âdet olduğu üzere havaya ateş edilmekten ibarettir. Konsolos vekili o sırada sadece o civardan arabasıyla geçmektedir.⁷ Beyrut'taki Amerikan konsoloslu, yardımcısının öldüğü bilgisini verse de bir zamandan beri Beyrut'un gittikçe daha az güvenli hale geldiğini ve gerilimi düşürmek için bir şeyler yapılması gerektiğini söylemiş, "Magelssen'e yapılan su-

ikast girişiminin (!) hiç olmazsa dikkatleri bu konuya çekeceği umulabilir" demiştir.⁸

Çalışmamız bu ilginç olayı ele almaktadır. Olay ilginç, dahası gariptir; çünkü bekleneceğin tersine kriz böylece sona ermemiş, tam tersine yeni başlamıştır. Şöyle ki, konsolos yardımcısının öldüğü bilgisine rağmen Roosevelt donanmaya verdiği emri geri almayacağını ilan etmiştir: Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ABD savaş gemilerinin Amerikalıları ve Amerikan çıkarlarını korumak üzere orada olmasını gerektirmektedir.⁹

Aşağıda krizin gelişimini, her iki tarafın ellerindeki kozları oynama biçimlerini ve taktiklerini göstermeye çalışacağım. Ancak daha önemlisi, sonuç bölümünde, bu krizin ABD dış politikasında o yıllarda gerçekleşmekte olan bir değişimle ilişkilendirilmesi gerektiğine dikkat çekeceğim. Roosevelt'in yürüttüğü bu yeni diplomasi tarzı, onu en iyi ve en çıplak şekilde ifade eden big stick terimiyle birlikte anılmıştır. "Büyük sopa" anlamına gelen bu terim, Roosevelt'in Nisan 1903'te, yaklaşan seçimlerin

hemen öncesinde kendi politikasını savunmak üzere yaptığı bir konuşmada aktardığı eski bir atasözüne gönderme yapmaktadır: "Tatlı konuş ve yanında büyük bir sopa taşı, o zaman mesafe kat edersin."¹⁰

Denebilir ki ABD'nin "büyük sopa" sı olan Amerikan donanması 20. yüzyılın ilk yıllarında küresel bir role soyunmaktadır ve Osmanlı Devleti bu sopayla erken bir tarihte tanışmıştır.¹¹

OSMANLI-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE KRİZ: SORUNLAR VE TALEPLER

Bu dönemin ABD-Osmanlı ilişkileri çoğunlukla Ermeni olaylarıyla ilişkilendirilmiştir; ancak bu kriz sırasında tarafların talepleri ve endişelerinin ortaya konması tek anlaşmazlık konusunun Osmanlı ya da ABD vatandaşları Ermenilerle ilgili olmadığını göstermektedir. Krizin yaşandığı 1903-1904 yıllarında ABD ile Osmanlı Devleti arasında uzun zamandan beri devam eden ve Ermeni olayları sıra-

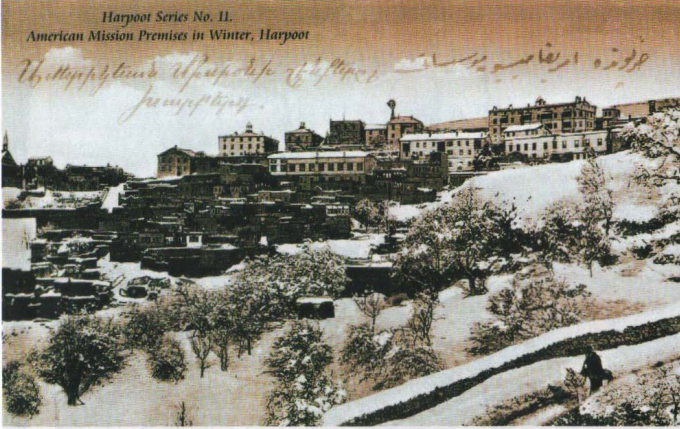
sında zarar gören misyoner varlıklarına dair tazminatla ilgili sorunlar bir iki tartışmalı noktada dışında büyük ölçüde çözümlenmiş durumdadır. Elbette Ermenilerle ilgili anlaşmazlıklar Osmanlı yetkililerinin hafızasından çıkmış değildir; örneğin, Osmanlı topraklarındaki Amerikan okullarına da aynı perspektiften bakılmakta, bu okullar Ermeni milliyetçilerinin yetiştirdiği odaklar olarak görülmektedir.¹² Osmanlı devlet adamlarının bakışına göre, Amerikan kolejlerinde okuyan Ermeniler Amerika'ya göç ediyor ve Amerikan vatandaşlığına geçiyor ve Amerikan vatandaşı olarak geri dönüp ihtilalcı faaliyetlerde bulunuyordu.¹³ Örneğin kriz sırasında Osmanlı Devleti'nin Washington'daki elçisi Şekip Bey'in Amerikan kolejlerini kışkırtıcılık yapmak ve Osmanlı hükümetine karşı nefreti körüklemekle suçladığı sözleri Amerikan gazetelerinde yer almaktaydı.¹⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nda aktif olan misyoner kuruluşu American Board'un yetkilileri ise Osmanlı elçisinin sözlerini yalanlamakta, cevaben Türkiye'deki kolejlerin herhangi bir tah-

rikte bulunmadığını, yasalara uygun faaliyet gösterdiğini söylemekteydi. Öğretmenlerden ya da öğrencilerden herhangi biri böylesi bir faaliyetten içinde yer aldığında kuruluşla ilişkisi kesilmektedir.¹⁵ Ancak Amerikan okulları ile Ermeniler arasında hiçbir ilişki olmasa bile Amerikan okullarının Osmanlı Devleti tarafından bir sorun olarak görüleceğine şüphe yoktur. Sorun Ermeni ya da geçmişte olduğu gibi Bulgar milliyetçiliğine entelektüel ya da militan yetiştirme meselesinden ibaret değildir; hangi ülkeden olursa olsun, yabancı okullar devletin meşruiyetini sarsmakta, ülkenin yarınını tehdit etmektedir.¹⁶

Osmanlı sularına savaş gemilerinin gönderilmesinden kısa bir süre önce sıkışan yazışmalar ABD'nin taleplerinin ne olduğuna ve hangi sorunun hangi aşamada olduğuna ışık tutmaktadır. Öncelikle aradaki sorunların ve Amerikan taleplerinin en net şekilde ifade edildiği bir belgeye, ABD başkandanın Abdülhamid'e gönderilen bir mektuba bakmak. —yazışmaların kronolojik sıralamasını biraz değiştirmek

1905 tarihli bu karikatürde Theodore Roosevelt'in şahsında ABD, dünyanın polisi olarak temsil edilmiş; karikatür "Dünyanın Polisi" adını taşıyor. Kompozisyonunda II. Abdülhamid yanında elinde dosya taşıyan bir sarıklı ile birlikte "ihtilaf"ı çözmek için elinde sopa taşıyan Amerika'nın peşinden koşarken çizilmiş. Sarığın üzerinde "Asya", elindeki dosyanın üstünde ise "Anlaşmazlık" yazıyor.

<http://www.loc.gov/pictures/item/201646367/>

Harput'taki
Amerikan
Misyonu.

pahasına da olsa—gündemi anlamak bakımından kolaylık sağlayacaktır. Bu mektup Roosevelt'in çokça tercih ettiği kişisel temasın, doğrudan ve açıkça konuşmanın bir örneğidir.

Başkanın mektubu gelince Leishman, kendi hükümetinden gelen mesajı iletmek üzere hemen Babilî'yle temas geçmek istedi.¹⁷ Abdülhamid'e iletilecek mesajda, başkanın Osmanlı Devleti'yle iyi niyete dayanan yakın ve samimi ilişkiler kurmak istediği belirtiliyor, ardından mesajın ekindeki memorandumda "ABD'nin çözülmesini istediği, kimisinin çözümü kararlaştırılmış, ama uygulamaya yansımamış, kimisi ise ayırsak, hatta yıllarca sürünce de bırakılmış olan sorunlar/talepler" şu şekilde sıralanıyordu:

1) Tüm Amerikan eğitim, din ve hayır kurumlarına Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde diğer ülkelerin himayesi altındaki benzeri kurumlara tanınan hak ve ayrıcalıkların tanınması.

2) Beyrut'taki Suriye Protestan Koleji'nin tip okulunun aynı kentteki bir başka tip okuluna tanınan ayrıcalık ve cömertlikten yararlandırılması; yani mezun adaylarının bitirme sınavına aynı Fransız okulu gibi İstanbul yerine Beyrut'ta girmesi.¹⁸

3) Osmanlı kökenli olup ABD vatandaşlığına geçenlerin eş ve çocukla-

rının da ABD'ye göç etmelerine izin verilmesi.

4) Bilim ve tarih adına Bağdat'ta Amerikan üniversitelerinin himayesi altında kazı ve araştırma yapılmasına izin verilmesi.

5) Amerika'dan ithal edilen etlerle ilgili son birkaç yıldan beridir devam eden yasaklamayla ilgili olarak, her ne kadar yerel yetkililerce uygulamada kolaylık sağlanmaktaysa da bu yasağın resmi olarak kaldırılması ve ayrımcı uygulamaya son verilmesi.

6) Finansal açıdan güvenilir oldukları ve dünyaca ün yapmış oldukları halde özellikle de vilayetlerde zorluklarla karşılaşan Amerikan sigorta şirketlerinin, Osmanlı kanunlarına göre faaliyet göstermek istediklerini beyan ettikleri halde reddedilen resmen tanınma isteklerinin dikkate alınması.

7) İzmir'deki Amerikan konsolosunun eşi Mrs. Lane'in, kendisine ait gayrimenkulün yasa dışı bir şekilde işgal edilmesinden dolayı talep ettiği tazminatın karşılanması.¹⁹

Ardından memorandumda bu sorunların kimisinin hangi aşamada olduğuna dair bazı açıklamalar da verilmişti. Buna göre Babilî, Amerikan elçiliğine Amerikan kurumları ve Suriye Protestan Koleji Tıp Okulu'yla ilgili maddelerin Amerika'nın istedi-

ği şekilde çözülmesinin kararlaştırıldığını ve ilgili mazbatanın onaylanmak üzere saraya gönderildiğini bildirmişti. Osmanlı kökenli ABD vatandaşlarının eş ve çocuklarının ABD'ye göç etmesine ve arkeolojik kazılara izin verilmesiyle ilgili sorunlara gelince, Amerikan elçiliğine söz konusu göçe izin verileceği, eş ve çocukların ülkeden ayrılmaları durumunda kendilerine kolaylık sağlanacağı, kazı yapılmasına da izin verileceği beyan edilmiş, fakat her iki konuda resmi bir izin yayınlanmayacağı bildirilmişti. Öte yandan Leishman'ın Abdülhamid'e aktardığına göre, kimi konsolosluk görevlilerinin resmi olarak tanınmasıyla ilgili bazı küçük sorunlar halen çözülmemişti, ama şimdilik bunlarla padişahın canını sıkırmaya gerek yoktu.²⁰

Osmanlı yetkilileri mesaj kendilerine ulaştığında zaten bu taleplerle karşılaşacaklarını biliyorlardı; çünkü kısa bir süre önce, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan Leishman'a gönderilen 2 Şubat 1903 tarihli bir telgrafi gizlice okumuşlardı. Tabii bu istihbarat, ayrıca Amerikan talepleri karşısında nasıl davranılacağına dair bir ön hazırlık yapılmasına da olanak vermişti.²¹

Osmanlı yetkilileri Washington'dan gelen ve gizlice okunan telgraftan Amerikalı yetkililerin en öncelikli talebinin Amerikan okullarına dair imtiyazlar olduğunu görmüştü, ama bunların arasında Suriye Protestan Koleji'nin ayrı bir önemi vardı. Osmanlı yetkilileri Robert Kolej'den sonra Osmanlı Devleti'ndeki ikinci Amerikan yüksekokulu olan SPC'ye zorluk çıkardı. Bunun da ötesinde Osmanlı Devleti gerçekten de —Fransızlardan gelen çok ciddi bir baskı sonucu da olsa— aynı kentteki Saint Joseph Üniversitesi Tıp Okulu'na kolaylık sağlamış, ancak Amerikalıları aynı kolaylıklardan yararlandırmamıştı. Amerikan bakış açısına göre SPC'ye yapılan ayrımcılık sonucunda, okullar diğer yabancı okullarla rekabette dezavantajlı duruma düşmekte, daha da önemlisi, Amerika diğer güçlerle denk görül-

memiş olduğundan hakarete uğramış olmaktaydı.²²

Öte yandan ABD'nin uzun zaman-dan beri İstanbul'da bir büyükelçiyle temsil edilme talebi de o ana kadar dikkate alınmamıştı. Dolayısıyla bu noktadan yola çıkarak misyonerler ve ABD'li diplomatlar ülkelerinin "en ziyade iltifata mazhar ülke" sıfatının bir gerçekliğinin olmadığından şikâyet edebilmekte ve bunu temel-lendirebilmekteydi.²³

OSMANLI CEPHESİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Osmanlı yetkililerinin Amerikan talepleriyle ilgili görüşlerine gelince, bunların ilk ikisi okullarla ilgiliydi. Okullar resmi olarak tanınmış değildi ve ihtiyaçlarının giderilmesi sürekli sorun olmaktaydı. Osmanlı cephesi, bu konuyu değerlendiren-ken, Amerikan okullarının ülkenin her yerine yayılmış olduğunu ve diğer ülkelerin okullarıyla kıyas ka-bul edilemez bir rakama ulaştığını göz önünde bulundurmaktaydı. Bu okullardan sürekli olarak "muzırat tevellüd etmekte"ydi. Bu nedenle Le-ishman kendisine gönderilen telgraf gereğince görüşmek için Babıâli'ye gelmeden önce bu konuların acilen Hariciye Nazırı'yla görüşülmesi, ha-zırlık yapılması gerekiyordu.²⁴ Çeşitli görüşmelerden sonra gelecek talep-lerle ilgili şöyle bir değerlendirme yapılmıştı:

* Yürürlükteki uygulamaya göre, Amerikalılara ait Beyrut'taki Suriye Protestan Koleji Tıp Okulu'nun mezunları mesleğe başlamak için önce İstanbul'a gelip burada bir sınavdan geçmek mecburiyetinde tutuluyordu. Bu sırada Saint Joseph mezunları ise sınavlarını Beyrut'ta veriyordu. Uzun süren itirazların sonucunda Amerikan okulu mezunlarının sınavının da İstanbul yerine mahallinde –yani Beyrut'ta– yapılmasıyla ilgili olarak Meclis-i Vükela zaten ABD'nin istedi-ği istikamette bir karar vermişti.

* Suriye Protestan Koleji dışındaki diğer Amerikan okulları ve sair Ame-rikan kurumuna gelince, bu konuda

bir karara varmadan önce bunların miktarı ve müfredatının incelenmesi gerekiyordu.

* Amerikalı yetkililer bazı Amerikalı bilimadamları için Bağdat dolayla-rında kazı yapma izni isteyecekti. Söz konusu alan, daha önce de izin istenmiş olan Musul Vilayeti'ndeki

yaymak gibi erdemli bir amacın ye-rine getirilmesi için yabancı okullara ihtiyaç yoktu.

Sürekli olarak padişahla görüşmek isteyen Leishman'a, dile getirdiği so-runlarla ilgilenilmekte olduğu münasip bir dille anlatılmıyordu. Başka bir maruzatta bulunmayacaksa Leish-

Osmanlılar bu şekilde Amerikalıların taleplerinin yerine getirilmeyeceğini, Amerikan savaş gemilerinin varlığının daha da olumsuz bir hava yaratacağını ısrarla söylüyor, gemilerin geri çağrılmasını istiyorlardı. Dışişleri Bakanı Hay ise Şekip Bey'e "Eğer Sultan savaş gemilerinin geri çekilmesini istiyorsa bu çok basittir" diyordu; "Okul sorununu ve uzun süredir bekleyen birkaç meseleyi yoluna koysun".

Koyuncuk ise burası kutsal sayıldı-ğından istenen izin elbette verilme-yecekti.

* Önceden içeriği öğrenilen telg-raftan, Amerikan etlerinin ithaline izin verilmesi için bir talep geleceği anlaşılmıştı; ancak bu konuda da önceki tutum değişmeyecek. Ame-rikan etlerinin (Osmanlı belgelerinde "Amerikan jambonlarının") ithaline izin veren bir emir yayınlanmaya-caktı.²⁵

Bununla beraber, yapılan değeren-dirmeye göre, ABD'nin Monroe dok-trininin tahafına davranarak Osmanlı Devleti'nin işlerine karışmaması beklenirdi. Yabancı okulların zarar-ları aşikâr olduğundan ABD'ye ve-rilecek cevapta Osmanlı Devleti'nin İslamın koruyucusu olduğu hatırla-tılacaktı. Ayrıca Hristiyan mezhep-lerinden birinin diğerine tecavüz etmesine de izin verilemezdi. Dolayısıyla açılan birkaç okul dışında yeni okul açılmasına izin verilmesi söz ko-nusu değildi; bu konular Şeyhülislam Efendi'nin de dâhil olduğu Meclis-i Vükela'ca kararlaştırılmıştı. Kaldı ki Osmanlı Devleti, imparatorluğun her tarafında mükemmel okullar açmak-taydı;²⁶ dolayısıyla bilimi ve eğitimi

Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi John George Alexander Leishman (1857 - 1924) Roma'da İtalyan Kraliçesi ile, 1910 - 1915 arası.

man cuma günü selamlık törenin-den sonra kabul edilecekti.²⁷

KRİZİN İLK AŞAMASI

Bütün bu istihbarat, danışma ve gö-rüşmeler krizin patlak vermesinden önceydi. Aradan geçen dört beş aylık süre içinde Osmanlı Devleti Amerikalı yetkilileri sürekli oyalama, Abdulhamid de Leishman'ın görüşme taleplerini karşılamaktan kaçmaya devam etti. Ağustos ayın-da Beyrut'taki Amerikalı konsolos yardımcısının vurulduğuna dair ha-ber ulaşmış Beyaz Saray alarına geç-

tiği sırada Leishman bu sonuçsuz görüşmelerden yorgun düşmüştü. Leishman dışındaki misyonerler (ve ABD'deki merkezleri) de bir şey yapmadığı takdirde Osmanlı Devleti'nin kendi taleplerini hep geçiştireceğine inanmıştı. Roosevelt'in yola çıkan donanmayı geri çağırması reddetmesinin arkasında biraz da

bir karar çıkmadan savaş gemilerinden korkulmayacağını söylemişti.³²

ABD, Osmanlı sularına ulaşan savaş gemilerini Beyrut civarında konuşturmadığı uygun ve yeterli bulmuştu. Bir Amerikalı diplomata göya bir saldırının gerçekleştiği yer burasıydı. Osmanlı Devleti sorunların çözüm

Hourihan'ın aktardığına göre, buraya kadarki süreçte Amerikalı yetkililer sorunların neden birdenbire çözülmediğine bir anlam verememiş görünüyor. Kara ordusu güçlü olsa da Osmanlı donanmasının zayıf olduğu, Amerikan gemilerine sorun çıkartamayacağı kesinlikle biliniyordu; Osmanlı sularına Amerikan savaş gemileri gönderilmişti, ama yine de Babiâli sorunları çözmekte direniyordu. Osmanlıların diplomatları bezdiren "bakalum" ve "yarun gel"den oluşan politikası hamle sırasını yeniden ABD'ye vermişti. Bu durumda ne yapılabilir ki kil Beyrut'un bombalanması veya üstüne bir de işgal edilmesi mi gerekiyordu? Belli ki savaş gemileri Osmanlı sarayını çok etkilememişti. İstanbul'a çok yakın olmadığı için mi, yoksa yeterince büyük bir güç olmadığı için mi? Aylar boyunca beklemişlerdi ve artık donanma komutanlığı gemilerini başka yerlerde gönderebilmek istiyordu.³³ Öte yandan aylar geçip sorunlar çözümsüz kaldıkça misyonerler Roosevelt üzerindeki baskılarını artırıyordu. İstanbul'a ise Leishman yine günlük bahaneler ya da oyalamalarla geçiştiriliyor, padişahın huzuruna çıkamıyor, harekete geçmeyen savaş gemileri ise bir tehdit olmanın çıkıp ayak bağına dönüşüyordu. Ya daha ciddi bir adım atmak (Amerika açısından gündemde değildi) ya da makul bir bahane bulup çekilmek gerekiyordu.

Leishman bu karardan çok memnun olmasa da 1904'ün Ocak ayında gemilerin geri çekilmesi kararlaştırıldı. Osmanlılara "görüşmelere zaman tanımak", "başkanın iyi niyetinin bir ifadesi" gibi bir açıklama yapılacaktı. Ancak Leishman, Osmanlıların Amerika'nın içinde bulunduğu durumu çok iyi bildiğini, zaten durumu değerlendirmek için Amerikan gazetelerine bakanlarının yeterli olduğunu, dolayısıyla "vaziyeti kurtarmak" için söylenecek bu gerekçelerin vaziyeti pek de kurtaramayacağını rapor etti; tutanını bir taktiğinin de büyükelçiden daha düşük rütbeli bir diplomatla görüşmemek şeklinde fiili bir uygulama yürütmek olduğu kanısındaydı.³⁴ ABD elçisi büyükelçi

Amerikalı yetkililerin olaya buldukları bu çözümde de Fransız örneğinden esinlendikleri görülmektedir. Birkaç yıl önce Fransız elçisi hükümetinin memnuniyetsizliğini göstermek üzere İstanbul'u terk etmiş, talepleri yine de yerine getirilmeyince bir Fransız filosu Osmanlı sularına gönderilmiş ve 1901'de Midilli işgal edilmişti.

Amerika'daki bu misyoner kuruluşlarının baskısı vardı.³⁵

Bu arada cinayet haberini takip eden ABD öfkesi karşısında Osmanlı Devleti Amerikalı yetkilileri hoşnut etmek üzere Beyrut valisini görevlendirmiş, Beyrut valiliği vekâleten Suriye Valisi Nazım Paşa'ya verilmişti.³⁶ Savaş gemilerinin boy göstermesinden sonra İstanbul'da Leishman'ın prestiji de belirgin bir şekilde artmıştı.³⁷

İstanbul'da Leishman ile Babiâli ve Washington'da Osmanlı elçisi Şekip Bey ile Amerikan hükümeti arasında da yoğun görüşmeler oluyordu. Osmanlılar bu şekilde Amerikalıların hiçbir taleplerinin yerine getirilmeyeceğini, tam tersine Amerikan savaş gemilerinin varlığının daha da olumsuz bir hava yaratacağını ısrarla söylüyor, gemilerin geri çağırmasını istiyorlardı. ABD Dışişleri Bakanı Hay ise Şekip Bey'e "Eğer Sultan savaş gemilerinin geri çekilmesini istiyorsa bu çok basittir" diyor; "Okul sorununu ve uzun süredir bekleyen birkaç meseleyi yoluna koysun".³⁸ Oysa Osmanlı hükümetine direnme cesaretini veren —hem Babiâli'nin kendi diplomasi tecrübesi, hem de muhtemelen bizzat Şekip Bey'di. Leishman'ın anladığına göre, Şekip Bey kendi hükümetine Kongre'den

yoluna koyulması için Beyrut'taki savaş gemilerinin geri çekilmesi gerektiğini söylüyordu.³⁹ Bu arada bazı sorunlar da çözüme kavuşturulmuştu. Üç yıldır bekletilen ve söylendiğine göre aynı alanda çalışan bir Alman profesör tarafından engellenen Dr. Bank'ın Mezopotamya'da kazı yapma talebi kabul edilmişti. Çözümlenen ikinci sorun, İzmir'deki konsolosun eşine ait mülklerle ilgiliydi.⁴⁰ Ancak okullar ve kurumlar konusunun çözülmesi o kadar kolay değildi; Yıldız Sarayı'nın görüşüne göre Osmanlı hükümeti bu konuyu trafically incelemeli ve Leishman bu inceleme sırasında savaş gemilerinin varlığının hiçbir etkisinin olmayacağını bilmeliydi. ABD savaş gemilerini derhal Osmanlı sularının dışına çıkarmalıydı.⁴¹

Kasım sonlarına doğru Amerikan gazetelerinde ABD filosunun Beyrut'ta bulunmasının artık gerekli olmadığı söylense de⁴² donanma ancak Şubat 1904'te Beyrut'tan ayrıldı.⁴³ Böylece Osmanlı Devleti açısından sınıldık işler yoluna girmiş görünüyordu; ancak kısa bir süre sonra ABD savaş gemileri yeniden Osmanlı sularına gönderilecekti.

Savaş gemilerinin neden geri çekildiği konusuna daha yakından bakmak gerekir. Dönemi araştıran W. James

rütbesinde olmadığı için böylece Leishman adeta genel bir kuralın kurbanı oluyordu ki bu da büyükelçilik düzeyinde temsil edilmenin önemini ortaya çıkartıyordu. ABD bir yandan "Bir büyükelçi yoksa oradaki elçimiz büyükelçi olarak muamele görmelidir" argümanını ileri sürecek, diğer yandan elçiliklerin terfisi, yani karışıklık büyükelçiler düzeyinde temsil edilmek için girişimde bulunacaktı. Bunun aşağıda değinilecek hem pratik hem de sembolik bir önemi vardır, ancak krizin sonunda ABD'nin taktik bir sebeple büyükelçilik düzeyinde temsil edilme talebinden "şimdilik" kaydıyla vazgeçtiği görülecektir. Bu arada elçilik büyükelçiliğe yükseltilecekse elbette bu büyükelçi Leishman olacaktı; yani Leishman'ın bu krizden kişisel olarak kârlı çıkmak üzere talebinde ısrar ederek krizi tırmadırma ihtimali de düşünülmeliydi.

KRİZİN İKİNCİ AŞAMASI

Leishman, Abdülhamid'in huzuruna çıkmakta zorluk çekse de sık sık Haricîye Nazırı Tevfik Paşa'yla görüşüyordu. 1904 yılının Nisan ayı başında Tevfik Paşa'ya ABD vatandaşlarına ait okul, hastane gibi kurumların resmi olarak tanınması talebini yine iletti. Diğer ülke vatandaşlarının benzeri kurumlarına verilen haklar aynen ABD'ye de verilmeliydi.⁴⁰ Bu sırada Babıâli konuyu inceliyor, nerede hangi okulun olduğunu, hangisinin ruhsatlı hangisinin ruhsatsız olduğunu öğrenmeye çalışıyordu. Sarayda ilk akla gelen Robert Kolej ile Merzifon'daki kolejin ruhsatlı olduğuydu ve başkaca da ruhsatlı Amerikan okulu en azından o sırada bilinmiyordu. Her halükârda sefere yabancı okulların artmasının endişe uyandıracak bir gelişme olduğu göz önünde bulundurularak cevap verileceği kesindi.⁴¹

Bu sırada gerçekten de Leishman'ın Babıâli'yle görüşmeleri sırasında elini güçlendirmek üzere ABD savaş gemileri bir kez daha Osmanlı sularını ziyarette hazırlanıyordu.⁴² Osmanlı Devleti'nden tazminat talep eden Amerikalı misyonerler de bu konu

nun çözülmesi için zamanın çok uygun olduğuna kanaat getirerek kendi hükümetleri nezdinde girişimde bulunmaktaydı.⁴³ Sonunda net bir cevap ve seri bir çözüm elde edemeyen Leishman, okullar sorununun çözülmesi için Osmanlı Devleti'ni açıkça tehdit etti. Sorun çözülmezse ABD savaş gemileri Osmanlı sularına gelecekti.⁴⁴ Bu durum karşısında Abdülhamid'in sorunların çözülmesi için sadrazama talimat verdiği söyleniyordu.⁴⁵ Osmanlı Devleti, İzmir'deki gayrimenkul için daha önce ödemesini kararlaştırdığı 5.000 liralık tazminatın ödemesini hemen yapmayı kararlaştırdı; okulların durumu ise inceleme gerektiriyordu. Babıâli'ye karşılıklı olarak sefaletlerin büyükelçiliğe terfi edilmesi talebi de iletmişti, ama sonraki bir görüşmede Leishman bunu gündeme getirmede için Osmanlı Devleti de bu konuyu yeniden açmamaya karar verdi.⁴⁶ Her halükârda okullarla ilgili olarak ABD'yi tatmin edecek bir tavır içine girilmeyecek gibiydi. Kısa bir süre önce Suriye Protestan Koleji'nin diplomalılarıyla ilgili bir taviz verilmişse de 1904 Temmuz'unda diplomatlarının Maarif Komisyonu'na resmi müihurle onaylanmasını isteyen Gaziantep'teki kolejin bu talebi Babıâli'ye ulaştığında kabul edilmeyip bir şekilde geçiştirilmesi talimatının verildiği görülmektedir. Yapılan değerlendirmeye bakılırsa, söz konusu mühür vurulduğunda çoğunluğu Ermeni olan öğrenciler Osmanlı Devleti'nin her yerinde eğitim verebilecek ve böylece zararlı faaliyetlerde bulunabileceklerdi.⁴⁷

Leishman yine uzun zamandan beridir kendisine sürekli söz verildiği halde bu sözlerin tutulmadığından şikâyetçiydi; ısrarla doğrudan padişahla görüşmek istiyor, ama aradan birkaç hafta geçtiği halde bir türlü istediği randevuyu alamıyordu. Sonunda, Babıâli'ye başkanın kendi elçisinin uğradığı bu muameleden son derece rahatsız olduğu bildirildi ve bir hafta sonra nihayet beklenen randevu alınabildi.⁴⁸ Leishman'ın gözlemlerine göre, Osmanlı Devleti ABD donanmasının kuvvetle muhtemel olan gelişini dostça bir ziyaret

olarak algılamak istiyor gibiydi. Oysa kendisi sorunlar tam olarak çözülmeden savaş gemilerinin kesinlikle geri çekilmemesi gerektiğine inanıyordu.⁴⁹

Temmuz sonlarına doğru Leishman bir kez daha başkanın mesajını sultana iletmeğe görevlendirildi. Başkan

Theodore Roosevelt, 26. ABD Başkanı (1858 New York - 1919 New York).

Jehû Singer Sargent, Beyaz Saray.

konuyla çok ciddi bir şekilde ilgileniyordu ve Leishman'a "Amerika başkanının ABD ülkesi ve onun vatandaşlarının diğer en çok kayırlan ülkeler ve onların vatandaşlarıyla eşit muamele görmek yolundaki arzu ve beklentileri" konusunda sultanı ikna etmesi talimatı verilmişti. Bununla birlikte padişah görüşme taleplerini yine geçiştiriyordu. Ancak Dışişleri Bakanı Hay Osmanlı elçisine durumdan hoşnutsuzluğunu ifade eden bir not gönderdikten sonradır ki padişah Leishman'la görüşmeyi kabul etti. Leishman'a göre, Osmanlı Devleti'nin kendisinden beklenen düzenlemeleri yapmakta gecikmesinin hiçbir mazereti olamazdı; bu nedenle sorunlar çözülmeden ABD savaş gemilerinin geri çekilmemesi gerekiyordu.⁵⁰

Sonunda Meclis-i Vükela iki oturmada ABD kurumları ve elçiliklerin

terfisi konularını görüştü. Görünüşe bakılırsa iki sorun da çözülecekti. Leishman'la Abdülhamid'le 29 Temmuz için bir görüşme de ayarlanmıştı.⁵² Görüşmede bu iki sorunu dile getiren Leishman,⁵³ 6 Ağustos'ta bir kez daha huzura çıktı. Edindiği izlenim, donanmanın Osmanlı sularına gelmesinin gerekli olduğu

Sorunların çözümü yönünde yapılan çalışmalarda ilerleme kaydedilmekteydi. Hariciye Nezareti Müsteşarı Naum Paşa, Leishman'la görüşerek Osmanlı Devleti'ndeki Amerikan vatandaşlarının haklarıyla ilgili seri ve tatminkâr bir cevap verileceği teminatını verdi.⁵⁴ 12 Ağustos'ta Leishman, İzzet Paşa, Necip Melhame ve Selim

zünü vererek sultanla görüşmek üzere toplantıdan ayrıldı. Leishman'dan işler yoluna girdiğine göre savaş gemilerinin İzmir'e gitmemesi için hükümetin ikna etmesi istendi, ancak yine müdahale etmeyi reddetti.⁵⁵

Roosevelt'in "Türkiye'deki hareket tarzıyla ilgili olarak kendisini eleştiren tecrübeli bir politikacıya verdiği bir cevap, ABD'nin niyetlerine ışık tutmaktadır. Buna göre, savaş gemileri şöyle kullanılacaktır: Leishman'a talepleri yeniden iletmesi söylenecek, eğer bu kabul edilmezse Leishman bir savaş gemisine binerek İstanbul'u terk edecek (Roosevelt bu aşamaya gelmeden anlaşmazlığın çözümleneceğini umuyor), ardından sorun Kongre'ye götürülecek, ama her halükârda saldırmak veya savaş açmak söz konusu olmayacaktı; Roosevelt'in buna dair en ufak bir niyeti yoktu.⁵⁶ Amerikalı yetkililerin olaya buldukları bu çözümde Fransız örneğinden esinlendikleri görülmektedir. Bırakıl yıl önce Fransız elçisi hükümetinin memnuniyetsizliğini göstermek üzere İstanbul'u terk etmiş, talepler yine de yerine getirilmeyince bir Fransız filosu Osmanlı sularına gönderilmiş ve 1901'de Midilli işgal edilmişti.⁵⁷

Osmanlı Devleti nihayet 13 Ağustos 1904'te Leishman'dan savaş gemilerinin geri çekileceği sözünü alabildi. Amerikan talepleri kabul edilmiş, ama mali durum bahane edilerek karşılıklı olarak elçiliklerin büyükelçilik seviyesine çıkarılması sonraki yıllara bırakılmıştı. Amerikan basınında krizin bu şekilde sonuçlanmasına dair yazılan bir yazı Amerikalı diplomatların da, misyonerlerin de bakışını yansıttıyordu: "Türkiye böylece zaten tescilli olan, sadece silahla tehdit edildiğinde adaletli davranan bir güç olduğunu bir kez daha gösterdi."⁵⁸

Amerikan hükümetinin değerlendirmesine göre, elçiliğin büyükelçiliğe terfisiyle ilgili mesele Osmanlı Devleti'nin tamamen teslim olmaması, tartışmasız bir yenilgiye uğraması anlamına geliyordu ve diplomatik olarak zaten Osmanlı'yı bu kadar çaresiz duruma düşürmek doğru

Amerikan donanması (Great White Fleet) hareket halinde, 1907. Connecticut önde.

Underwood & Underwood - Naval Historical Center: Photo 4, NH 100349

yönündeydi.⁵⁹ Geçen yıldan farklı olarak bu yıl artık yaklaşmakta olan seçimler de göz önünde bulundurulmalıydı. Kabine toplandı ve ABD hükümeti filoya İzmir'e gitmesi emrini verdi.⁶⁰ ABD'nin Avrupa filosunun İzmir'e gelmesi havayı değiştirdi. Bir yandan Saray, Babiâli'yi suçluyor,⁶¹ öte yandan sert açıklamalar yapıyordu. Bu arada padişahla görüşme meselesi de sorun olmaya devam ediyordu. Leishman'ın huzura kabul edilmediği takdirde Amerikan savaş gemisine binip İstanbul'u terk etmesi dahi söz konusu oldu. Ancak ağır basan tahmin İzmir'deki savaş gemileri nedeniyle sultanın görüşmeyi kabul edeceği yönündeydi. Osmanlı Devleti ise geçen yıl ABD savaş gemilerinin Beyrut'a gitmesinin hoşnutsuzluk yarattığını hatırlatıyor, şu an donanmanın Osmanlı sularında görülmesinin de ancak padişahın Amerikan taleplerini reddetmesi yolunda bir etki gösterebileceğini açıklıyordu.⁶²

Paşa'yla Tarabya'daki yazışmada sekiz saat süren bir toplantı yapıldı, toplantı boyunca İzzet Paşa sarayla haberleşti. 13 Ağustos'ta nihayet iki ülke arasındaki ihtilaflı konularda anlaşmaya varıldı. Leishman Hariciye Nazırı'yla görüştü, görüşmenin hemen sonrasında Hariciye Nazırı Tefvîk Paşa saraya gitti. Görüşmelerde Osmanlı devlet adamları kimi Amerikan kurumları aleyhinde olacak düzenlemelerden yana olmuş, Fransız kurumlarına verilen imtiyazların tümünü ABD'ye tanımakta isteksiz davranmışlardı. Ancak Leishman istisnasız bir eşitlikte ısrar etmişti. Verdiği 300 kurumdaki listelerdeki okulların, hastanelerin, misyoner ikametgâhı, hayır kurumu vb'nin resmi ve tam olarak tanınmasını istiyordu. Bu liste Babiâli'ye 18 ay önce verilmişti; dolayısıyla listenin incelenmesi için yeterince zaman geçmişti. Leishman herhangi bir pazarlığa açık değildi. Sonunda Osmanlı devlet adamları meselelerin halledileceği sö-

degildi. Verilen tavizler tatminkardı, padişahın büyükelçiliğe terfi konusunu kendisinin kazandığı bir zafer olarak görmesine bir sakınca yoktu. Öte yandan bu, elbette bir Amerikan zaferiydi ve zaferin mimarları yakınlarında seçimlere gidecek olan Roosevelt ile onun Dışişleri Bakanı Hay idi.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Görüldüğü gibi, kriz hiç yoktan ortaya çıkmıştır. Krize kaynaklık eden esas sansasyonel olay hiç olmamıştır. Osmanlı Devleti ile Amerika arasında yaşananlar da çok önemli sorunlar değildir; ancak içlerinden bazıları Amerika tarafından artık farklı bir hassasiyetle değerlendirilen sembolik bir anlam taşımaktadır. Amerika'nın artan hassasiyeti doğrudan doğruya yeni dış politikasıyla ilgilidir. 1898'de İspanya'yı yenilgiye uğratmış ve artık bir "Büyük Güç" kabul edilmiş olan Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Güç'lerden çok çekmiş olan Osmanlı Devleti tarafından beklediği muameleyi görmekten ve bundan şikâyet etmekteydi. Nitekim konsolosun ölmediği anlaşıldıktan birkaç gün sonra kimi Amerikalı yetkililer savaş gemilerinin gönderilmesinin yalnızca konsolos vekilinin öldürülmesiyle ilgili olmadığını söylemeye başlamışlardı. Washington askıdaki sorunların çözül-

memiş olmasından dolayı memnuniyetsizdi ve hem bunların çözülmesini istiyordu, hem de Osmanlı Devleti'ne ihmale getirilmemesi gereken bir güç olduğunu göstermek istiyordu. "İhmale getirilmemesi gereken bir güç olduğunu göstermek arzusu" ABD-Avrupa ilişkileriyle ABD-Osmanlı ilişkilerini birbirine bağlayan ortak noktaydı; zira bir donanma kadar Osmanlı Devleti'ni etkileyecek başka şey yoktu¹⁰ ve Osmanlı sularında "bayrağını göstermek" doğal olarak aynı zamanda Avrupa içlerinde ve Avrupa'ya "bayrağını göstermek"ti.

Bu dönemdeki birkaç örnek olayda Amerikan gemilerinin güçlü bir donanma halinde Avrupa sularına geliş önemli bir dış politika değişimini gösteriyordu; Osmanlı Devleti ile yaşanan kriz de bu değişimin bir örneğini sergiliyordu. Dış politika-daki değişim, denebilir ki, Theodore Roosevelt'in 1901'de başkanlığa gelmesiyle başlamış, daha tedbirli bir ifadeyle söylenecek olursa, ABD'nin eğilimlerini yeni bir safhaya taşıyan kişi Roosevelt olmuştur. Söz konusu olan hem dış politikanın yürütülme tarzında olan bir değişimdir, hem de dış politika artık çok daha geniş bir alanda, o zamana kadar Avrupa'nın kendi hegemonya alanı görülen alanlar da dahil olmak üzere tüm dünya sathında yürütülecektir. Bu iki isti-

kametteki değişim elbette birbirinden ayrılacak şeyler değildir ve Amerika'nın bu dönemdeki diplomasisine damga vurmuştur. Bir yandan diplomasiye savaş gemilerinin öne çıkışını, öte yandan Batı yarımküresinin dışına olan taşınmayı göstermesi bakımından aynı yıl içinde Amerikan donanmasındaki "Avrupa filosu"nun daimi bir filo olarak kurumsallaştırıldığını hatırlamak ayrıca önemlidir.

Özetle Roosevelt'in sonradan big stick adıyla bilinecek olan yeni dış politikasının "büyük sopa"sı erken bir tarihte Osmanlı Devleti'ne karşı kaldırılmış ve bütün Avrupa'nın bu sopayı, somut olarak söylemek gerekirse, Amerikan donanmasının hareket kabiliyetini görmesi sağlamıştı. Bundan ders çıkarması gerekenleri sıralamak gerekirse en başta Osmanlı Devleti'nin bizzat kendisi geliyordu; ardından —kısa bir süre önce Venezuella'da gerilkin yaşadığı— Almanya ve müttefikleri, ardından daha geniş Avrupa çerçevesi ve nihayet bütün dünya yaşananlardan ders çıkarmalıydı. Nitekim birkaç yıl sonra Amerikan donanması çok ses getirecek bir dünya turuna da çıkacak, Osmanlı sularında duyurduğu sesini böylece gürleltirecekti.

ADIL BAKHTIYA
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

DİPNOTLAR

- * Bu çalışmada kullanılan tüm yabancı gazete kaynakları, ilgili gazetelerin internet ortamındaki ntkı-basım (pdf) dijital arşivlerinden alınmıştır.
- ** The New York Times, 28 Ağustos 1903.
- 1 The Times, 28 Ağustos 1903.
- 2 Aynı yerde.
- 3 The New York Times, 28 Ağustos 1903; Evening Post, 29 Ağustos 1903.
- 4 Belirtimesi gereken ilginç bir nokta da konsolos yaradıcısının öldürüldüğü haberinin Beyrut ve İstanbul üzerinden geçen aracı olarak Beyrut'taki İngiliz Konsolosluğu'yla İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği kullanıldığı halde haberi bu her iki merci tarafından düzeltilmeden ulaştırılmış olmasıdır. Bu nokta sonradan Londra'da tartışma yaratmıştı. Bkz. The New York Times, 30 Ağustos 1903.
- 5 The New York Times, 2 Eylül 1903. Ayrıca bkz. "Turkey and America", The Outlook, c. 75, no 2, 12 Eylül 1903, s. 91-94.
- 6 The New York Times, 29 Ağustos 1903.
- 7 Age.
- 8 Seward W. Livermore, "The American Navy as a factor in world politics", American Historical Review 63 (4) (1958): 861-864.
- 9 Roosevelt bu atarözüni başkan olmadan önce de kullanmıştır. Bkz. Theodore Roosevelt, The strenuous life: Essayss and Addresses (New York: The Century Co., 1905).

- 10 1903-1904 yıllarında Osmanlı sularına selen Amerikan gemileri bir ilk değildir, daha önce de Amerikan gemileri tehditkar bir şekilde gelişmişlerdir; ancak 1903-1904 krizinde Amerikan savaş gemilerinin artık dünyada yeni bir misyonu vardır.
- 11 Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin gözünde Robert Kolej Bulgar milliyetçilerinin yetiştirdiği bir okuldur. Washburn Bulgar milliyetçiliğinin babası olarak anılıyordu ve kolejin Bulgar isyanında önemli bir rol oynadığı bilinmekteydi. Bkz. Çağrı Erhan, Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri (İstanbul: İmge Kitabevi, 2001), s.280-294. ayrıca bkz. Zafer Toprak, "Robert Kolej", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 6 (İstanbul, 1994), s.335-338.
- 12 The New York Times, 15 Ağustos 1904.
- 13 The New York Times, 3 Eylül 1903.
- 14 Aynı yerde.
- 15 Misyoner okullarının Osmanlı Devleti tarafından nasıl değerlendirildiğiyle ilgili olarak Bkz. Selim Deringil, İktidarı Semboller ve İdeoloji, 3. basım (İstanbul: YKY, 2007), s. 147-174.
- 16 BOA, Hususi İrade, 26 Mart 1903.
- 17 I HUS 103-120 Za/15.
- 18 Amerikalı misyonierlerin kurduğu Suriye Protestan Koleji bugünkü Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin temelini oluşturmaktadır. 50'ye edilen Fransız okulu ise Saint Joseph Üniversitesi ve ona bağlı tu okulu.

- 18 "Memorandum of Pending Cases Presented by the American Legation to the Sublime Porte", 29 Mart 1903, BOA, Y.PRK.EŞA, 57/42.
- 19 Age.
- 20 Osmanlı Devleti açısından bir istihbarat başasından söz etmek aceleci olabilir. ABD'nin bazı tarafların zısmasına göz yumduğu ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.
- 21 Her iki tip okulunun Osmanlı Devleti'yle ilişkileri için bkz. Adil Bakhtiya, "The Ottoman-French Domination Struggle over the Syrian-Lebanon Territory: The Case of St. Joseph Medical School", International Journal of Turcologia 4/7 (2008): 68-93 ve Adil Bakhtiya, "Syrian Protestant College's Struggle For Legitimacy As Reflected in Archival Sources", International Review of Turkology 1 (2008): 25-41.
- 22 Misyonerlerin hükümlerine iettikleri şikâyetlere bir örnek olarak bkz. "American Missions in Turkey Threatened", The Outlook, 8 Ağustos 1903, s. 875-876.
- 23 BOA, Hususi İrade, 3 Şubat 1903, I.HUS 102-120 Za/1.
- 24 BOA, Hususi İrade, 26 Şubat 1903, I.HUS 102-120 Za/07. Tip okuluyla ilgili imtiyaz için ayrıca bkz. The New York Times, 19 Mart 1903. Osmanlı Devleti'nin okullarla ilgili alacağı tavır için ayrıca bkz. BOA, Hususi İrade, 21 Şubat 1903, I.HUS 102-120 Za/90.
- 25 BOA, Iradele-Haricve, 6 Mart 1903,

- 1 IHR 437/23.
26 BOA, Hususi İrade, 2 Nisan 1903, I.HUS 104-1321 M/7.
27 William James Hourihan, Roosevelt and the Sultans: The United States Navy in the Mediterranean: 1904, yayımlanmamış doktora tezi, University of Massachusetts, Şubat 1975, s. 21.
28 Muhtemelen Amerikan hükümetinin bu istikametteki talebi göz önünde bulundurulmuştur. Bkz. Alfred L.P. Dennis, *Adventures in American Diplomacy: 1896-1906* (New York: E.P. Dutton & Company, 1969), s. 462.
29 *The New York Times*, 12 Eylül 1903, Dennis, a.g.e, s. 461.
30 A.g.e, s. 463.
31 *The New York Times*, 26 Eylül 1903.
32 *The New York Times*, 21 Ekim 1903. Kaza ile ilgili gazetede çıkan haberin doğru olması muhtemeldir. Zira Osmanlı Devleti başlarda direnirken Amerikan arkeoloğa kazı yapma ruhsatını "emsal vechile" vermiştir. Bkz. BOA, İradeler-Hariciye, 17 Eylül 1903, IHR 437/38.
34 BOA, İradeler-Hariciye, 17 Eylül 1903, IHR 437/38.
35 *The New York Times*, 21 Kasım 1903.
36 *The New York Times*, 3 Şubat 1904.
37 Hourihan, a.g.e, s. 159.
38 Bkz. *The New York Times*, 9 Ağustos 1904. Ayrıca bkz. Hourihan, a.g.e, s. 160-162.
39 *The New York Times*, 3 Nisan 1904, hazırlarda yine aynı talebin iletildiği, bunun gazetelere yansdığı görülmektedir. *The New York Times*, 18 Haziran 1904.
40 BOA, Hususi İrade, 5 Nisan 1904, I.HUS 11-1322 M/73.
41 *The New York Times*, 18 Temmuz 1904.
42 *The New York Times*, 9 Temmuz 1904, *The New York Times*, 11 Temmuz 1904.
43 *The New York Times*, 9 Temmuz 1904; *The New York Times*, 11 Temmuz 1904; *The New York Times*, 10 Temmuz 1904; *The New York Times*, 21 Temmuz 1904.
44 *The New York Times*, 10 Temmuz 1904.
45 BOA, Hususi İrade, 19 Temmuz 1904, I.HUS 120-1322 C/53.
46 BOA, Hususi İrade, 23 Temmuz 1904, I.HUS 119-1322 Ca/27.
47 Sadece büyükelçilerin hükümet başkanı ya da hükümdarla görüşme talebinde bulunma hakkı olduğundan Leishman'ın huzura kabul edilmemesi aslında protokole göre normaldi. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, Amerikan hükümetine göre kendi hükümdarının mesajını iletmekte görevli olan Leishman bu görevi nedeniyle bir büyükelçi gibi muamele görmeliydi. Sonunda Hariciye Nezaretine verilen bir memoranduma Leishman'a "üç gün içinde huzura kabul edilmezse bunu hükümete bildirmek zorunda kalacağı ve bundan sonra kendisine verilen kesin talimatlara göre hareket etmek durumunda olduğu" belirtildi; görüşme bu memorandumdan sonra gerçekleşebildi. Bkz. *The New York Times*, 9 Ağustos 1904.
48 *The New York Times*, 21 Temmuz 1904.
49 *The New York Times*, 21 Temmuz 1904.
50 *The New York Times*, 27 Temmuz 1904. Osmanlı yetkilileri cumagünü selamlik

- ziyaretine kabul edilceğini düşünün, ama çağrılmayan Leishman'ın Washington'a çektiği telgrafı okumak ve sonraki cuma için bir düzenleme yapmışlardı. Bkz. BOA, Hususi İrade, 22 Temmuz 1904, I.HUS 119-1322 Ca/23; BOA, Hususi İrade, 25 Temmuz 1904, I.HUS 119-1322 Ca/50.
51 *The New York Times*, 31 Temmuz 1904.
52 *The New York Times*, 6 Ağustos 1904.
53 *The New York Times*, 7 Ağustos 1904; ayrıca bkz. Hourihan, a.g.e, s. 182-184.
54 BOA, Hususi İrade, 10 Ağustos 1904, I. HUS 119-1322 Ca/27.
55 *The New York Times*, 13 Ağustos 1904.
56 *The New York Times*, 13 Ağustos 1904.
57 *The New York Times*, 13 Ağustos 1904; *The New York Times*, 14 Ağustos 1904.
58 Hourihan, a.g.e, s. 187. Anlaşılan, böyleli bir durumda Osmanlıların bir Amerikan savaş gemisinin Çanakkale'den geçmesine izin veremeyeceğini düşünülmemişti. Ancak Osmanlılar daha yakından tanyan İngiltere'nin İstanbul'daki büyükelçisi bunu düşümsün ve pratik bir çözüm bularak kendi hükümetine bildirmişti. Gerekmesi halinde Amerikalılara halihazırda İstanbul'da olan İngiliz imişene zırlısını kullanmaları önerilebilirdi. Ancak İngiliz diplomatlara göre bunun Osmanlıları kızdırmayacağından, şimşekleri İngiltere'nin üstüne çekmeyeceğinden mutlaka emin olmak gerekiyordu. Bkz. a.g.e, s. 192.
59 "The Franco-Turkish Dispute", *The Outlook* 69/1 (16 Kasım 1901): 669-670.
60 *The Outlook*, 20 Ağustos 1904, s. 915.
61 *The New York Times*, 2 Eylül 1903.

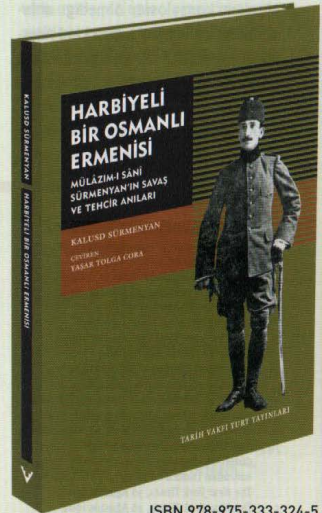
HARBİYELİ BİR OSMANLI ERMENİSİ

MÜLÂZİM-I SÂNİ SÜRMEYAN'IN SAVAŞ VE TEHCİR ANILARI

"1912 haziranında üç, temmuzunda beş Ermeni okulu bitirdik ve mülâzım-ı sâni [teğmen] rütbesiyle Osmanlı ordusunun hizmetine ilk Ermeni subaylar olarak girdik. O yılki mezunlarımız ordulara kurayla dağıtıldılar. Ben şanslıydım, 4. Ordu'yu, Erzincan'ı kectim. 1912 yazında, belime takılı kılıcım, parlayan düğmelerim ve apoletlerimle gururlu ve mutlu, memleketimde idim..."

Kalud Sürmenyan, II. Meşrutiyet döneminde Harbiye'den mezun olup Osmanlı Ordusu'nda muvazzaf subay olarak görev yapan Ermenilerden biriydi ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar orduya hizmet etti. Savaş sırasında geri hizmete alındıktan sonra katliamların yaşandığı Sansa Vadisi'nde görev yaptı. Tehcir sırasında görevini terk edip ailesini kurtarmak için kervanların peşinden yollara düştü, Ermeni halkının yaşadığı trajediye bizzat tanıklık etti.

Sürmenyan'ın anılarını Ermeniceden çeviren ve yayına hazırlayan Yaşar Tolga Cora, anı türü eserlerin tarihî "hakikati" ortaya çıkarmasındaki zorlukları dikkate alarak, Osmanlı Ermenilerinin Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşadığı trajedinin ayrıntılı bir Ermeninin hayatını dahi nasıl etkilediğini inceliyor. Bu kısa anı kitabı, geleceğine ve kariyerine dair hayalleri 1915'te kaybolan bir Harbiyeli Osmanlı Ermenisinin hikâyesini ve onun gözünden halkının yaşadıklarını okuyucuya sunar.

ISBN 978-975-333-324-5
Online Satış: www.tarihvakfi.com

Vakıf Merkezi
Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr

Ankara İrtibat Bürosu
Selanik Caddesi Tankut İş Merkezi
No 82/30 06420 Kızılay Ankara
T (0312) 424 05 10 / 424 00 50

TARİH VAKFI

1915

SİYASET, TEHCİR, SOYKIRIM

"1915" Türkiye'deki yaygın kullanımıyla "Ermeni Tehciri"ni, daha geniş bir bağlamda "Şark Meselesi"nin sonunu ifade ediyor. Ermeni dünyası için bu tarih "Ermeni Soykırımı" demek. Partizan olmayan uluslararası tarihçilik ve sosyalbilimsel çalışmalar ise son yıllarda konuyu karşılaştırmalı bir yaklaşımla daha soğukkanlı ve nüanslı ele almaya başladı.

1915: Siyaset, Tehcir, Soykırım söz konusu eleştirel birikime kapsamlı ve özgün bir katkı.

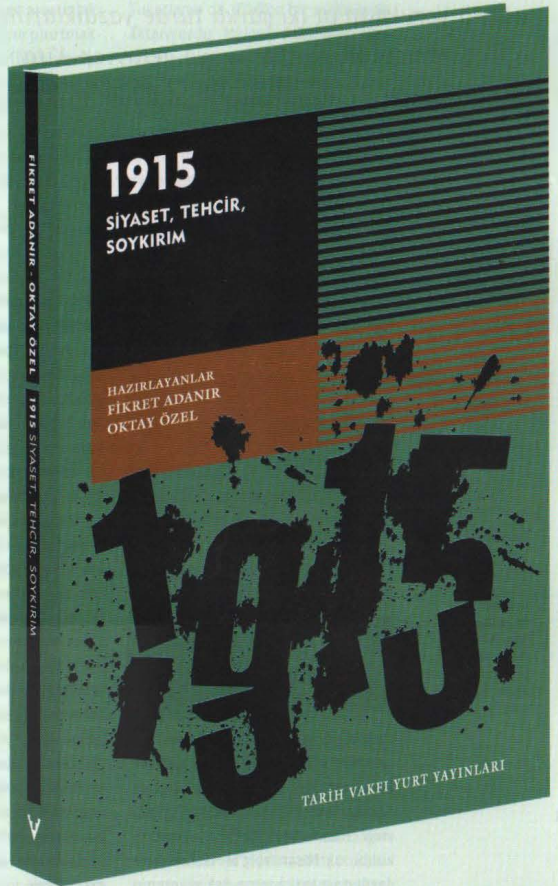
Tarihsel olgunun bütünselliğini gözetken, bu bütünselliği uzun ve karmaşık tarihsel sürecin seçilmiş bir kısmına veya boyutuna feda etmeyen, ilgili terim ve kavramları birbirine indirgeme kolaycılığına kaçmayan bir tarihselleştirme çalışması. "Tehcir"i de kendi içinde teşrih masasına yatıran, bir noktadan sonra olayın nasıl imhaya dönüştüğünü, imhanın ise nasıl bir soykırım niteliği kazandığını ortaya koyan bir çalışma.

Kitap, "1915"i tarihselleştirirken, öncesi ve sonrasıyla yaklaşık yüz yıllık bir dönemi mercek altına alıyor. Tarihsel soruşturma "Ermeni Meselesi"nin doğuşuyla başlayıp Abdülhamid dönemi katliamlarına, oradan Birinci Dünya Savaşı'na, tehcir ve imhaya uzanıp nihayet 1915'in uzun sürmüş tarihsel mirası üzerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin azınlık politikalarına bağlanıyor.

Bir yılda düğümlenen tarihi bir asırlık bir zamana açılarak çözümleme denemesi; Türkçe tarih yazımının ufuklarını genişletecek yeni boyutlar, yeni bilgiler, yeni kaynaklarla gelen bir birikimi temsil eden kolektif bir çalışma; eleştirel tarihçiliğin 2015 yılı itibarıyla ürettiği bir sentez...

Her bakımdan zor bir işe soyunuyor 1915: Siyaset, Tehcir, Soykırım.

Zor, ama o kadar da gerekli...

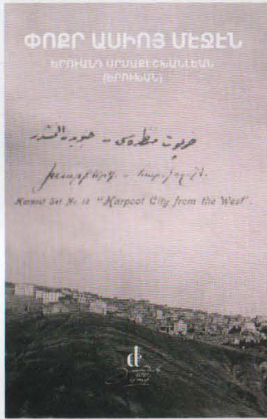

Online Satış: www.tarihvakfi.com

YERVANT SIRMAKEŞKHANLIYAN (1870-1915) VE KÜÇÜK ASYA'DAN

AYLİN KOÇUNYAN

Küçük Asya'dan. 24 Nisan 1915'te ölüme gönderilen ve 1914 başına dek gazetesinin sütunlarına katkıda bulunmuş olan Yervant Sirmakeşkhanlıyan (1870-1915) veya kısa adıyla Yerukhan'ın iki farklı türde yazdıklarını, makaleler ve hikâyeler olmak üzere üç ayrı bölümde, ilk kez bir araya getiriyor. Kitap, 20. yüzyıl Osmanlı Ermenilerinin iç dinamiklerini, cemaat-geniş toplum ilişkisini, sosyal Darwinizmin cemaatlere yansıyış şeklini ve Ermenilerin var olma endişelerini, cemaat-ihtilal-anayasa ilişkisini ve özellikle Adana bağlamında beliren şiddet terminolojisinin 1915'in habercisi gibi yavaş yavaş yankılanışını gözlemlemek açısından ilginç boyutlar taşıyor.

Yervant Sirmakeşkhanlıyan, Փոքր Ասիայի Դիպքեր (Küçük Asya'dan), yay. haz. Sevan Degirmenciyan, Jamanak 100 yıl dizisi, İstanbul, 2015.

Önsözünü New York'tan filolog Vartan Mateosyan'ın kaleme aldığı ve Jamanak gazetesi editörlerinden filolog Sevan Degirmenciyan'ın yayına hazırladığı Küçük Asya'dan kitabı, 24 Nisan 1915'te ölüme gönderilen ve 1914 başına dek gazetesinin sütunlarına katkıda bulunmuş olan Yervant Sirmakeşkhanlıyan (1870-1915) veya kısa adıyla Yerukhan'ın iki farklı türde yazdıklarını, makaleler ve hikâyeler olmak üzere üç ayrı bölümde, ilk kez bir araya getiriyor. Kitap, Jamanak gazetesinde yazmış bu önemli Ermeni aydınının düşünce dünyasını yeniden toplumsal bel-

lege kazandırmak amacıyla kurum bünyesinde yürütülen bir çalışmanın eseri. Diğer açıdan da bakarsak, 2008'de gazetesinin yüzüncü yıl kutlamalarıyla gündeme gelen ve bugüne dek kurucu Misak Koçunyan'ın edebi mirasının kitaplaştırılmasına yönelik bir çalışmanın devamı niteliğinde. Bütün bu miras, ister kurucu Misak Koçunyan'ın özelinde olsun ister genel anlamda Jamanak'ta yazıp çizmiş diğer aydınlar açısından olsun, işin doğası gereği, üretim dili olan Ermenicede derleniyor. Ama belki uzun vadeli bu projenin bir diğer ayağı da, Türkiye'deki bellek ve entelektüel tarih çalışmalarına katkıda bulunmak üzere, bu yapıtların bazılarını Türkçeye de aktarmak olmalı. Bu, hem çokuluslu bir imparatorlukta bütünün parçası olan cemaatlerde siyasetin nasıl tartışıldığını hem de bu tartışmanın Osmanlıca dışındaki imparatorluk dillerinde hangi terminolojiyle yapıldığını gözlemlemek açısından ilginç olabilir.

Kitapta göze çarpan ve belki de Yerukhan'ın en çok üzen nokta, Anadolu topraklarında yaşayan Osmanlı Ermenilerinden epeyce insanın 20. yüzyıl başında özellikle Amerika ve Avrupa'ya göçüdür. Çeşitli şehirlere yaptığı ziyaretler sırasında sohbet

ettiği insanların aktardıkları üzerinden, yazar, bu olgunun toplumsal ve siyasi nedenlerini sorgular; satır aralarında göçün sosyoekonomik sonuçlarına değinir. Dış göç kadar, Osmanlı Ermenilerinin Anadolu coğrafyasındaki hareketliliğine, yani iç göçe de dikkat çeker. Değişik şehirlerde Ermeni cemaat yaşamının nasıl şekillendiğine ve Osmanlı Ermenilerinin diğer halklara göre, özellikle de ticaret alanında, nasıl konumlandıklarına da göz atmayı ihmal etmez. Bir eğitimci olarak, kuşkusuz ki eğitim konusu kafasını en çok kuralayan sorunlardan biridir. Bu konuda da yine çevresinde rastladığı insanlara ve onların zihinlerindeki sorulara kulak verir. Belki de en önemli husus eğitim sisteminin Ermeni cemaatinin ihtiyaçlarını ne oranda karşıladığıdır ve esas sorun, yetişen nesillerin giderek kendi cemaatlerine yabancılaşması, sadece kendi geleceklelerini inşa etme kaygısıyla yaşadıkları toprakları terketmeleri ve böylelikle nitelikli beyin gücünün Avrupa ve Amerika'ya sürekli göçüdür.

Yerukhan aynı zamanda, vilayetlerde eğitim gibi birçok sürecin sekteye uğramasında Ermeni cemaatinin merkezi yönetimle taşradaki teşkilatlanması arasındaki kopukluğun

rolüne değinir; cemaat yöneticilerinin uzaktan ahkâm kesmek yerine sorunların kökenlerine inmek için vilayetlerle yakın fiziksel temas içinde bulunmaları gerektiğini vurgu yapar. Dönemin diğer Ermenice kaynaklarında olduğu gibi, Yerukhan da Ermeni nüfusun yoğunlaştığı vilayetlerde Kanun-ı Esasî'nin yeniden tesis edilmesine rağmen güvensiz ortamın hâlâ hüküm sürmesini ve Adana katliamları gibi uç örneklerin yaşanmış olmasını gündeme getirmekte, anayasa ile yeniden yükselen adalet ve eşitlik sesleriyle vilayetlerde yaşanan şiddet arasındaki çelişkiye işaret etmektedir. Yazara göre, vilayetlerde, baskıcı devlet bürokrasisinden Ermeni köylülerin top- rak ve diğer edinimlerine el koyan Kürt ağa ve aşiretlere kadar bütün *ancien régime* aktörleri ve davranış kalıpları yönetsel zaaflar olarak süregelmekte ve adalet, eşitlik ve hak taleplerinin kâğıt üzerinden uygulama alanına geçmesini sekteye uğratmaktadır. Kürt aşiretlerin baskısından nasibini alan Kürt köylülerinde gündeme getirecek Yerukhan, Doğu vilayetlerinde Kürtler ile Ermenilerin ilişkilerini, duygusal ve kültürel etkileşimlerini ve dayanışmalarını da belli nüanslarla irdelemektedir. Ermeni cemaatinin partiler arası ve iç kavgalarına dikkat çekerek, gittikçe içine sürüklendiği kaosta, belli bir toplumsal konsensüse ulaşamayan bir toplumun dâhili çalkantılarının rolünü de sorgulamaktadır. Yerukhan, Ermeni toplumunun var oluşunu, dışardan gelecek yardımlara değil, iç dinamiklerden yükselen bir toplumsal uzlaşmaya ve uyumlu politikalara bağlamaktadır. Bu olumsuz siyasi ortamda, satır aralarında da olsa, Mısır'ın bazı Ermeni aydınların gözünde, henüz anayasal bir süreci yaşamamış ama buna rağmen belli reformları gerçekleştirebilmiş bir siyasi model olarak yükselişine ve bu reform sürecini simgeleyen Nubar Paşa'nın başarılı bir devlet adamı imajıyla gündeme gelmesine de tanık oluyoruz.

Kitapta yer yer gündeme gelen medeniyet söylemi her ne kadar taşra- merkez ilişkisine belli bir geri kal-

mışlık önyargısıyla yaklaşan başkent insanı izlenimi verse de, Yerukhan 19. yüzyıl seçkin İstanbul aydın tip- lemesinin çok ötesinde konumlan- maktadır. Ayrıca köklere bağlılığı sık gündeme getirmesi ve gelecek inşası kaygısıyla Batı'ya ve kendi gözlemiy- le öldürücü ve yok edici medeni ya- şam tarzlarına göç edenlere belli bir kurban gözüyle bakmasıyla, insan yaşamındaki başarıyı belki de yerel coğrafyaya aidiyet, cemaat kimliği- ne bağlılık ve medeniyet arasındaki dengeli bir sentez üzerine oturtmak- tır. Mekânlara ilişkin canlı anla- tımları, eski şehir kartpostallarında çoğuzaman "Ermeni mahallesi" veya "Ermeni köyü" diye rastladığımız ke- sitlere sanki içerik kazandırmakta ve donuk resimlerin insan unsuruyla birlikte zihnimizde canlanmasını sağlamaktadır. Hikâyeler bölümün- de göze çarpan yozlaşmış Ermeni di- nadamı imgesi, Fransa'daki ruhban karşıtı akımdan etkilenen 19. yüzyıl Ermeni aydınını tekrar akla getirir- se de, Yerukhan'ın dini otoriteye bakış açısı önem nüanslar içermektedir. Yerukhan makaleler bölümünde, Fransa ve Avrupa'daki örneklerin- den farkla, kilisenin Ermeni tarihi içindeki işlevini sorgulamakta ve ruhani otoritenin yüzyıllar boyunca zorunlu olarak siyasi bir bayrak ta- şımış olmasına ve millet varlığının sürdürülmesinde politik otoritenin her zaman yanında yer almasına dik- kat çekmektedir. Osmanlı dönemin- de de bu siyasi işlevin ruhani oto- riteye nasıl eklemlendiği konusunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin çokboyutlu rolünü irdelemektedir. Dinin bir "ahlak idealine" dönüştüğü bir çağda, Ermeni milletinin ahlaki ve düşünsel düzeyinin yükselmesi için dinadamı sınıfının zayıflatılma- sı gerektiği savının çocuksu bir hata olduğuna, bunun toplumun zayıf- latılmasıyla eşdeğer bir anlam ta- şıdığına ve dinadamlarına bu kadar kusr yükleninceye kadar ilk önce laiklerin her açıdan kusursuz bir sınıf oluşturmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Kitabın belki de en etkileyici boyutu, Türk-Ermeni ilişkilerine samimiyet eksenine yaklaşan satırlardır. Bel-

ki de Yerukhan'ın bütün karamsar ruh haline su serpen, dönemin kar- deşlik söyleminin samimiyetsizliğini sorgulayan, Macid Efendi gibi akli başında insanların az da olsa varlığı- dir: "*Alliez! mon ami. L'avenir nous réserve, j'espère, de beaux jours. Il peut y avoir que nous soyons les fondateurs d'une fraternité, d'une vraie fraternité entre Turcs et Arméniens.*" Bu sözleri kendisine bir tanıdığı, Nişan Efendi Maksut, Tokatlıyan'da, Türkçe bir mektuptan aktarıyordu. Mektup Sakı'ndan, okul arkadaşı ve can dostu Vali Ahmed Macid Efendi'den geliyordu. Sami- mi bir mektupta birdenbire beliren bu Fransızca cümle, samimiye- bay- rağını mükemmel şekilde taşıması açısından Yerukhan için dokunaklı bir boyut içeriyordu. Sözlerin esas değeri, tesadüfi olmasına ve Türk bir hemşerinin duygularını ifade et- mesindeydi. İçinde sıradan bir ruh yoktu. Herkes tarafından duyulmak için yazılmamıştı. Çoğu zaman etrafında gördüğü gibi, koşullara uygun şekilde, göz boyamak için gazete sayfalarına serpiştirilmiş parlak, alı pullu sözler değildi bunlar.

Hikâyelerle makalelerin, hayal gü- cüyle düşüncenin birbirine geçiş yaptığı kitap, 20. yüzyıl Osmanlı Er- menilerinin iç dinamiklerini, mali sorunlarını, cemaat yönetiminin zaaflarını, somut yönetsel ilkeler getiren bir nizamnameye sahip olun- masına rağmen, müeyyide boyutun- dan yoksun olması nedeniyle cemaat- ın idari mekanizmasının "paslanmış bir tekerlek" gibi sorunlu işleyişini, cemaat-geniş toplum ilişkisini, sos- yal Darwinizmin cemaatlara yansı- yış şeklini ve Ermenilerin var olma endişelerini, cemaat-ihital-anayasa ilişkisini ve özellikle Adana bala- mında beliren şiddet terminolojisi- nin 1915'in habercisi gibi yavaş yavaş yankılanışını gözlemlemek açısından ilginç boyutlar taşıyor.

DİPNOTLAR

- 1 Cümlelerin Türkçe çevirisi: "Dostum, umuyorum ki gelecek bize güzel günler vaat edecek! Otabilir ki bir kardeşliğin kurucuları olalım. Türklerle Ermeniler arasındağı gerçek bir kardeşliğin." Bu bölüm, kitabın "B'pp Աղոթոք" (Acaba ne Zaman?) başlıklı makalesinden alınmıştır.

TARİH VAKFI'NDAN

YENİ DERS YILI BAŞLARKEN YARDIMCI DERS KİTAPLARI

UYGARLIKLAR TARİHİ I-II

9. sınıf öğrenci ve öğretmenleri için hazırlanmış olan bu çalışma kitapları, sınıfta konu işlenirken öğretmenin sınıf içi etkinlikler düzenleyebileceği, ödev verebileceği bir kitap olmakla birlikte esas olarak öğrenciler için yazılmıştır.

20. YÜZYIL DÜNYA VE TÜRKİYE TARİHİ

Çağdaş bir tarih eğitimine katkıda bulunmak için hazırlanmış, içinde yaşadığımız ekonomik ve siyasi sistemleri anlamamızı sağlayacak çalışma kitabıdır.

biz dağıtalım, SİZ İZLEYİN!

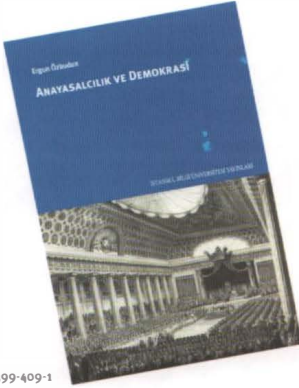

Tüm dağıtımlarımızı akıllı cihazlarla yapıyor ve
teslimat yapıldığı anda
Teslim Detayları, Resimleri ve GPS Bilgileriyle Google Maps üzerinde
Sunuyoruz...

AJANS PRESS KURYE DAĞITIM A.Ş.
Profilo AUM 5. Yıl Sok. No:1 / D Mecidiyeköy / İSTANBUL
+90 (212) 356 11 51 • info@ajanspresskurye.com.tr • www.ajanspresskurye.com.tr

Bir AJANS PRESS GROUP kuruluşudur.

ERGUN ÖZBUDUN ANAYASALCIK VE DEMOKRASİ

160 sayfa, ISBN: 978-605-399-409-1

Türkiye'de anayasa hukukunun önde gelen isimlerinden olan Prof. Dr. Ergun Özbudun, *Anayasalcılık ve Demokrasi* adlı bu eserinde, iki kavram arasındaki gerilimin tarihsel kökenini temel alarak, karşıt ilkelerin dengelenebileceğini, bunların da toplumların gelişimi ile bağdaştırılabileceğini ele alıyor. Özbudun, yaşadığımız toplumda da sürekli tartışılan, hele günümüz Türkiye'sinin siyasal yaşamında adeta değişmez gündem maddesi olan konuyu incelerken, ülkemizin hâlâ anayasalcılık ile demokrasi arasındaki makul ve ölçülü dengeyi sağlayacak mekanizmaları oluşturamamış olduğu sonucuna varıyor.

ALİ MEZGHANİ TAMAMLANMAMIŞ DEVLET ARAP ÜLKELERİNDE HUKUK SORUNU

300 sayfa, ISBN: 978-605-399-389-6

Tunuslu hukukçu Ali Mezghani, *Tamamlanmamış Devlet* adlı bu eserinde Arap ülkelerindeki hukuk anlayışı üzerinden devletlerin modernleşmelerini inceliyor. Mezghani'ye göre, bu ülkelerin demokratikleşmelerini engelleyen hukuki sorunlar vardır ve bu yüzden de modern devlete geçiş süreçleri tamamlanmamıştır. Arap ülkelerinin, dinî temelleri, devletin ve toplumun temel belirleyicisi olarak korumaya devam etmeleri, modern anlamda tamamlanmamış devletlerin varlığını korumasına neden olmaktadır. Mezghani'ye göre, modern devletin temel öğelerinden olan hukuki yapı gelişmedikçe, Arap ülkeleri devletlerinin modernleşme süreçleri sekteye uğrayacaktır. Prof. Dr. Ahmet Arslan'ın öznel çevirisiyle sunduğumuz bu eser, Türkiye'deki tartışmalara da ışık tutacaktır.

ŞİDDETİN CİNSİYETLİ YÖZLERİ DERLEYEN: BETÜL YARAR

256 sayfa, ISBN: 978-605-399-404-8

Betül Yazar'ın derlediği bu eser, toplumsal cinsiyet ve şiddet arasındaki ilişkileri kuramsal ve olgusal olarak irdelemektedir. Kitapta şiddetin öznel ve iktidarla ilişkisi; şiddetin tarihsel-toplumsal olarak değişen biçimi gibi sorunlar izleğinde, şiddetin değişen cinsiyetli yüzleri ele alınmıştır. Tutarlı bir kuramsal çizgi izleyen kitap, eleştirel tartışmaların derinleşmesine doğrudan katkı sunacak yeni çalışmalara bir başlangıç olma niteliğindedir. **BETÜL YARAR ALEV ÖZKAZANÇ H. BAHADIR TÜRK İLK NUR HACISOĞLU NEFİSE BULGU ÖZKAN AGTAŞ FÜNDA ŞENOL CANTEK EMEL MEMİŞ GÜLRİZ UYGUR OYA AYDIN**

HILMAR KAISER DİYARBAKIR'DA ERMENİ KİYİMİ

428 sayfa, ISBN: 978-605-399-406-0

Diyarbakır'da Ermeni Kiyımı büyük ölçüde 1908'den 1915'e kadar kayıtlar altına alınmış, kıyıda köşede kalmış Türk ve Ermeni arşivleri temel alınarak kaleme alınmış bir çalışmadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yükselişini, yeni oluşmaya başlayan Kürt ulusal hareketini ve Osmanlı Ermeni nüfusunun yok edilmesini tartışmaktadır. Kitap, bölgede yaşanmış gelişmelere iki tarafı baktıktan ziyade yönetim paradigmasının karmasık yönlerini ele almış olup, gelecekte yapılacak araştırma ve tartışmalara yeni bir ışık tutma özelliği taşımaktadır.